Inntekt, skatt og overføringer 1997

Inntekt, skatt og overføringer 1997

Statistisk sentralbyrå • Statistics Norway
Oslo – Kongsvinger 1997

Statistiske analyser

I denne serien publiseres analyser av statistikk om sosiale, demografiske og økonomiske forhold til en bredere leserkrets. Fremstillingsformen er slik at publikasjonene kan leses også av personer uten spesialkunnskaper om statistikk eller bearbeidingsmetoder.

Statistical Analyses

In this series, Statistics Norway publishes analyses of social, demographic and economic statistics, aimed at a wider circle of readers. These publications can be read without any special knowledge of statistics and statistical methods.

ISBN 82-537-4330-0
ISSN 0804-3221

Emnegruppe
05.01 Inntekt, formue, skatt

Emneord
Barnefamilier
Bedriftsbeskatning
Husholdningsinntekter
Inntektsfordeling
Trygd

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Lobo Grafisk as

Standardtegn i tabeller	Symbol
Tall kan ikke forekomme	.
Oppgave mangler	..
Oppgave mangler foreløpig	...
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
Foreløpige tall	*
Brudd i den loddrette serien	—
Brudd i den vannrette serien	|

Forord

Statistisk sentralbyrå utarbeider statistikk over inntektsutviklingen og fordelingen av inntekt og skatter på ulike grupper i befolkningen. I forbindelse med dette er det også utviklet metoder og modeller for å analysere skattesystemets og overføringsordningenes virkning på inntektsfordelingen og bruk av samfunnets produktive ressurser. Publikasjonen *Inntekt, skatt og overføringer 1997* formidler statistikk og forskningsresultater fra dette området.

Publikasjonen er utformet med tanke på bruk i undervisning på høyskole- og universitetsnivå, i offentlig forvaltning og organisasjoner, i statistikkformidling og media, og som oppslagsverk. *Inntekt, skatt og overføringer 1997* representerer en videreføring og utvidelse av Statistisk sentralbyrås Aktuelle skattetall som sist kom ut i 1991 (Rapporter 91/17).

Inntekt, skatt og overføringer 1997 består av tre hoveddeler. Publikasjonen er disponert slik at del I omhandler inntekt og skatt for personer og husholdninger. Del II tar opp enkelte sider ved trygdesystemet og samspillet mellom trygd og skatt. Del III omhandler inntekt fra næringsvirksomhet og bedriftsbeskatning, med spesiell vekt på omleggingen av bedriftsbeskatningen under skattereformen i 1992. Et innledningskapittel introduserer hovedtrekkene i de etterfølgende kapitlene, og presenterer en del oppsummerende materiale, bl.a. internasjonale sammenligninger av skattenivå, hovedtall for skatteinntekter, sammenligning av skattenivå for ulike familietyper i Norge og skatter og subsidier på konsum. Del IV inneholder et tabellvedlegg som utfyller presentasjonen i enkelte av kapitlene.

På grunn av lang produksjonstid for statistikk som bygger på selvangivelsesdata, er det i hovedsak inntekts- og skatteforhold fram til 1994 som omtales i denne publikasjonen. Årstallet 1997 i tittelen refererer derfor bare til utgivelsesåret, av hensyn til konsistens med framtidige utgaver av denne rapporten

Publikasjonen er et samarbeidsprosjekt mellom Seksjon for inntekt og lønn i Avdeling for næringsstatistikk og Seksjon for offentlig økonomi og personmodeller i Forskningsavdelingen. Iulie Aslaksen har vært redaktør for publikasjonen. Jon Epland, Erik Fjærli, Per Morten Holt, Sigrun Kristoffersen, Solfrid Malo, Ann Synnøve Moe, Anne Sørbråten og Arild Torgersen har deltatt i redaksjonen. Ann Lisbet Brathaug og flere andre medarbeidere ved Seksjon for nasjonalregnskap har bidratt med materiale om bl.a. avgifter og subsidier. En rekke medarbeidere ved flere seksjoner har bidratt med råd og innspill. Marit Vågdal og de andre medarbeiderne i publiseringsgruppa har stått for redigering og ferdigstilling av publikasjonen. Charlotte Koren takkes for bidrag til framstillingen i flere av kapitlene.

Statistisk sentralbyrå
Oslo/Kongsvinger, 11. april 1997

Svein Longva

Innhold

Figurregister 6

Tabellregister 9

Innledning 13

DEL I: Inntekt, skatt og inntektsfordeling
1. Inntekt og skatt for personer og husholdninger 33
2. Skattereformen og progressivitet i skattesystemet 53
3. Noen analyser av barnefamiliers økonomi 57
4. Fordelingseffektivitet av «barnerelevante» skatteordninger 67
5. Regionale forskjeller i barnefamilienes økonomi 71
6. Fordelingen av ektefellers yrkesinntekt 1973-1993 83
7. Tidsbruk, utvidet inntekt og husholdningsproduksjon i barnefamilier 87

DEL II: Trygd og inntektsfordeling
8. Utviklingstrekk i folketrygden: Tilleggspensjon, etterlattepensjon og omsorgspoeng .. 97
9. Skattlegging av pensjonister 105
10. Når skatt og trygd virker sammen: kompensasjonsgrader i det norske trygdesystemet 109

DEL III: Beskatning av næringsvirksomhet
11. Inntekt og skatt for næringsvirksomhet 117
12. Analyse av skattereglene for foretak og eiere 123
13. Utnyttelse av avskrivninger i norske foretak 127
14. Skattesystemet og eneaksjonærers valg mellom å ta ut utbytte eller lønn 131
15. KRAFTSKATT - en skattesimuleringsmodell for kraftverk og kraftforetak 135

Referanser 143

DEL IV: Tabellvedlegg
A. Offentlige inntekter og utgifter i OECD-land 149
B. Gjennomsnittsskatt og marginalskatt for noen familityper 154
C. Regionale forskjeller i barnefamilienes økonomi 158
D. Fordelingen av ektefellers yrkesinntekt 1973-1993 159
E. Tidsbruk, utvidet inntekt og husholdningsproduksjon i barnefamilier 161
F. Inntekt og skatt for næringsvirksomhet 162

Tidligere utgitt på emneområdet 171

Utgitt i serien Statistiske analyser 172

Figurregister

Innledning

1. Skatteinntekter i alt etter skatteform, i prosent av bruttonasjonalprodukt. 1995 14
2. Offentlig kjøp av varer og tjenester (inkl. lønnskostnader) i prosent av bruttonasjonalprodukt. Utvalgte land. 1994 14
3. Subsidier og stønader til private, i prosent av bruttonasjonalprodukt. Utvalgte land. 1994 15
4. Nettoskatter i alt, i prosent av bruttonasjonalprodukt. Utvalgte land. 1994 15
5. Bruttoskatter fordelt på statsforvaltning og kommuneforvaltning. Påløpte skatter. Utvalgte land. 1994 15
6. Gjennomsnittsskatt og marginalskatt for lønnsinntekt tilsvarende 250 000 kroner i 1996. Bare standardfradrag 19

DEL I: Inntekt, skatt og inntektsfordeling

1.1. Ulike delskatters andel av totale bruttoskatter for personer 17 år og over. 1994 36
1.2. Utlignede skatter for personlige skattytere. Hele landet. Inkl. kontintentalsokkelen. 1990-1994. Mill. 1994-kroner 36
1.3. Utlignet toppskatt for personer 17 år og over. 1990-1994. 1994-kroner 38
1.4. Antall personer 17 år og over med personinntekt som overstiger fribeløpet for toppskatt. 1990-1994 39
1.5. Utviklingen i bruttoinntekt for personer 17 år og over. 1994-kroner 39
1.6. Utviklingen i fradrag og skatt for personer 17 år og over. 1994-kroner 39
1.7. Utlignet skatt i prosent av bruttoinntekt. 1984-1994 40
1.8. Gjennomsnittlig bruttoinntekt. 1994-kroner 41
1.9. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for ulike aldersgrupper. 1994-kroner 41
1.10. Gjennomsnittlig bruttoinntekt etter sosioøkonomisk status. 1994-kroner 41
1.11. Inntektssammensetning for husholdninger. 1994 44
1.12. Andel husholdninger, etter største inntektskilde 44
1.13. Andelen husholdninger etter hvor mye skatt de betaler som prosent av samlet husholdningsinntekt (gjennomsnittsskatt) 44
1.14. Inntektssammensetning for ulike typer husholdninger. 1994 45
1.15. Gjennomsnittlig husholdningsinntekt etter skatt pr. forbruksenhet for personer i ulike aldersgrupper. Prosent av husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for alle personer. 1994 (θ=0,5) 47
1.16. Utviklingen i inntektsfordelingen. Husholdningens inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for personer (θ=0,5) 50
4.1. Prosentvis endring i Sen-velferd pr. milliard kroner endret skatteproveny. Hele populasjonen. OECD ekvivalensskala 68
4.2. Prosentvis endring i gjennomsnittlig realdisponibel inntekt pr. forbruksenhet, pr. milliard kroner endret skatteproveny. Hele populasjonen. OECD ekvivalensskala 68
4.3. Prosentvis endring i Gini-koeffisienten pr. milliard kroner endret skatteproveny. Hele populasjonen. OECD ekvivalensskala 69
4.4. Prosentvis endring i Sen-velferd pr. milliard kroner endret skatteproveny. Barn. OECD ekvivalensskala 69

4.5. Prosentvis endring i gjennomsnittlig realdisponibel inntekt pr. forbruksenhet, pr. milliard kroner endret skatteproveny. Barn. OECD ekvivalensskala 70
4.6. Prosentvis endring i Gini-koeffisienten pr. milliard kroner endret skatteproveny. Barn. OECD ekvivalensskala 70
5.1. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Rangert. 1994. 1 000 kroner 74
5.2. Gjennomsnittlig kapitalinntekt for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Rangert. 1994. 1 000 kroner 78
5.3. Gjennomsnittlig overføringer for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Rangert. 1994. 1 000 kroner 78
6.1. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med én yrkesaktiv. 1993-kroner 84
6.2. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med to yrkesaktive. 1993-kroner 84
6.3. Gini-koeffisienten for fordelingen av yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med én yrkesaktiv 85
6.4. Gini-koeffisienten for fordelingen av yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med to yrkesaktiv 85
7.1. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt og utvidet inntekt for ektepar, par med små barn. 1990 89
7.2. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt og utvidet inntekt for ektepar, par med store barn. 1990 89
7.3. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt og verdi av husholdsarbeid for ektefeller, par med små barn. 1990 90
7.4. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt og verdi av husholdsarbeid for ektefeller, par med store barn. 1990 90
7.5. Vareinnsats og tidsbruk i husholdsproduksjonen for ulike familietyper. 1990. Kroner 92
7.6. Sammensetning av husholdningsproduksjonen for ulike familietyper. 1990. Kroner 93

DEL II: Trygd og inntektsfordeling

8.1. Utviklingen i nominell og reell verdi av folketrygdens grunnbeløp. 1965-95 99
8.2. Utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon for kvinner og menn ved lønnsjustering og underregulering av folketrygdens grunnbeløp 99
8.3. Utviklingen i pensjon for kvinner og menn 100
8.4. Andel av kvinner med små barn med ingen, delvis eller fulle omsorgspoeng etter sivil status 100
8.5. Omsorgspoeng etter utdanning 101
8.6. Omsorgspoeng etter region 101
8.7. Gjennomsnittlig pensjon fra folketrygden før og etter at etterlattepensjonen er fjernet for alle menn og kvinner som mottar pensjon fra folketrygden. Kroner 103
8.8. Pensjon før og etter fjerning av etterlattepensjonen, personer 67-74 år med pensjon fra folketrygden. Kroner 104
9.1. Gjennomsnittlige skattefordeler pr. person i husholdninger med minst en alderspensjonist, som følge av ulike skatteregler, 1995-kroner 106

9.2. Desilfordeling av skattefordelene, 1995-2030, individene er sortert etter disponibel inntekt. Hele befolkningen, 1995-kroner 107
9.3. Ulikhet i disponibel inntekt, 1995, målt ved Ginikoeffisienten 108
10.1. Brutto og netto kompensasjonsgrad for sysselsatte. 1993 111
10.2. Netto kompensasjonsgrad i arbeidsledighetstrygd for sysselsatte i utvalgte OECD-land. 1993 112
10.3. Brutto og netto kompensasjonsgrad for personer som ikke er sysselsatte. 1993 112
10.4. Netto kompensasjonsgrad for mottakere av ulike trygdeytelser. 1993 113

DEL III: Beskatning av næringsvirksomhet

11.1. Gjennomsnittlig sum skatt for personlig næringsdrivende etter hovedinntektens art 117
11.2. Gjennomsnittlig sum skatt for personlig næringsdrivende 118
11.3. Sum skatt for etterskuddspliktige 118
11.4. Sum skatt for landbasert virksomhet 118
11.5. Gjennonsnittlig bruttoinntekt for personlig næringsdrivende. 1994 119
11.6. Gjennomsnittlig personinntekt for personlig næringsdrivende. 1994 119
11.7. Selvangivelsesregnskap for aksjeselskaper. 1994. Mill. kroner 120
11.8. Beregning av personinntekt for personlig næringsdrivende etter virksomhetens næring 121
11.9. Beregning av personinntekt for aktive eiere i aksjeselskap. 1994. Mill. kroner 121
15.1. Utviklingen av ulike skatter ved samordning av produksjonsavgift mot skatt til skattefordelingsfondet. Millioner 1997-kroner 139
15.2. Utviklingen av nettoskatter til stat og skattefordelingsfond, begge samordningsformer. Millioner 1997-kroner 139
15.3. Fordelingen av kraftsalgsinntekter, prosent, referansealternativet 140
15.4. Fordelingen av kraftsalgsinntekter, prosent, alternativet med 0,5 prosent realprisvekst 140

Tabellregister

DEL I: Inntekt, skatt og inntektsfordeling

1.1. Inntektsposter i selvangivelsen. Total beløp og antall personer med beløp. Bosatte personer 17 år og over. 1994 34
1.2. Fradragsposter i selvangivelsen. Total beløp og antall personer med beløp. Bosatte personer 17 år og over. 1994 34
1.3. Sum utlignet skatt, brutto-delskatter og skattefradrag samt antall personer 17 år og over med beløp i de enkelte postene. 1994 35
1.4. Gjennomsnittlig utlignet inntektsskatt i prosent av bruttoinntekten for ulike inntektsgrupper 40
1.5. Desilfordelt markedsinntekt, samlet inntekt og inntekt etter skatt. Husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer (θ=0,5) 46
1.6 Utviklingen i inntektsfordelingen. Husholdningens inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for personer (θ=0,5). Gini-koeffisienter. Standardavvik i parentes 50
1.7. Inntektsulikhet innen ulike husholdningstyper. 1986 - 1994. Gini-koeffisienter 51
2.1. Ulikhet i husholdningenes inntekt pr. forbruksenhet for personer, målt ved Gini koeffisienten 1991-1994 54
2.2. Husholdningenes gjennomsnittlige inntekt før skatt pr. forbruksenhet for personer i desiler. 1991-94. Prisjustert til 1994-priser med konsumprisindeksen 55
2.3. Husholdningenes gjennomsnittlige skatt pr. forbruksenhet for personer i desiler. 1991-94. Prisjustert til 1994-priser med konsumprisindeksen 55
2.4. Gjennomsnittlig skattebelastning 1991-94 i desiler 55
3.1. Gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer. Ekvivalensskala θ=0,2 og θ=0,8. Husholdninger med og uten barn. 1996 59
3.2. Gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer, tilhørende verdi for barnetrygd og økning i skattebelastning som følge av at barnetrygden beskattes som lønn. Ekvivalensskala θ=0,5. 1996 61
3.3. Ulikhet i gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer, målt ved Gini koeffisienten, 1996-regler sammenlignet med alternativ der barnetrygden er skattlagt som lønn. Personer i husholdninger med barn 61
3.4. Inntekt etter skatt for kvinner og menn i husholdninger med barn, med tilhørende økning i skattebelastning når barnetrygden beskattes som lønnsinntekt hos mottaker. 1996 62
3.5. Husholdningsinntekt, yrkesinntekt og arbeidsfri inntekt for kvinner med tilhørende økning i skattebelastning når barnetrygden beskattes som lønnsinntekt hos mottaker. Kvinner rangert etter husholdningsinntekten. 1996 63
3.6. Marginale skattesatser for henholdsvis ektepar og enslige i desiler. Rangert etter marginale skattesatser. Prosent 64
3.7. Marginale skattesatser for henholdsvis ektepar og enslige i desiler. Personer som har fått endret marginalskatt. Rangert etter marginale skattesatser. Prosent 65
5.1. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt, renteutgifter og disponibel inntekt for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Sortert etter inntekt etter skatt. 1994 73
5.2. Andelen ektepar med to barn under 17 år etter antall yrkestilknyttede og skatteklasse etter fylke. Sortert etter andelen med to yrkestilknyttede. 1994. Prosent 74

5.3. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for ektemannen, kona og barna for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Sortert etter konas inntekt. 1994. Kroner 76
5.4. Andelen ektepar med to barn under 17 år fordelt på ulike inntektstrinn, etter fylke. 1994. Prosent 79
5.5. Inntektsfordeling beskrevet ved Gini-koeffisienten og gjennomsnittlig inntekt etter skatt for desilgruppe 1 og 10. Ektepar med to barn under 17 år. 1994. Kroner 81
7.1. Gini-koeffisienter i fordelingen for ulike inntektsbegreper etter husholdningstype. 1990 91

DEL II: Trygd og inntektsfordeling

8.1. Inntektsforhold i husholdninger med rett til omsorgspoeng. Gjennomsnittsinntekt. 1993 102

DEL III: Beskatning av næringsvirksomhet

13.1. Underutnyttelse av skattemessige avskrivninger i norske foretak og andel foretak som ikke har benyttet maksimale skattemessige avskrivninger 128
15.1. Fordeling av kraftverkenes gjenanskaffelseskostnad pr. 1992, etter anskaffelsesperiode og NVE-gruppe. Millioner kroner 137
15.2. Fordeling av middelproduksjonen etter igangsettingstidspunkt og sommer/vinterproduksjon. GWh 137
15.3. Andel selskpaer i skatteposisjon ved de to ulike samordningsalternativene 140

DEL IV: Tabellvedlegg

A1. Inntektsskatter i alt etter skatteform, i prosent av bruttonasjonalprodukt. 1995 149
A2. Offentlige inntekter og utgifter i prosent av bruttonasjonalprodukt. Utvalgte land. 1994 150
A3. Utviklingen i totale skatter. Prosent av bruttonasjonalproduktet. Utvalgte land 151
A4. Bruttoskatter etter skatteform. Utvalgte land 152
A5. Bruttoskatter fordelt på statsforvaltning og kommuneforvaltning. Påløpte skatter. Utvalgte land 153
B1. Utviklingen i inntektsskatter (medregnet trygdepremier) i prosent av inntekt deflatert med gjennomsnittlig lønnsvekst pr. normalårsverk 154
B2. Utviklingen i marginale inntektsskatter (medregnet trygdepremier) for inntekter deflatert med gjennomsnittlig lønnsvekst pr. normalårsverk 155
B3. Utviklingen i inntektsskatter (medregnet trygdepremier) i prosent av konstante realinntekter deflatert med konsumprisindeksen 156
B4. Utviklingen i marginale inntektsskatter (medregnet trygdepremier) for konstante realinntekter deflatert med konsumprisindeksen 157
C1. Inntektsstatistikk for Oslo med og uten innvandrerpopulasjonen. Ektepar med 2 barn under 17 år. 1994 158
C2. Inntektsnivå og ulikhet blant ektepar med 2 barn. Inntekt etter skatt. 1994 158
D1. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for ektepar og ektefellene, etter ektefellenes yrkesaktivitet. 1973, 1979, 1982, 1985, 1988, 1991 og 1993. Kroner 159
D2. Gini-koeffisienten i fordelinger av yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ektepar etter yrkesaktivitet, i 1973, 1979, 1982, 1985, 1988, 1991 og 1993 ... 160
E1. Husholdsproduksjon i ulike husholdninger, 1990. Kroner pr. husholdning 161
E2. Produksjon av ulike varer og tjenester i husholdningene. Kroner 161

F1. Utvikling i totale inntekter og skatter for personlig næringsdrivende etter hovedinntektens art. 1993-1994 ... 162
F2. Utvikling i totale inntekter og skatter for personlig næringsdrivende.1993-1994 ... 163
F3. Utvikling i totale inntekter og skatter for etterskuddspliktige skattytere. 1992-1994 ... 164
F4. Utvikling i inntekt og skatter for etterskuddspliktige skattytere ekskl. sokkelselskaper. 1992-1994. Mill.kr ... 164
F5. Utvikling i inntekt og skatter for sokkelselskaper. 1992-1994. Mill. kr ... 165
F6. Selvangivelsesregnskap for personlig næringsdrivende etter hovedinntektens art. Gjennomsnitt. 1994. Kroner ... 166
F7. Selvangivelsesregnskap for aksjeselskaper etter næring. 1994. Mill. kr ... 167
F8. Selvangivelsesregnskap for aksjeselskaper fordelt på delingsforetak og andre. 1994. Mill. kr ... 168
F9. Inntektsregnskap for sokkelselskaper. Mill.kr. 1994 ... 169
F10. Beregning av personinntekt for personlig næringsdrivende etter virksomhetens næring. 1994. Gjennomsnitt. Kroner ... 169
F11. Beregning av personinntekt for aktive eiere i aksjeselskap etter næring. 1994. Mill.kr ... 170

Innledning

Formålet med publikasjonen *Inntekt, skatt og overføringer* er å formidle statistikk og forskningsresultater som kan bidra til å kaste lys over sentrale problemstillinger i skattedebatten. Et grunnleggende spørsmål i denne diskusjonen er om skattenivået øker eller avtar. Stor politisk interesse er også rettet mot vurderingen av skattereformen i 1992 og hvordan denne har påvirket skattenivået og inntektsfordelingen. Inntektsutvikling og inntektsfordeling for ulike grupper, som f.eks. barnefamilier og enslige, eller lønnstakere, næringsdrivende og pensjonister, er dessuten viktige spørsmål i samfunnsdebatten. Skattesystemet, inntektsoverføringene og trygdesystemet henger nøye sammen og har blant annet som formål å jevne ut inntektene mellom individer og over livsløpet. Bedriftsbeskatningen påvirker kanaliseringen av produktive ressurser til næringsvirksomhet og påvirker inntektsfordelingen mellom ulike produkjonssektorer og mellom eiere og lønnstakere.

Publikasjonen er organisert slik at del I omhandler inntekt og skatt for personer og husholdninger. Del II tar opp enkelte sider ved trygdesystemet og samspillet mellom trygd og skatt. Del III omhandler inntekt fra næringsvirksomhet og bedriftsbeskatning, med spesiell vekt på omleggingen av bedriftsbeskatningen under skattereformen i 1992. Del IV inneholder vedleggstabeller. Innledningskapitlet introduserer hovedtrekkene i de etterfølgende kapitlene, og presenterer en del oppsummerende materiale, bl.a. om internasjonale sammenligninger av skattenivå, sammenligning av skattenivå for ulike familietyper i Norge og skatter og subsidier på konsum.

Skattenivå i Norge og andre OECD-land

Innledningsvis kan det være nyttig å se på skattenivået i Norge i forhold til andre land. Internasjonale sammenligninger av offentlige inntekter og utgifter belyser omfanget av offentlig sektor, inntektsfordelingen mellom offentlig og privat sektor, og nivået på skattebyrden og overføringsbeløpene. Ved internasjonale sammenligninger er det hensiktsmessig å se offentlige inntekter og utgifter i forhold til bruttonasjonalproduktet (BNP). BNP måler verdien av alle varer og tjenester som produseres i et land i løpet av et år.

Internasjonale sammenligninger av skattenivået er basert på årlig rapportering fra de enkelte medlemslandene i OECD. Det tar lang tid å utarbeide pålitelig og sammenlignbar statistikk. For skattenivå og

Figur 1. **Skatteinntekter i alt etter skatteform, i prosent av bruttonasjonalprodukt. 1995**[1]

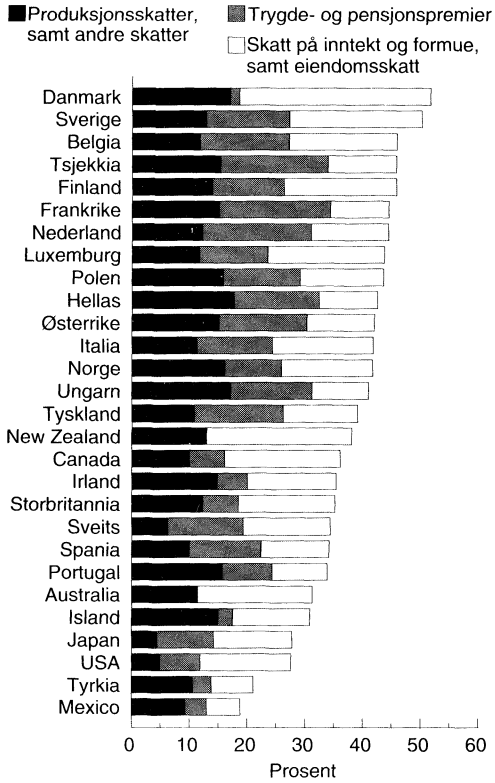

[1] Tallene for Hellas, Ungarn, Canada, Japan, USA og Mexico er for 1994.
Kilde: OECD Revenue Statistics.

Figur 2. **Offentlig kjøp av varer og tjenester (inkl. lønnskostnader) i prosent av bruttonasjonalprodukt. Utvalgte land. 1994**

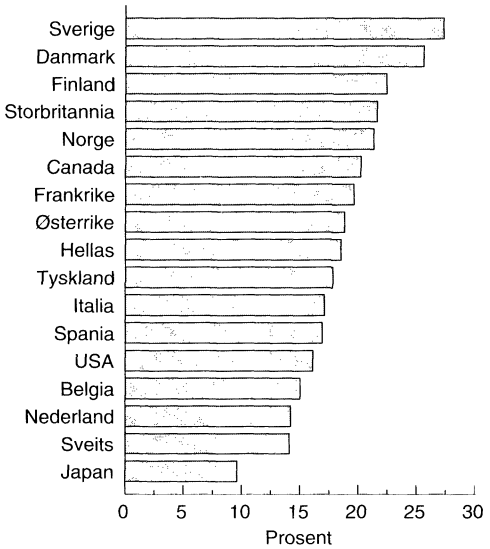

Kilde: OECD National Accounts.

skattestruktur er OECDs Revenue Statistics benyttet som kilde, og de ferskeste tallene er fra 1995, se boks 1. I Norge var totale skatter som andel av BNP 41,7 prosent i 1995. Dette plasserte Norge omtrent midt på treet blant OECD-landene, men betydelig høyere enn gjennomsnittet for OECD på 32,6 prosent. Derimot lå Norge nær gjennomsnittet for EU-landene, som var 40,5 prosent. Figur 1 viser at Danmark og Sverige hadde de klart høyeste skattene som andel av BNP, med henholdsvis 51,7 og 50,2 prosent. De fleste EU-landene lå over Norge på rangeringen, men Tyskland og Storbritannia hadde en lavere andel enn Norge med henholdsvis 39,1 og 35,2 prosent.

Skatteinntektene kan grovt sett deles i tre hovedkategorier: Produksjonsskatter, skatt på inntekt og formue og trygde- og pensjonspremier (se boks 1). I Norge utgjorde de to første gruppene om lag like store beløp i 1995. Produksjonsskatter som andel av BNP lå på 16,1 prosent, og skatt på inntekt og formue samt eiendomsskatt hadde en andel av BNP på 15,8 prosent. Trygde- og pensjonspremier var noe lavere, med en andel av BNP på 9,8 prosent. Fordelingen av skatteinntektene på disse gruppene (skattestrukturen) kan variere mye fra land til land. Norges plassering i den internasjonale sammenligningen er noe påvirket av det store omfanget av petroleumssektoren (se boks 1). Petroleumsskattene utgjøres både av produksjonsskatter og skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum (se boks 2). Figur 1 viser at Norge og Sverige had-

Figur 3. **Subsidier og stønader til private, i prosent av bruttonasjonalprodukt. Utvalgte land. 1994.**

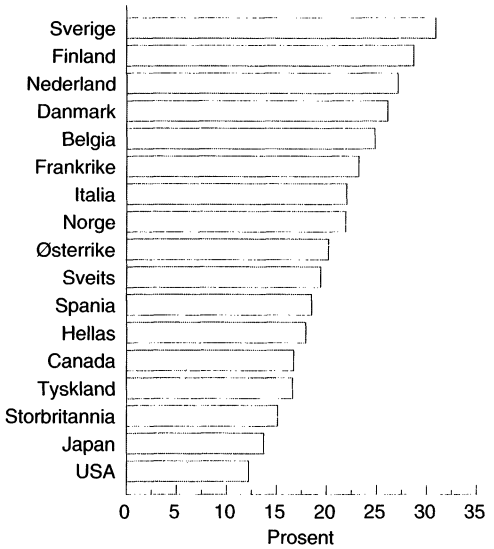

Kilde: OECD National Accounts.

Figur 4. **Nettoskatter i alt, i prosent av bruttonasjonalprodukt. Utvalgte land. 1994**

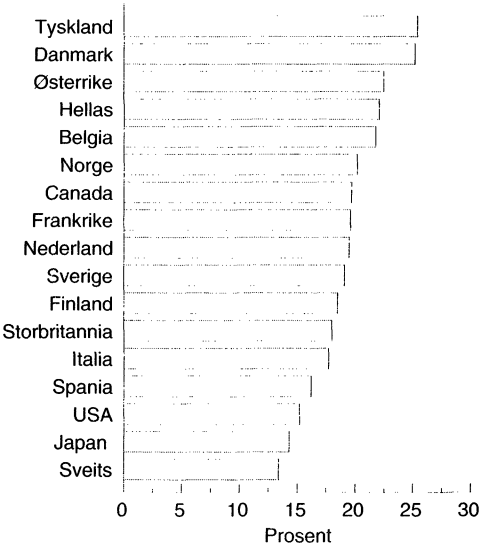

Kilde: OECD National Accounts.

de omtrent lik sammensetning av skatteinntektene, mens Danmark hadde relativt sett lavere trygdepremier og tilsvarende høyere skatt på inntekt og formue. I Tyskland, Nederland og Frankrike var trygdepremiene den største posten blant skatteinntektene.

Skatteinntektene anvendes til å finansiere offentlige utgifter, bl.a. kjøp av varer og tjenester (inkl. lønnskostnader) og inntektsoverføringer i form av subsidier og stønader til private. Hovedkilden for data om offentlige utgifter og inntektsoverføringer er OECDs National Accounts, og de nyeste tallene er fra 1994, som vist i de følgende figurene. Men tall for 1994 foreligger ennå ikke for OECD-landene i Øst-Europa.

Figur 2 viser at offentlige kjøp av varer og tjenester (inkl. lønnskostnader) i Norge i 1994 var 21,3 prosent av BNP. Denne andelen var noe lavere enn i Sverige og

Figur 5. **Bruttoskatter fordelt på statsforvaltning og kommuneforvaltning. Påløpte skatter. Utvalgte land. 1994**

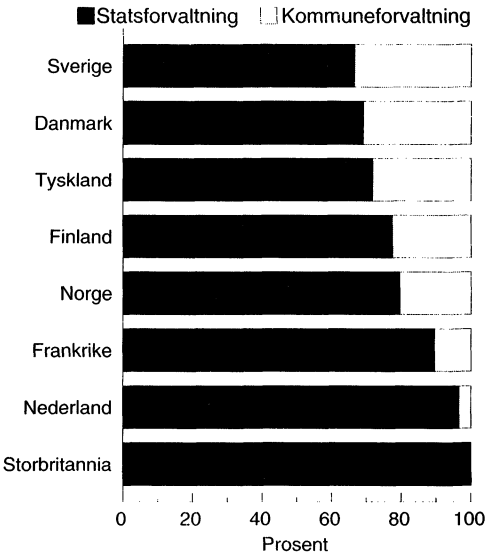

Kilde: OECD National Accounts.

Boks 1. **Internasjonale sammenligninger av skattenivå**

Datakildene for internasjonale sammenligninger av skattenivå er publikasjonene «Revenue statistics of OECD member countries» og «OECD National Accounts». Den sistnevnte er basert på nasjonalregnskapsdata fra de enkelte landene, og gir tall for påløpte skatter. Revenue Statistics bygger på regnskapstall fra det enkelte land, ført etter kontantprinsippet og gir tall for bokførte skatter. Mens Revenue Statistics bare inneholder inntektssiden for offentlig sektor, har National Accounts utfyllende opplysninger om bl.a. offentlige utgifter og subsidier og stønader til private.

Ved sammenligning av totale skatteinntekter fra de to kildene er det viktig å være oppmerksom på at skattebegrepet er noe mer omfattende i Revenue Statistics enn i National Accounts. Dette skyldes bl.a. behandlingen av kapitalskatter, f.eks. avgift på arv og gave. Denne inntektsposten regnes som en del av totale skatter i Revenue Statistics, mens den i National Accounts klassifiseres som kapitaloverføringer og dermed ikke framkommer i totale skatteinntekter.

Skatteinntekter i alt (figur 1) er bokførte bruttoskatter fra «Revenue Statistics». Terminologien for skattestrukturen i figur 1 følger navnsettingen innført i SNA/ESA (System of National Accounts/ European System of Integrated Economic Accounts). **Skatt på inntekt, formue mv.** erstatter tidligere betegnelse direkte skatter. **Produksjonsskatter** erstatter tidligere betegnelse indirekte skatter.

Offentlig kjøp av varer og tjenester (inkl. lønnskostnader) (figur 2) og **subsidier og stønader til private** (figur 3) er hentet fra «OECD National Accounts».

Nettoskatter i alt (figur 4) er definert som påløpte bruttoskatter i alt fra «National Accounts» minus subsidier og stønader til private i alt. Tallmaterialet til figurene samt for noen foregående år er gitt i vedlegg A.

Ved internasjonale sammenligninger er det hensiktsmessig å se offentlige inntekter og utgifter i forhold til bruttonasjonalproduktet (BNP). Norges plassering i den internasjonale sammenligningen er imidlertid noe påvirket av det store omfanget av petroleumssektoren. For å sammenligne skattenivået i Norge og andre OECD-land kan det være hensiktsmessig å beregne skattenivået for norsk økonomi utenom oljesektoren. Dette er beregnet som skatter i alt fratrukket petroleumsskatter i forhold til bruttonasjonalproduktet for Fastlands-Norge. Skattenivået for Norge utenom oljevirksomheten utgjorde 45,7 prosent av BNP i 1995. Dette er noe høyere enn totale skatter som andel av BNP, som var 41,7 prosent i 1995. Ved å korrigere for petroleumssektoren kommer skattenivået i Norge opp på linje med Nederland og Belgia, men fortsatt lavere enn de andre nordiske landene.

Danmark og på nivå med Finland, Storbritannia og Canada.

Figur 3 viser at subsidier og stønader til private i Norge i 1994 var 21,9 prosent av BNP. Dette plasserte Norge omtrent midt på treet blant OECD-landene.

For å sammenligne skattebyrden i ulike land er det relevant å se på nettoskatter, dvs. bruttoskatter fratrukket subsidier og stønader. I Norge lå nettoskattene i 1994 på 20,2 prosent av BNP. Figur 4 viser at Norge i 1994 lå forholdsvis høyt i sammenligningen av nettoskatter. Høyeste nettoskatter hadde Tyskland og Danmark. Skatteinntektene tilfaller både stat og kommune. I de fleste land utgjør skatt til statsforvaltningen et betydelig større beløp enn skatt til kommuneforvaltningen, men figur 5 viser at også dette forholdstallet varierer en god del. I Norge utgjorde skatt til kommuneforvaltningen om lag 20 prosent. Sverige, Danmark og Tyskland hadde klart høyere andel skatt til kommuneforvaltningen enn Norge.

Sammensetningen av skatteinntektene og overføringene

En detaljert framstilling av fordelingen av påløpte skatter på ulike skattearter er gitt i boks 2. Denne oversikten viser at produksjonsskattene utgjorde 38,7 prosent av påløpte skatter i alt i 1995. Produksjonsskat-

Boks 2. **Offentlig forvaltning. Påløpte skatter etter art. Utvalgte år. Mill. kroner og prosent**

	1988	1990	1993	1994*	1995*
			Mill. kroner		
PÅLØPTE SKATTER I ALT	**280 719**	**306 878**	**339 076**	**365 994**	**390 605**
Produksjonsskatter	**106 704**	**110 849**	**130 794**	**141 366**	**151 325**
Mva. og avgift på investeringer	64 169	62 804	74 547	80 774	88 789
Toll	1 262	1 451	1 699	1 975	2 121
Avgifter på utvinning av petroleum	5 451	8 729	10 676	9 292	8 995
Avgifter på alkohol mv.	5 304	5 746	5 853	6 226	6 465
Avgifter på tobakkvarer	3 173	3 733	4 768	5 030	5 305
Avgifter på bensin	6 430	6 920	9 126	9 581	10 224
Avgifter tilknyttet motorvogner	6 866	6 761	7 684	11 371	12 161
Avgifter på elektrisk kraft	3 144	3 507	3 738	4 110	4 473
Eiendomsskatt	1 704	2 216	2 685	2 792	2 812
Andre produksjonsskatter	9 201	8 982	10 018	10 215	9 980
Trygde- og pensjonspremier	**79 770**	**79 773**	**83 134**	**87 235**	**91 385**
Fra arbeidstakere	30 859	29 273	34 080	35 682	37 535
Fra arbeidsgivere	48 911	50 500	49 054	51 553	53 850
Skatt på inntekt, formue mv.	**94 245**	**116 256**	**125 148**	**137 393**	**147 895**
Skatt på inntekt og formue unntatt ved utvinning av petroleum	77 144	80 532	77 706	81 001	83 550
Skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum	4 832	19 123	15 479	18 051	18 800
Fellesskatt til Skattefordelingsfondet	10 593	14 732	29 073	35 309	42 436
Årsavgift på motorvogner betalt av husholdninger	1 618	1 790	2 460	2 588	2 664
Annen skatt på inntekt, formue mv.	58	79	430	444	445
			Prosent		
PÅLØPTE SKATTER I ALT	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Produksjonsskatter	**38,0**	**36,1**	**38,6**	**38,6**	**38,7**
Mva. og avgift på investeringer	22,9	20,5	22,0	22,1	22,7
Toll	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5
Avgifter på utvinning av petroleum	1,9	2,8	3,1	2,5	2,3
Avgifter på alkohol mv.	1,9	1,9	1,7	1,7	1,7
Avgifter på tobakkvarer	1,1	1,2	1,4	1,4	1,4
Avgifter på bensin	2,3	2,3	2,7	2,6	2,6
Avgifter tilknyttet motorvogner	2,4	2,2	2,3	3,1	3,1
Avgifter på elektrisk kraft	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Eiendomsskatt	0,6	0,7	0,8	0,8	0,7
Andre produksjonsskatter	3,3	2,9	3,0	2,8	2,6
Trygde- og pensjonspremier	**28,4**	**26,0**	**24,5**	**23,8**	**23,4**
Fra arbeidstakere	11,0	9,5	10,1	9,7	9,6
Fra arbeidsgivere	17,4	16,5	14,5	14,1	13,8
Skatt på inntekt, formue mv.	**33,6**	**37,9**	**36,9**	**37,5**	**37,9**
Skatt på inntekt og formue unntatt ved utvinning av petroleum	27,5	26,2	22,9	22,1	21,4
Skatt på inntekt og formue ved utvinning av petroleum	1,7	6,2	4,6	4,9	4,8
Fellesskatt til Skattefordelingsfondet	3,8	4,8	8,6	9,6	10,9
Årsavgift på motorvogner betalt av husholdninger	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7
Annen skatt på inntekt, formue mv.	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå (1997).

Skattebeløpene er fra finansstatistikken for offentlig sektor, som er i samsvar med nasjonalregnskapsstatistikken. Dette innebærer at skattebeløpene er ført med påløpte verdier.

Boks 3. **Offentlig forvaltning. Påløpte bruttoskatter, overføringer til private og nettoskatter. Utvalgte år. Mill. kroner og prosent**

	1988	1990	1993	1994*	1995*
			Mill. kroner		
Skatter i alt, brutto	**280 719**	**306 878**	**339 076**	**365 994**	**390 605**
Skatter i alt unntatt petroleumsskatter	270 436	279 026	312 921	338 651	362 810
Petroleumsskatter	10 283	27 852	26 155	27 343	27 795
Overføringer til private i alt	**129 819**	**157 780**	**187 330**	**190 528**	**195 312**
Produksjonssubsidier	28 035	32 565	36 322	36 771	34 983
Stønader til husholdninger	92 709	115 259	139 455	141 953	148 657
Overføringer til ideelle organisasjoner	9 057	9 919	11 386	11 544	11 622
Andre innenlandske løpende overføringer	18	37	167	260	50
Nettoskatter	**150 900**	**149 098**	**151 746**	**175 466**	**195 293**
			Prosent av BNP		
Skatter i alt, brutto	**43,9**	**42,5**	**41,2**	**42,1**	**42,2**
Skatter i alt unntatt petroleumsskatter	42,3	38,6	38,0	38,9	39,2
Petroleumsskatter	1,6	3,9	3,2	3,1	3,0
Overføringer til private i alt	**20,3**	**21,9**	**22,8**	**21,9**	**21,1**
Produksjonssubsidier	4,4	4,5	4,4	4,2	3,8
Stønader til husholdninger	14,5	16,0	16,9	16,3	16,1
Overføringer til ideelle organisasjoner	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3
Andre innenlandske løpende overføringer	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nettoskatter	**23,6**	**20,6**	**18,4**	**20,2**	**21,1**
			Prosent av BNP fastlands-Norge		
Skatter i alt unntatt petroleumsskatter	46,7	45,9	45,0	45,7	45,7

Kilde: Statistisk sentralbyrå (1997).

tene omfatter merverdiavgift og diverse særavgifter mv., og sto i 1995 for om lag en like stor andel av skatteinntektene som skatt på inntekt, formue mv.

Petroleumsskattene består av både produksjonsskatter og skatt på inntekt og formue, og utgjør en betydelig del av skattene. I 1995 utgjorde de 7,1 prosent av påløpte skatter i alt. Av dette kom 4,8 prosentpoeng fra skatt på inntekt, formue mv. og 2,3 prosentpoeng fra produksjonsskatter. Petroleumsskattenes andel av skatteinntektene var imidlertid større i perioden før oljeprisfallet i 1986.

Trygde- og pensjonspremier utgjør også en betydelig, men synkende andel av skatteinntektene, og har avtatt fra 28,4 prosent av påløpte skatter i alt i 1988 til 23,4 prosent i 1995. Nedgangen har blant annet sammenheng med at satsen for arbeidsgiveravgift til folketrygden er redusert flere ganger de senere år. Arbeidsgiveravgiften utgjorde i 1995 13,8 prosent av påløpte skatter i alt.

Figur 6. **Gjennomsnittsskatt og marginalskatt for lønnsinntekt tilsvarende 250 000 kroner i 1996. Bare standardfradrag**

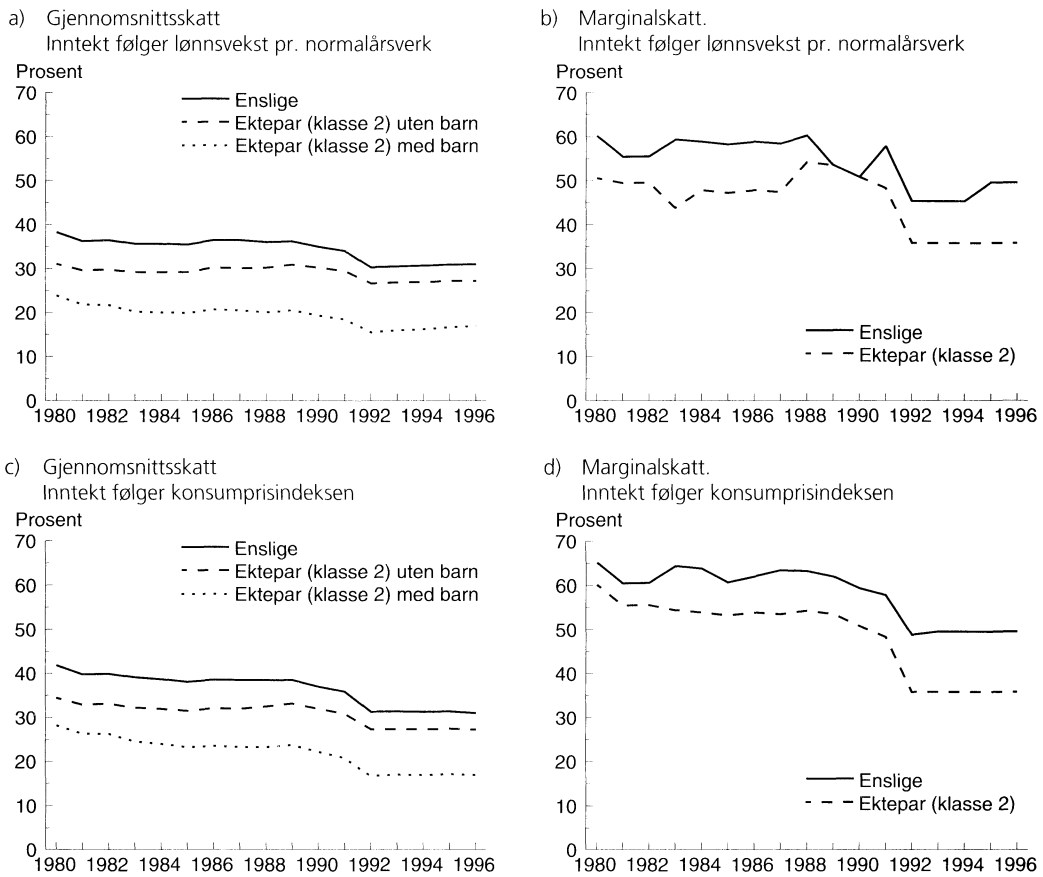

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

En oversikt over bruttoskatter og overføringer til private er gitt i boks 3. Denne oversikten viser at stønadene til husholdningene utgjorde 16,1 prosent av BNP i 1995, mens produksjonssubsidiejne utgjorde 3,8 prosent.

Skatt og forsørgelsesbyrde

Skattesystemet har mange oppgaver. I tillegg til at skatteinntektene finansierer offentlige utgifter, kan utformingen av skattesystemet ivareta hensynet til konjunkturregulering, sikre hensiktsmessig bruk av samfunnets produktive ressurser og bidra til utjevning av inntektsfordelingen. Skattleggingen av personer er bl.a. utformet for å ta hensyn til forsørgelsesbyrde, slik at familier der flere personer skal leve av én inntekt beskattes lavere enn enslige på samme inntektsnivå.

Bruttoskatter for personer utgjorde 151 milliarder kroner i 1995. Noe under halvparten av dette var inntektsskatt til kommuner og fylker, med 68 milliarder kroner. Medlemsavgift til folketrygden var 37 milliarder kroner og utgjorde nær 25 prosent av bruttoskattene. Toppskatt til staten var 10 milliarder kroner, og formuesskatt til stat og kommune var 5 milli-

Boks 4. **Eksempler på skattenivå for utvalgte familietyper**

For å sammenligne skattenivået for utvalgte familietyper er det benyttet en såkalt regelverksmodell, som beregner skatter og overføringer for gitte inntektsnivåer. Eksemplet i figur 6 viser gjennomsnittsskatt og marginalskatt for en enslig, et ektepar med én inntekt uten barn og et ektepar med én inntekt og to barn, som alle hadde en lønnsinntekt på 250 000 kroner i 1996. Dette inntektsnivået er noe høyere enn gjennomsnittlig lønnsinntekt for lønnstakere i 1996, som, i påvente av inntektsstatistikk for 1996, er anslått til om lag 227 000 kroner. I dette eksemplet er det ingen andre inntekter og ingen fradrag utover standardfradragene, dvs. barnefamilien mottar forsørgerfradrag i skatt og barnetrygd for to barn. Gjennomsnittsskatt og marginalskatt for andre inntektsnivåer er gitt i vedlegg B.

arder kroner. En detaljert oversikt over skatt for personer for 1994 er gitt i tabell 1.3 i kapittel 1.

Noen hovedtrekk ved familiebeskatningen er illustrert i et eksempel vist i figur 6, se også boks 4 og 5. Eksemplet viser gjennomsnittsskatt og marginalskatt for en enslig, et ektepar med én inntekt uten barn og et ektepar med én inntekt og to barn, som alle har samme lønnsinntekt før skatt. Den enslige har høyere gjennomsnittsskatt enn ekteparet uten barn, som igjen har høyere gjennomsnittsskatt enn ekteparet med barn. Forskjellen mellom den enslige og ekteparet skyldes at den enslige lignes i skatteklasse 1, mens ekteparet med én inntekt lignes i skatteklasse 2. Forskjellen mellom ekteparet med og uten barn skyldes at barnefamilien mottar barnetrygd og har krav på forsørgerfradrag. Den enslige har høyere marginalskatt enn ekteparet, noe som skyldes forskjellen mellom skatteklasse 1 og 2, mens de to ekteparene har lik marginalskatt siden de i dette eksemplet bare har én inntekt og derfor lignes i skatteklasse 2. Det er viktig å være oppmerksom på at dette eksemplet bare illustrerer konsekvenser

Boks 5. **Deflatering med lønnsvekst eller prisvekst?**

Beregningen av gjennomsnittsskatt og marginalskatt i figur 6 er utført med to alternativer for utviklingen i lønnsinntekt for perioden 1980-1996. I det ene alternativet er det lagt til grunn at lønnsinntekten følger gjennomsnittlig lønnsvekst pr. normalårsverk. I det andre alternativet antas det at lønnsinntekten følger konsumprisindeksen. Figur 6 (a) og (b) viser utviklingen i gjennomsnittsskatt og marginalskatt fra 1980 til 1996 for en lønnsmottaker med reallønn i 1980 tilsvarende 250 000 kroner i 1996, når inntekten er deflatert med lønnsveksten pr. normalårsverk. For å illustrere betydningen av hvordan inntekten deflateres, viser figur 6 (c) og (d) utviklingen i gjennomsnittsskatt og marginalskatt fra 1980 til 1996 for en lønnsmottaker med reallønn i 1980 tilsvarende 250 000 kroner i 1996, når inntekten er deflatert med konsumprisindeksen. I perioden fra 1980 til 1996 har det imidlertid vært en klar reallønnsøkning, dvs. lønnsveksten har vært sterkere enn prisveksten. Deflatering med konsumprisindeksen vil derfor medføre at lønnsmottakeren i 1980 hadde en høyere inntekt og, på grunn av progressiviteten i skattesystemet, høyere skatteprosent enn lønnsmottakeren med reallønn som følger den faktiske lønnsveksten. Deflatering med konsumprisindeksen istedenfor med lønnsveksten kan dermed innebære en overvurdering av den reduksjonen i gjennomsnittsskatt og marginalskatt som har funnet sted over perioden.

av regelverket; i praksis blir de fleste gifte personer lignet i skatteklasse 1 og blir dermed skattlagt som enslige.

For å vise utviklingen i gjennomsnittsskatt og marginalskatt over tid, er beregningene i eksemplet ført tilbake til 1980. Gjennomsnittsskatten og marginalskatten er blitt noe lavere i løpet av de siste 15 årene, med en klar reduksjon i skattesatsene som følge av skattereformen i 1992. Men denne figuren illustrerer utviklingen for tre utvalgte typer husholdninger, og det kan ikke ut fra dette konkluderes med at skattenivået i sin alminnelighet har falt over tid. I den stiliserte beregningen er andre inntekter enn lønnsinntekt, samt fradrag utover standardfradragene holdt

utenom, dvs. denne beregningen tar ikke hensyn til bl.a. rentefradrag. En vurdering av utviklingen i det generelle skattenivået krever derfor en analyse av den faktiske inntektsfordelingen, noe som vil bli utførlig omtalt i kapittel 1, 2 og 3.

I eksemplet har forskjellen mellom den enslige og ekteparet uten barn avtatt over tid, noe som skyldes at fordelen ved å lignes i skatteklasse 2 har blitt noe mindre i denne perioden. Redusert skattefordel for ektefeller med én inntektstaker i familien har sammenheng med framveksten av to-inntektsfamilier som følge av kvinners økte yrkesaktivitet. Over tid har skattesystemet tilpasset seg denne utviklingen.

Inntekt, skatt og inntektsfordeling

Det er nærliggende å tolke utviklingen i gjennomsnittsskatt over tid som indikator for utviklingen i skattenivået. Men for å få mer inngående kunnskap om den faktiske utviklingen i skattenivået, må skattereglene som ble illustrert i eksemplet, kombineres med opplysninger om alle inntekter og fradragsposter som har betydning for skattleggingen. Slike opplysninger er også nødvendige for å kunne gi et godt bilde av inntektsfordelingen. Inntekts- og formuesundersøkelsene fra Statistisk sentralbyrå gir et slikt helhetlig bilde. En presentasjon av opplysningene fra denne statistikken er tema for kapittel 1 *Inntekt og skatt for personer og husholdninger*. Dette kapitlet gir en oversikt over personers og husholdningers inntekter, fordelt på lønnsinntekt, ytelser fra folketrygden, næringsinntekt og kapitalinntekt. Det gis tall for hvordan inntekten varierer med kjønn, alder og sosioøkonomisk status. Inntekts- og formuesundersøkelsene bygger på et utvalg av selvangivelser. Både selve ligningen og den påfølgende utarbeidelsen av statistikken tar lang tid. F.eks. vil tall for inntektsåret 1996 først foreligge våren 1998. For øyeblikket er de ferskeste tallene for inntektsåret 1994. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alle voksne personer i 1994 var 162 400 kroner. Til sammenligning var gjennomsnittlig samlet husholdningsinntekt for alle husholdninger 288 700 kroner. Denne store forskjellen illustrerer at det er viktig av å se på den samlede inntekten til alle personer som inngår i en husholdning når inntektstall skal benyttes til å beskrive velferd og levekår. Kapittel 1 gir også et bilde av den faktiske utviklingen i gjennomsnittskattene fra 1984 til 1994. Videre gis det tall for hvor mye skatt som blir utlignet, og hvordan disse skattene er sammensatt. Hovedoppmerksomheten i kapittel 1 er rettet mot å presentere inntekts- og skattetallene for 1994, men i enkelte tilfeller kommenteres også utviklingen over tid. Videre gir kapittel 1 en kort gjennomgang av endringene i personbeskatningen som følge av skattereformen som ble gjennomført i 1992. Det blir også gitt en oversikt over inntektsdefinisjoner og sentrale begreper i analyse av inntektsfordelingen.

Inntektsstatistikken som presenteres i kapittel 1, danner grunnlaget for en rekke av analysene i de følgende kapitlene. Anvendt skatteforskning er rettet mot å analysere hva som skjer ved foreslåtte endringer i skattesystemet, f.eks. økte satser for toppskatt, utvidet grunnlag for boligbeskatning eller beskatning av barnetrygd. Dette krever et beregningsverktøy der foreslåtte endringer i skattesystemet sees i sammenheng med den faktiske inntektsfordelingen som er beskrevet i inntektsstatistikken. For å beregne virkninger på skatteproveny og inntektsfordeling av endringer i skatter og overføringer har Statistisk sentralbyrå utviklet skattemodellen LOTTE (se boks 6). Modellen kan også benyttes historisk, f.eks. til å belyse virkningene av skattereformen i 1992. Dette er tema for kapittel 2 *Skattereformen og progressivitet i skattesystemet.*

Boks 6. **Skattemodellen LOTTE**

Modellsystemet LOTTE brukes til analyse av virkningen på skatteproveny og inntektsfordeling av forslag til endringer i skatter og overføringer. LOTTE omfatter delmodeller for skatt på personer og foretak, indirekte skatter og forbrukeratferd, samt trygdeberegninger. Personskattemodellen i LOTTE bygger på inntektsdata fra selvangivelser kombinert med personopplysninger, bl.a. om utdanning og sosioøkonomisk status, og opplysninger om husholdningssammensetningen. Dette datamaterialet er nærmere beskrevet i kapittel 1. Datagrunnlaget for analysen av skattlegging av personlig næringsdrivende og aksjeselskap er beskrevet i kapittel 11.

LOTTE brukes i stor grad ved beregninger for Finansdepartementet og Stortinget av konsekvenser av endringer i skattereglene. Modellen brukes ved utarbeiding og behandling av nasjonalbudsjettet og ved offentlige utredninger, stortingsmeldinger og odelstingsproposisjoner om skattespørsmål. LOTTE ble brukt i forbindelse med Barnefamilieutvalget som la fram utredningen NOU 1996:13 «Offentlige overføringer til barnefamilier». Dette er nærmere omtalt i kapittel 3. LOTTE brukes også til forskning ved Statistisk sentralbyrå. Modellen er nærmere omtalt i Arneberg et al. (1995).

Utgangspunktet for kapittel 2 er en analyse av inntektsfordelingen i perioden 1991-94. Resultatene viser at ulikheten i inntektsfordelingen har økt med om lag 8 prosent. Spørsmålet er da om dette skyldes at skattesystemet er blitt mindre progressivt etter skattereformen, eller om økningen i ulikhet skyldes andre forhold, som f.eks. konjunkturutviklingen, endringer i arbeidsmarkedet, lønnsveksten eller endringer i trygdeordningene. Analysen i kapittel 2 tyder på at skattesystemet er blitt noe mindre progressivt. Mesteparten av økningen i ulikhet i denne perioden skyldes en sterk økning i utbetalt aksjeutbytte.

Et annet aktuelt eksempel på analyse av skatte- og overføringssystemet er utredningene som ble gjennomført i forbindelse med Barnefamilieutvalget, jf. NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier.* Dette er tema for kapittel 3 *Noen analyser av barnefamiliers økonomi.* Stor politisk interesse er knyttet til vurderingen av barnefamilienes økonomiske situasjon, og til sammenligningen av barnefamiliers økonomi med andre grupper, f.eks. enslige eller pensjonister. Det er svært problematisk å sammenligne levestandarden til husholdninger av forskjellig størrelse. Forbruksmulighetene er sterkt påvirket av hvor mange personer som skal dele en gitt inntekt, og dessuten av hvilke preferanser husholdsmedlemmene har. Samtidig er det stordriftsfordeler ved å dele husholdning med andre. Kapittel 3 viser hvor følsomme en sammenligning av husholdninger med og uten barn er overfor beskrivelsen av slike stordriftsfordeler i husholdningene. En rekke endringsforslag ble vurdert for Barnefamilieutvalget, bl.a. beskatning av barnetrygden. Dersom barnetrygden ble beskattet som lønnsinntekt, ville ulikheten i inntektsfordelingen øke med om lag 3,5 prosent. Skattlegging av barnetrygd vil ha en negativ inntektseffekt for barnefamiliene. Marginalskatten kan øke for enkelte grupper, og dette kan tenkes å påvirke yrkesaktiviteten. Analysen i kapittel 3 konkluderer imidlertid med at yrkesakiviteten for barnefamilier trolig vil være om lag uendret selv om barnetrygden ble skattlagt.

I kapittel 4 *Fordelingseffektivitet av «barnerelevante» skatteordninger* er det fortsatt barnefamilienes økonomiske situasjon som står i fokus. Barnetrygd og andre barnerelevante ordninger som foreldrefradrag i inntekt og forsørgerfradrag i skatt sammenlignes og vurderes utfra virkningen på inntektsfordelingen. Analysen fokuserer på fordelingseffektivitet, dvs. endringer i inntektsfordeling sett i forhold til endringen i skatteinntekter for det offentlige. Ved en innstrammingspolitikk

Boks 7. **Offentlig forvaltning. Stønader til husholdninger etter art. Utvalgte år. Mill. kroner og prosent**

	1988	1990	1993	1994*	1995*
			Mill. kroner		
STØNADER TIL HUSHOLDNINGER I ALT	**92 709**	**115 259**	**139 455**	**141 953**	**148 657**
Pensjonsstønader	**57 042**	**66 977**	**78 373**	**80 308**	**83 891**
Alderspensjoner	37 206	43 406	51 136	52 850	55 249
Uførepensjoner	14 753	17 827	20 807	21 100	22 168
Andre pensjonsstønader	5 083	5 744	6 430	6 358	6 474
Sykepenger, fødselspenger mv.	**12 050**	**13 772**	**15 063**	**15 736**	**17 120**
Sykepenger	10 480	11 335	10 981	10 421	11 384
Fødsels- og adopsjonspenger	1 570	2 437	4 082	5 315	5 736
Barnetrygd	**7 200**	**8 800**	**11 489**	**11 604**	**11 679**
Arbeidsløshetsstønader	**3 212**	**7 811**	**11 852**	**10 916**	**10 010**
Attføringsstønader	**3 879**	**5 664**	**8 234**	**8 260**	**8 071**
Utdanningsstønader	**2 505**	**3 673**	**5 616**	**6 280**	**8 527**
Sosialhjelpsstønader	**2 977**	**3 570**	**4 118**	**4 436**	**4 451**
Andre stønader til husholdninger	**3 844**	**4 992**	**4 710**	**4 413**	**4 908**
			Prosent		
STØNADER TIL HUSHOLDNINGER I ALT	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Pensjonsstønader	**61,5**	**58,1**	**56,2**	**56,6**	**56,4**
Alderspensjoner	40,1	37,7	36,7	37,2	37,2
Uførepensjoner	15,9	15,5	14,9	14,9	14,9
Andre pensjonsstønader	5,5	5,0	4,6	4,5	4,4
Sykepenger, fødselspenger mv.	**13,0**	**11,9**	**10,8**	**11,1**	**11,5**
Sykepenger	11,3	9,8	7,9	7,3	7,7
Fødsels- og adopsjonspenger	1,7	2,1	2,9	3,7	3,9
Barnetrygd	**7,8**	**7,6**	**8,2**	**8,2**	**7,9**
Arbeidsløshetsstønader	**3,5**	**6,8**	**8,5**	**7,7**	**6,7**
Attføringsstønader	**4,2**	**4,9**	**5,9**	**5,8**	**5,4**
Utdanningsstønader	**2,7**	**3,2**	**4,0**	**4,4**	**5,7**
Sosialhjelpsstønader	**3,2**	**3,1**	**3,0**	**3,1**	**3,0**
Andre stønader til husholdninger	**4,1**	**4,3**	**3,4**	**3,1**	**3,3**

Kilde: Statistisk sentralbyrå (1997).

gir det bedre fordelingseffektivitet (minst ulikhet) å benytte generelle virkemidler som å øke skattesatsene for toppskatt, inntektsskatt og formuesskatt enn å skjære ned på de spesielle virkemidlene rettet mot barnefamilier. Blant de barnerelevante ordningene er reduksjon i foreldrefradraget minst skadelig med hensyn til fordelingseffektivitet, mens reduksjon i barnetrygden for tredje og flere barn er mest skadelig med hensyn til fordelingseffektivitet.

Fordelingsvirkningene av skattesystemet avhenger også av sammensetningen av skatteinntektene, i form av skatt på inntekt og formue og avgifter. I prinsippet kan analysen i kapittel 4 utvides til å se på fordelingseffektivitet av avgifter og subsidier. Det blir gitt en kort omtale av utviklingen av merverdiavgift, særavgifter og subsidier på husholdningenes konsum i avsnittene Skatter på konsum (s. 26), Subsidier på konsum (s. 28) og boks 8.

Kapittel 5 *Regionale forskjeller i barnefamilienes økonomi* viser at det er tildels betydelige regionale inntektsforskjeller mellom barnefamiliene i Norge. Barnefamilier bosatt i Oslo, Akershus og Rogaland har en betydelig høyere inntekt enn barnefamilier bosatt i Nord-Trøndelag, Agderfylkene og innlandsfylkene Oppland og Hedmark. En tobarnsfamilie i Oslo hadde i 1994 en inntekt etter skatt som var 88 000 kroner høyere enn det en tilsvarende familie i Oppland hadde. De fylkene der inntektsnivået er høyest, er også de fylkene der inntektsforskjellene blant barnefamiliene er størst. Den aller jevneste inntektsfordelingen blant barnefamiliene finner en i Sogn og Fjordane.

Utviklingen i familienes økonomi over tid er sterkt påvirket av økningen i gifte kvinners yrkesaktivitet gjennom de siste 20 årene. Tema for kapittel 6 *Fordelingen av ektefellers yrkesinntekt 1973-1993* er hvordan økningen i kvinnenes yrkesdeltaking og inntekt har påvirket inntektsfordelingen i samfunnet. Er det slik at kvinner med høy inntekt typisk er gift med menn med høy inntekt («krake søker make»), eller er det slik at kvinner med høy inntekt typisk er gift med menn med lav inntekt? Analysen viser at på tross av store endringer i kvinners yrkesmønster, er det fortsatt i hovedsak slik at de kvinnene som tjener best, er i familier med høy inntekt. Dette mønsteret har vært helt stabilt over tyveårsperioden 1973 til 1993.

Familienes forbruksmuligheter bestemmes ikke alene av den disponible pengeinntekten, men også av tilgangen på hjemmeproduserte varer og tjenester. Basert på data fra tidsnyttingsundersøkelsene kan anslag for verdien av det ulønnede husholdsarbeidet beregnes. Som indikator for forbruksmuligheter kan en benytte såkalt utvidet inntekt, som er summen av inntekt etter skatt og beregnet verdi av husholdsarbeidet. Kapittel 7 *Tidsbruk, utvidet inntekt og husholdningsproduksjon i barnefamilier* gir en oversikt over utvidet inntekt for ulike familietyper og viser hvordan utvidet inntekt avhenger av foreldrenes yrkesaktivitet. Videre illustreres sammenhengen mellom tidsbruk og forbruksmønster ved hjelp av beregninger av husholdningsproduksjon.

Trygd og inntektsfordeling

Endringer i folketrygden og andre pensjonsordninger med henblikk på å sikre det framtidige grunnlaget for velferdsstaten, er gjenstand for stor politisk interesse og utførlig behandlet i Velferdsmeldingen (Sosial- og helsedepartementet 1995). Del II av denne publikasjonen fokuserer på enkelte utviklingstrekk i folketrygden og analyserer betydningen for inntektsfordelingen av endringer i ulike trygdeordninger.

En detaljert oversikt over stønader til husholdninger er gitt i boks 7. Alderspensjonene utgjorde 37,2 prosent av stønadene til husholdningene i 1995. Uførepensjonene utgjorde 14,9 prosent, og andre pensjonsstønader 4,4 prosent. Sykepenger, fødselspenger mv. sto for 11,5 prosent av stønadene, og barnetrygden hadde en andel på 7,9 prosent.

Kapittel 8 *Utviklingstrekk i folketrygden: Tilleggspensjon, etterlattepensjon og omsorgspoeng* gir først en kortfattet oversikt over folketrygdens regelverk. Utviklingen av folketrygdens grunnbeløp (G) er et sentralt element i vurderingen av pensjonisters økonomiske situasjon, og utviklingen av alderspensjonen i neste århundre blir diskutert i lys av ulike antakelser om veksten i grunnbeløpet. Deretter drøftes betydningen av omsorgspoeng. Siden omsorgspoeng ikke gis med tilbakevirkende kraft, er det først langt ut i neste århundre at denne ordningen vil gi utslag på pensjonene. På sikt vil ordningen bidra med om lag 4 prosent økning i gjennomsnittlig alderspensjon for kvinner. Analysen viser at arv av pensjonsrettigheter i form av etterlattepensjon har langt større betydning for kvinners pensjon enn omsorgspoengene. Som illustrasjon av etterlattepensjonenes betydning, er det utført en analyse som viser at avvikling av etterlattepensjonen ville ha medført en reduksjon i gjennomsnittspensjonen for kvinner med om lag 9 prosent, og ulikheten i pensjonsytelsene mellom menn og kvinner ville ha økt.

Kapittel 9 *Skattlegging av pensjonister* illustrerer betydningen av særordningene i beskatningen av alderspensjonister. Av dagens særordninger bidrar skattebegrensningsregelen til redusert ulikhet, mens den lave trygdeavgiften og særfradraget for alder fører til økt ulikhet mellom pensjonister. Disse skattefordelene vil få gradvis mindre betydning for ulikheten blant alderspensjonistene i årene framover. Beregningene må tolkes med varsomhet da de bygger på svært usikre anslag for utviklingen i framtidige kapitalinntekter.

Kapittel 10 *Når skatt og trygd virker sammen: kompensasjonsgrader i det norske trygdesystemet* viser at de fleste personene i Norge som blir arbeidsledige lider et betydelig inntektstap. En av fem sysselsatte vil imidlertid få et inntektstap etter skatt på mindre enn 20 prosent ved å melde seg ledig. Familier med barn og eldre arbeidstakere har minst å tape på å bli arbeidsledige. Dette skyldes at det blir gitt tillegg i trygden for forsørgerbyrde, samt særregler for eldre arbeidstakere som sikrer dem et minimum i trygd. Seks prosent av personer som lever av midlertidige stønadsordninger, f.eks. attføringspenger og overgangsstønad for enslige forsørgere, vil tape penger på å ta seg jobb, men generelt har trygdemottakere svært mye å tjene på å skaffe seg arbeid.

Beskatning av næringsvirksomhet

Skatter fra næringsvirksomhet utgjør en ikke ubetydelig del av det offentliges skatteinntekter. Totale skatter fra landbasert næringsvirksomhet utgjorde i 1994 i underkant av 43 milliarder kroner, hvorav om lag 25 milliarder kroner kom fra personlig næringsdrivende og om lag 18 milliarder kom fra etterskuddpliktige (aksjeselskaper mm). Alminnelig inntekt i foretak som omfattes av delingsmodellen utgjorde om lag 30 prosent av samlet alminnelig inntekt i aksjeselskaper. Kapittel 11 gir en nærmere oversikt over skatte- og inntektsforhold for næringsdrivende og etterskuddspliktige.

Skattereformen som ble gjennomført i 1992, var ment å være provenynøytral, ved at det totale skattenivå ikke skulle endres som følge av reformen. Imidlertid

vil reformen kunne medføre en omfordeling av skatter mellom bedrifter. Reformen innebar en utvidelse av skattegrunnlaget kombinert med lavere nominelle skattesatser. Dette vil kunne gi en skatteøkning for noen bedrifter, mens andre vil kunne få redusert skatten. I kapittel 12 presenteres en analyse av virkningene av skattereformen for gjennomsnittlig skattebelastning i selvstendig næringsvirksomhet og i aksjeselskaper. Sett under ett medførte skattereformen små endringer i personlig næringsdrivendes gjennomsnittlige skatteprosent fra 1991 til 1992, men skatteprosenten økte noe for gruppen selvstendig næringsdrivende i frie yrker. Også for aksjeselskapene sett under ett var gjennomsnittlig skatteprosent uendret fra 1991 til 1992, men for de enkelte selskapene var det store variasjoner.

En viktig begrunnelse for skattereformen var at det gamle skattesystemet bød på mange muligheter for å tilpasse seg systemet. Dels medførte dette inntektstap for det offentlige og dermed et behov for høye nominelle skattesatser, dels førte det til at bedriftene og deres eiere foretok disposisjoner som lønte seg rent skattemessig, men som ikke nødvendigvis var samfunnsøkonomisk lønnsomme. Kapittel 13 og 14 presenterer analyser av skattetilpasninger. Kapittel 13 omhandler utnyttelse av avskrivningsreglene, og drøfter i hvilken grad omfanget av skattekreditter har blitt redusert som følge av skattereformen. Kapittel 14 omhandler virkninger for aktive eieres valg mellom inntektsformer (lønn og utbytte) av at ulike inntektsformer beskattes med ulike satser.

Stortinget vedtok i 1996 et nytt skattesystem for privateide og offentlig eide kraftselskaper. I kapittel 15 presenteres et beregningsopplegg for kraftverksbeskatningen. Kraftsektoren representerer et stort inntektspotensiale for det offentlige, både i form av eierskap såvel som gjennom skatteinntekter. Beregningsmodellen som presenteres er spesielt utviklet for å ivareta fordelingsaspektet ved skatteopplegget, særlig mellom kraftkommunene og staten. Modellen kan også gi anslag på skatteinntektene på lang sikt, der det tas hensyn til antatt reinvesteringsbehov.

Skatter på konsum[1]

Skattene på konsum omfatter merverdiavgift og særavgifter på konsumvarer som tobakk, øl, vin og brennevin, alkoholfrie drikkevarer, bensin, biler, sukker og sjokoladevarer, elektrisitet, radio og fjernsynsmateriell. Skatt på konsum omfatter også overskuddet i Norsk Tipping (fotballtipping, Lotto og andre tallspill) totalisatoravgift og andre lotteriavgifter.

Merverdiavgift

Merverdiavgiften er i prinsippet en generell skatt på forbruk av varer og tjenester, men tjenestene er avgiftsbelagt bare i den grad de uttrykkelig er nevnt i loven. Tjenester som det er knyttet moms til, og som er viktige for husholdningene, er frisørtjenester, telefontjenester, servering fra hoteller og bevertningssteder, rengjøring, kloakk-og renovasjonstjenester, reparasjonstjenester og utleie av biler og andre varer. Selv om merverdiavgiften på varer er generell finnes det unntak. Dette gjelder blant annet aviser som utkommer regelmessig, bøker og tidsskrifter. Ellers er elektrisk kraft til husholdningsbruk i Finnmark, Troms og Nordland fritatt for merverdiavgift.

Merverdiavgiften er proporsjonal med verdien av varen eller tjenesten. Fra merverdiavgiften ble innført i 1970 og fram til 1993 var avgiftssatsen på 20 prosent av

1 Materialet om skatter og subsidier på konsum er utarbeidet av Seksjon for nasjonalregnskap.

Boks 8. **Merverdiavgift og særavgifter til staten fratrukket forbrukersubsidier, etter arten av konsumet, og regnet som prosent av konsumet**

	Merverdiavgift			Særavgifter, netto		
	1988	1990	1993	1988	1990	1993
Konsum i husholdninger i alt	10,9	10,6	11,3	5,6	5,8	5,8
Matvarer, drikkevarer og tobakk	16,4	16,4	17,7	10,7	11,7	11,6
Klær og skotøy	16,7	16,7	18,0	-	-	-
Bolig, lys og brensel	4,0	3,9	3,9	1,8	1,6	2,2
Møbler og husholdningsartikler	15,4	15,6	16,9	-	-	-
Helsepleie	7,3	6,5	7,2	0,1	0,1	0,1
Transport	9,7	9,9	10,6	14,8	14,8	15,7
Fritidssysler og underholdning	10,1	10,1	11,0	6,5	7,0	5,9
Utdanning	1,9	1,9	1,9	-23,5	-17,5	-24,7
Hotell- og restauranttjenester	13,0	12,7	13,3	-	-	-
Andre varer og tjenester	9,0	8,9	9,6	1,2	1,1	0,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Nasjonalregnskapet.

verdien eksklusive avgiftsbeløpet. Fra 1.1.1993 ble merverdiavgiftssatsen endret til 22 prosent og fra 1.1.1995 til 23 prosent. Dagens sats betyr at merverdiavgiften utgjør 18,7 prosent av kjøperverdien på varer og tjenester, mot 18 prosent i 1993 og 1994 og 16,7 prosent før 1993.

Boks 8 viser merverdiavgiften regnet i prosent av forbruket i ulike konsumgrupper. For konsumet totalt var merverdiavgiftsandelen i underkant av 11 prosent i perioden 1988-1992. I 1993 økte andelen til 11,3 prosent av konsumet som følge at den generelle merverdiavgiftssatsen ble øket med 2 prosentpoeng. Gruppen «Klær og skotøy» har full merverdiavgiftssats, mens «Matvarer, drikkevarer og tobakk» samt «Møbler og husholdningsartikler», har tilnærmet full sats. Grunnen til at det ikke er maksimal momsandel på matvarer, er at det ikke regnes merverdiavgift på varer som husholdningene produserer til eget bruk (som frukt og grønnsaker). Grupper med høyt innslag av tjenester som faller utenfor merverdiavgiftsloven, som helsetjenester, persontransport, utdanning, overnattingstjenester, underholdning og bank- og forsikringstjenester, har lav momsandel. Det er også i liten grad merverdiavgift på gruppen «Bolig, lys og brensel». Det skyldes hovedsaklig at gruppen inneholder «tjenester» fra egen bolig. Dette er en beregnet størrelse og er følgelig ikke omfattet av merverdiavgift.

Særavgifter

De fleste *særavgiftene* under statens bevilgningsregnskap er lagt på typiske konsumvarer som nevnt over. Den avgiften som isolert sett har størst betydning for husholdningenes konsum er bensinavgiften, som beløp seg til 1,5 prosent av det totale konsumet og nærmere 40 prosent av bensinkonsumet i 1988 og 1990. Det har i de senere år vært en mer aktiv bruk av økonomiske virkemidler i miljøvernpolitikken, noe som har medført en økning i særavgiftene på fossile brensler som bensin og mineralolje. I 1993 utgjorde bensinavgiften 1,8 prosent av det totale konsumet og godt over 40 prosent av bensinkonsumet.

Også avgiftene på tobakk og alkoholholdige drikkevarer utgjør en stor andel av konsumet, samlet sett om lag 2,5 prosent av totalt husholdningskonsum og 50 prosent av alkohol- og tobakkskonsumet. Fra 1990 til 1993 har det skjedd omlegginger i alkoholavgiftene - begrunnet med ønske om sterkere alkoholpolitisk styring av prisutviklingen på alkoholholdige drikkevarer som har bidratt til at avgiftene relativt sett utgjorde en lavere andel av drikkevarekonsumet i 1993 enn i 1990. Til sammenligning har tobakksavgiften relativt sett fått større betydning. I Nasjonalregnskapet føres *overskuddet i Norsk Tipping* – etter fradrag for driftsutgifter mv. og nærmere bestemte fondsavsetninger – *og overskuddet i andre statlige spill* som avgift på konsumet av fotballtipping, LOTTO mv. Dette er grunnen til at gruppen «Fritidssysler og underholdning» i boks 8 har en relativt høy avgiftsandel.

Subsidier på konsum

Subsidier gitt til husholdningskonsumet består hovedsaklig av pristilskudd til regulering av forbrukerprisene på melk, ost og bensin. Forbrukersubsidiene på ost og melk falt bort fra 1.7.1993 i forbindelse med at det ble innført merverdiavgiftskompensasjon på melk, ost og kjøtt. I Nasjonalregnskapet føres merverdiavgiftskompensasjonen som en subsidie på de respektive produktene levert til sluttkonsum. Merverdiavgiftskompensasjonen ble avviklet fra 1.7.1996.

Forbrukersubsidier

Det har i hele etterkrigstiden vært bevilget til dels betydelige beløp over statsbudsjettet til *forbrukersubsidier* på visse matvarer (melk, ost og tidligere også kjøtt og fisk), samt fraktutjevningstilskudd for bensin og autodiesel. For Nord-Norge gjelder i tillegg enkelte særlige subsidieordninger på brenselprodukter, frukt og forhøyet fraktutjevningstilskudd. Ordningen ble innført som et ledd i stabiliseringspolitikken i 1945 for å unngå for stor prisoppgang som følge av varemangel. Etter at forsyningssituasjonen ble bedret, har opprettholdelsen av forbrukersubsidiene på matvarer blitt gitt en fordelingspolitisk begrunnelse, hvor hensikten har vært å senke levekostnadene for lavinntektsgrupper og særlig barnefamiliene. Fra forskerhold er det blitt slått fast at forbrukersubsidier er et grovkornet virkemiddel og neppe særlig treffsikkert i fordelingspolitikken (se f.eks. Sandmo 1988). Dette har også gitt seg utslag i at forbrukersubsidiene gradvis har blitt redusert. Fra 1988 til 1990 ble subsidiene knyttet til husholdningenes konsum av melk og ost redusert fra i underkant av 1200 millioner kroner til om lag 750 millioner kroner.

Mervediavgiftskompensasjon

Fra 1.7.1993 ble det innført *merverdiavgiftskompensasjon* på melk, ost og kjøtt, noe som medførte at forbrukersubsidiene på melk og ost falt bort fra samme tidspunkt. Ifølge loven ble merverdiavgiftskompensasjonen fastsatt slik at den tilsvarte forskjellen mellom gjeldende merverdiavgiftssats og 15 prosent. Utbetalingene ble knyttet til omsatt kvantum og ikke til selve merverdiavgiften, og teknisk sett virket ordningen på samme måte som forbrukersubsidiene. Ordningen med lovfestet merverdiavgiftskompensasjon falt bort med virkning fra 1.7.1996.

Andre subsidier knyttet til husholdningenes konsum, er overføringer fra staten til private utdanningsinstitusjoner som opererer på forretningsmessig grunnlag. Det blir ikke knyttet subsidier til undervisningsinstitusjoner som er drevet av det offentlige eller skoler som blir drevet etter privatskoleloven (hovedsaklig finansiert av det offentlige). I boks 8 framkommer subsidienes andel av konsum av undervis-

ningstjenester (egenbetalinger) som et negativt tall.

Nettoavgifter

Boks 8 viser ellers særavgiftene fratrukket subsidiene for hver hovedgruppe av konsumet, regnet andelsmessig. Det framgår at gruppen «Transport» har høyest netto avgiftsandel. I tillegg til bensinavgiften er det avgiftene knyttet til kjøp av nye motorkjøretøyer som drar opp andelen til om lag 15 prosent. Økningen i andelen fra 1990 til 1993 forklares med økningen i bensinavgiftene. Særavgiftene som er knyttet til tobakk, drikkevarer, sukker og sjokoladevarer bidro isolert sett til at avgiftene utgjorde i underkant av 13 prosent av det totale matvare-, drikkevare og tobakkskonsumet i husholdningene i 1993. Forbrukersubsidiene på melk og ost (momskompensasjon også på kjøtt etter 1.7.1993) bidro til å redusere avgiftsandelen regnet netto. I 1988 var netto avgiftsandel 10,7 prosent på, mens den i takt med reduksjonen i forbrukersubsidiene hadde økt med 1 prosentpoeng fram til 1990. Avgiftsandelen regnet netto var om lag lik i 1990 og 1993. Avgifter knyttet til «Bolig, lys og brensel» er elektrisitetsavgiften og avgift på fyringsoljer mv. (mineraloljeavgift). Årsaken til at netto avgiftsandel på konsumgruppen økte fra 1990 til 1993, er at det ble foretatt en endring i avgiftsleggingen av elektrisk kraft fra 1.1.1993. I tillegg til elektrisitetsavgiften på forbruket ble det innført en avgift på produsentleddet som medførte at total avgiftsandel på elektrisitetskonsumet økte med vel 3 prosentpoeng. Avgiften på konsumet av andre varer og tjenester omfatter avgift på kosmetiske toalettmidler. Kosmetikkavgiften ble gradvis redusert etter 1990 og ble helt avviklet fra 1.12.1993.

DEL I:
Inntekt, skatt og inntektsfordeling

1. Inntekt og skatt for personer og husholdninger

Hovedformålet med dette kapittelet er å gi en oversikt over personers og husholdningers inntekter. For personer gis det en oversikt over inntekter og fradragsposter fra selvangivelsen som har betydning ved beskatningen. I tillegg gis det tall for hvor mye skatt som blir utlignet, og hvordan disse skattene er sammensatt. For husholdningene vil en i tillegg til de skattepliktige inntektene også inkludere flere skattefrie inntekter som har betydning for husholdningene.

1.1. Personer

1.1.1. Inntekt og fradrag

Inntekt
Bruttoinntekt defineres her som summen av alle skattepliktige inntekter på selvangivelsen, se tabell 1.1. For inntektsåret 1994 utgjorde summen av bruttoinntekten for alle bosatte personer 17 år og over 549 milliarder kroner. Nærmere 3,3 millioner personer, eller vel 97 prosent av alle voksne, hadde en eller annen form for skattepliktig inntekt i 1994.

Den klart største inntektsposten på selvangivelsen er lønnsinntekt. I 1994 utgjorde summen av all lønnsinntekt 372 milliarder kroner, eller 67 prosent av all bruttoinntekt. I lønnsposten på selvangivelsen inngår også sykepenger og dagpenger ved arbeidsløyse. Vel 69 prosent av alle voksne hadde lønnsinntekt i 1994.

En annen stor inntektspost er ytelser fra folketrygden. I 1994 var dette beløpet på 73 milliarder kroner, noe som tilsvarte 13 prosent av bruttoinntekten. Vel én million personer, eller knapt 30 prosent av alle voksne personer, mottok en eller annen skattepliktig folketrygdytelse i 1994.

Det ble registrert skattepliktige næringsinntekter på til sammen 44 milliarder kroner i 1994. Den største summen kommer fra næringsvirksomhet i andre næringer enn jordbruk, skogbruk og fiske (30 milliarder kroner), mens næringsinntekt av jordbruk, skogbruk og fiske beløp seg til 14 milliarder kroner. I 1994 var det knapt 140 000 personer som ble registrert med positiv næringsinntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske, mens 187 000 personer hadde en positiv næringsinntekt fra andre næringer.

Blant kapitalinntektene er det renter av bankinnskudd som er den klart største en-

Tabell 1.1 **Inntektsposter i selvangivelsen. Total beløp og antall personer med beløp. Bosatte personer 17 år og over. 1994**

	Beløp (Mrd. kr.)	Antall personer med beløp
Bruttoinntekt	548,6	3 298 000
Lønn	372,2	2 357 000
Næringsinntekt jordbruk, skogbruk og fiske	13,9	139 000
Næringsinntekt annen næring	30,3	187 000
Tjenestepensjon	18,0	496 000
Ytelser fra Folketrygden	72,8	1 008 000
Renter av bankinnskudd	11,4	2 946 000
Aksjeutbytte (inkl. godtgj.)	11,6	285 000
Herav: Aksjeutbytte	8,3	282 000
Inntekt av egen bolig	4,5	1 304 000
Andre inntekter	13,9	455 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Selvangivelsesstatistikk 1994.

Tabell 1.2 **Fradragsposter i selvangivelsen. Total beløp og antall personer med beløp. Bosatte personer 17 år og over. 1994**

	Beløp (Mrd. kr.)	Antall personer med beløp
Fradrag i alt	137 7	3 244 000
Minstefradrag	66,4	3 146 000
Reiseutgifter	5,4	557 000
Pensjonspremie	2 5	768 000
Fagforeningskontingent	1 7	1 083 000
Foreldrefradrag	3,2	357 000
Underskudd i næring	6,3	78 000
Underholdsbidrag mv	2,6	122 000
Egen pensjonsforsikring	1.4	180 000
Gjeldsrentefradrag	39,4	1 980 000
Utgifter i boligselskap	2 1	299 000
Andre fradrag	6,8	343 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Selvangivelsesstatistikk 1994.

keltposten på selvangivelsen. I 1994 beløp renteinntektene seg til 11,4 milliarder kroner. En annen betydelig kapitalinntekt er aksjeutbytte. I 1994 ble det utbetalt 8,3 milliarder kroner i utbytte i følge selvangivelsen. Det er imidlertid stor forskjell i antallet personer som har hhv. renteinntekter og aksjeutbytte. «Renter av bankinnskudd» er den enkeltposten på selvangivelsen som flest personer har beløp på. I 1994 hadde vel 2,9 millioner personer, eller 87 prosent av alle voksne, renteinntekter. Til sammenligning var det færre enn 300 000 personer som mottok aksjeutbytte.

Inntekt av prosentlignet bolig var på 4,5 milliarder kroner i 1994. Til sammen 1,3 millioner personer var registrert med boliginntekt i 1994. Beregningen er foretatt på grunnlag av skattetakst og avhenger dermed av satsene i 1994 for boligbeskatning (se boks 1.6).

Inntektsfradrag

Før skatten beregnes har skattyterne mulighet til å redusere den skattbare inntekten ved gjøre ulike fradrag i bruttoinntekten, først og fremst for utgifter en har pådratt seg i forbindelse med «inntektens ervervelse». I 1994 beløp summen av alle inntektsfradragene på selvangivelsen seg til 138 milliarder kroner, se tabell 1.2. Den største fradragsposten var minstefradraget som tilsvarte et beløp på 66 milliarder kroner Minstefradraget er et standardfradrag som kan benyttes som et alternativ til fradrag for faktiske utgifter til inntekts ervervelse. Minstefradraget ble økt betydelig i forbindelse med skattereformen i 1992, og nærmere 93 prosent av alle voksne personer benyttet minstefradraget i 1994.

Den nest største fradragsposten på selvangivelsen er fradrag for gjeldsrenter Vel 39 milliarder kroner gikk til fradrag for renter av gjeld i 1994, og 58 prosent av alle voksne benyttet seg av dette fradraget i 1994.

Andre inntektsfradrag som blir hyppig benyttet, er fradrag for fagforeningskontin-

Tabell 1.3. **Sum utlignet skatt, brutto-delskatter og skattefradrag samt antall personer 17 år og over med beløp i de enkelte postene. 1994**

	Sum (Mill. kr)	Antall personer 17 år og over med beløp på posten
Sum utlignet skatt	133 100	3 057 521
Bruttoskatter:		
Skatt inntekt kommune/fylke	66 691	3 026 219
Fellesskatt	25 523	3 026 033
Skatt inntekt stat	124	8 768
Toppskatt	9 099	824 922
Skatt formue kommune	3 534	1 125 054
Skatt formue stat	1 186	1 035 577
Trygdeavgift på pensjon	2 795	1 081 767
Trygdeavgift lønn	28 870	2 231 130
Trygdeavgift lønn deling	162	8 476
Trygdeavgift næring < 12G	2 488	173 037
Trygdeavgift næring > 12G	158	8 415
Trygdeavgift jord/skog/fiske	654	94 397
Skattefradrag:		
Forsørgerfradrag	1 966	992 203
Finnmarksfradrag	467	63 508
Fradrag for BSU	161	95 523
Fradrag for AMS	128	140 551
65-prosent regelen	146	5 565
Paragraf 78	2 370	519 919
Fradrag for utenlandsskatt	15	1 134
Skatt etterbetalt pensjon	31	4 715
Godtgjørelsesfradrag	3 237	249 639

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Selvangivelsesstatistikk 1994.

gent, fradrag for reiseutgifter og fradrag for betalt pensjonspremie. Beløpsmessig er imidlertid disse fradragene små.

1.1.2. Skatt

Skatter defineres normalt som de pengeytelser det offentlige krever av fysiske og juridiske personer uten at det gis spesielt vederlag for ytelsen. Dette avsnittet vil omhandle ytelser i form av skatter for personer: inntektsskatt til kommune, fylke og stat, formuesskatt til kommune og stat, fellesskatt til Skattefordelingsfondet og medlemsavgiften til folketrygden. For medlemsavgiften til folketrygden gis det vederlag i form av pensjoner og ytelser under sykdom, og skulle etter definisjonen over falle utenfor skatteområdet. Medlemsavgiften regnes likevel naturlig med som en skatt fordi avgiften ikke står i et bestemt forhold til motytelsene.

Det er fra og med 1992 to beregningsgrunnlag for inntektsskatt: samlet personinntekt og alminnelig inntekt. Samlet personinntekt (toppskattegrunnlag) er et «bruttoinntektsbegrep» som omfatter arbeidsinntekt (personinntekt lønn samt beregnet personinntekt fra næring) og skattepliktige pensjoner. Kapitalinntekter inngår ikke i dette begrepet. Av dette personinntektsgrunnlaget beregnes progressiv toppskatt til staten. For personer som mottar ytelser fra folketrygden beregnes medlemsavgiften til folketrygden også av dette inntektsgrunnlaget. For hoveddelen av de som får utlignet medlemsavgift vil imidlertid personinntekt før pensjonsytelser i selvangivelsen være grunnlaget.

Alminnelig inntekt er en skattepliktig nettoinntekt som beskattes med en proposjonal (flat) sats på 28 prosent. Denne satsen ble i inntektsåret 1994 fordelt mellom kommune, fylkeskommune og Skattefordelingsfondet etter skattesatser på henholdsvis 13 prosent, 7,25 prosent og 7,75 prosent. Grunnlaget for beregninger av formuesskatt til kommune og stat er netto skattepliktig ligningsformue.

Skattestørrelsene som beskrives under, er hentet fra skattestatistikken for personer 17 år og over, og bygger på opplysninger fra den ordinære skatteligningen for inntektsåret 1994.

Figur 1.1. **Ulike delskatters andel av totale bruttoskatter for personer 17 år og over. 1994**

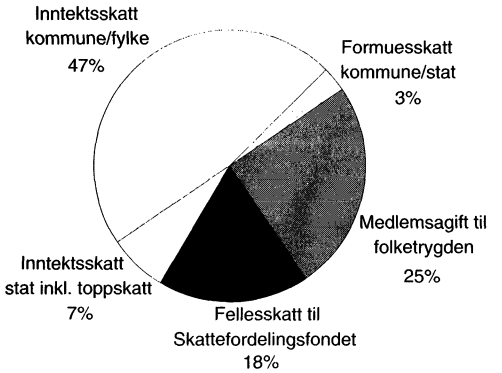

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattestatistikk.

Figur 1.2. **Utlignede skatter for personlige skattytere. Hele landet. Inkl. kontintentalsokkelen. 1990-1994. Mill. 1994-kroner**

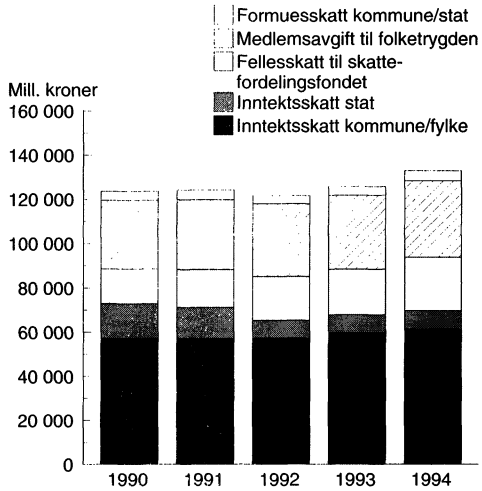

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattestatistikk.

Sammensetning av sum skatter og fradrag i skatt

De totale utlignede skatter for personer 17 år og over utgjorde om lag 133 milliarder kroner i 1994, se tabell 1.3. Utlignet skatt er et nettobeløp som er framkommet etter at ulike skattefradrag er trukket fra bruttoskattene. Skattestatistikken viser at om lag 3,1 millioner personer fikk utlignet skatt i 1994.

De beregnede bruttoskattene var på 141 milliarder kroner dette året (Her er ikke forsinkelsesavgift, tilleggsskatt og skatt på etterbetalt pensjon inkludert). Bruttoskattene er sammensatt av flere ulike skattearter, se figur 1.1. Inntektsskatt til kommune og fylke var den største av enkeltkomponentene som inngår i sum bruttoskatter, med 67 milliarder kroner. Kommune- og fylkesskatt står dermed for nesten halvparten av de totale beregnede bruttoskatter (47 prosent). Inntektsskatten til kommunen var alene på 43 milliarder kroner, og utgjorde hele 30 prosent av bruttoskattene. Inntektsskatten til fylkeskommunen var i underkant av 24 milliarder, mens fellesskatten til Skattefordelingsfondet utgjorde om lag 26 milliarder kroner. Det er alminnelig inntekt som er beregningsgrunnlag for samtlige av de delskattene som er nevnt over, og hele 3 millioner personer var gjenstand for slik beskatning.

En annen stor delskatt er medlemsavgift til folketrygden. I 1994 var dette beløpet 35 milliarder kroner, noe som tilsvarte 25 prosent av sum bruttoskatter. Om lag 3,6 millioner personer fikk beregnet en eller annen form for trygdeavgift dette året. Mest trygdeavgift ble beregnet på lønnsinntekt (29 milliarder kroner), mens trygdeavgift på pensjoner kun var 2,8 milliarder kroner. Vel 2,2 millioner personer fikk beregnet trygdeavgift fra lønnsinntekt, mens 1,1 millioner personer fikk beregnet trygdeavgift fra pensjonsinntekt. Beregnet trygdeavgift fra næring var totalt 3,3 milliarder kroner, hvor annen næring enn jordbruk, skogbruk og fiske stod for 80 prosent.

Toppskatt til staten var registrert med 9,1 milliarder kroner i 1994, og utgjorde 6,4

Boks 1.1. **Om produksjonen av inntektsstatistikk**

De ferskeste tallene tallene som er benyttet i dette kapittelet er for inntektsåret 1994. Når det ikke foreligger nyere tall skyldes dette at produksjonen av inntektsstatistikk er tidkrevende. En viktig årsak til dette, er at viktige grunnlagsdata som blir benyttet i statistikkproduksjonen ikke foreligger før nesten ett år etter inntektsåret. Dette gjelder først og fremst ulike registre fra ligningsmyndighetene (f.eks. selvangivelsesregisteret og ligningsregisteret). Som kjent foreligger resultatet av det ferdige ligningsoppgjøret for alle skatteytere i landet, så sent som 10 måneder etter inntektsåret.

For utvalgsundersøkelsene må det i tillegg hentes inn ulike næringsoppgaver for personlige næringsdrivende. Slike oppgaver er ennå bare tilgjengelige som (papir)skjemaer, og må siden manuellt registreres før de kan inngå i inntektsundersøkelsene. I sum fører dette til at inntekt- og formuesundersøkelsen først kan publiseres 15-16 måneder etter inntektsårets avslutning.

prosent av totale bruttoskatter. Formuesskatt til stat og kommune var samlet i underkant av 4,7 milliarder kroner i 1994, og utgjorde 3,3 prosent av totale bruttoskatter dette året. Det var om lag 1 million personer som fikk beregnet formuesskatt til stat og 1,1 personer som fikk beregnet formuesskatt til kommune.

Utlignet skatt framkommer ved at ulike skattefradrag trekkes fra de beregnede bruttoskattene. I 1994 var sum fradrag i skatt 8,5 milliarder kroner. Det er godtgjørelsesfradraget som var klart størst av fradragene dette året, med 3,2 milliarder kroner. Fradraget utgjorde om lag 38 prosent av totale skattefradrag. Fra og med inntektsåret 1993 ble beskatningen av aksjeutbytte for norske aksjonærer foretatt etter den såkalte godtgjørelsesmetoden. Denne metoden går i hovedsak ut på at aksjonæren får fradrag i sin skatt for skatt betalt av selskapet på utdelt utbytte. Det var 250 000 personer som fikk en «godtgjørelse» i utlignet skatt på alminnelig inntekt i 1994 – som en følge av aksjeutbytte fra norske selskaper.

Forsørgerfradraget er det skattefradraget som flest personer har nytte av (992 000 personer), men fradraget utgjør ikke mer enn 23 prosent av det totale skattefradra-

Boks 1.2. **Selvangivelsen som datakilde**

Selvangivelsen inneholder alle inntekter som gir grunnlag for beskatning. Dette betyr også at de opplysningene som selvangivelsen gir, vil være påvirket av gjeldende skatteregler. Inntekter som ikke er gjenstand for beskatning registreres derfor ikke i selvangivelsen. Det samme gjelder selvsagt inntekt som er unndratt beskatning (såkalte «svarte» inntekter).

De siste årene har det skjedd endringer i skattereglene som også har påvirket de registerte beløpene på selvangivelsen. Endringene har blant annet bestått i at skattegrunnlaget gradvis har blitt utvidet for eksempel ved at flere naturalytelser nå inngår i lønnsbegrepet. De viktigste endringene fant her sted mellom 1987 og 1988. Skattereformen i 1992 endret også på de skattemessige inntektsbegrepene, særlig for næringsdrivende. Blant annet ble avskrivningssatsene redusert, og muligheter for fondsavsetninger ble opphevet. Dette betyr igjen at en del av de endringene i inntektsnivå over tid, for eksempel i gjennomsnittlig bruttoinntekt, også skyldes rent tekniske endringer som de som er nevnt over.

Selvangivelsesdata er fra og med inntektsåret 1993 tilgjengelig både som et administrativt register fra Skattedirektoratet, og som utvalgsdata for de personer som inngår i husholdningsutvalget til de årlige inntekts- og formuesundersøkelsene. I det store og hele er de to kildene sammenlignbare. For utvalget har en imidlertid hatt muligheter til å foreta en grundigere kontroll av enkeltbeløp enn det som er mulig på registeret. På den andre siden kan utvalget gi usikre tall på noen poster der det er få observasjoner. Det kan derfor være noen avvik mellom kildene på noen mindre poster.

I kapittel 1 er registerdata benyttet for å gi totaltall for de ulike inntekts- og fradragspostene på selvangivelsen, mens utvalget er benyttet for å gi gjennomsnittstall og tidsserier.

Figur 1.3. **Utlignet toppskatt for personer 17 år og over. 1990-1994. 1994-kroner**

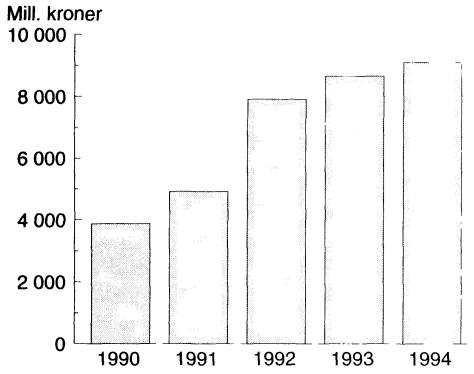

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattestatistikk

get. Skattefradrag som gjelder fradrag for utenlandsskatt, skatt på etterbetalt pensjon og begrensning etter sekstifemprosentregelen er det som minst hyppig blir benyttet.

Endringer i sammensettingen av skattene
For forskuddspliktige skattytere er det fellesskatten til skattefordelingsfondet som har økt mest i perioden 1990 til 1994, med en økning på 69,5 prosent, se figur 1.2. Det skyldes hovedsakelig at skattesatsen ble økt fra 5 prosent i 1990 til 7,75 prosent i 1994. Fellesskattens andel av de totale utlignede skatter var 13 prosent i 1990, men utgjorde 18 prosent i 1994.

Inntektsskatt til kommune og fylke hadde en vekst på 17,8 prosent i samme periode, men andelen av total utlignet skatt har likevel vært relativt konstant i underkant av 50 prosent disse årene.

Inntektsskatten til staten er redusert siden 1990 for forskuddspliktige skattytere. Det skyldes at ordinær inntektsskatt til staten falt bort i forbindelse med skattereformen i 1992. Fra og med inntektsåret 1992 omfatter inntektsskatten til staten hovedsakelig toppskatt. Den resterende delen er beregnet ordinær inntektsskatt til staten for visse grupper personlige skattytere, hovedsakelig personer bosatt i utlandet. Total inntektsskatt til staten har økt med 8,9 prosent fra 1992 til 1994.

Utvikling i toppskatt
I perioden 1990 til 1994 var det en sterk økning i antall personer som fikk beregnet toppskatt. Mens det var 519 800 personer som fikk beregnet toppskatt (16 prosent av alle voksne) i 1990, var det 782 500 personer (23 prosent av alle voksne) som hadde en personinntekt som oversteg fribeløpet i 1994 (Ukens statistikk nr 13/96). I 1994 var fribeløpet på 208 000 kroner for klasse 0 og 1, og 252 000 kroner for klasse 2.

Skattestatistikken viser at utlignet toppskatt til staten økte med 64 prosent fra 1991 til 1992, se figur 1.3. Den nominelle utlignede toppskatten var 4,6 milliarder kroner i 1991 og 7,6 milliarder kroner året etter. En av årsakene til den sterke veksten er at under skattereformen i 1992 ble toppskatten progressiv og erstattet delvis statsskatten som falt bort[2]. De senere årene viser en mindre økning i utlignet toppskatt. I årene 1992-93 og 1993-94 økte toppskatten med henholdsvis 12 og 7 prosent. Inntektsåret 1994 ga som nevnt over en utlignet toppskatt på i alt 9,1 milliarder kroner.

Ved innføringen av den progressive beskatningen på samlet personinntekt i 1992 ble fribeløpet redusert betraktelig for samtlige skatteklasser. Reduksjonen var fra 207 000 kroner i klasse 0 og 1 i 1991 til 200 000 kroner i 1992. I klasse 2 ble fribeløpet satt ned fra 249 000 kroner til 242 000 kroner. Det førte til en sterk

2 Nettoinntekt – fra 1992 kalt alminnelig inntekt – ble gjenstand for flat beskatning etter skattereformen.

Figur 1.4. **Antall personer 17 år og over med personinntekt som overstiger fribeløpet for toppskatt. 1990-1994**

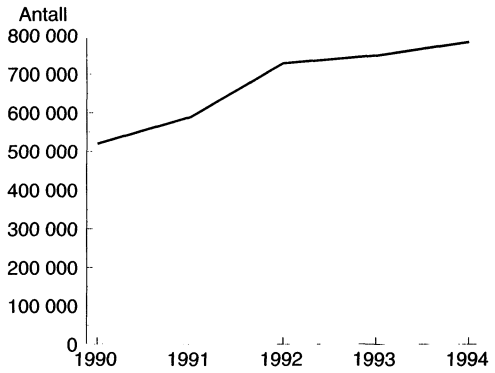

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattestatistikk.

Figur 1.5. **Utviklingen i bruttoinntekt for personer 17 år og over. 1994-kroner**

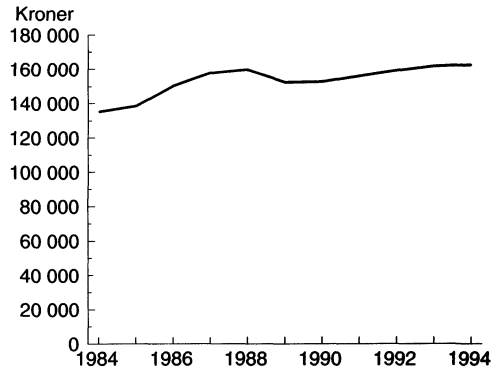

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

økning i antall personer som fikk beregnet toppskatt i 1992. Fra 1991 til 1992 var det en økning på 138 600 personer som hadde personinntekt som oversteg fribeløpet, se figur 1.4. I 1994 var det 55 100 flere personer som fikk beregnet toppskatt enn i 1992.

1.1.3. Utviklingen i gjennomsnittsbeløp

Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alle voksne personer var 162 400 kroner i 1994. Summen av alle fradrag utgjorde 40 000 kroner, mens utlignet skatt var på 38 200 kroner. Gjennomsnittlig bruttoinntekt målt i faste priser vokste kraftig fra 1984 og til 1988, for deretter å falle i 1989, se figur 1.5. Reduksjonen i 1989 må sees på bakgrunn av tilbakeslaget i norsk økonomi på slutten av 80-tallet, noe som bl.a. førte til reallønnsnedgang i 1989 (reallønn målt i Nasjonalregnskapet). Siden 1989 har bruttoinntekten igjen økt hvert år. Det var likevel først i 1993 at gjennomsnittsinntekten var på et høyere nivå enn i 1988.

Det er imidlertid viktig å være klar over at økningen i bruttoinntekt ikke bare skyldes

Figur 1.6. **Utviklingen i fradrag og skatt for personer 17 år og over. 1994-kroner**

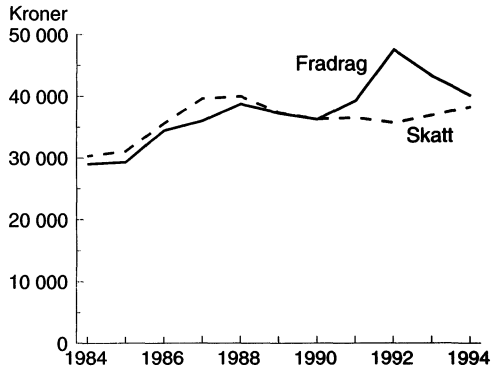

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

at inntektene økte, også inntektsbegrepet ble utvidet til å omfatte flere inntektskomponenter som tidligere ikke ble beskattet. På slutten av 80-tallet ble f.eks. lønnsinntektsbegrepet utvidet ved at visse frynsegoder som f.eks. billige lån i arbeidsforhold og bruk av firmabil ble beskattet som lønn. Også skattereformen i 1992 endret på bruttoinntektsbegrepet, først og fremst for næringsdrivende.

Tabell 1.4. **Gjennomsnittlig utlignet inntektsskatt i prosent av bruttoinntekten for ulike inntektsgrupper**

	Alle	1.kvartil	2.kvartil	3.kvartil	4.kvartil	Topp 5
86	24	8	15	23	28	31
88	25	8	18	24	30	32
90	24	7	16	23	28	32
92	22	7	14	21	27	30
94	24	8	16	23	29	31

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

Figur 1.7. **Utlignet skatt i prosent av bruttoinntekt. 1984-1994**

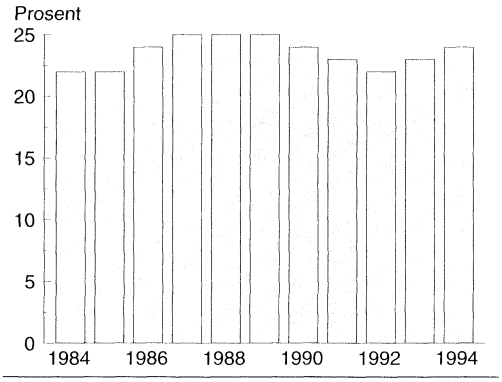

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

Fradragene økte også betydelig fram til 1988 for deretter å flate ut, se figur 1.6. I 1992 økte igjen fradragene betydelig, først og fremst som følge av at minstefradraget ble hevet i forbindelse med skattereformen. Etter 1992 har imidlertid fradragene blitt redusert noe. Dette skyldes først og fremst redusert gjeldsrentefradrag som følge av lavere rentenivå. Gjennomsnittlig utlignet skatt økte også fram til 1988. Etter dette har gjennomsnittlig skatt endret seg lite.

Stabil gjennomsnittsskatt
Alle personer 17 år og over hadde i 1994 en gjennomsnittsskatt tilsvarende 24 prosent av bruttoinntekten. Gjennomsnittsskatten for alle personer har endret seg lite i perioden 1984-1994, se figur 1.7. Gjennomsnittsskatten økte svakt fra 1984 og fram til 1987-88, for deretter å bli redusert fram til 1992. Etter 1992 har gjennomsnittsskatten igjen økt noe.

Det har også vært en stor grad av stabilitet i gjennomsnittsskatten for personer på ulike inntektsnivåer. Den firedelen av personene med lavest bruttoinntekt (kvartil 1) hadde f.eks. en gjennomsnittskatt på 8 prosent i 1986, som var like mye som i 1994, se tabell 1.4. For firedelen med høyest bruttoinntekt var gjennomsnittsskatten 28 prosent i 1986, mot 29 prosent i 1994. For de fem prosent av personene med aller høyest bruttoinntekt var gjennomsnittsskatten den samme i 1986 som i 1994, dvs. 31 prosent.

1.1.4. Utvikling i bruttoinntekt for ulike grupper

Kvinner og menn
Gjennomsnittlig bruttoinntekt for alle voksne kvinner og menn var hhv. 119 000 kroner og 206 000 kroner i 1994. Den store forskjellen mellom kjønnene skyldes først og fremst at det er flere kvinner enn menn som er hjemmearbeidende eller som arbeider deltid. I perioden 1984-1994 har det likevel funnet sted en utjevning i bruttoinntekt mellom kvinner og menn, se figur 1.8. Mens kvinnenes gjennomsnittlige bruttoinntekt kun var 47 pro-

Figur 1.8. **Gjennomsnittlig bruttoinntekt. 1994-kroner**

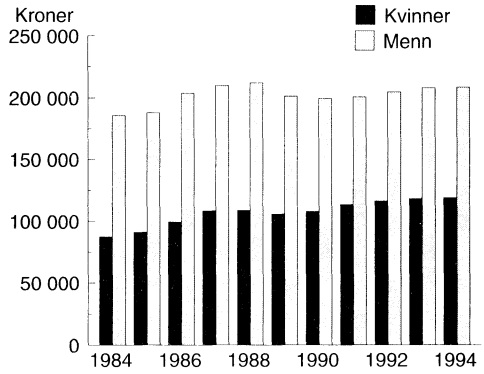

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

Figur 1.9. **Gjennomsnittlig bruttoinntekt for ulike aldersgrupper. 1994-kroner**

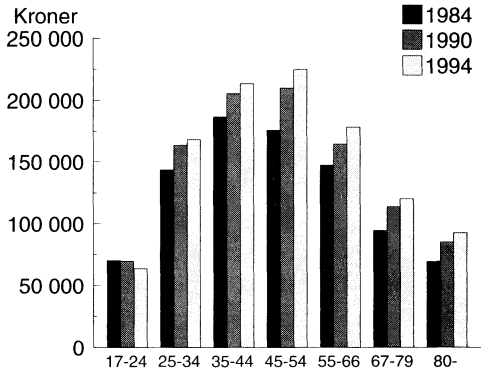

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

sent av mannens inntekt i 1984, var tilsvarende forholdstall 57 prosent i 1994. Figuren viser også at gjennomsnittsinntekten for menn i 1994 fremdeles lå under nivået for årene 1987 og 1988. For kvinner derimot oversteg gjennomsnittlig bruttoinntekt 1988- nivået alt i 1991, og har fortsatt å øke etter dette.

Alder

Gjennomsnittlig bruttoinntekt var i 1994 høyest for personer i aldersgruppen 45-54 år og var da 224 600 kroner. Den laveste bruttoinntekten hadde de aller eldste (80 år og over) og de aller yngste (17-24 år) med en gjennomsnittlig inntekt på hhv. 92 500 kroner og 63 500 kroner. Mellom 1984 og 1994 fikk de fleste aldersgruppene en realvekst i bruttoinntekten, se figur 1.9. Dette gjelder imidlertid ikke for de aller yngste. Når vi regner om til 1994 kroner, hadde personer i alderen 17-24 år ca. 6 500 kroner mindre i bruttoinntekt i 1994, sammenlignet med det tilsvarende aldersgruppe hadde i 1984. Det er også interessant å merke seg at mens det var personer i alderen 35-44 som hadde høyest bruttoinntekt i 1984, er det de mellom 45 og 54 år som hadde høyest inntekt i 1994. Dette kan tyde på at personer født

Figur 1.10. **Gjennomsnittlig bruttoinntekt etter sosioøkonomisk status. 1994-kroner**

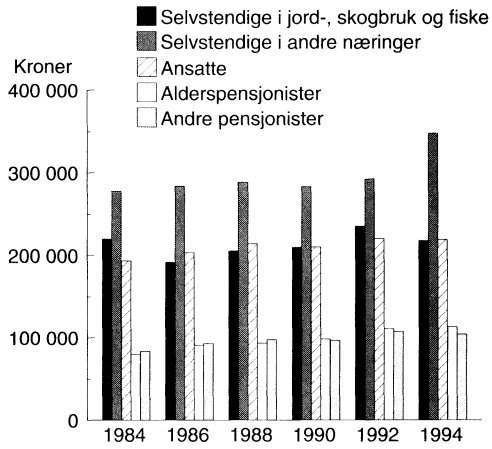

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

på 1940-tallet hadde høyest inntekt både i 1984 og i 1994.

Sosioøkonomisk status

Det er personer som er selvstendig næringsdrivende i andre næringer enn jordbruk, skogbruk og fiske som har høyest bruttoinntekt. Gjennomsnittlig bruttoinntekt for denne gruppen var 348 000 kroner i 1994. Personer som var ansatte had-

Boks 1.3. **Inntektsbegreper i inntekts- og formuesundersøkelsen**

I inntekts- og formuesundersøkelsene omfatter inntekt lønnsinntekt, næringsinntekt, kapitalinntekt og overføringer.

Lønnsinntekt omfatter lønn, honorarer mv., naturalytelser som fri bil, sykepenger (både fra arbeidsgiver og fra folketrygden) og arbeidsløshetstrygd. Lønnsinntektene omfatter altså naturalytelser, men omfanget og registreringen av disse på selvangivelsene har variert over tid (jf. omtalen av selvangivelsen som statistikkilde over). Trolig er det særlig høytlønte som har hatt fordel av slike naturalytelser. Når slike ytelser har blitt skattepliktige, kan det i statistikken framkomme som inntektsvekst for høytlønte, selv om det reelt sett bare reflekterer en regelendring og den faktiske inntekten kan ha vært den samme.

Næringsinntekt omfatter, slik den er definert i inntektsstatistikken, inntekt av næringsvirksomhet før fondsavsetninger (til og med 1991) og før av- og nedskrivinger, men etter fradrag for driftsutgifter og skattemessige underskudd i næring. I tillegg inngår skattepliktige sykepenger i næringsvirksomhet.

Kapitalinntekt omfatter renteinnteker, aksjeutbytte og ligningsinntekt av egen bolig, hytte eller landsted og andre kapitalinntekter.

Overføringer omfatter skattepliktige ytelser fra folketrygden (alders-, uføre- og etterlattepensjon, overgangsstønad, barnepensjon og attføringspenger), skattefrie ytelser som grunn- og hjelpestønad ved uførhet (f.o.m. 1991), tjenestepensjon, underholdsbidrag, legater o.l., barnetrygd, bostøtte, stipend fra Statens lånekasse for utdanning, forsørgerfradrag og sosialhjelp (f.o.m. 1990).

Kapitalgevinster og -tap er delvis inkludert i inntektsstatistikken. Gevinster som påvirker næringsinntektene er i prinsippet med når de realiseres. Liberale avskrivingsregler, fondsordninger og betingede skattefritak bidrar til at ordinære inntekter har latt seg omforme til mer eller mindre skattefrie gevinster. Kapitalgevinster og -tap som følge av inflasjon eller tap på gjeld og fordringer fanges ikke opp av inntektsstatistikken. Realprisendringer på konsumkapital blir i varierende grad registrert.

De inntektsbegrepene som blir benyttet her er:

Samlet inntekt	= Lønnsinntekt
(Inntekt før skatt)	+ Næringsinntekt før fondsavsetninger (til og med 1991) og av- og nedskrivninger, men etter fradrag for underskudd
	+ Kapitalinntekt
	+ Overføringer
Inntekt etter skatt	= Samlet inntekt - skatt

de tilsvarende en bruttoinntekt på 218 700, mens selvstendige i primærnæringene hadde en inntekt på 217 600 kroner. Den laveste bruttoinntektene hadde alderspensjonister (113 200 kroner) og andre pensjonister (104 400 kroner). Det er også selvstendige i andre næringer enn jordbruk, skogbruk og fiske, som har hatt den klart beste inntektsutviklingen fra 1984 til 1994, og mesteparten av denne økningen fant sted etter 1992, se figur 1.10. En del av denne økningen kan imidlertid tilskrives at bruttoinntektsbegrepet ble utvidet for selvstendige i forbindelse med skattereformen i 1992. Figur 1.10 viser ellers at alderspensjonistene har hatt en noe bedre inntektsutvikling enn andre typer pensjonister. Mens andre pensjonister, for eksempel uførepensjonister, hadde noe høyere bruttoinntekt enn alderspensjonistene i 1984, er forholdet omvendt i 1994. Dette skyldes trolig at de nye alderspensjonistene har et mye bedre pensjonsgrunnlag enn eldre pensjonister.

1.2. Husholdninger

Så langt har vi kun sett på skattepliktige inntekter og kun for personer. Når vi skal benytte inntekt som et mål på levestandard eller økonomiske ressurser er det imidlertid ikke tilstrekkelig å bare se på inntektene som er registrert på selvangivelsen. For mange personer har inntekter som ikke blir beskattet, også stor betydning. Eksempler på slike inntekter er barnetrygd, bostøtte og sosialhjelp. Det er i

Boks 1.4. **Ekvivalensskala, forbruksvekter og ekvivalent inntekt**

Ved sammenligning av inntektsnivå og levestandard for husholdninger med forskjellig antall personer blir det ofte benyttet såkalte ekvivalensskalaer. En ekvivalensskala gir uttrykk hvor mye inntekt en husholdning med for eksempel to voksne og to barn må ha for at deres levestandard skal være like høy som levestandarden til en enslig person med samme inntekt som husholdningen med fire personer. I eksempelet i tabellen nedenfor er ulike ekvivalensskalaer illustrert.

Det er utledet en rekke typer av ekvivalensskalaer, basert på forskjellige tilnærminger. I fordelingsanalysene i denne publikasjonen inngår en parameter θ som gir uttrykk for antakelser om graden av stordriftsfordeler i husholdningene. Parameteren θ varierer mellom 0 og 1. Jo større θ er, desto mindre er stordriftsfordelene i husholdningene, og jo høyere inntekt må en familie med flere personer ha for å kunne sies å være på samme levestandardsnivå som en enslig person. θ=0 tilsvarer ukorrigert husholdningsinntekt, mens θ=1 tilsvarer husholdningsinntekt pr. person. Den såkalte «OECD-skalaen» har vært mye brukt innenfor analyser av inntektsulikhet i Norge. Den tilordner den første voksne person i husholdningen vekten 1,0, de neste voksne personene i husholdningen har vekten 0,7, mens barn har vekten 0,5. Dette betyr at en familie med to voksne og to barn vil utgjøre i alt 2,7 forbruksenheter, og at denne familien dermed trenger en inntekt på 270 000 kroner for å kunne sies å ha samme levestandard som en enslig med 100 000 kroner i inntekt. OECD-skalaen brukt på norske data vil gi en θ på mellom 0,75 og 0,8, og stordriftsfordelene er relativt små ved denne skalaen.

Tabellen viser at resultatet av inntektssammenligninger av husholdninger av ulik størrelse vil være sterkt påvirket av hvilke antakelser om stordriftsfordelene som legges til grunn. Dersom vi antar at den enslige har 100 000 kroner i inntekt, så vil tilsvarende ekvivalensskalaer for en familie på fem være f.eks. 138 000 kroner ved θ=0,2 og 362 000 kroner ved θ=0,8.

Ekvivalensskalaer ved ulike forutsetninger om stordriftsfordeler og antall personer i husholdningen

Antall personer	θ=0,2	θ=0,5	θ=0,8
1	1	1	1
2	1,15	1,41	1,74
3	1,25	1,73	2,41
4	1,32	2	3,03
5	1,38	2,23	3,62

Tabellen illustrerer hvordan ekvivalensskalaer kan tolkes som forbruksenheter. En familie på fire personer utgjør 3,03 forbruksenheter ved θ=0,8 og bare to forbruksenheter ved θ=0,5 (kvadratroten av antall personer i husholdningen).

Fordelingsanalysene i *Inntekt, skatt og overføringer 1997* er i stor grad basert på inntektsbegrepet **husholdningens inntekt pr. forbruksenhet for personer**. Dette betegnes også med **ekvivalent inntekt**, og er konstruert på følgende måte: For hver husholdning er inntektene summert over alle inntektstakerne, vektet med ekvivalensskala, og personer er benyttet som analyseenhet. Det betyr at hver person i husholdningen er tilordnet husholdningens totale inntekt, vektet med ekvivalensskala. Dette inntektsbegrepet er konstruert for analyseformål og kan ikke tolkes som et uttrykk for faktiske inntekter.

tillegg ikke nok å se på de individuelle inntektene når en skal måle økonomiske ressurser. Personer med lav eller ingen personlig inntekt kan for eksempel likevel ha en høy levestandard fordi de kan nyte godt av inntekter som andre husholdningsmedlemmer bidrar med. Dette gjelder for eksempel for de fleste barn og ungdommer. Skal en benytte inntekt som en levekårsindikator, må en derfor se på den samlede inntekten til alle personene som inngår i husholdet. Ved sammenligninger av husholdninger med forskjellig antall personer blir det ofte benyttet såkalte forbruksenheter eller ekvivalensskalaer, se boks 1.4.

En husholdning er i inntektsstatistikken definert som alle personer som bor og spiser sammen, uansett slektsforhold (kosthusholdning).

Figur 1.11. **Inntektssammensetning for husholdninger. 1994**

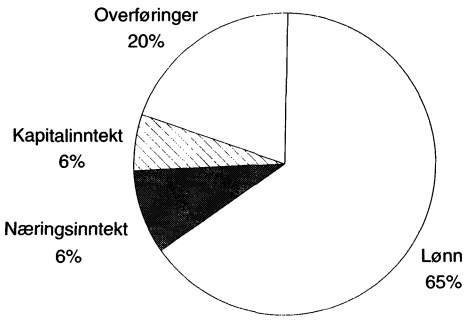

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

Figur 1.12. **Andel husholdninger, etter største inntektskilde**

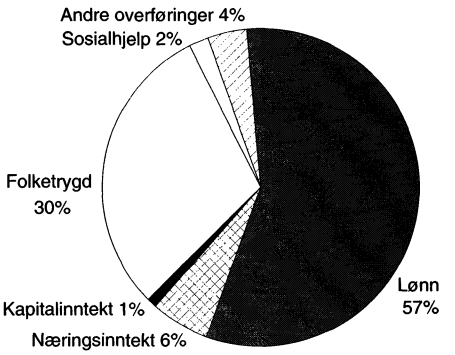

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

Figur 1.13. **Andelen husholdninger etter hvor mye skatt de betaler som prosent av samlet husholdningsinntekt (gjennomsnittsskatt)**

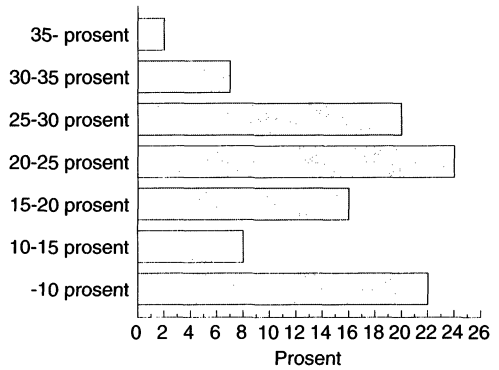

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

1.2.1. Husholdningenes inntekter

De fleste husholdninger mottar inntekter fra flere ulike kilder. I inntektsregnskapet er det vanlig å dele de ulike inntektskomponentene inn i lønns- og næringsinntekter, kapitalinntekter (for eksempel renteinntekter og avkastning på verdipapir), og overføringer (for eksempel trygder og stønader). I tillegg betaler de fleste husholdninger skatt, slik at den inntekten som er disponibel til sparing og forbruk vanligvis er lavere enn den samlede husholdningsinntekten.

Gjennomsnittlig samlet husholdningsinntekt for alle husholdninger var på 288 700 kroner i 1994. Den største inntektskilden for husholdningene er lønnsinntekt (inkl. sykepenger og arbeidsledighetstrygd). I 1994 utgjorde lønn 65 prosent av den samlede inntekten, og for nærmere 57 prosent av husholdningene var lønnsinntekt den viktigste inntektskilden, se figur 1.11 og 1.12. Den nest største inntektskilden var overføringer som utgjorde 20 prosent av samlet inntekt. For 30 prosent av husholdningene var ytelser fra folketrygden den største inntektskilden, men fire prosent av husholdningene hadde andre typer overføringer som viktigste inntektskilde (f.eks. sosialhjelp og tjenestepensjon). Næringsinntekt og kapitalinntekt utgjorde hhv. 9 og 6 prosent av samlet inntekt. Knapt 6 prosent av husholdningene hadde næringsinntekt som største inntektskilde, mens mindre enn én prosent av husholdningene var «rentenister», dvs. at hovedinntektskilden var kapitalinntekt.

Figur 1.14. **Inntektssammensetning for ulike typer husholdninger. 1994**

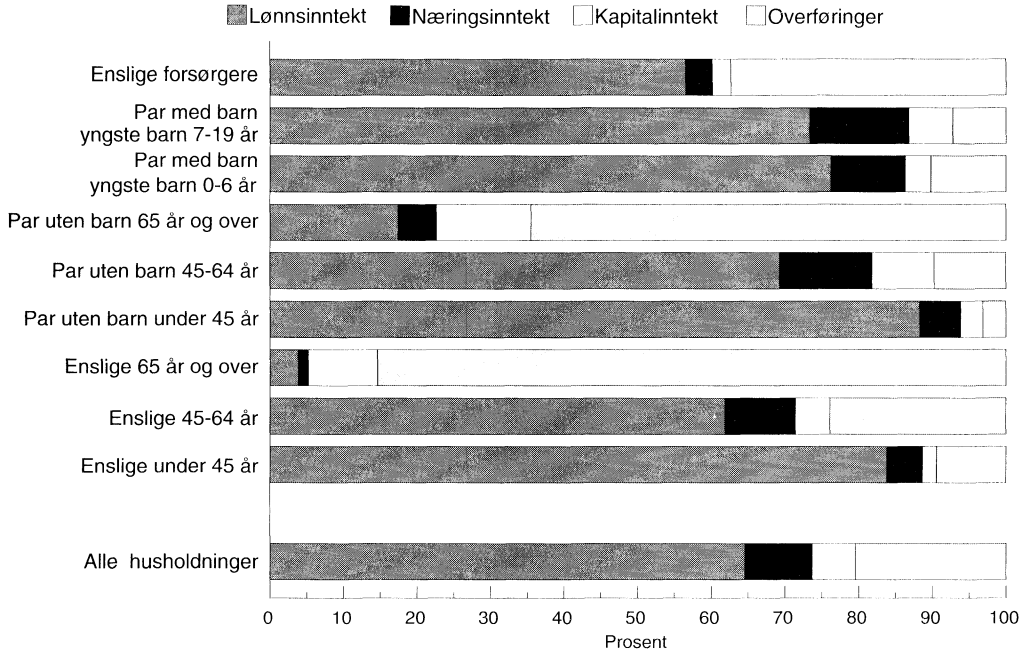

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

Gjennomsnittlig utlignet skatt for husholdningene var på 67 300 kroner i 1994. Dette tilsvarte 23 prosent av samlet husholdningsinntekt. Vel 22 prosent av husholdningene hadde en gjennomsnittskatt som var mindre enn 10 prosent av den samlede husholdningsinntekten, mens det kun var to prosent som hadde en utlignet skatt som utgjorde mer enn 35 prosent av inntekten (figur 1.13).

Gjennomsnittlig inntekt etter skatt for alle husholdninger var på 221 400 kroner i 1994, og den gjennomsnittlige husholdningsstørrelsen var på 2,17 personer.

1.2.2. Inntektssammensetningen til ulike typer husholdninger

Sammensetningen av husholdningsinntekten varierer i stor grad med hvilken livsfase en befinner seg i, se figur 1.14. For yngre husholdninger er det yrkesinntekt som er den viktigste inntektskilden, mens overføringer og kapitalinntekter spiller en beskjeden rolle. For de eldste husholdningene er forholdet omvendt. Her er det trygder og pensjoner som er viktigste kilde til livsopphold og en viktig tilleggsinntekt er kapitalinntekter.

Lønnsandelen er høyest for unge enslige og unge par uten barn, med hhv. 84 og 88 prosent av samlet inntekt. Også blant par med barn er lønnsandelen relativt høy.

Andelen som næringsinntekten utgjør av samlet inntekt er størst for husholdninger som befinner seg «midtveis» i livet. Både for par uten barn der eldste person er mellom 45 og 64 år og par med store barn (7-

Tabell 1.5. **Desilfordelt markedsinntekt, samlet inntekt og inntekt etter skatt. Husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer (θ=0,5) Standardavvik i parentes**

	Markedsinntekt		Samlet inntekt		Inntekt etter skatt	
Desil		Prosent		Prosent		Prosent
1	3 742	0,2	60 471	2,8	56 419	3,5
2	30 575	1,7	102 917	4,8	91 578	5,6
3	82 813	4,6	133 781	6,3	111 491	6,8
4	127 428	7,0	160 685	7,5	128 832	7,9
5	157 458	8,7	183 210	8,6	144 310	8,8
6	184 883	10,2	206 464	9,7	159 443	9,8
7	213 459	11,8	231 261	10,8	175 772	10,8
8	247 216	13,6	262 487	12,3	195 455	12,0
9	293 600	16,2	307 236	14,4	224 091	13,7
10	475 349	26,2	486 918	22,8	345 558	21,2
Alle	181 652	100,0	213 543	100,0	163 295	100,0
GINI	0,404		0,295		0,258	
	(0,003)		(0,003)		(0,003)	

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

19 år) utgjorde næringsinntekten 13 prosent av samlet inntekt i 1994.

Kapitalinntektene utgjør en større del av inntekten for enslige pensjonister og pensjonistektepar, enn for andre typer husholdninger. Også par uten barn der eldste person er i alderen 45-64 år har relativt store kapitalinntekter.

Overføringsandelen er klart størst for enslige pensjonister. I 1994 utgjorde overføringene 84 prosent av samlet inntekt for denne gruppen. Også pensjonistektepar mottok en stor del av sin samlede inntekt i form av overføringer (64 prosent). En annen gruppe der overføringer betyr mye er enslige forsørgere (37 prosent av samlet inntekt). Overføringene betyr minst for unge par uten barn og for par med store barn.

1.2.3. Skatt, overføringer og økonomisk utjevning

Et av formålet med trygdene og skattene er å utjevne inntektsforskjeller som oppstår i markedet. I tabell 1.5 skal vi derfor se på i hvor stor grad inntektsfordelingen faktisk endrer seg når en lar offentlige overføringer inngå i inntektsbegrepet, og når en sammenligner inntektsfordelingen før og etter skatt. Tabellen viser fordelingen av (a) markedsinntekter pr. forbruksenhet, som her er definert som summen av yrkesinntekter, kapitalinntekter og private overføringer som tjenestepensjon og bidrag[3], (b) samlet husholdningsinntekt før skatt pr. forbruksenhet, dvs. en har også inkludert offentlige overføringer i inntektsbegrepet, og (c) husholdningens inntekt etter skatt pr. forbruksenhet. For å kunne sammenligne husholdninger på tvers av ulike husholdningstyper, har inn-

3 Det kan selvsagt diskuteres i hvor stor grad bidrag er å betrakte som en privat overføring. Barnebidraget skal være en privatrettslig og privatøkonomisk ordning mellom foreldre som ikke bor sammen, og der den av foreldrene som har omsorg for barn har krav på bidrag fra den andre av foreldrene. I de tilfeller der den bidragspliktige ikke kan eller vil betale bidrag, eller der barnefaren er ukjent, blir imidlertid bidragsforskuddet utbetalt fra det offentlige.

Boks 1.5. **Gini-koeffisienten**

I analyser av inntektsfordelinger er det behov for et summarisk mål på ulikhet som kan benyttes ved sammenligning av inntektsfordelinger i ulike situasjoner. F.eks. kan virkninger på inntektsulikheten av endringer i skatte- og overføringsordninger belyses ved hjelp av endring i Gini-koeffisienten. Gini-koeffisienten (G) varierer mellom 0 og 1, og ulikheten er større jo større G er. Dersom G=0 er inntekten likt fordelt mellom alle individer i gruppen som studeres, mens G=1 betyr at det er en person som mottar all inntekt. Men Gini-koeffisienten representerer bare en av flere mulige metoder for å kvantifisere forskjellene i ulikhet mellom fordelinger. Det viser seg at Gini-koeffisienten vektlegger sterkest overføringer i den delen av inntektsfordelingen hvor det befinner seg flest inntektstakere. For en nærmere drøfting av ulikhetskurver og ulikhetsmål, se f.eks. Aaberge (1986) og Bojer (1990).

Figur 1.15. **Gjennomsnittlig husholdningsinntekt etter skatt pr. forbruksenhet for personer i ulike aldersgrupper. Prosent av husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for alle personer. 1994 (θ=0,5)**

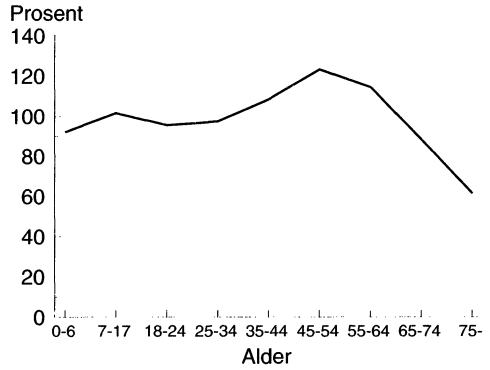

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

tektene blitt «justert» ved hjelp av såkalte forbruksvekter (jf. boks 1.4). De vektene som er benyttet her, er de samme som er benyttet i OECD studien «Income Distribution in OECD Countries» (Atkinson m.fl. 1995), og som tilordner forbruksvekter tilsvarende kvadratroten av antall personer i husholdningen (θ=0,5).

En har videre delt personene inn i ti ulike inntektsklasser sortert etter husholdningsinntekten (desiler). Desil 1 er den tidelen av personene med lavest husholdningsinntekt, mens desil 10 er den tidelen med høyest inntekt. I tillegg presenteres Gini-koeffisienten (se boks 1.5).

Tabell 1.5 viser at både offentlige overføringer og skatt har en utjevnende effekt på inntektsfordelingen, og at overføringene har større utjevnende effekt enn skatten. Tabellen viser at fordelingen av markedsinntekt er svært skjev. Den tidelen av personene med størst husholdningsinntekt fra markedet disponerer for eksempel 26,2 prosent av all markedsinntekt, mens den «fattigste» tidelen kun disponerer 0,2 prosent. Dette betyr at mange personer ikke har husholdningsinntekter fra markedet i det hele tatt. Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet for desilgruppe 1 var f.eks. kun 3 700 kroner i 1994. Når offentlige overføringer inngår i inntektsbegrepet blir fordelingen mye jevnere. Den rikeste tidelen får redusert sin andel av totalinntekten til 22,8 prosent, mens den «fattigste» tidelen får økt sin andel til 2,8 prosent. Gjennomsnittsinntekten for desil 1 øker til 60 500 kroner. Dette gir seg utslag i at ulikhetsmålet viser betydelig mindre ulikhet for samlet inntekt enn for markedsinntekt.

Skattesystemet har også en utjevnende effekt på inntektsfordelingen, men i mindre grad enn overføringene. Tabellen viser at den tidelen av personene med høyest husholdningsinntekt disponerte 22,8 prosent av totalinntekten før skatt, men at denne ble redusert til 21,2 prosent etter skatt. For den fattigste tidelen er tilsvarende tall 2,8 prosent og 3,5 prosent. Merk likevel at det er snakk om tre ulike desilfordelinger. Dette er altså ikke de samme person-

ene som befinner seg i de samme desilgruppene i de tre desilfordelingene.

1.2.4. Livsfase og levestandard

I figur 1.15 ser vi på det relative inntektsnivået for husholdningsinntekt for personer som befinner seg i ulike aldersgrupper. Figuren viser gjennomsnittlig husholdningsinntekt etter skatt pr. forbruksenhet for personer i ulike aldersgrupper i prosent av gjennomsnittlig inntekt for alle personer. Figuren viser f.eks. at barn i alderen 0-6 år hadde en husholdningsinntekt pr. forbruksenhet i 1994, som var 92 prosent av gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for alle personer. Merk likevel at når det er person som er analyseenhet så vil personer som tilhører samme husholdning, for eksempel foreldre og barn i en barnefamilie, bli gruppert i hver sin aldersgruppe.

Figuren viser at inntektsnivået i stor grad varierer med hvilken livsfase en befinner seg i. Det relative inntektsnivået er høyere for store barn (7-17 år) enn for små barn (under 7 år). Dette skyldes nok først og fremst at det i gjennomsnitt er færre yrkestilknyttede (dvs. flere hjemmearbeidende) og flere som arbeider deltid i småbarnsfamiliene, sammenlignet med familier der barna er større. Figuren viser også at inntektsnivået blir redusert for personer i aldersgruppene 18-24 år og 25-34 år. En forklaring på dette kan være at mange i denne aldersgruppen nylig har flyttet hjemmefra og har dannet egne husholdninger. Inntektsnivået er klart høyest for personer i alderen 45-55 år. Denne gruppen har en gjennomsnittlig inntekt som er 23 prosent høyere enn gjennomsnittet for alle. Inntektsnivået faller raskt for personer som har nådd pensjonsalderen. Det aller laveste inntektsnivået har personer som er 75 år eller eldre. Det relative inntektsnivået for disse var kun 61 prosent av gjennomsnittet for alle, eller om lag halvparten av det som aldersgruppen 45-54 år hadde. Her kan det imidlertid diskuteres om forbruksvektene også burde ta i betraktning at forbruksbehovet trolig er større for personer rundt 45 års alderen enn for personer som hhv. er yngre og eldre (Rainwater 1988).

1.2.5. Inntektsfordeling

Det knytter seg alltid stor interesse til spørsmål som berører inntektsfordeling og ulikhet, og om forskjellene har økt de siste årene. Vi skal derfor se på endringer i ulikhet målt ved utviklingen i Gini-koeffisienten for husholdningsinntekt for (a) alle personer, og etter å ha justert for ulik husholdningsstørrelse ved hjelp av forbruksvekter, og (b) for ulike husholdningstyper, og uten å benytte forbruksvekter. Dess høyere Gini-koeffisienten er, dess større er inntektsulikheten. I tillegg viser tabellen standardavviket til Gini-koeffisienten.[4]

Inntektsbegrepet som er benyttet er inntekt etter skatt. For å gjøre inntektsbegrepet sammenlignbart bakover i tid er ikke inntektskomponenter som først har kommet med i inntektsundersøkelsen på 90-tallet (f.eks. sosialhjelp og grunn- og hjelpestønad) blitt inkludert i inntektsbegrepet.

Personer

Tabellen viser at inntektsfordelingen for alle personer ble noe jevnere i perioden 1984 - 1988. Mellom 1988 og 1990 økte så ulikheten igjen og var i 1990 om lag på samme nivå som i 1984. Mellom 1992 og

4 Standardavviket vil vise om de observerte endringene i Gini-koeffisienten er statistisk utsagnskraftige, eller ikke. Som en «tommelfingerregel» er det vanlig å beregne et intervall på +/- 2 ganger standardavviket til Gini-koeffisienten for å få et 95 prosents konfidensintervall. Først når disse intervallene ikke overlapper hverandre kan en si at endringene er signifikante.

Boks 1.6. **Leieverdien av egen bolig og måling av inntekt**

Beregning av inntekt for analyser av levekårsforskjeller er ikke uproblematisk. Vanligvis er en henvist til å benytte selvangivelsesdata, men dette kan medføre feilkilder både i forhold til rene økonomiske inntektsdefinisjoner og ved at enkelte inntektskomponenter enten mangler helt eller er anslått på annet grunnlag enn rent økonomiske vurderinger.

Til bruk som levekårsindikator for husholdninger kan inntekt defineres som en husholdnings faktiske konsum i perioden, eller som de konsummulighetene husholdningen har opparbeidet i perioden. Dersom man tar utgangspunkt i opptjente inntekter som lønn, renteinntekter mm. impliserer dette at man velger den sistnevnte definisjonen, som også omfatter sparing og avkastningen av oppsparte midler. Å ta med sparing i inntektsbegrepet kan forsvares med at oppsparte midler representerer muligheten for framtidig konsum. Boforhold er en viktig levekårskomponent og et inntektsmål som omfatter kapitalinntekter og -utgifter generelt, men som ikke omfatter boligen vil gi et skjevt bilde av levekårene. Levekårene i to husholdninger med ellers like inntekter og renteutgifter vil da framstå som like, selv om den ene husholdningen bor godt og den andre bor dårlig. Fordi bostandarden som regel er bedre for høyinntektshusholdninger enn for de med lav inntekt, vil dette kunne medføre at en undervurderer levekårsforskjellene i samfunnet. Videre vil en husholdning som bruker forholdsvis mye på bolig og mindre på annet konsum framstå som fattigere enn en annen og ellers identisk husholdning som velger å bo dårligere og istedet realiserer en større del av forbruket i andre former.

Det er flere måter å hensynta slike forskjeller mellom faktiske levekår og selvangivelsesdata på. En måte kunne være å unnta renteutgifter fra inntektsbegrepet, fordi disse som regel motsvares av boligkonsum. Men like lite som det gir mening å trekke fra husholdningens utgifter til mat og klær, like lite gir det mening å trekke fra utgiftene til bolig ved måling av levekår. Tvert i mot, det er jo nettopp i forbruket at levekårsforskjellene manifesteres. Å unnta renteutgifter ville imidlertid gi større utslag for høyt belånte boliger enn for boliger av tilsvarende standard men med lavere gjeldsgrad, og vil heller ikke fange opp forskjeller mellom husholdninger som ikke har gjeld men som har ulik bostandard. Videre vil leietakere framstå som rikere enn selveiere, fordi husleien i motsetning til renteutgiftene ikke framgår av selvangivelsen.

En vanlig måte å måle inntekt på ved levekårsanalyser er derfor å summere alle registrerte inntekter, herunder «inntekt av egen bolig» og trekke fra renteutgiftene. Imidlertid gir dette en feilkilde ved at verdien av boligkonsumet (avkastningen av egen bolig) for skattemessige formål er ansatt mye lavere enn markesverdien av boligkonsumet.

Når det gjelder verdsetting av boliginntekten for levekårsformål, kan en ta utgangspunkt i husholdningenes egen verdsetting av boligtjenestene. I tilfellet med 100 prosent lånefinansiering har husholdningen demonstrert at den synes boligtjenesten er verdt like mye som renteutgiftene. Ved full egenkapitalfinansiering går husholdningen glipp av renteinntekter ved alternative plasseringer og har tilsvarende vist at den synes at boligtjenestene er verdt innskuddsrenten ganget med boligens markedsverdi. Det er derfor vanlig å anslå markedsverdien av boligen ved å gange antatt markedsverdi med en rentesats som er «representativ». Avhengig av om en ellers i levekårsanalysen benytter nominelle inntekter eller realinntekter benyttes nominell rente eller realrente, og en kan gjøre ulike forutsetninger om evt. korreksjoner for realprisendringer på bolig mm.

Å holde forbruket av boligtjenester utenfor inntektsbegrepet ville innebære at en vesentlig del av totalt forbruk ikke fanges opp. Dette ville gi et misvisende bilde av befolkningens levekår sett under ett. Fordi bostandarden kan variere sterkt mellom ulike husholdninger, ville også inntektsfordelingsanalyser som ikke tar med boliginntekt gi et skjevt bilde av den faktiske fordelingen av levekårene. Hvorvidt beskatningen av boligkapital burde legge markedsverdier til grunn er imidlertid først og fremst et politisk spørsmål som ikke vil bli diskutert her.

1994 økte igjen ulikheten kraftig, slik at inntektsforskjellene var klart større i 1994 enn noen gang tidligere i perioden.

I de siste årene har det imidlertid funnet sted endringer i husholdningsstrukturen som kan tenkes å virke inn på inntektsfordelingen. Antall studenter ved universiteter og høyskoler økte f.eks. fra 86 000 i

Figur 1.16. **Utviklingen i inntektsfordelingen. Husholdningens inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for personer (θ=0,5)**

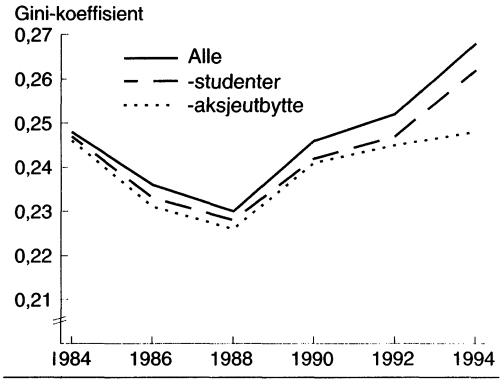

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

1985 til 169 000 i 1994 (Statistisk sentralbyrå 1996c). Selv om på langt nær alle nye studenter flytter hjemmefra, så har dette likevel ført til at det blir flere husholdninger med lav inntekt. Den viktigste inntektskilden for studenter – studielånet – blir ikke registrert som inntekt i inntektsundersøkelsen. I tabellen har derfor utelatt personer som tilhører studenthusholdninger[5], for å se på hvilken betydning dette har på fordelingen. Vi ser at selv om vi utelater studentene så endrer ikke dette noe på utviklingen i inntektsfordelingen. Fordelingen blir riktignok generelt noe jevnere når studenter ikke er med, men tendensen til økte inntektsforskjeller etter 1988 står fast.

En annen faktor som derimot har stor betydning for inntektsfordelingen er den sterke økningen i utbetalt aksjeutbytte. Aksjeutbytte har tradisjonelt hatt liten betydning som inntektskilde for husholdningene. Dette endret seg imidlertid etter 1992. Som vist i tabell 1.1 ble det i følge selvangivelsen utbetalt 8,3 milliarder kroner i utbytte i 1994. Aksjeutbytte er en meget skjevt fordelt inntekt. De fem prosentene av personene med høyest bruttoinntekt mottok i f.eks. 91 prosent av alt aksjeutbytte i 1994 (Statistisk sentralbyrå 1996e). Denne skjevfordelingen gjenspeiler seg også i fordelingen av inntekt etter skatt for husholdningene, ikke minst siden aksjeutbytte er skattefri inntekt for aksjonærene. Vi ser også fra tabell 1.6 at nesten hele den økte ulikheten i inntektsfordelingen fra 1992 til 1994 kan forklares med økt aksjeutbytte (se også kapittel 2). Når vi i tillegg til å utelate studenter også trekker fra aksjeutbytte fra inntekten, er det små endringer i inntektsfordel-

Tabell 1.6. **Utviklingen i inntektsfordelingen. Husholdningens inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for personer (θ=0,5). Gini-koeffisienter. Standardavvik i parentes**

År	Alle personer	Ekskl. personer i studenthushold	Ekskl. studenthushold og ekskl. aksjeutbytte
1984	0,248 (0,004)	0,247 (0,004)	0,246 (0,004)
1986	0,236 (0,002)	0,233 (0,002)	0,231 (0,002)
1988	0,230 (0,002)	0,228 (0,002)	0,226 (0,002)
1990	0,246 (0,003)	0,242 (0,003)	0,241 (0,003)
1992	0,252 (0,003)	0,247 (0,003)	0,245 (0,003)
1994	0,268 (0,003)	0,262 (0,003)	0,247 (0,002)

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

5 Studenthusholdninger er her definert som husholdninger som mottok studielån i løpet av inntektsåret, og der hovedinntektstakeren i husholdningen ikke var yrkestilknyttet/trygdemottaker.

ingen mellom 1990 og 1994. Derimot er fremdeles fordelingen i 1988 jevnere enn i 1994, også når vi tar i betraktning den statistiske usikkerheten målt ved standardavviket. Tabell 1.6 er framstilt grafisk i figur 1.16.

Aksjeutbytte har økt først og fremst fordi overskuddene i bedriftene har økt. Blant annet så økte verdien på de børsnoterte selskapene med over 90 prosent fra 1992 til 1994, målt i faste priser (NOU 16/95). I tillegg førte endringer som følge av skattereformen 1992 til at mulighetene til å utbetale aksjeutbytte økte. Skattereformen fjernet bl.a. muligheten bedriftene hadde til å avsette deler av overskuddet i fond, for å redusere skatten. Etter skattereformen kunne slike fondsavsetninger overføres til aksjekapital som deretter ble nedskrevet. Denne nedskrivningen kunne en siden ta ut som utbytte (Thoresen og Aarbu 1995). Av denne grunn ble det antatt at de store aksjeutbyttene som ble utbetalt i 1993 og 1994 var ett engangstilfelle, og at en derfor kunne forvente at inntektsfordelingen ville bli jevnere for inntektsåret 1995 (Statistisk sentralbyrå 1996h). Imidlertid viser foreløpige tall fra selvangivelsen 1995 at aksjeutbytte økte ytterligere fra 1994 og til 1995 (Statistisk sentralbyrå 1996i). Dette kan bety at inn-

Tabell 1.7. **Inntektsulikhet innen ulike husholdningstyper. 1986 - 1994. Gini-koeffisienter. Standardavvik i parentes**

	1986	1988	1990	1992	1994
Enslige					
Under 45 år[1]	0,275	0,237	0,299	0,324	0,309
	(0,016)	(0,014)	(0,013)	(0,017)	(0,008)
45-64 år	0,264	0,278	0,261	0,255	0,300
	(0,017)	(0,028)	(0,013)	(0,018)	(0,017)
65 år og over	0,205	0,197	0,209	0,206	0,214
	(0,010)	(0,008)	(0,013)	(0,018)	(0,012)
Par uten barn					
Under 45 år[1]	0,206	0,180	0,223	0,231	0,238
	(0,010)	(0,020)	(0,017)	(0,021)	(0,010)
45-64 år	0,180	0,207	0,214	0,224	0,237
	(0,010)	(0,017)	(0,013)	(0,021)	(0,015)
65 år og over	0,200	0,206	0,210	0,229	0,254
	(0,008)	(0,007)	(0,010)	(0,014)	(0,019)
Par med barn					
Yngste barn 0-6 år	0,189	0,204	0,200	0,188	0,199
	(0,008)	(0,010)	(0,014)	(0,011)	(0,006)
Yngste barn 7-19 år	0,199	0,193	0,204	0,196	0,217
	(0,006)	(0,007)	(0,009)	(0,008)	(0,011)
Mor/far med barn					
Yngste barn 0-19 år	0,271	0,252	0,260	0,233	0,242
	(0,016)	(0,016)	(0,013)	(0,015)	(0,010)

[1] Studenthusholdninger er utelatt.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

tektsfordelingen vil endre seg lite fra 1994 til 1995.

Husholdningstyper
I tillegg til å se på utviklingen i ulikhet for alle personer under ett, skal vi også se på utviklingen i ulikhet innen ulike husholdningstyper. Tabell 1.7. viser utviklingen i Gini-koeffisienten for inntekt etter skatt for hhv. enslige, par uten barn og for ulike barnefamilier. Merk at for unge enslige og unge par uten barn har vi utelatt studenthusholdninger.

Tabellen bekrefter at forskjellene har økt de siste årene. Vi ser at for alle husholdningstyper, med unntak for enslige forsørgere, så var Gini-koeffisienten høyere i 1994 enn i 1986. Det er likevel særlig blant husholdninger uten barn at forskjellene har økt. Inntektsforskjellene har økt mest blant enslige under 45 år og blant par uten barn, der eldste person er hhv. mellom 45 og 64 år og 65 år og over. Som tabellen viser så er det særlig mellom 1988 og 1990 at ulikhetene øker for de unge enslige. Det er derfor naturlig å se denne utviklingen i lys av det som skjedde på arbeidsmarkedet i perioden. Det var særlig ungdom som fikk problemer på arbeidsmarkedet etter tilbakeslaget i norsk økonomi etter 1988. I følge Arbeidskraftsundersøkelsene var for eksempel arbeidsledighetsprosenten blant unge i alderen 16-19 år og 20-25 år hhv. 7,8 og 3,8 i 1987. I 1990 hadde ledighetsprosenten økt for disse aldersgruppene til hhv. 16,2 og 9,8 prosent (Statistisk sentralbyrå 1996b).

Den økte ulikheten blant par uten barn kan blant annet tilskrives den sterke økningen i aksjeutbytte etter 1992.

Mer informasjon: Jon Epland og Ann Cathrin Steen.

2. Skattereformen og progressivitet i skattesystemet

Utviklingen i inntektsulikheten avhenger ikke bare av hvor progressivt skattesystemet er utformet, men av den faktiske utviklingen i husholdningenes inntekter og fradragsposter som har betydning for skattleggingen. Dette kapitlet analyserer ulikhet i inntektsfordelingen før og etter skattereformen i 1992, og resultatene viser at ulikheten i inntektsfordelingen har økt med om lag 8 prosent i perioden 1991-94. Vi finner at den faktiske progressiviteten i skattesystemet er noe svekket, og viser at mesteparten av økningen i ulikhet i denne perioden skyldes en økning i utbetalt aksjeutbytte.

Et progressivt skattesystem er karakterisert ved at den gjennomsnittlige skattebelastningen øker med inntektsnivåene. Skattyteren betaler en større andel av inntektene i skatt med høy inntekt enn med lav inntekt. Formelt sett er det norske skattesystemet progressivt ved at en har bunnfradrag og klassefradrag for å dempe skattebelastningen på de første kronene en tjener og ved at en først med inntekt over 220 500 kroner begynner å betale toppskatt.[6]

Skattebelastningen for en skatteyter avhenger av hvordan inntekten er sammensatt, f.eks. av lønnsinntekt og kapitalinntekt. Kapitalinntekter beskattes med en lavere skattesats enn lønnsinntekter, noe som potensielt kan bety at kapitaleiere kan ha en lavere skattebelastning enn lønnsmottakere. Likeledes er det elementer i skattesystemet som er ment å ta hensyn til forsørgerbyrden til skattyterne, som for eksempel barnetrygden[7], forsørgerfradraget, skatteklasse 2, etc. Det betyr at skattebelastningen for en skattyter avhenger av sammensetningen av husholdningen som skattyteren inngår i. En vurdering av utviklingen i den faktiske progressiviteten i skattesystemet må derfor ta utgangspunkt i en empirisk analyse av inntektsfordelingen blant husholdningene.

For å gjennomføre en analyse av inntektsfordelingen er det nødvendig å ta stilling til hvordan en skal sammenligne husholdninger med ulike inntekter og ulik sammensetning. I dette kapitlet gjøres dette ved å veie inntektene med en såkalt ekvivalensskala, se boks 1.4 og mer utførlig

6 Skatteklasse 1 i 1996.
7 Barnetrygden regnes som en negativ skatt og følgelig som en del av skattesystemet.

Tabell 2.1. **Ulikhet i husholdningenes inntekt pr. forbruksenhet for personer[1], målt ved Gini koeffisienten 1991-1994. Standardavvik i parentes**

	1991	1992	1993	1994
Gini koeffisienten	0,233	0,242	0,247	0,253
	(0,004)	(0,003)	(0,003)	(0,002)

[1] Dette inntektsbegrepet betegnes også som ekvivalent inntekt. Inntektene er summert over husholdningene, vektet med ekvivalensskala og personer er benyttet som analyseenhet. Tallene er derfor «konstruert» for sammenligningsformål og ikke uttrykk for hva husholdningene faktisk har av inntekter eller betaler i skatt. Se boks 1.4 når det gjelder ekvivalensskala.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

omtale i kapittel 3. Denne analysen av utviklingen i inntektsulikhet omfatter tidsrommet 1991-1994, dvs. det siste året før skattereformen og tre år etter reformen. Først gis det en kort beskrivelse av skattereformen av 1992.

Etter at USA gjennomførte sin skattereform i 1986, har en rekke OECD-land iverksatt skattereformer. Et fellestrekk har vært en reduksjon i de marginale skattesatsene og en utvidelse av skattegrunnlagene. Den norske skattereformen i 1992 innebar en reduksjon i maksimal skattesats på alminnelig inntekt fra 40,5 prosent i 1991 til 28 prosent i 1992. Denne satsen er uavhengig av grunnlaget for alminnelig inntekt, til forskjell fra systemet før reformen. I 1992 ble det også innført en to-trinns toppskatt på personinntekt med en sats på 9,5 prosent for personinntekt mellom 200 000 og 225 000 og 13 prosent på inntekter over 225 000. Inntektsgrenser og satser er justert i årene etter reformen, men hovedlinjene er videreført. Samtidig ble bunnfradragene utvidet. Beskatningen av de personlig næringsdrivende og aktive eiere ble betydelig endret ved reformen, ved at næringsinntekten blir delt i kapitalinntekter og arbeidsinntekter, den såkalte delingsmodellen, som blir nærmere omtalt i kapittel 11. Som en følge av reformen ble den maksimale marginalskatten på lønnsinntekter redusert fra 57,8 prosent i 1991 til 48,8 prosent i 1992. Høy marginalskatt på lønnsinntekter kan virke hemmende på effektiviteten i økonomien fordi incentivene til å arbeide svekkes. Dette aspektet og særlig hensynet til en mer effektiv måte å beskatte personlig næringsdrivende og aktive eiere på, var viktige momenter i forarbeidet for reformen.

Etter skattereformen har det vært et betydelig fokus på utviklingen i inntektsulikheten, og utviklingen i denne er påvirket av flere forhold. I tillegg til at skattesystemet er blitt endret vil for eksempel den internasjonale konjunkturutviklingen, sysselsettingen, lønnsveksten, endringer i trygdeordningene, etc., innvirke på hvordan inntektene fordeler seg i befolkningen. Tabell 2.1 viser imidlertid at ulikheten i inntekt, målt ved Gini koeffisienten, se boks 1.5, har økt i perioden 1991-1994. Økningen er på i overkant av 8 prosent, men det er grunn til å framheve at det er vanskelig å lage sammenlignbare inntektsbegreper over tid, og særlig i reformperioder.

Når en tar hensyn til den statistiske usikkerheten, angitt i form av standardavvik i parentes, er ulikheten signifikant høyere i 1994 enn i 1991. Dette kan imidlertid både skyldes at inntektene før skatt er mer ulikt fordelt og/eller at skattesystemet er mindre effektivt i å omfordele inntektene. For å belyse dette nærmere vurderes den faktiske skatteprogressiviteten i de respektive årene. Det er flere måter å gjøre dette på. Her vurderes hvordan skattebelastningen, målt som skatt i forhold til inntekt før skatt, har utviklet seg i perioden. For å beskrive utviklingen i skattebelastningen viser vi hvordan gjennomsnittlig inntekt før skatt og gjennomsnittlig skatt fordeler seg på desilene i inntekts-

Tabell 2.2. **Husholdningenes gjennomsnittlige inntekt før skatt pr. forbruksenhet for personer i desiler. 1991-94. Prisjustert til 1994-priser med konsumprisindeksen**

Desiler	1991	1992	1993	1994
1	67 113	65 583	64 419	60 650
2	110 073	107 274	105 219	101 809
3	137 473	135 634	134 067	132 378
4	160 957	159 147	159 994	158 990
5	181 461	182 090	182 337	181 875
6	202 930	204 136	204 713	204 753
7	227 813	227 920	228 523	229 536
8	258 441	257 030	259 291	260 531
9	300 922	302 406	303 353	304 562
10	448 465	455 733	471 196	476 813
Gjennomsnitt	209 565	209 696	211 311	211 189

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

Tabell 2.3. **Husholdningenes gjennomsnittlige skatt pr. forbruksenhet for personer i desiler. 1991-94. Prisjustert til 1994-priser med konsumprisindeksen**

Desiler	1991	1992	1993	1994
1	3 189	3 178	2 800	2 403
2	13 808	11 945	11 994	11 103
3	22 568	21 357	21 520	22 278
4	30 569	28 096	29 644	31 421
5	37 882	36 080	38 373	39 369
6	45 580	44 301	45 023	46 526
7	54 431	51 343	53 283	55 677
8	66 482	61 743	64 844	67 382
9	82 734	79 011	81 581	84 208
10	139 986	134 538	140 045	145 487
Gjennomsnitt	49 744	47 159	48 911	50 585

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

fordelingen. Tabell 2.2 og tabell 2.3 viser hvordan henholdsvis inntektene før skatt (bruttoinntekten) og skatteinnbetalingene fordeler seg på desiler i perioden 1991-1994. En ser av tabell 2.2 at gjennomsnittlig bruttoinntekt er lavere i desil 1 og høyere i desil 10 i 1994 sammenlignet med tidligere år. Som følge av dette viser tabell 2.3 at gjennomsnittlige skatteinnbetalinger er lavere for de med lave inntekter og høyere for de med høye inntekter. Dette er imidlertid ikke tilstrekkelig til å forhindre at inntektene etter skatt er lavere i første desil og høyere i tiende desil i 1994 sammenlignet med tidligere år.

Tabell 2.4 viser skattebelastningen, målt som skatt i forhold til inntekt før skatt i årene 1991-1994. Tabellen viser at skattebelastningen har avtatt i desil 1 og desil 2, men at skattebelastningen har økt fra og med desil 3, dersom vi sammenligner 1994 med tidligere år. Når progressiviteten i skattesystemet svekkes noe i perioden, så skyldes det at skattebelastningen øker relativt sterkere på disse lave inntektsnivåene. Økende inntektsulikhet på inntektene før skatt motsvares ikke i tilstrekkelig grad av økende skattebelastning på høye inntektsnivåer. Resultatet blir dermed at ulikhetene i inntektene etter skatt også øker.

Tabell 2.4. **Gjennomsnittlig skattebelastning 1991-94 i desiler**

Desiler	1991	1992	1993	1994
1	4,8	4,9	4,4	3,9
2	12,5	11,1	11,4	10,9
3	16,4	15,8	16,1	16,8
4	19,0	17,7	18,5	19,7
5	20,9	19,8	21,1	21,7
6	22,5	21,7	22,0	22,7
7	23,9	22,5	23,3	24,3
8	25,7	24,0	25,0	25,9
9	27,5	26,1	26,9	27,6
10	31,2	29,5	29,7	30,5
Gjennomsnitt	23,7	22,5	23,2	23,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

En nærmere analyse viser at utviklingen i inntektsulikheten i perioden 1991-94 har vært sterkt påvirket av veksten i utbetalt aksjeutbytte. Skattereformen medførte bl.a. en omlegging av beskatningen av aksjeutbytte (nærmere omtalt i kapittel 1),

og store aksjeutbytter ble utbetalt i 1993 og 1994. Aksjeutbytte er en meget skjevt fordelt inntekt, som i særlig grad tilgodeser de rikeste personene i inntektsfordelingen. For å illustrere hvordan veksten i aksjeutbytte har bidratt til utviklingen i inntektsulikhet, er inntektsulikheten beregnet når aksjeutbyttet er trukket fra inntektene. Denne enkle beregningen viser at ulikheten i inntektsfordelingen i 1994 ville ha vært 0,24 hvis ikke aksjeutbytte hadde vært regnet med. Tabell 2.1 viste at den faktiske ulikheten var 0,253. Det viser seg at når aksjeutbyttene trekkes ut av inntektene både i 1991 og 1994, ville ulikheten økt med om lag 3,5 prosent fra 1991 til 1994, mens den faktiske økningen i ulikhet var noe over 8 prosent i denne perioden. Selv om en rekke andre forhold også har påvirket inntektsfordelingen, viser dette den store betydningen av aksjeutbytte for økningen i ulikhet.

Selv om skattesystemet også etter skattereformen er progressivt, så indikerer disse tallene en svekkelse av den faktiske progressiviteten og en økning i ulikheten i perioden etter skattereformen. Siden dette i stor grad skyldes økning i aksjeutbytte, er de konjunturelle forholdene i stor grad medvirkende til økningen i ulikheten.

Prosjektmedarbeider: Thor Olav Thoresen.

3. Noen analyser av barnefamiliers økonomi

Stor politisk interesse er knyttet til vurderingen av barnefamilienes økonomiske situasjon, og til sammenligning av barnefamiliers økonomi med andre grupper. Det er vanskelig å sammenligne levestandarden til husholdninger med forskjellig antall personer. Forbruksmulighetene er sterkt påvirket av hvor mange personer som skal dele en gitt inntekt. Samtidig er det stordriftsfordeler ved å dele husholdning med andre. Dette kapitlet viser hvor følsomme sammenligninger av husholdninger med og uten barn er overfor beskrivelsen av slike stordriftsfordeler i husholdningen. Analyser utført for barnefamilieutvalget, bl.a. om virkningen av beskatning av barnetrygden, tyder på at omlegging av enkeltordninger innen familiebeskatningen har relativt begrenset virkning på inntektsfordelingen. Dersom barnetrygden ble beskattet som lønnsinntekt, ville ulikheten i inntektsfordelingen blant barnefamilier øke med om lag 3,5 prosent. Høyere marginalskatter som følge av eventuell skattlegging av barnetrygd kan tenkes å påvirke yrkesaktiviteten. Analysen konkluderer med at yrkesaktiviteten trolig vil være om lag uendret selv om barnetrygden ble skattlagt.

3.1. Innledning

Barnefamilieutvalget la sommeren 1996 fram utredningen *Offentlige overføringer til barnefamilier* (NOU 1996:13). I dette arbeidet ble det foretatt omfattende analyser av virkningen på ulikhet i inntektsfordelingen og på foreldres yrkesaktivitet av å endre innrettingen på overføringer til barnefamilier[8] En analyse av fordelingsvirkninger av familiepolitiske virkemidler må ta utgangspunkt i en beskrivelse av barnefamilienes økonomiske situasjon i dag, og en sammenligning av den økonomiske situasjonen for husholdninger med barn og husholdninger uten barn. Det er en rekke problemer ved slike sammenligninger. Forbruksmulighetene er sterkt påvirket av hvor mange personer som skal dele en gitt inntekt, samt hvor i livsløpet man befinner seg. Samtidig er det stordriftsfordeler ved å dele husholdning med andre. I avsnitt 3.2 presenteres en sammenligning av inntektsfordelingen for husholdninger med og uten barn, basert på såkalte ekvivalensskalaer, se boks 1.4. Videre drøftes det hvordan verdsetting av boligkonsumet påvirker inntektsfordelingen for husholdninger med og uten barn. I

8 Statistisk sentralbyrå har bistått det offentlige utvalget som har lagt fram innstilling om de offentlige overføringene til barnefamiliene (NOU 1996:13). En del av dette arbeidet er dokumentert i vedleggene til rapporten (Aslaksen et al. 1996, Stølen 1996, Thoresen 1996, Larsen og Aasness 1996).

avsnitt 3.3 analyseres fordelingseffektene og mulige virkninger på foreldres yrkesaktivitet av å skattlegge barnetrygden. Resultatene er basert på Thoresen (1996).

3.2. Inntektene for husholdninger med og uten barn

Det er fordelingen av individuelle inntekter som er det velferdsteoretiske utgangspunktet for en analyse av inntektsfordelinger, men dersom en tar utgangspunkt i individenes inntekter, vil en finne en rekke personer med liten eller ingen inntekt, for eksempel barn og hjemmeværende kvinner. Disse personene kan imidlertid ha høy levestandard som følge av at de deler inntekt med foreldre eller ektefelle. Også for yrkesaktive personer som deler husholdning med andre, vil forbruksmulighetene være større når flere personer kan bidra til husholdningsinntekten. Det tas derfor ofte utgangspunkt i husholdningsinntekt i fordelingsanalyser fordi medlemmer i en husholdning har stort felles konsum, og husholdningen er en viktig enhet for beslutninger vedrørende de enkelte individenes velferd.

Men konsummulighetene for en gitt husholdningsinntekt vil være sterkt påvirket av hvor mange som skal dele denne inntekten. En måte å ta hensyn til dette på er å basere fordelingsanalysen på husholdningens inntekt dividert på antall husholdningsmedlemmer. Det er imidlertid stordriftsfordeler i konsumet. En stor husholdning behøver kanskje bare en bil og ett kjøleskap for å ha tilgang til de samme kjøle- og transporttjenestene som en liten husholdning. Graden av stordriftsfordeler i husholdningen kan uttrykkes ved hjelp av en såkalt ekvivalensskala, se boks 1.4. En ekvivalensskala gir uttrykk hvor stor inntekt en husholdning med for eksempel to voksne og to barn må ha for at deres levestandard skal være like høy som levestandarden til en enslig når begge husholdningene har like høy inntekt, for eksempel 100 000 kroner. Det er utledet en rekke typer av ekvivalensskalaer, basert på forskjellige tilnærminger. I denne analysen inngår en parameter θ som gir uttrykk for antakelser om graden av stordriftsfordeler i husholdningene. Den varierer mellom 0 og 1. Jo større θ er, desto mindre er stordriftsfordelene i husholdningene. $\theta=0$ tilsvarer ukorrigert husholdningsinntekt, mens $\theta=1$ tilsvarer husholdningsinntekt pr. person (se boks 1.4).

Ikke overraskende vil en sammenligning av inntektene for husholdninger med barn og husholdninger uten barn være sterkt påvirket av hvilken ekvivalensskala som benyttes. I tabell 3.1 vises fordelingene av ekvivalente inntekter for henholdsvis $\theta=0{,}2$ (store stordriftsfordeler) og $\theta=0{,}8$ (små stordriftsfordeler) i form av en desiltabell. I første desil befinner de 10 prosent av befolkningen med lavest inntekt seg, i andre desil finner vi personene som har høyere inntekt enn personene i desil 1, men lavere inntekt enn personene i tredje desil. I desil 10 finner vi de 10 prosent rikeste i befolkningen. For $\theta=0{,}2$ er det husholdningene med barn som har de høyeste ekvivalente inntektene, mens det for $\theta=0{,}8$ er husholdninger uten barn som har de høyeste ekvivalente inntektene, med unntak av desil 1 og desil 2. Dette betyr at hvis stordriftsfordelene er små, er det husholdningen uten barn som kommer best ut i sammenligningen. Er stordriftsfordelene i husholdningen store, er det husholdninger med barn som har de høyeste ekvivalente inntektene. Barnefamilienes økonomiske stilling, relativ til den økonomiske situasjonen for husholdninger uten barn, forverres ettersom stordriftsfordelene avtar (θ øker). Den store forskjellen mellom de ulike ekvivalensskalaene gjør at det er stor usikkerhet forbundet med sammenligninger av inntekt mellom husholdninger med barn og hus-

Tabell 3.1. **Gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer[1]. Ekvivalensskala θ=0,2 og θ=0,8. Husholdninger med og uten barn. 1996**

	θ=0,2		θ=0,8	
Desiler	Husholdninger med barn	Husholdninger uten barn	Husholdninger med barn	Husholdninger uten barn
1	115 540	55 344	58 699	51 671
2	165 368	90 923	78 446	76 297
3	194 707	117 701	89 966	90 629
4	214 344	144 331	98 711	105 870
5	233 293	171 538	106 396	121 655
6	252 435	201 748	115 365	135 157
7	272 827	237 926	125 928	150 804
8	298 951	275 560	136 794	168 049
9	336 843	323 585	152 220	191 014
10	494 770	486 092	227 013	284 170
Totalt gjennomsnitt	257 508	210 475	118 954	137 532

[1] Dette inntektsbegrepet betegnes også ekvivalent inntekt.
Kilde: Thoresen (1996).

holdninger uten barn, og dette er et viktig moment ved vurdering av fordelingspolitiske virkemidler.

Et annet moment, som kort skal trekkes fram her, er hvorvidt selvangivelsesdataene kan sies å gi et korrekt bilde av den økonomiske situasjonen i husholdningene. Blant annet kan det hevdes at inntektene av egen bolig er kraftig undervurdert i selvangivelsesdataene. Som en følge av dette har en ofte heller ikke trukket ifra gjeldsrenter ved inntektssammenligninger, se for eksempel Aaberge og Wennemo (1988). Årsaken til dette er at den reelle avkastningen på boligkapitalen ikke gjenspeiles i husholdningenes skattemessige inntekt, men også at andre varige konsumgoder, som kan være grunnlag for låneopptak og renteutgifter, regnes som konsumert når de er kjøpt eller de inngår i formuen (som i tilfelle med bil). En følge av dette er at situasjonen for et par med nedbetalt bolig og ingen kapitalutgifter vil bedømmes som lik situasjonen for et gjeldsbelastet par, for lik boligverdi og like andre inntekter. I denne analysen er dette vurdert som mindre problematisk enn at husholdninger med store kapitalutgifter, som følge av dyr bolig og dyr bil, framstår som fattige sammenlignet med husholdninger som har tilpasset seg med lave renteutgifter og nøktern bolig. Sammenligninger av individer uten fratrekk for gjeldsrenter kan særlig overvurdere inntektene til de selvstendig næringsdrivende i forhold til lønnstakere. Det er grunn til å tro at en del av renteutgiftene til de selvstendig næringsdrivende skyldes næringsvirksomhet og ikke utgifter til bolig, bil og annet konsum. Vi har imidlertid ikke mulighet til å identifisere den delen av renteutgiftene som skyldes næringsvirksomhet. Denne tilnærmingen er også problematisk i forhold til individer med utgifter til studielån. Det vises forøvrig til boks 1.6 for en nærmere diskusjon av boliginntekter.

Det vil derfor være ønskelig å vurdere konsekvensene av en annen tilnærming til verdsetting av bolig og fradrag for renteutgifter. Vi etablerer et alternativt inntektsbegrep der gjeldsrentene er trukket ifra,

men hvor også boliginntektene er basert på avkastningen av boligens markedsverdi og ikke ligningsverdi. Beregningen av boligavkastningen er basert på antatt realrente for 1996, som er 3,5 prosent. For å kunne beregne markedsverdien av bolig benytter vi informasjon fra Levekårsundersøkelsen 1995. I Levekårsundersøkelsen 1995 ble intervjuobjektene spurt om antatt markedsverdi på bolig og denne verdien ble sammenlignet med ligningstaksten på boligen. [9] Forholdstallet mellom markedsverdi og ligningsverdi benyttes til å anslå en gjennomsnittlig markedsverdi på boligene i simuleringsmodellens datagrunnlag.[10] Vi beregner dette forholdstallet til i overkant av 4,7 som er om lag det samme som Andersen et al. (1993) finner ved tilsvarende beregninger for 1989.

Det viser seg at en inntektssammenligning av husholdninger med barn og husholdninger uten barn ikke vil være vesentlig påvirket av hvorvidt en benytter et inntektsbegrep uten fratrekk for gjeldsrenter eller et inntektsbegrep med fratrekk for gjeldsrenter og imputerte verdier for boligkonsumet. Men i tillegg til de momentene ved sammenligninger av inntekt som er nevnt her, er det flere andre kontroversielle forhold ved inntektssammenligninger. Således er det grunn til å advare mot analyser som tar mål av seg til å gi et fullstendig og entydig bilde av hvordan inntektene er fordelt mellom ulike grupper i samfunnet, for eksempel hvem som har de høyeste inntektene av husholdninger uten barn og husholdninger med barn. Konklusjonene av slike sammenligninger vil generelt avhenge av hvilke forutsetninger som er lagt til grunn.

3.3. Beskatning av barnetrygd

I arbeidet som er gjort for barnefamilieutvalget er innsatsen konsentrert omkring hvordan de forskjellige støtteordningene virker innenfor gruppen av barnefamilier og hvilke effekter en kan forvente når en foretar endringer i virkemidlene. Et hovedinntrykk fra denne gjennomgangen er at en lett kan ha overdrevne forventninger til hvor mye omfordeling en kan få til ved hjelp av endringer i enkeltordninger innenfor det offentlige skatte- og overføringssystemet.

En rekke endringsforslag ble vurdert for barnefamilieutvalget, bl.a. beskatning av barnetrygden. Som en illustrasjon av dette viser tabell 3.2 gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer, for husholdninger med barn, tilhørende fordeling av barnetrygden og økningen i skattebelastning som følge av at barnetrygden beskattes som lønnsinntekt. Det er valgt et hovedalternativ for ekvivalensskala som resultatene sensitivitetssjekkes rundt. Tabell 3.2 viser at det er personer i husholdninger med lave ekvivalente inntekter som mottar mest barnetrygd. Analysen for barnefamilieutvalget viser videre at det er personene i husholdningene som mottar mest barnetrygd som rammes hardest ved skattlegging av barnetrygd som lønnsinntekt, og at en slik endring dermed ville medføre økt ulikhet. I tabell 3.3 sammenlignes ulikheten i inntektsfordelingen ved 1996-regler med ulikheten i inntektsfordelingen dersom barnetrygden ble beskattet som lønn. Tabell 3.3 viser at med skattlegging av barnetrygd, ville ulikheten i inntektsfordelingen blant barnefamilier øke med om lag 3,5 prosent, og

9 Levekårsundersøkelsen 1995 har overlappende utvalg med Inntekts- og fomuesundersøkelsen 1994, som inneholder ligningstakster.

10 Ideelt sett kunne denne imputeringen av boligverdier bli gjort mer sofistikert ved hjelp av ulike forklaringsfaktorer for det observerte forholdet mellom ligningstakster og markedsverdier, for eksempel boligens alder, beliggenhet, etc. Det er imidlertid ikke mulig å utnytte denne informasjonen i simuleringsmodellens datagrunnlag og vi har måttet benytte oss av et enkelt forholdstall.

Tabell 3.2. **Gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer[1], tilhørende verdi for barnetygd og økning i skattebelastning som følge av at barnetygden beskattes som lønn. Ekvivalensskala θ=0,5. 1996**

Antall personer	Gjennomsnittlig ekvivalent inntekt	Barnetrygd	Økning i skattebelastning som følge av at barnetrygden beskattes som lønn
1	82 703	15 752	5 130
2	114 644	15 257	5 675
3	132 626	12 957	4 868
4	146 063	12 486	4 833
5	157 080	11 674	4 371
6	170 296	11 743	4 562
7	184 438	10 659	4 049
8	201 471	10 206	3 988
9	224 015	9 534	3 993
10	331 672	8 897	3 859
Totalt gjennomsnitt	174 501	11 916	4 533

[1] Dette inntektsbegrepet betegnes også ekvivalent inntekt.
Kilde: Thoresen (1996).

at denne konklusjonen er forholdsvis robust overfor valg av ekvivalensskala.

I tillegg til de direkte inntektsfordelingsvirkningene, er virkningene på arbeidstilbudet også diskutert i Barnefamilieutvalgets rapport. For å beskrive virkningene på barnefamilienes yrkesaktivitet bør en anvende en simuleringsmodell som tar hensyn til atferdsresponsen i tilknytning til endringene som er til vurdering. Det er flere grunner til at et slikt verktøy ikke ble benyttet i arbeidet for utvalget. For det første er atferdsvirkninger krevende å modellere med betydelige krav til datakvalitet. For det andre er det også innenfor forskningen omkring arbeidstilbudseffekter uenighet om metodiske tilnærminger og en generell vektlegging av resultatenes følsomhet for ulike forutsetninger. I arbeidet for utvalget ble det derfor referert til en hel rekke studier av arbeidstilbudet som viser forskjellig respons i forhold til endringer i skatte- og overføringssystemet.

Tabell 3.3. **Ulikhet i gjennomsnittlig husholdningsinntekt pr. forbruksenhet for personer[1], målt ved Gini koeffisienten, 1996-regler sammenlignet med alternativ der barnetrygden er skattlagt som lønn. Personer i husholdninger med barn**

	θ=0,2	θ=0,5	θ=0,8
1996-regler	0,214	0,205	0,203
Barnetrygden beskattes som lønn	0,221	0,212	0,211
Økning i ulikhet i prosent som følge av endring	3,3	3,6	3,6

[1] Dette inntektsbegrepet betegnes også ekvivalent inntekt.
Kilde: Thoresen (1996).

I vedlegg 1 i Barnefamilieutvalgets rapport er det redegjort for hvordan en kan implementere hensynet til arbeidstilbudseffekter i resonnementer omkring for eksempel beskatning av barnetrygd. Beskatning av barnetrygden som lønnsinntekt betyr at den arbeidsfrie inntekten reduseres. Dette har en inntektseffekt som isolert sett innebærer at barnetrygdmottakerne, i hovedsak kvinner, vil ønske å arbeide

Tabell 3.4. **Inntekt etter skatt for kvinner og menn i husholdninger med barn, med tilhørende økning i skattebelastning når barnetrygden beskattes som lønnsinntekt hos mottaker. 1996**

	Kvinner		Menn	
Desiler	Inntekt etter skatt	Gjennomsnittlig økning i skattebelastning i desilene	Inntekt etter skatt	Gjennomsnittlig økning i skattebelastning i desilene
1	24 543	1 561	85 432	813
2	62 306	5 500	142 848	1 124
3	93 309	6 196	160 601	576
4	110 519	7 561	173 440	1 009
5	127 022	7 401	187 732	1 521
6	141 283	6 934	202 028	1 440
7	155 424	8 027	217 396	2 039
8	171 911	7 848	241 113	2 270
9	194 456	8 921	276 916	3 115
10	251 747	10 984	497 276	2 923
Totalt gjennomsnitt	133 252	7 093	218 478	1 682

Kilde: Thoresen (1996).

mer. Men siden denne utvidelsen av skattegrunnlaget også vil innebære en økning i marginalskattene for noen av barnetrygdmottakerne, vil inntekt etter skatt reduseres og gjøre det mindre attraktivt å arbeide. Vi skal vurdere hvilken størrelsesorden det er på disse effektene ved å se på inntektstapet ved en skattlegging av barnetrygden i forhold til arbeidsinntekten og ved å se på endringer i marginalskattene.

I tabell 3.4 vises det hvordan inntekt etter skatt reduseres for henholdsvis kvinner og menn som følge av at barnetrygden beskattes hos mottakeren. Tabellen viser inntekt etter skatt for kvinner og menn separat og fordelingen av den økte skattebelastningen som følge av at barnetrygden beskattes som lønnsinntekt hos mottakeren. Det er betydelig vilkårlighet når det gjelder fordelingen av ekteparets inntekt på henholdsvis kvinner og menn, siden enkelte inntekter (som boliginntekter) og fradrag (som rentefradrag) er plassert vilkårlig hos ektefellene. En ser at selv om beskatningen av barnetrygd rammer kvinnenes inntekter i sterkest grad, så øker beskatningen av menn også. Dette skyldes at noen menn mottar barnetrygd som enslige forsørgere, men også at noen menn skifter skatteklasse fra skatteklasse 2 til skatteklasse 1 som følge av at kvinnenes lønnsinntekter øker. Tabell 3.4 viser også at kvinner med lav inntekt (desil 1) har en mindre økning i skatt enn kvinner med høyere inntekter. Dette skyldes at det i denne desilen befinner seg kvinner uten andre inntekter enn barnetrygd. Uten andre inntekter, vil en skattlegging av barnetrygden ikke medføre skatt så lenge barnetrygden ikke overstiger det skattefrie beløpet på 17 000 kroner og lite skatt i inntektsintervallene rett over 17 000 kroner.

Inntektene i tabell 3.4 inneholder både trygder, overføringer og kapitalinntekter og er derfor ikke noen god indikator på yrkesaktiviteten. I tabell 3.5 presenterer vi derfor inntekter fra yrkesaktivitet (lønnsinntekt+næringsinntekt) etter skatt for kvinner med tilhørende økning i skattebelastning, når kvinnene er rangert etter totale inntekter etter skatt i husholdninger med barn. I den tredje kolonnen vises også de gjennomsnittlige arbeidsfrie

Tabell 3.5. **Husholdningsinntekt[1], yrkesinntekt og arbeidsfri inntekt for kvinner med tilhørende økning i skattebelastning når barnetrygden beskattes som lønnsinntekt hos mottaker. Kvinner rangert etter husholdningsinntekten. 1996**

Desiler	Husholdnings-inntekt etter skatt	Arbeidsinntekt etter skatt for kvinner	Arbeidsfri inntekt for kvinnene (inklusiv mannens inntekt)	Reduksjon i arbeidsfri inntekt som følge at barnetrygd beskattes som lønn
1	121 337	26 116	95 222	7 685
2	183 043	61 098	121 945	7 147
3	233 695	70 710	162 986	6 479
4	265 690	73 516	192 174	7 455
5	291 812	83 735	208 077	6 461
6	318 242	103 971	214 271	7 037
7	347 117	110 216	236 901	7 144
8	380 534	119 943	260 592	7 780
9	432 019	132 528	299 491	7 264
10	641 434	145 048	496 385	6 481
Totalt gjennomsnitt	321 492	92 688	228 804	7 093

[1] Husholdningens totale inntekt, uten korrigering ved ekvivalensskalaer.
Kilde: Thoresen (1996).

inntektene i desilene. Inkludert i de arbeidsfrie inntektene er også ektefelles inntekter. En ser av tabell 3.5 at for den laveste desilen, som ifølge Aaberge et al. (1995) har det mest elastiske arbeidstilbudet, vil en beskatning av barnetrygden innebære en reduksjon i den arbeidsfrie inntekten på om lag 10 prosent. Et hovedpoeng i denne sammenheng er at disse kvinnene har svært lav yrkesaktivitet i utgangspunktet og har en gjennomsnittlig arbeidsinntekt på i overkant av 26 000 kroner. Det betyr at mange i denne gruppen ikke er yrkesaktive i det hele tatt. Selv om kvinnene i denne gruppen skulle øke sin yrkesaktivitet med så mye som 20 prosent som følge av beskatningen, vil dette ikke bety mer enn om lag 5 000 kroner i gjennomsnittlig økte arbeidsinntekter, som tilsvarer en relativ beskjeden økning i den totale yrkesaktiviteten (i makro). For kvinner i husholdninger med høyere inntekter utgjør reduksjonen i den arbeidsfrie inntekten en mindre andel av den totale arbeidsfrie inntekten. Aaberge et al. (1995) predikerer at arbeidstilbudet er mindre elastisk for kvinner som tilhører disse husholdningene.

Men som redegjort for ovenfor, vil også de marginale skattesatsene øke som følge av skattegrunnlagene også inneholder barnetrygd. Vi skal først vurdere noen typetilfeller for å gi et lite innblikk i hvordan marginalskattesatsene påvirkes av beskatningen:

Typetilfelle 1. Ektepar med to barn, mannen har lønnsinntekt på 200 000 kroner, kvinnen har lønnsinntekt på 150 000 kroner. Ingen andre inntekter enn lønnsinntekt.

Typetilfelle 2. Ektepar med to barn, mannen har lønnsinntekt på 200 000 kroner, kvinnen har ingen lønnsinntekt. Ingen andre inntekter enn lønnsinntekt.

Typetilfelle 3. Ektepar med to barn, mannen har lønnsinntekt på 230 000 kroner, kvinnen har lønnsinntekt på 30 000 kroner. Ingen andre inntekter enn lønnsinntekt.

Tabell 3.6. **Marginale skattesatser for henholdsvis ektepar og enslige i desiler. Rangert etter marginale skattesatser. Prosent**

	Ektepar		Enslige	
Desiler	Marginale skattesatser	Økning i marginale skattesatser som følge av at barnetrygden beskattes	Marginale skattesatser	Økning i marginale skattesatser som følge av at barnetrygden beskattes
1	13	5	0	29
2	28	1	6	16
3	32	3	30	0
4	34	0	32	1
5	37	1	36	1
6	40	0	36	1
7	40	0	39	-3
8	42	0	44	-5
9	44	-1	48	1
10	49	-1	51	-2
Totalt gjennomsnitt	36	1	32	4

Kilde: Thoresen (1996).

I typetilfelle 1 vil barnetrygden inngå ved beregning av skatt på personinntekt og skatt på alminnelig inntekt for kvinnen. Av de 21 660 kroner som moren mottar i barnetrygd vil 7 754 kroner tas tilbake i form av skatt. Marginalskatten for ekteparet vil være uforandret før og etter at barnetrygden er gjort skattepliktig, med 35,8 prosent for begge ektefellene.

Ekteparet i typetilfelle 2 vil skatte i skatteklasse 2 både før og etter endringen. Morens marginalskatt vil i utgangspunktet være 0 mens mannens marginalskatt vil være 35,8. Siden trygdeavgiften er individuell, vil 21 660 kroner i inntekt bety at kvinnen må betale trygdeavgift av beløpet. For trygdeavgift på lave inntekter eksisterer det særregler. Kvinnen må betale 25 prosent skatt av inntekter over fribeløpet på 17 000 kroner inntil hun har fordel av å betale 7,8 prosent trygdeavgift på hele beløpet. I praksis betyr det at marginalskatten vil være 25 prosent på inntekter i intervallet mellom 17 000 kroner og om lag 24 700 kroner. Kvinnens marginalskatt har med andre ord økt med 25 prosentpoeng som følge av at barnetrygden gjøres skattepliktig.

Ekteparet i typetilfelle 3 vil også i utgangspunktet skatte i skatteklasse 2, siden mannen da slipper å betale toppskatt på sin inntekt over 220 500 kroner. Parets samlede inntekt vil være 260 000 kroner og parets marginalskatt vil være 35,8 prosent. Fordi nedre grense for toppskatt i skatteklasse 2 er 267 500 kroner er det lønnsomt for paret å skatte i skatteklasse 1 etter at barnetrygden gjøres skattepliktig. Det betyr at mannens marginalskatt øker til 45,3 prosent, mens morens marginalskatt fortsatt vil være 35,8 prosent.

Disse enkle typetilfellene illustrerer både at de marginale skattesatsene vil være uforandret for mange barnetrygdmottakere, selv om barnetrygden gjøres skattepliktig, og at marginalskattesatsene for noen kan bli kraftig påvirket av endringen i skattereglene.

I tabell 3.6 vises økningen i marginalskattesatsene som følge av at barnetrygden be-

Tabell 3.7. **Marginale skattesatser for henholdsvis ektepar og enslige i desiler. Personer som har fått endret marginalskatt. Rangert etter marginale skattesatser. Prosent**

	Ektepar		Enslige	
Desiler	Marginale skattesatser	Økning i marginale skattesatser som følge av at barnetrygden beskattes	Marginale skattesatser	Økning i marginale skattesatser som følge av at barnetrygden beskattes
1	8	9	0	38
2	18	8	0	37
3	24	7	0	34
4	32	6	0	35
5	32	7	12	24
6	34	5	36	10
7	41	1	41	-4
8	44	3	44	-14
9	47	-5	44	-14
10	50	-3	48	-3
Totalt gjennomsnitt	33	4	23	14

Kilde: Thoresen (1996).

skattes. Vi skiller mellom ektepar og enslige siden det er avhengighet mellom ektefellene i beskatningen av ektepar. En ser at både blant ektepar og enslige er det de som i utganspunktet hadde de laveste marginalskattene som vil få den største økningen i marginalskattesatsene. Tabell 3.6 viser imidlertid også at det er noen som vil få redusert sin marginalskatt som følge av at barnetrygden beskattes. Dette kan skyldes flere forhold. Blant annet skyldes det at personer med lav inntekt og som er omfattet av skattebegrensningsregelen i utgangspunktet har en høy marginalskatt på 44 prosent. Beskatning av barnetrygden medfører at flere av disse personene ikke lenger kommer inn under skattebegrensingsregelen, og marginalskatten reduseres til 35,8 prosent. Nedgangen i marginalskatt skyldes også at personer med lave inntekter har betalt trygdeavgift på 25 prosent på inntekter mellom 17 000 kroner og om lag 25 000 kroner. Beskatning av barnetrygden har medført at flere personer i denne gruppen har fått redusert marginalskatt.

Gjennomsnittstallene skjuler at det kun er om lag 20 prosent av ekteparene og 20 prosent av de enslige som vil få en økning i marginalskattesatsene på mer enn 1 prosentpoeng. I tabell 3.7 vises derfor tilsvarende tall som i tabell 3.6 når populasjonen avgrenses til de som har fått endret marginalskatt som følge av at barnetrygden beskattes. Tabell 3.7 viser tydeligere enn tabell 3.6 hvordan endringen medfører økte marginalskatter for de som utgangspunktet har lav marginalskatt, mens det er flere personer som i utgangspunktet har hatt høy marginalskatt, som har fått reduksjoner i marginalskattesatsene.

Når vi tar hensyn til at beskatningen av barnetrygd både har en inntektseffekt gjennom reduksjonen i den arbeidsfrie inntekten og en effekt på lønn etter skatt gjennom en økning i marginalskattesatsene, finner vi at de to effektene påvirker arbeidstilbudet i hver sin retning. Studier av arbeidstilbudseffekter predikerer en økning i arbeidstilbudet som følge av reduksjoner i den arbeidsfrie inntekten, mens økningen i marginalskattesatsene vil redu-

sere arbeidstilbudet. Siden det også er grunn til å tro at disse effektene hver for seg er relativt beskjedne i størrelse, legger vi til grunn at arbeidstilbudet vil være om lag uendret som følge av skattleggingen av barnetrygden. For blant annet å gi dette spørsmålet et mer utførlig svar, arbeides det imidlertid videre med arbeidstilbudsmodellering i Statistisk sentralbyrå.

Prosjektmedarbeider: Thor Olav Thoresen.

4. Fordelingseffektivitet av «barnerelevante» skatteordninger

Analysen av barnefamiliens økonomiske situasjon videreføres ved at barnetrygd og andre barnerelevante ordninger som foreldrefradrag i inntekt og forsørgerfradrag i skatt sammenlignes og vurderes utfra virkningen på inntektsfordelingen. Ved en innstrammingspolitikk gir det bedre fordelingseffektivitet (minst ulikhet) å benytte generelle virkemidler som å øke skattesatsene for toppskatt, inntektsskatt og formuesskatt enn å skjære ned på de spesielle ordningene rettet mot barnefamilier. Blant de barnerelevante ordningene er reduksjon i foreldrefradraget minst skadelig med hensyn til fordelingseffektivitet, mens reduksjon i barnetrygden for tredje og flere barn er mest skadelig med hensyn til fordelingseffektivitet.

4.1. Innledning

Skatter og overføringer påvirker nivået på inntekt og levestandard for ulike grupper i befolkningen, og ulikheten i fordelingen av inntekt og levestandard. I den siste tiden har det vært satt spesielt søkelys på barnefamilienes og barns levekår jf. NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier*, og omtalen av dette arbeidet i kapittel 3. Barns levekår og velferd henger nøye sammen med familiens økonomiske situasjon, selv om også andre forhold enn de rent økonomiske er av stor betydning. Det er viktig å kartlegge effektene av ulike skattepolitiske virkemidler på barnefamilienes økonomi for å kunne evaluere barns levekår og velferd.

I dette kapitlet analyseres fordelingsvirkningene av endringer i en del barnerelevante skatter og overføringer, dvs. skatter og overføringer som er spesielt viktige for barnefamilier. Disse er først og fremst barnetrygd, foreldrefradrag i arbeidsinntekt og forsørgerfradrag i skatt. Endringer i disse barnerelevante ordningene blir sammenlignet med generelle skattepolitiske virkemidler som endring av satsene for inntektsskatt, toppskatt og formuesskatt. Analysen fokuserer på fordelingseffektivitet, dvs. endring i inntektsfordelingen sett i forhold til endringen i skatteinntekter for det offentlige. En innstrammingspolitikk kan utformes med ulike kombinasjoner av tiltak, og for en gitt bedring i offentlige budsjetter, kan fordelingsvirkningene bli nokså forskjellige alt etter hvordan en «politikkpakke» settes sammen. Formålet med denne analysen er å kartlegge hvordan de ulike ordningene rettet mot barnefamilier kommer ut i en slik rangering av fordelingseffektivitet.

Figur 4.1. **Prosentvis endring i Sen-velferd pr. milliard kroner endret skatteproveny. Hele populasjonen. OECD ekvivalensskala**

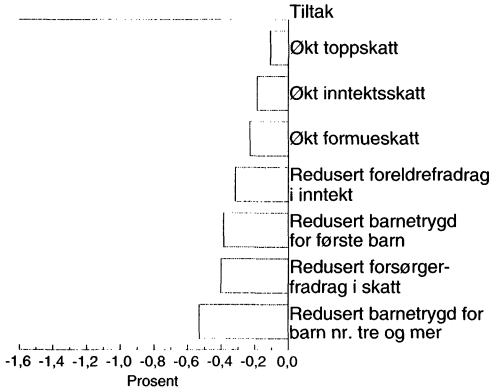

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Aasness (1995).

Figur 4.2. **Prosentvis endring i gjennomsnittlig realdisponibel inntekt pr. forbruksenhet, pr. milliard kroner endret skatteproveny. Hele populasjonen. OECD ekvivalensskala**

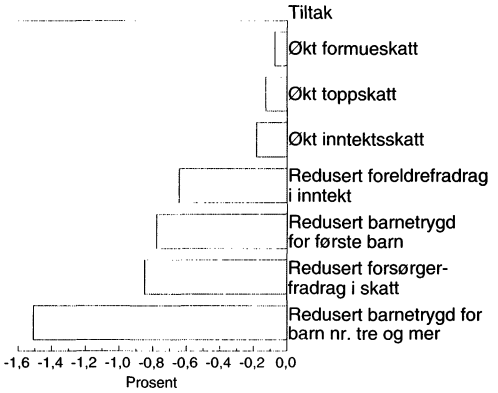

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Aasness (1995).

Fordelingseffektiviteten måles ved hjelp av tre summariske mål: gjennomsnittlig levestandard, målt ved realdisponibel inntekt pr. forbruksenhet[11], Ginikoeffisienten, som måler ulikheten i inntektsfordelingen, og en kombinasjon av disse målene, kalt Sen-velferd[12], se Sen (1974). Beregningene er utført på Statistisk sentralbyrås modell LOTTE-KONSUM, se Aasness (1993, 1995), og denne modellen er en utvidelse av skattemodellen LOTTE (se boks 6). En mer omfattende presentasjon av resultatene i dette kapitlet finnes i Aslaksen, Aasness og Gravningsmyhr (1995).

4.2. Innstrammingstiltak og fordelingsanalyse

En rekke innstrammingstiltak er sammenlignet for å vurdere hvilke som er minst skadelige med hensyn til fordelingseffektivitet. To typer endringer i barnetrygden er vurdert. Første alternativ er at barnetrygden for første barn reduseres, men slik at småbarnstillegget for barn under tre år opprettholdes. Annet alternativ er at barnetrygden reduseres for tredje og etterfølgende barn. Beregningsteknisk behandles barnetrygd som en negativ skatt. Videre er foreldrefradraget i inntekt og forsørgerfradrag i skatt redusert med ti prosent. For å vurdere betydningen av slike ordninger rettet mot barnefamiliene, er endringene i de barnerelevante ordningene sammenlignet med generelle skatteendringer, ved at satsene for toppskatt, inntektsskatt og formueskatt alle er økt med ett prosentpoeng. For å gjøre endringene sammenlignbare er effektene av de ulike alternativene regnet pr. milliard kroner endring i proveny.

En sammenligning av inntektsfordeling over husholdninger vil være svært følsom for hvor stor vekt hver person i husholdningen tillegges. Denne analysen tar utgangspunkt i den såkalte OECD ekvivalensskalaen, se boks 1.4. Tilleggsberegninger viser imidlertid at resultatene er svært robuste mhp. valg av andre ekvivalensska-

11 Disponibel inntekt er definert i boks 1.3, realdisponibel inntekt er disponibel inntekt deflatert med konsumprisindeksen, og inntekt pr. forbruksenhet er definert i boks 1.4.

12 Sen-velferd, kombinerer de to foran nevnte målene ved å multiplisere én minus Gini-koeffisienten med realdisponibel inntekt pr. forbruksenhet.

Figur 4.3. **Prosentvis endring i Gini-koeffisienten pr. milliard kroner endret skatteproveny. Hele populasjonen. OECD ekvivalensskala**

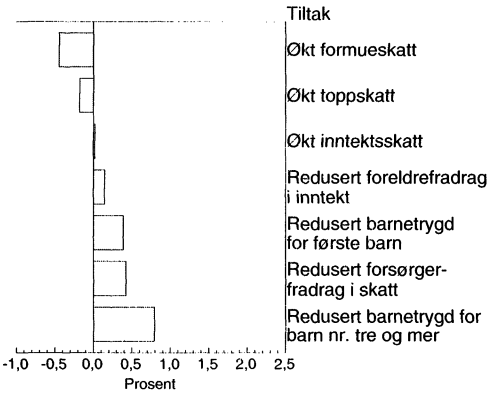

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Aasness (1995).

Figur 4.4. **Prosentvis endring i Sen-velferd pr. milliard kroner endret skatteproveny. Barn. OECD ekvivalensskala**

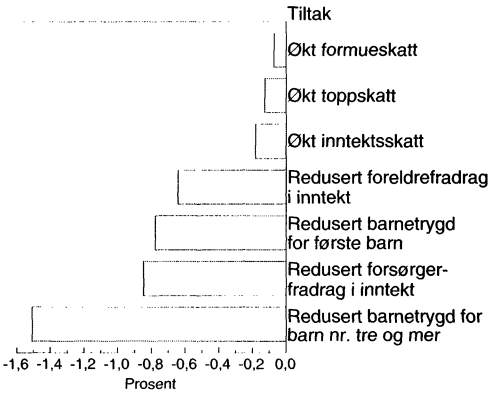

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Aasness (1995).

laer. Størrelsen på fordelingseffektiviteten av de ulike tiltakene påvirkes i noen grad av valg av ekvivalensskala, mens den innbyrdes rangering er i hovedsak uendret.

Fokus for denne analysen er barnefamiliers økonomi, og i tillegg til standardmetoden med person som enhet, er analysen derfor også gjennomført med *barn* som enhet.

4.3. Resultater

Beregningsresultatene for fordelingseffektiviteten av de ulike tiltakene, med person som enhet, er presentert i figur 4.1, 4.2 og 4.3, og med barn som enhet, i figur 4.4, 4.5 og 4.6 Figur 4.1 viser prosentvis endring i Sen-velferd pr. milliard kroner endret skatteproveny ved gjennomføring av de foreslåtte alternativene. Prosentvis endring i Sen-velferd er negativ for alle tiltakene. Blant de barnerelevante ordningene er redusert foreldrefradrag i inntekt det minst skadelige med hensyn til fordelingseffektivitet, mens reduksjon i barnetrygden for familier med tre eller flere barn er mest skadelig med hensyn til fordelingseffektivitet. De generelle skatteøkningene, der de respektive satsene er økt med ett prosentpoeng, har alle bedre fordelingseffektivitet, dvs. mindre skadelige med hensyn til fordelingseffektivitet enn reduksjon i de barnerelevante ordningene.

Endringen i Sen-velferd er sammensatt av endring i gjennomsnittlig realdisponibel inntekt pr. forbruksenhet, se figur 4.2, og endring i Gini-koeffisienten, se figur 4.3. For alle disse tre målene viser resultatene at de generelle skatteøkningene er mindre skadelig med hensyn til fordelingseffektivitet enn reduksjon i de barnerelevante ordningene. Prosentvis endring i gjennomsnittlig realdisponibel inntekt pr. forbruksenhet er naturligvis negativ for alle alternativene, siden hvert tiltak innebærer en skatteøkning og dermed reduksjon i disponibel inntekt. Gini-koeffisienten avtar når toppskatt eller inntektsskatt økes, og dette betyr at disse alternativene bidrar til inntektsutjevning. De vurderte endringene i de barnerelevante ordningene bidrar derimot til ulikhet i inntektsfordelingen.

Som vist i figur 4.4, 4.5 og 4.6 forsterkes i betydelig grad konklusjonen om at endringer i de barnerelevante ordningene er mest skadelig med hensyn til fordelingsef-

Figur 4.5. **Prosentvis endring i gjennomsnittlig realdisponibel inntekt pr. forbruksenhet, pr. milliard kroner endret skatteproveny. Barn. OECD ekvivalensskala**

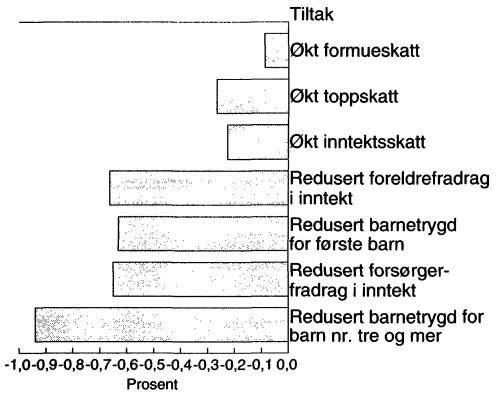

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Aasness (1995).

Figur 4.6. **Prosentvis endring i Gini-koeffisienten pr. milliard kroner endret skatteproveny. Barn. OECD ekvivalensskala**

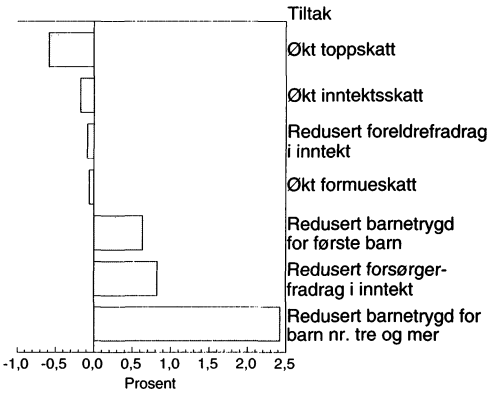

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Aasness (1995).

fektivitet når analysen gjennomføres med barn som enhet. Legg merke til forskjellen i målestokk på figurene! Når det gjelder de generelle skatteendringene, er det formuesskatt som har den minst skadelige virkningen på fordelingseffektivitet. Dette gjenspeiler at barnefamilier i gjennomsnitt har lite formue sammenlignet med befolkningen som helhet. Blant de barnerelevante ordningene er det reduksjon i barnetrygden for familier med tre og flere barn som er mest skadelig med hensyn til fordelingseffektivitet, uansett hvilket av de tre fordelingsmålene som benyttes. De kvantitative utslagene av endringer i dette virkemidlet er betydelig sterkere med barn som enhet enn med person som enhet. Rangeringen av de andre barnerelevante virkemidlene avhenger en del av valg av fordelingsmål, og de kvantitative utslagene er atskillig mindre enn effekten av redusert barnetrygd for trebarnsfamilier.

Som vist i figur 4.6 reduseres ulikheten mellom barna når foreldrefradraget i inntekt reduseres. Dette har sammenheng med at foreldrefradraget i særlig stor grad går til husholdninger der begge foreldre er i lønnet arbeid og derfor har høy inntekt i forhold til husholdninger som passer barna selv. At de spesielt barnerelevante skattene og overføringene slår sterkere ut for barn enn for gjennomsnittet av befolkningen er ikke overraskende siden disse ordninger nettopp retter seg mot husholdninger med barn. Imidlertid viser dette tydelig behovet for fokusere på konsekvensene for barn spesielt i tillegg til konsekvensene for inntektsfordelingen generelt.

En videre utvidelse av dette beregningsopplegget vil være å inkludere avgifter og subsidier på varer som veier tungt i barnefamilienes budsjett. Dermed kan en sette sammen kombinasjonen av tiltak slik at den fordelingspolitiske profilen for barnefamilier blir best mulig.

Prosjektmedarbeidere: Iulie Aslaksen, Hanne A. Gravningsmyhr og Jørgen Aasness

5. Regionale forskjeller i barnefamilienes økonomi

Det er til dels betydelige regionale inntektsforskjeller mellom barnefamiliene i Norge. Barnefamilier bosatt i Oslo, Akershus og Rogaland har en betydelig høyere inntekt enn barnefamilier bosatt i Nord-Trøndelag, Agderfylkene og innlandsfylkene Oppland og Hedmark. En tobarnsfamilie i Oslo hadde i 1994 en inntekt etter skatt som var 88 000 kroner høyere enn det en tilsvarende familie i Oppland hadde. De fylkene der inntektsnivået er høyest, er også de fylkene der inntektsforskjellene innen barnefamiliene er størst. Den aller jevneste inntektsfordelingen blant barnefamiliene finner en i Sogn og Fjordane.

I dette kapitlet skal vi se på ulikheter i inntektsnivå og -fordeling for barnefamilier i de ulike fylkene. Vi har likevel gjort visse avgrensninger når det gjelder hvilke barnefamilier vi vil studere. Vi skal for det første kun se på familier som består av par med barn, og da nærmere bestemt *ektepar med barn*. Dette er gjort fordi datagrunnlaget er registeropplysninger som kun gir opplysninger om familiesammensetning, og ikke om husholdningssammensetning.[13] Dette betyr at samboere med barn ikke er med i statistikken. De langt fleste parene som har barn under 17 år er imidlertid ektepar. Opplysninger fra inntekts- og formuesundersøkelsen 1994, der en også har opplysninger om faktisk husholdningssammensetning, viser for eksempel at blant alle par med barn i alderen 0-16 år, er vel 80 prosent ektepar, mens de resterende 20 prosent er samboere. Tall fra samme undersøkelse viser ellers at den viktigste forskjellen mellom samboere og ektepar med barn er at ekteparene er noe mer «etablerte» enn samboerne. De har noe høyere husholdningsinntekt, de har flere barn og hovedpersonen i husholdningen er noe eldre.

13 Forskjellen på en husholdning og en familie kan kort oppsummeres som følger: En husholdning er alle personer som bor i samme bolig uansett slektsforhold. En husholdning kan derfor bestå av flere familier. Det finnes imidlertid ingen registeropplysninger over husholdninger i Norge, og med unntak for folketellingene blir husholdningsstatistikk samlet inn ved hjelp av utvalgsundersøkelser. En familie er derimot personer som er bosatt på samme adresse og som har samme familienummer. To samboere uten felles barn vil for eksempel ha hvert sitt familienummer, og dermed bli regnet som to familier i familiestatistikken. Et ektepar (med eller uten barn) vil derimot blir regnet som en familie, og alle familiemedlemmene vil ha samme familienummer. Familiestatistikken lages på bakgrunn av registeropplysninger fra Det Sentrale Folkeregister (Vestli 1996a).

I tillegg har vi gjort en annen avgrensning. Vi ser kun på ektepar med **to** barn i alderen 0-16 år. Dette har vi gjort for at vi lettere skal kunne sammenligne inntektsnivået til familier som er like store. En unngår med dette å måtte foreta problematiske korrigerer for ulikheter i familiestørrelse, for eksempel ved bruk av såkalte forbruksvekter (se boks 1.4 og diskusjonen i NOU 1996:13 «Offentlige overføringer til barnefamilier»). Familiestatistikken viser ellers at det er mest vanlig for norske ektepar å ha to barn. I 1994 var det i Norge 129 000 familier bestående av ektepar med to barn under 17 år.

Det må imidlertid også nevnes at det vil være regionale forskjeller når det gjelder i hvor stor grad familietypen «ektepar med to barn» er å betrakte som en typisk barnefamilie. Vi vet for eksempel at i Oslo og de tre nordligste fylkene, er det relativt sett flere barn som ikke bor sammen med begge foreldrene, enn i Sogn og Fjordane. Vi vet også at det er mer vanlig at foreldrene er samboende i noen strøk av landet, f.eks. Trøndelag og Nord-Norge, enn i andre (Vestli 1996b).

5.1. Høyest familieinntekt i Oslo, Akershus, Rogaland og Finnmark

En norsk tobarnsfamilie hadde i 1994 en familieinntekt etter skatt på 334 000 kroner i gjennomsnitt. Når vi sorterer fylkene etter gjennomsnittlig inntekt så finner vi at det er familier bosatt i Oslo, Akershus, Rogaland og, kanskje litt overraskende, Finnmark som har den høyeste familieinntekten. Gjennomsnittsinntekten til en tobarnsfamilie i Oslo var i 1994 på 389 000 kroner, som var 17 prosent høyere enn landsgjennomsnittet.

De laveste familieinntektene har tobarnsfamiliene som bor i innlandsfylkene Oppland og Hedmark, Agderfylkene og Nord-Trøndelag. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt for tobarnsfamiliene i Oppland og Aust-Agder var i 1994 på 301 000 kroner. Dette var 11 prosent under landsgjennomsnittet og 29 prosent lavere enn gjennomsnittet for tilsvarende familietype bosatt i Oslo.

Når en skal prøve å anslå en families økonomiske ressurser er det relevant å legge den estimerte fordelen ved å bo i egen bolig til inntekten og på samme måte trekke kostnadene fra (se boks 1.6). Dette inntektsbegrepet, *disponibel inntekt,* skal derfor ideelt sett inkludere den reelle avkastningen en har ved å bo i egen bolig, for eksempel som en prosent av boligens markedsverdi, eller det ville koste å leie en tilsvarende bolig. Kostnadene som trekkes fra inntekten vil være renteutgifter.

Men datagrunnlaget for inntektsstatistikken gir kun korrekte tall for gjeldsrenter, ikke for fordelen ved egen bolig. Lave ligningsverdier undervurderer den «inntekten» en har ved å bo i egen bolig. Denne mangelen på symmetri er et argument for heller å benytte samlet *inntekt etter skatt*, dvs. uten fratrekk av gjeldsrenter, som et mål på familienes økonomiske ressurser (se også tilsvarende diskusjon i kapittel 3 om barnefamilienes økonomi). Når dette er sagt, så må det sies at også dette inntektsbegrepet undervurderer inntekten til personer som har egen bolig, men som ikke har renteutgifter på denne. Det vil imidlertid være få av disse blant barnefamiliene.

Vi skal imidlertid også se på hvilken betydning gjeldsrentene har for tobarnsfamiliene. Størsteparten av en barnefamilies gjeld vil være knyttet til kjøp av egen bolig, og boligprisene varierer i stor grad med hvor i landet en bor. Statistikk over omsatte boligeiendommer viser for eksempel at boligprisene i Oslo, Akershus,

Tabell 5.1. **Gjennomsnittlig inntekt etter skatt, renteutgifter og disponibel inntekt for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Sortert etter inntekt etter skatt. 1994**

	Inntekt etter skatt	Rente-utgifter	Disponibel inntekt	Indeks Innntekt etter skatt	Antall familier
Landet	334206	44693	289512	100	128857
Oppland	301211	37279	263932	90	5311
Aust-Agder	301602	38463	263139	90	3076
Hedmark	304613	39920	264693	91	5337
Vest-Agder	305237	40777	264459	91	5008
Nord-Trøndelag	305764	43340	262425	91	3223
Sogn og Fjordane	310341	38046	272295	93	2802
Telemark	311051	39043	272007	93	4983
Østfold	311233	40528	270705	93	7739
Møre og Romsdal	312829	42145	270684	94	6516
Nordland	318550	43864	274686	95	5564
Sør-Trøndelag	324788	47696	277092	97	7122
Troms	325651	47024	278627	97	3695
Hordaland	327271	43015	284256	98	12396
Buskerud	328205	44142	284064	98	7299
Vestfold	335965	47449	288515	101	6631
Finnmark	349352	43429	305923	105	1579
Rogaland	350554	43160	307394	105	12270
Akershus	370352	52649	317702	111	16500
Oslo	389474	50988	338487	117	11806

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntektsregisteret 1994.

Hordaland og Rogaland i 1995, lå betydelig høyere enn i for eksempel i Nord-Trøndelag og Finnmark (Statistisk sentralbyrå 1996g).

Det viser seg imidlertid at selv om en trekker fra renteutgifter i inntekten, så endrer ikke dette noe særlig på ulikhetene i inntektsnivået mellom fylkene, se tabell 5.1. Renteutgiftene (gjeldsrenter + del av boligselskapsutgift) er riktig nok klart høyest for tobarnsfamilier bosatt i Akershus og Oslo, (hhv. 53 000 og 51 000 kroner) og lavest for tobarnsfamiliene i Oppland og Sogn og Fjordane (hhv. 37 000 kroner og 38 000 kroner). Men selv etter å ha trukket fra gjeldsrentene har tobarnsfamilien i Oslo og Akershus en disponibel inntekt som er hhv. 75 000 og 55 000 kroner høyere enn det tilsvarende familier i Nord-Trøndelag, Agderfylkene eller Hedmark og Oppland har.

5.2. Høyest yrkesinntekt i Oslo og Akershus

Forskjellene i familieinntekt mellom fylkene skyldes først og fremst ulikheter i yrkesinntekt. Yrkesinntekt er summen av lønnsinntekt og næringsinntekt fra selvstendig virksomhet. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for tobarnsfamiliene i Norge var på 382 000 kroner i 1994, og yrkesinntekten utgjorde 86 prosent av den samlede familieinntekten. Figur 5.1 viser gjennomsnittlig yrkesinntekt for tobarnsfamiliene i de ulike fylkene. Figuren viser omtrent det samme bildet som tabell 5.1 viste for inntekt etter skatt. De høyeste yrkesinntektene har familiene i Oslo, Akershus og Rogaland, mens de laveste yrkesinntektene har tobarnsfamiliene i Agderfylkene og i Hedmark og Oppland. Forskjellen i yrkesinntekt mellom tobarnsfamiliene i Oslo og Akershus på den ene siden, og

Figur 5.1. **Gjennomsnittlig yrkesinntekt for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Rangert. 1994. 1 000 kroner**

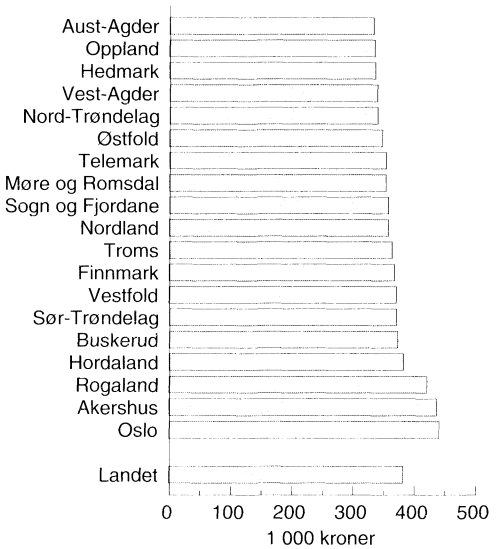

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntektsregisteret 1994.

Agderfylkene og Hedmark/Oppland på den andre var vel 100 000 kroner i 1994.

5.3. Flest toinntektsfamilier i nord, færrest i sør

Yrkesaktivitet har stor betydning for barnefamiliers inntektsnivå (jf. NOU 1996:13). I tabell 5.2 ser vi på to indikatorer på yrkesaktivitet i tobarnsfamiliene. Den første indikatoren er antall yrkestilknyttede i familien. En person er her definert som yrkestilknyttet dersom summen av lønns- og næringsinntekt er større enn Folketrygdens minsteytelse til en enslig pensjonist (60 700 kroner i 1994). Den andre indikatoren er andelen av ekteparene som benytter hhv. skatteklasse 1 og 2.

For hele landet sett under ett har 25 prosent av tobarnsfamiliene kun én yrkestilknyttet, mens 72 prosent av familiene har begge foreldrene i inntektsgivende arbeid.

Tabell 5.2. **Andelen ektepar med to barn under 17 år etter antall yrkestilknyttede og skatteklasse etter fylke. Sortert etter andelen med to yrkestilknyttede. 1994. Prosent**

	Yrkestilknyttede av foreldrene			Skatteklasse	
	Ingen	Én	Begge	Klasse 1	Klasse 2
Vest-Agder	4	31	65	77	23
Aust-Agder	3	30	67	80	20
Oslo	6	25	69	78	22
Vestfold	2	28	70	80	20
Rogaland	2	28	70	78	22
Telemark	2	27	70	82	18
Østfold	2	27	71	81	19
Buskerud	2	27	71	81	19
Hordaland	2	26	72	80	20
Møre og Romsdal	2	26	72	81	19
Oppland	3	25	73	82	18
Hedmark	3	24	73	83	17
Akershus	2	25	74	81	19
Troms	3	20	77	87	13
Sør-Trøndelag	3	20	77	85	15
Nordland	3	19	78	87	13
Sogn og Fjordane	2	20	78	85	15
Nord-Trøndelag	3	19	78	87	13
Finnmark	2	18	80	86	14

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntektsregisteret 1994.

I knapt 3 prosent av familiene er det ingen av foreldrene som er yrkestilknyttet.

Tabellen viser imidlertid interessante forskjeller mellom fylkene. Vi ser at det er mest vanlig at begge ektefellene har inntektsgivende arbeid i Nord-Norge, mens andelen toinntektsfamilier er lavest lengst i sør, dvs. i Agderfylkene. Det er flest toinntektsfamilier i Finnmark, der 80 prosent av tobarnsfamilien har to yrkestilknyttede. Også Sogn og Fjordane, Trøndelagsfylkene, Nordland og Troms har mange toinntektsfamilier. Det er færrest toinntektsfamilier i Vest-Agder. Her der det kun 65 prosent av tobarnsfamiliene som har begge foreldrene i arbeid, og andelen som benytter skatteklasse 2 er også den høyeste i landet. Dette kan skyldes et mer tradisjonelt familiemønster, dårlig tilgang på jobber, eller mindre muligheter til å kombinere arbeid og barnepass. Barnehagedekningen i Vest-Agder er for eksempel den laveste i landet (NOU 1996:13, s.154).

Noe overraskende er det kanskje at andelen toinntektsfamilier i Oslo også er forholdsvis lav (69 prosent). Dette skyldes imidlertid at Oslo har en større andel tobarnsfamilier med innvandrerbakgrunn enn andre fylker. Blant innvandrerfamiliene er det mindre vanlig at begge ektefellene er i jobb. Dersom vi utelater innvandrerne, øker andelen toinntektsfamilier i Oslo til 77 prosent, som altså er blant de høyeste andelene i landet.[14]

5.4. Høyt lønnsnivå i Oslo, Akershus og Rogaland

Den lave familieinntekten til tobarnsfamiliene i Agderfylkene kan altså skyldes at det i disse fylkene er mindre vanlig at begge foreldrene er i jobb. Derimot kan ikke høy yrkesaktivitet forklare hvorfor familieinntektene til barnefamiliene i Oslo, Akershus og Rogaland ligger så høyt, siden det ikke er mer vanlig med to yrkestilknyttede her enn i andre fylker der familieinntektene er lavere. Her er det mer sannsynlig at det er det generelt høye lønnsnivået i disse fylkene som spiller inn. Når vi i tabell 5.3 ser på den gjennomsnittlige yrkesinntekten til hhv. ektemannen, kona og barna i tobarnsfamiliene, ser vi at familieinntektene i Oslo, Akershus og Rogaland først og fremst er høye fordi *familiefedrene* har høy inntekt. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for familiefedrene i Rogaland, Akershus og Oslo ligger for eksempel på over 305 000 kroner i gjennomsnitt, noe som er 15 prosent høyere enn landsgjennomsnittet og 35 prosent over yrkesinntektene til familiefedrene i Finnmark, Nord-Trøndelag, Oppland og Hedmark.

Det høye inntektsnivået til familiefedrene i Rogaland kan nok først og fremst tilskrives at det her har grodd fram mange godt betalte jobber i tilknytning til oljeindustrien. Ser vi for eksempel tilbake til perioden før oljeeventyret skikkelig kom igang i Norge, så var det generelle inntektsnivået i Rogaland den gang til dels lavere enn landsgjennomsnittet. I 1972 var for eksempel gjennomsnittlig nettoinntekt pr. innbygger i Rogaland 4 prosent under landsgjennomsnittet. Dette har imidlertid endret seg etter 1972. I 1994 hadde rogalendingene en nettoinntekt som lå 8 prosent *over* landsgjennomsnittet (Statistisk sentralbyrå 1995, 1996d).

For familiefedrene i Oslo og Akershus skyldes nok det høye inntektsnivået at det

14 Oslo var 22 prosent av alle tobarnsfamilier enten 1. eller 2. generasjons innvandrere. Dette er en betydelig høyere andel enn i andre fylker. Tabell C1 viser klart at om innvandrerbefolkningen inngår i datamaterialet, eller ikke, har stor betydning for f.eks. antall yrkestilknyttede i familien, gjennomsnittlig inntekt og ulikhet.

Tabell 5.3. **Gjennomsnittlig yrkesinntekt for ektemannen, kona og barna for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Sortert etter konas inntekt. 1994. Kroner[1)]**

	Familie-inntekt	Ektemannens inntekt	Konas inntekt	Barnas inntekt
Landet	388935	265412	122867	656
Vest-Agder	347073	247621	98878	574
Aust-Agder	340579	237007	102913	659
Østfold	355751	242418	112751	582
Telemark	361819	248402	112920	497
Oppland	342392	227300	114238	853
Møre og Romsdal	360711	245472	114526	713
Vestfold	378183	262005	115519	660
Buskerud	380253	263242	116367	643
Hedmark	344520	227347	116503	670
Rogaland	426840	308307	117882	651
Hordaland	389401	268995	119724	681
Nord-Trøndelag	348528	225707	122182	639
Sogn og Fjordane	362067	237379	123769	919
Sør-Trøndelag	379364	248320	130572	472
Nordland	366484	232130	133520	834
Akershus	442456	306116	135722	617
Troms	370717	232275	137661	781
Oslo	447179	305152	141450	576
Finnmark	374652	225782	147643	1227

1) I motsetning til figur 5.1 er arbeidsledighetstrygd inkludert i yrkesinntekt.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntektsregisteret 1994.

i disse fylkene finnes mange jobber som krever lang utdanning. Utdanningsnivået til familiefedrene (og mødrene) er i disse fylkene derfor høyere enn i andre fylker. I Oslo hadde for eksempel 46 prosent av familiefedrene utdanning på universitetsnivå. Tilsvarende tall for Akershus var 40 prosent. I fylkene Hedmark, Oppland og Østfold var det til sammenligning kun 24 prosent av familiefedrene som hadde så høy utdanning.

5.5. Mødrene oftere hovedforsørger i Nord-Norge

Tabell 5.3 bekrefter at mødrene i Nord-Norge i større grad enn mødrene i andre fylker bidrar til familieøkonomien ved å være i inntektsgivende arbeid. Familiefedrene i tobarnsfamiliene i Nord-Norge hadde en yrkesinntekt som var blant de aller laveste i hele landet, men dette ble i stor grad kompensert for ved at mødrene hadde yrkesinntekter (148 000 kroner) som lå langt over gjennomsnittet (123 000 kroner). Konsekvensen av dette var at den samlede yrkesinntekten for familiene i Nord-Norge var høyere enn i mange andre fylker. Det er også mer vanlig blant tobarnsfamiliene i Nord-Norge at det er mødrene som er hovedinntektstakeren i familien. I Finnmark var det for eksempel i 23 prosent av tobarnsfamiliene mødrene som hadde den høyeste yrkesinntekten. Dette står i klar kontrast til Rogaland der tilsvarende andel kun var 10 prosent. Vi legger forøvrig merke til at også barna i Finnmark i større grad enn i andre fylker bidrar til familieøkonomien, med en gjennomsnittlig yrkesinntekt på 1 200 kroner.

Boks 5.1. **Inntektsopplysninger og -begreper fra Inntektsregisteret**

Inntektsopplysningene som er benyttet i dette kapitlet er hentet fra Inntektsregisteret. Inntektsregisteret er en sammenkopling av flere ulike administrative registre som blant annet gir opplysninger om skattepliktige inntekter fra selvangivelsen og flere skattefrie stønader for alle bosatte personer i Norge. De inntektskomponentene som er benyttet i dette kapitlet framkommer etter følgende regnskap:

Yrkesinntekt
+ lønn, inklusive skattepliktige sykepenger
+ netto næringsinntekt (etter av- og nedskrivninger)

+ Kapitalinntekter
  + ligningsmessig inntekt av egen bolig
  + renteinntekter
  + aksjeutbytte
  + andre kapitalinntekter

+ Overføringer
  + barnetrygd
  + arbeidsledighetstrygd
  + ytelser fra folketrygden
  + tjenestepensjon
  + stipend
  + bostøtte
  + bidrag, livrenter
  + økonomisk sosialhjelp
  + grunnstønad
  + hjelpestønad
  + forsørgerfradrag

= Samlet inntekt
- Utlignet skatt

= Inntekt etter skatt
- Renteutgifter
  - Gjeldsrenter
  - Boligselskapsutgifter

= Disponibel inntekt

Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på noen svakheter som inntektsopplysningene fra inntektsregisteret er beheftet med. Det første gjelder opplysningene om næringsinntekter. Inntektsregisteret innhenter opplysninger om næringsinntekt fra postene på selvangivelsen. Dette betyr at det kun er netto næringsinntekt før av- og nedskrivninger som blir registrert. I inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, som er en utvalgsundersøkelse, har en imidlertid muligheter for også å innhente næringsoppgaver som gir opplysninger om av- og nedskrivninger. I den samme Inntekts- og formuesundersøkelsen er det videre vanlig å la av- og nedskrivninger inngå i næringsinntekten, og dermed i disponibel inntekt. Begrunnelsen for å gjøre dette er at også deler av beløpet som blir av- og nedskrevet kan benyttes til privat forbruk. I følge Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994 utgjorde av- og nedskrivninger vel 6 000 kroner i gjennomsnitt for gruppen ektepar med to barn. Dette betyr igjen at de tallene som blir presentert i dette kapitlet i noen grad undervurderer inntektsnivået til næringsdrivende. Dette kan igjen gi ulike utslag for fylkene, avhengig av andelen næringsdrivende i de ulike fylkene.

Et annet problem gjelder feilføringer av næringsinntekter opptjent i en annen kommune enn der en er bosatt (utenbygds næringsinntekter). I selvangivelsen blir slike inntekter ført i en sekkepost kalt «Andre inntekter» sammen med typiske kapitalinntekter, som for eksempel gevinst ved salg av opsjoner, aksjeutbytte som ikke er utdelt etter kriteriene i aksjeloven og ikke-betalte gjeldsrenter som det ble gitt fradrag for året før. I Inntektsregisteret inngår «Andre inntekter» i kapitalinntekter, og det er ikke mulig å skille ut utenbygds næringsinntekter. (I inntekts- og formuesundersøkelsen er derimot dette mulig da en i tillegg til selvangivelsen også har tilgang til næringsoppgaver). Dette betyr at sum kapitalinntekter er noe for høye i Innntektsregisteret, sammenlignet med inntekts- og formuesundersøkelsen, og at sum næringsinntekter tilsvarende er noe for lave. For samlet inntekt og disponibel inntekt spiller derimot denne feilføringen ingen rolle. Det er imidlertid grunn til å anta at næringsvirksomhet i utenbygds kommuner er mest utbredt blant personer bosatt i Oslo og Akershus. Dette kan igjen bety at vi i dette kapitlet i noen grad overvurderer kapitalinntektene blant barnefamiliene i disse fylkene, og tilsvarende undervurderer næringsinntektene.

Et siste punkt gjelder inntekt av egen bolig. Tall for inntekt av egen bolig er i inntektsregisteret hentet fra selvangivelsen. Siden de ligningsverdiene som ligger til grunn for disse beregningene ligger klart under det som er den faktiske markedsverdien på boligen, fører dette til en betydelig underestimering av inntekten av egen bolig.

Figur 5.2. **Gjennomsnittlig kapitalinntekt for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Rangert. 1994. 1 000 kroner**

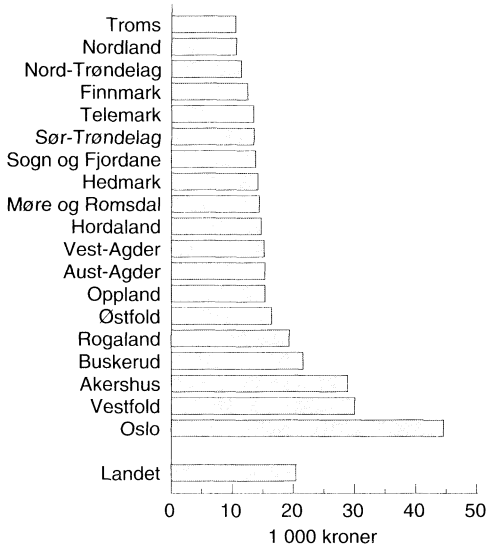

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntektsregisteret 1994.

Figur 5.3. **Gjennomsnittlig overføringer for ektepar med to barn under 17 år, etter fylke. Rangert. 1994. 1 000 kroner**

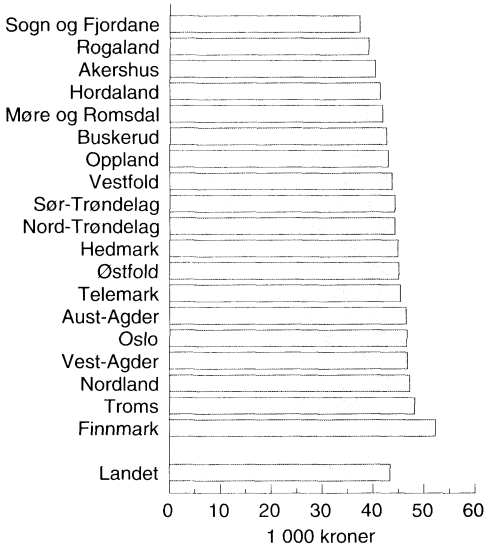

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntektsregisteret 1994.

5.6. Lave yrkesinntekter i primærnæringskommuner

En del av ulikhetene i familienes yrkesinntekt kan også forklares med at inntektene er opptjent i ulike næringer. Ser vi på tre av de fylkene som har blant de laveste yrkesinntektene i landet: Hedmark, Oppland og Nord-Trøndelag, så er disse fylkene kjennetegnet av at det er mange familier som har inntekten sin fra landbruket. I Nord-Trøndelag hadde for eksempel 9 prosent av familiefedrene hovedinntekten sin fra primærnæringen, mens tilsvarende tall for Oppland og Hedmark var hhv. 7 og 5 prosent. Gjennomsnittet for hele landet var tre prosent. Nå er det likevel ikke nødvendigvis slik at landbruksbefolkningen i disse fylkene har så mye dårligere råd enn andre barnefamilier. Som vi har gjort oppmerksom på i boks 5.1, så registrerer datamaterialet vårt næringsinntekten etter av- og nedskrivninger. Dette betyr at det reelle inntektsnivået for familier som lever av egen næringsvirksomhet kan bli noe undervurdert i vårt materiale.

5.7. Høyest kapitalinntekter til familier bosatt rundt Oslofjorden

Den samlede familieinntekten til en tobarnsfamilie er sammensatt av flere ulike komponenter. Vi har allerede sett på fordelingen av yrkesinntekt som er den klart viktigste inntekten til barnefamiliene. Men også to andre typer inntekter – kapitalinntekter og overføringer – har en viss betydning. *Kapitalinntekt* er renteinntekter fra bankinnskudd og avkastningen fra ulike verdipapirer, mens *overføringer* er mottatte stønader som for eksempel barnetrygd, arbeidsledighetstrygd og ytelser fra folketrygden (se boks 5.1).

De fleste barnefamiliene har små kapitalinntekter. I gjennomsnitt mottok tobarnsfamiliene vel 20 000 kroner i kapitalinntekter i 1994. Det er likevel store regionale forskjeller også når det gjelder kapital-

Tabell 5.4. **Andelen ektepar med to barn under 17 år fordelt på ulike inntektstrinn, etter fylke. 1994. Prosent**

		Inntekt etter skatt (1 000 kr)				
	Alle	-199	200-299	300-399	400-499	500-
Landet	100	7,5	34,6	40	12,2	5,7
Østfold	100	8,2	42,1	38,3	8,1	3,3
Akershus	100	5,0	25,1	40,1	19,8	10,0
Oslo	100	11,3	22,0	33,5	19,3	13,9
Hedmark	100	9,8	43,1	37,3	7,2	2,6
Oppland	100	10,5	43,3	35,8	7,8	2,7
Buskerud	100	7,8	35,6	40,7	11,2	4,7
Vestfold	100	6,1	38,2	40,0	11,1	4,5
Telemark	100	8,1	41,1	39,3	8,3	3,3
Aust-Agder	100	8,7	45,4	36,9	6,7	2,3
Vest-Agder	100	8,7	44,7	36,7	7,0	3,1
Rogaland	100	5,8	32,3	40,1	13,6	8,1
Hordaland	100	6,3	35,3	42,0	11,8	4,6
Sogn og Fjordane	100	7,0	39,5	43,4	7,7	2,4
Møre og Romsdal	100	7,2	39,8	41,7	8,4	2,9
Sør-Trøndelag	100	7,5	33,8	42,4	12,2	4,1
Nord-Trøndelag	100	7,6	42,9	40,2	7,1	2,3
Nordland	100	7,4	33,3	47,8	8,9	2,7
Troms	100	6,7	30,7	47,9	11,6	3,1
Finnmark	100	5,3	23,2	49,0	16,7	6,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntektsregisteret 1994.

inntekter. Oslo står i en klasse for seg, der tobarnsfamiliene i gjennomsnitt hadde 44 000 kroner i kapitalinntekter i 1994. De største enkeltpostene for Oslo-familiene var aksjeutbytte (18 000 kroner), og sekkeposten «Andre kapitalinntekter» (16 000 kroner). At posten «Andre kapitalinntekter» var så høy i Oslo kan imidlertid tyde på at det her kan skjule seg inntekter som egentlig er næringsinntekter fra utenbygds kommuner, og ikke kapitalinntekter. Dette skyldes at det på inntektsregisteret ikke er mulig å skille ut slike næringsinntekter fra rene kapitalinntekter, jf. diskusjonen om inntektsbegrepet i boks 5.1. Vi ser ellers at også barnefamiliene i Vestfold, Akershus og Buskerud hadde relativt høye kapitalinntekter. De langt fleste barnefamiliene bosatt i de andre fylkene hadde imidlertid relativt beskjedne kapitalinntekter, med et gjennomsnittsbeløp på cirka 15 000 kroner. De aller laveste kapitalinntektene hadde barnefamiliene i Nord-Trøndelag og i de tre nordnorske fylkene. Tobarnsfamiliene i Troms hadde de aller laveste kapitalinntektene med kun 10 000 kroner i gjennomsnitt.

5.8. Minst overføringer til barnefamiliene på Vestlandet, mest til Nord-Norge

Det er lite variasjon mellom fylkene når det gjelder mottatte overføringer. Finnmarksfamiliene ligger imidlertid noe høyere enn familier i andre fylker med vel 52 000 kroner i gjennomsnitt, som er om lag 9 000 kroner høyere enn gjennomsnittet for alle tobarnsfamilier i landet. De store overføringene til barnefamiliene i Finnmark og i noen grad Nord-Troms skyldes imidlertid at barnefamilier i disse fylkene mottar et tillegg i barnetrygden. I 1994 var dette tillegget på 3 732 pr. barn pr. år. En tobarnsfamilie i Finnmark og Nord-

Troms mottok dermed 7 464 kroner pr. år i tillegg til ordinær barnetrygd.

Det er barnefamiliene i Akershus som sammen med de fire vestlandsfylkene mottar minst i overføringer. Aller minst overføringer mottar tobarnsfamiliene i Sogn og Fjordane med i gjennomsnitt 37 000 kroner. Når sognefamiliene mottar så lite i overføringer, skyldes dette at de i gjennomsnitt mottar minst i folketrygd (f.eks. uføretrygd), minst i dagpenger ved arbeidsledighet, minst i mottatte underholdsbidrag, og - sammen med Finnmark - minst i økonomisk sosialhjelp.

5.9. Flest rike barnefamilier i Oslo, men også flest fattige

Gjennomsnittstallene har vist at inntektsnivået er høyest for tobarnsfamiliene i Oslo. Gjennomsnittstall sier imidlertid ingenting om hvordan fordelingen av inntekt er, om det for eksempel er noen få familier med svært høye inntekter som drar gjennomsnittet opp, mens resten av familiene har en mer beskjeden inntekt.

Tabell 5.4 viser at det i Oslo er mange tobarnsfamilier som har svært høy familieinntekt, men vi ser også at det er mange som har svært lav inntekt i Oslo. Det er for eksempel 13,9 prosent av familiene i Oslo som har en inntekt etter skatt på over en halv million kroner i 1994, mens det kun var 5,7 prosent av alle tobarnsfamiliene i landet sett under ett som hadde en så høy inntekt. Vi ser også at det er i Oslo at det er flest familier med lav inntekt. Av alle tobarnsfamilier i Oslo hadde 11,3 prosent under 200 000 kroner i inntekt etter skatt. Dette tyder på at inntektsspredningen er mye større i Oslo enn i andre fylker. Tabellen viser ellers at det er relativt mange tobarnsfamilier med lav inntekt (under 200 000 kroner) også i innlandsfylkene Oppland og Hedmark, og i Agderfylkene. Færrest familier med så lav inntekt finner en i Akershus og Finnmark.

5.10. Minst inntektsforskjeller i Sogn og Fjordane

I tabell 5.5 ser vi nærmere på inntektsforskjellene innen barnefamiliene i de ulike fylkene. Vi har her rangert fylkene etter størrelsen på Gini-koeffisienten for inntekt etter skatt. Gini-koeffisienten er et ofte benyttet ulikhetsmål som kan variere fra 0 til 1 (se boks 1.5). Dess jevnere fordelingen er, dess lavere vil Gini-koeffisienten være. I tillegg til Gini-koeffisienten viser tabellen også hvor mye mer i inntekt den rikeste tidelen av familiene (desil 10) har i forhold til den fattigste tidelen familier (desil 1).

Tabellen bekrefter at de økonomiske forskjellene er klart størst innen tobarnsfamiliene i Oslo. Gini-koeffisienten for Oslo er mye høyere enn for noe annet fylke i landet, og den rikeste tidelen av tobarnsfamiliene i Oslo har for eksempel en inntekt etter skatt som er hele 7,1 ganger høyere enn det den fattigste tidelen hadde. I skarp kontrast til Oslo står inntektsfordelingen blant tobarnsfamiliene i Sogn og Fjordane. Vi ser at Gini-koeffisienten her er betydelig lavere enn Oslo, og forholdet mellom den rikeste og fattigste tidelen er mye mindre (bare 2,7). Andre fylker der inntektsfordelingen blant barnefamiliene også er jevn er Nord-Trøndelag, Troms og Møre og Romsdal. Derimot er ulikhetene større i fylker der gjennomsnittsinntekten er høy. I tillegg til Oslo er ulikhetene relativt store blant barnefamiliene i Akershus og Rogaland.

Med unntak av Oslo er det liten forskjell mellom fylkene når det gjelder gjennomsnittlig inntekt etter skatt for den tidelen med lavest inntekt. Gjennomsnittsinntekten ligger i alle fylkene (unntatt Oslo) på mellom 160 000 og 180 000 kroner for

Tabell 5.5. **Inntektsfordeling beskrevet ved Gini-koeffisienten og gjennomsnittlig inntekt etter skatt for desilgruppe 1 og 10. Ektepar med to barn under 17 år. 1994. Kroner**

	GINI	Gjennomsnittlig inntekt		Forholdet mellom den fattigste og den rikeste tidelen
		Desil 1	Desil 10	
Alle	0,191	164184	626264	3,8
Sogn og Fjordane	0,144	173717	472311	2,7
Nord-Trøndelag	0,151	164712	481745	2,9
Troms	0,152	169335	509611	3,0
Møre og Romsdal	0,154	174219	504578	2,9
Nordland	0,154	164530	503911	3,1
Aust-Agder	0,160	162654	499530	3,1
Finnmark	0,163	172945	584409	3,4
Telemark	0,165	165740	524726	3,2
Hedmark	0,166	163047	515446	3,2
Oppland	0,166	160219	502089	3,1
Østfold	0,167	168024	533484	3,2
Sør-Trøndelag	0,168	164438	541974	3,3
Hordaland	0,169	172447	557140	3,2
Vest-Agder	0,170	157506	525119	3,3
Buskerud	0,183	166200	594984	3,6
Vestfold	0,192	179175	659563	3,7
Rogaland	0,201	173361	690390	4,0
Akershus	0,204	170235	722261	4,2
Oslo	0,275	135700	968600	7,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntektsregisteret 1994.

denne gruppen. I Oslo er derimot gjennomsnittsinntekten for den fattigste tidelen kun 136 000 kroner. Derimot er det betraktelig større variasjon når en ser på inntektsnivået til den rikeste tidelen. Lavest inntekt har de «rike» i Sogn og Fjordane med en gjennomsnittsinntekt på 472 000 kroner. Inntektsnivået er også relativt lavt for de rikeste tobarnsfamiliene bosatt i Nord-Trøndelag og Aust-Agder, med en gjennomsnittlig inntekt på under 500 000 kroner. På motsatt side av skalaen finner vi igjen Oslo. Den rikeste tidelen av tobarnsfamiliene har her en gjennomsnittsinntekt på 969 000 kroner, noe som altså er mer enn dobbelt så høy inntekt som de «rike» tobarnsfamiliene i Sogn og Fjordane. Inntektsnivået for den rikeste tidelen er også relativt høyt i Akershus (722 000 kroner), Rogaland (690 000 kroner) og Vestfold (660 000 kroner).

Som det går fram av dette kapitlet er det tobarnsfamiliene bosatt i Oslo som særlig skiller seg ut fra tilsvarende familier i andre fylker. De har høyere gjennomsnittsinntekt, og inntekten er mye skjevere fordelt enn i andre fylker. Dette skyldes nok for en stor del at Oslo er det eneste fylket i landet som også er en storby. Men selv om vi sammenligner Oslo med de andre store byene i landet, så skiller Oslo seg ut fremdeles ut med å ha de største økonomiske forskjellene blant barnefamiliene.[15]

15 Tabell C2 i vedlegg C viser gjennomsnittlig inntekt etter skatt for alle ektepar med to barn i de fire største byene. I tillegg viser tabellen gjennomsnittlig inntekt etter skatt for desil 1 og 10, Gini-koeffisienten og forholdet mellom desil 10 og desil 1. 1994.

Dette bekrefter vel i så måte tidligere studier der det blir påpekt at de største levekårsforskjellene i landet nettopp finnes i Oslo (Barstad 1995).

Prosjektmedarbeidere: Terje Erstad og Jon Epland.

6. Fordelingen av ektefellers yrkesinntekt 1973-1993

Økningen i gifte kvinners yrkesaktivitet gjennom de siste 20 årene har hatt stor betydning for familienes økonomi. Men hvordan har økningen i kvinnenes inntekt og dermed familiens inntekt påvirket inntektsfordelingen i samfunnet? Er det slik at kvinner med høy inntekt som oftest er gift med menn med høy inntekt («krake søker make»), eller er det tvert imot slik at mange kvinner med høy inntekt er gift med menn med lav inntekt? Analysen viser at på tross av store endringer i kvinners yrkesmønster, er det fortsatt i hovedsak slik at de kvinnene som tjener best, er i familier med høy inntekt. Dette mønsteret har vært helt stabilt over tyveårsperioden 1973 til 1993.

6.1. Innledning

Utviklingen av ektepars yrkesinntekter blir først belyst ved inntektsstatistikk og deretter ved beregning av ulikhet i inntektsfordelingen. Yrkesinntekt er i statistikken definert som inntekt fra egen arbeidsinnsats, dvs. summen av lønnsinntekt og næringsinntekt fra selvstendig virksomhet. Studier av inntektsfordelingen tar ofte utgangspunkt i det mer omfattende inntektsbegrepet bruttoinntekt, som i tillegg til yrkesinntekt omfatter kapitalinntekter, f.eks. renteinntekter, og overføringer, f.eks. alderspensjon. I denne analysen er fokus på endring i inntektsfordelingen som følge av økningen i gifte kvinners yrkesdeltakelse, og det er derfor tatt utgangspunkt i yrkesinntekt.

6.2. Utviklingen i yrkesinntekt

Figur 6.1 viser gjennomsnittlig yrkesinntekt for gifte menn og gifte kvinner, for ektepar med én yrkesaktiv, for utvalgte år i perioden 1973-1993. Inntekten er målt i faste 1993-kroner, deflatert med konsumprisindeksen. Høyden på søylene viser ekteparinntekten. Tilsvarende viser figur 6.2 gjennomsnittlig yrkesinntekt for gifte menn og gifte kvinner, for ektepar med to yrkesaktive.

I inntektsstatistikken er en person definert som yrkesaktiv hvis yrkesinntekten er minst like stor som folketrygdens minsteytelse. Dette innebærer at mange deltidsansatte kvinner med lav inntekt ikke blir regnet som yrkesaktive. Gjennomsnittlig yrkesinntekt for yrkespassive kvinner var i 1993 nesten 50 000 kroner (se vedlegg D). Blant ektepar med én yrkesaktiv har forholdet mellom kvinnens og mannens yrkesinntekt økt jevnt gjennom hele perioden. For denne gruppen var kvinnenes yrkesinntekt bare fra om lag 5 prosent av

Figur 6.1. **Gjennomsnittlig yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med én yrkesaktiv. 1993-kroner**

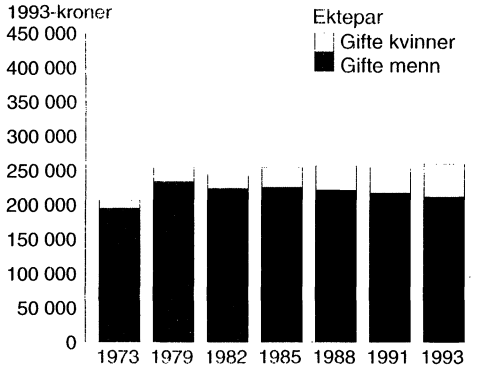

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

Figur 6.2. **Gjennomsnittlig yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med to yrkesaktive. 1993-kroner**

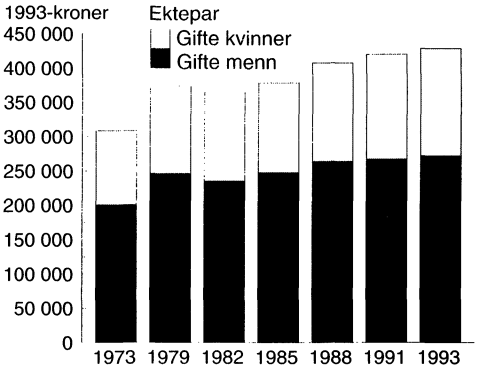

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

mennenes i 1973, mens denne andelen økte til nærmere 25 prosent i 1993. Dette er bl.a. et resultat av økningen i deltidsarbeid blant kvinner. I 1973 var det over dobbelt så mange ektepar med én yrkesaktiv som ektepar med to yrkesaktive. I 1993 hadde økningen i kvinners yrkesaktivitet medført at det var dobbelt så mange ektepar med to yrkesaktive som ektepar med én yrkesaktiv.

For ektepar med to yrkesaktive har forholdet mellom kvinnenes og mennenes yrkesinntekter vært svært stabilt, om lag 55 prosent i hele perioden. Den store forskjellen mellom kvinners og menns yrkesinntekter skyldes både lavere lønnsnivå i de typiske kvinneyrker og at mange kvinner har deltidsarbeid og/eller avbrudd fra arbeidslivet som forsinker lønnsutviklingen.

6.3. Fordelingen av yrkesinntekt

Ulikheten i fordelingen av yrkesinntekt måles i denne analysen ved hjelp av den såkalte Gini-koeffisienten (G), se boks 1.5. Figur 6.3. viser Gini-koeffisienten for fordelingen av yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med én yrkesaktiv, for utvalgte år i perioden 1973-1993. Tilsvarende viser figuren 6.4 Gini-koeffisienten for fordelingen av yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med to yrkesaktive.

For ektepar med to yrkesaktive er hovedinntrykket over tyveårsperioden at ulikheten i fordelingen av gifte menns inntekter, gifte kvinners inntekter og ekteparinntekter er grovt sett på samme nivå. Ulikheten i yrkesinntekt for ektepar med to yrkesaktive var på samme nivå i 1993 som 20 år tidligere, dvs. Gini-koeffisienten var 0,181 både i 1973 og 1993 (se vedlegg D). For de tidligste årene var ulikheten i fordelingen av kvinners inntekt noe større enn ulikheten i fordelingen av menns inntekt. Etter 1988 har ulikheten i fordelingen av kvinners inntekt vært mindre enn ulikheten i fordelingen av menns inntekt. Dette kan ha sammenheng med at det i 1973 var langt færre yrkesaktive kvinner enn i dag og dermed større spredning i inntektsnivåene, mens i de siste årene har mange flere kvinner fått inntekt nær gjennomsnittet.

Figur 6.3. **Gini-koeffisienten for fordelingen av yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med én yrkesaktiv**

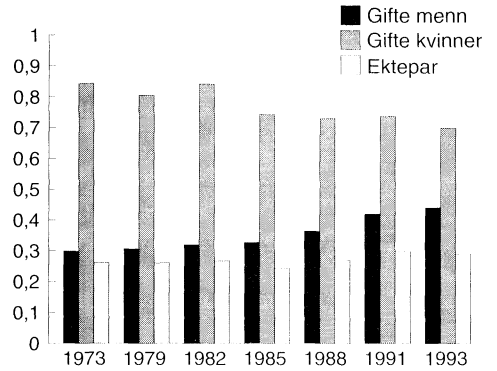

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

Figur 6.4. **Gini-koeffisienten for fordelingen av yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ekteparet, for ektepar med to yrkesaktiv**

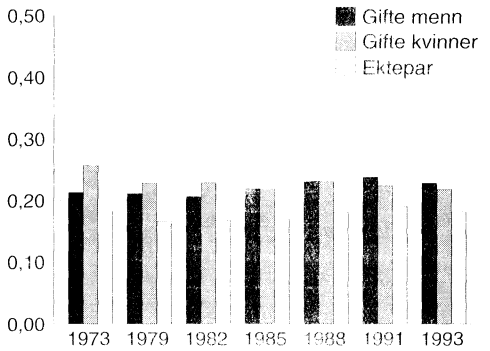

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

For ektepar med én yrkesaktiv er ulikheten i fordelingen av kvinners inntekt betydelig større enn ulikheten i fordelingen av menns inntekt, og betydelig større enn ulikheten i inntektsfordelingen for kvinner i familier med to yrkesaktive. For éninntektsfamiliene har ulikheten i kvinnenes inntektsfordeling avtatt noe i løpet av tyveårsperioden, fordi kvinner og menn har fått et mer likt yrkesmønster, men den er fortsatt svært høy i forhold til de andre gruppene. Denne høye ulikheten skyldes at det i denne gruppen er stor variasjon i inntektsnivå, fra kvinner uten egen yrkesinntekt til kvinner som er fulltidssysselsatt.

Figur 6.3 og 6.4 viser at ulikheten i fordelingen av ekteparinntekter er mindre enn ulikheten i fordelingen av inntekten for menn og kvinner hver for seg. Dette gjelder både for én - og toinntektsfamilier. Noe upresist sagt innebærer dette at familiedannelse er inntektsutjevnende, i den forstand at fordelingen av ekteparinntekter er jevnere enn fordelingen av ektefellens inntekter hver for seg. Men spørsmålet er i *hvor* stor grad familiedannelse er inntektsutjevnende. Dette avhenger av om kvinner med høy inntekt typisk er gift med menn med høy inntekt, eller om det faktisk er en større variasjon i ektefellenes bidrag til familieinntekten. For å belyse dette spørsmålet er det beregnet ulikhet for en hypotetisk inntektsfordeling, og denne er sammenlignet med den faktiske fordelingen av ekteparinntekter. I den hypotetiske inntektsfordelingen er det antatt at kvinnen med høyest yrkesinntekt er gift med mannen med høyest yrkesinntekt, kvinnen med nest høyest yrkesinntekt er antatt gift med mannen med nest høyest yrkesinntekt, og tilsvarende nedover i inntektsnivåene («krake søker make»).

Utviklingen i den hypotetiske inntektsfordelingen er beregnet ved hjelp av den såkalte dekomponeringsmetoden, der ulikheten i ekteparets yrkesinntekt dekomponeres i bidrag fra hhv. mannens og kvinnens yrkesinntekt. Metoden er nærmere forklart i Andersen og Aaberge (1983), og her er bare hovedresultatene presentert. Analysen er begrenset til gruppen av ektepar med to yrkesaktive. Beregningene viser at hvis det var slik at kvinnen med den høyeste yrkesinntekten var gift med mannen med den høyeste yrkesinntekten,

og tilsvarende nedover i inntektene, så ville Gini-koeffisienten i denne hypotetiske inntektsfordelingen i 1993 ha vært 0,224. Dette er om lag på samme nivå som ulikheten i inntektsfordelingen for gifte menn. Som nevnt ovenfor var den faktiske Gini-koeffisienten for ekteparinntekter 0,181 i 1993. Ulikheten ville altså vært om lag 25 prosent større hvis kvinnene med høy inntekt gjennomgående hadde vært gift med menn med høy inntekt. Tilsvarende ville Gini-koeffisienten for den hypotetiske inntektsfordelingen i 1973 ha vært 0,229. Denne ulikheten er noe større enn ulikheten i inntektsfordelingen for gifte menn, og noe mindre enn ulikheten i inntektsfordelingen for gifte kvinner. Til sammenligning var den faktiske Gini-koeffisienten 0,181 i 1973, slik at også for dette året ville ulikheten vært om lag 25 prosent større hvis kvinnene med høy inntekt gjennomgående hadde vært gift med menn med høy inntekt.

Analysen viser altså at det ikke ville blitt noen dramatisk økning i ulikheten for fordelingen av ekteparinntekter dersom det istedenfor den faktiske fordelingen av ektepars yrkesinntekter hadde vært en inntektsfordeling kjennetegnet ved at de med høyest inntekt danner par, og de med lavest inntekt danner par. Dette innebærer at den faktiske fordeling av ektepars yrkesinntekter har et betydelig innslag av at «krake søker make», og beregningene viser at dette mønsteret har vært helt stabilt over tyveårsperioden 1973 til 1993. På tross av store endringer i kvinners yrkesmønster er det fortsatt i hovedsak slik at de kvinnene som tjener best er gift med menn med høy yrkesinntekt.

Prosjektmedarbeidere: Rolf Aaberge og Iulie Aslaksen.

7. Tidsbruk, utvidet inntekt og husholdningsproduksjon i barnefamilier

Familienes forbruksmuligheter bestemmes både av den disponible pengeinntekten og av tilgangen på hjemmeproduserte varer og tjenester. Basert på data fra tidsnyttingsundersøkelsene kan anslag for verdien av det ulønnede husholdningsarbeidet beregnes. Som indikator for forbruksmuligheter kan en benytte såkalt utvidet inntekt, som er summen av inntekt etter skatt og beregnet verdi av husholdsarbeidet. Men økte forbruksmuligheter er ikke det samme som større velferd – høyere materielt forbruk har en motpost i mindre fritid. Dette kapitlet gir en oversikt over utvidet inntekt for ulike familietyper og viser hvordan utvidet inntekt avhenger av foreldrenes yrkesaktivitet. Videre presenteres en analyse av sammenhengen mellom tidsbruk og forbruksmønster i ulike familietyper.

7.1. Innledning

Ulønnet arbeid i husholdningen produserer goder som f.eks. barnepass, mat på bordet, rene gulv og vedlikehold av hus og bil. Hjemmeproduserte goder er et tillegg til familiens forbruksmuligheter utover det som kjøpes for kontantinntekten. Tidsnyttingsundersøkelsene er den beste datakilden om det ulønnede arbeidet, se Haraldsen og Kitterød (1992). Slike undersøkelser er gjennomført i Norge i 1971-72, 1980-81 og 1990-91. Statistikken er basert på at et representativt utvalg personer har ført tidsregnskap. De har notert ned sin hovedaktivitet for hvert kvarter gjennom to døgn. Statistikken opererer med to typer arbeid, inntektsgivende arbeid og ulønnet husholdsarbeid. I tillegg kommer tid brukt til fritid, utdanning og personlige behov. I praksis er det vanskelig å trekke skillet mellom husholdsarbeid og fritid. En rekke av dagliglivets gjøremål kan i mange tilfeller være den beste form for atspredelse. Statistisk sett trekkes dette skillet ved hjelp av det såkalte tredjepersonskriteriet: En aktivitet regnes som arbeid dersom den i prinsippet kan settes bort til andre, men som fritid hvis ingen andre kan gjøre den for deg. Etter dette kriteriet blir både barnepass og hagearbeid regnet som husholdsarbeid, mens f.eks. kinobesøk og joggetur blir regnet som fritid. Tidsnyttingsundersøkelsen gir opplysninger på svært detaljert nivå for både husholdningsaktiviteter og fritidsaktiviteter. Resultatene presenteres ofte i en form der husholdsarbeidet er delt inn i følgende aktiviteter: Vanlig husarbeid, vedlikeholdsarbeid, omsorgsarbeid, innkjøp av varer og tjenester, reiser i forbindelse med husholdsarbeid og restposten «annet husholdsarbeid». Merk at

med denne terminologien inngår omsorgsarbeid i samlebegrepet husholdsarbeid.

Men hvordan kan man sette en prislapp på tidsbruken i ulønnet arbeid? Ifølge økonomisk teori bør man bruke individuelle lønnssatser svarende til hva den enkelte tjener eller kunne ha tjent i markedet som verdsettingsgrunnlag også for ubetalt arbeid. Lønnssatsen brukes som en alternativkostnad; alternativet til en times ubetalt arbeid er nettopp å tjene en (netto) timelønn i lønnet arbeid. Ulempen ved en slik metode er at det ikke foreligger opplysninger i tidsnyttingsundersøkelsen om individets lønnssats. Dessuten ville denne metoden gi en verdsetting av husholdsgodene som avhenger av den enkeltes lønnsnivå: En høytlønnet persons egeninnsats i hjemmet ville framstå som mer verdifull enn en lavtlønnet persons innsats.

En annen angrepsmåte er å tallfeste det ubetalte arbeidet etter hva det hadde kostet å kjøpe tilsvarende tjenester til erstatning for eget husholdsarbeid. Verdsettingen av det ubetalte arbeidet kan da gjøres på to måter: enten ved å anslå en spesialistlønn for de ulike delene av arbeidet (for eksempel malerlønn for tiden du maler vinduskarmer, kokkelønn når du lager mat), eller ved å bruke en lønnssats som faktisk gjelder for betalt husholdsarbeid utført i hjemmet, det vil i praksis si husmorvikarlønn. Verdsetting av eget arbeid ved hjelp av lønnssatser for håndverkere og andre yrkesgrupper er problematisk, da det ofte vil være betydelige kvalitetsforskjeller mellom faglært arbeid og egeninnsats. Når beregningene i dette kapitlet tar utgangspunkt i husmorvikarlønn, er det fordi dette er det enkleste – gitt de begrensninger tilgjengelige data gir.

Beregninger av verdien av ulønnet husholdsarbeid har blitt foretatt i forbindelse med analyser av husholdsarbeidets bidrag til total verdiskapning i samfunnet, se Brathaug (1990) og Dahle og Kitterød (1992). Siktemålet i dette kapitlet er imidlertid å analysere betydningen av verdiskapningen i husholdningene for inntektsfordelingen mellom husholdninger. Kapitlet bygger på Aslaksen, Gravningsmyhr og Koren (1996), Aslaksen, Fagerli og Gravningsmyhr (1995a, 1995b) og Aslaksen og Koren (1995).

Utvidet inntekt for husholdning er definert som summen av husholdningens samlede inntekt etter skatt og beregnet verdi av ulønnet husholdsarbeid. Ved tolkningen av tallene for utvidet inntekt er det viktig å være oppmerksom på at verdien av husholdsproduksjonen ikke uten videre kan «konverteres» til disponibel inntekt. Husholdsproduksjonen må konsumeres der og da, den kan ikke spares eller omsettes i penger. En kontant inntekt gir flere valgmuligheter enn ubetalt arbeid.

Beregningene er foretatt ved å koble tidsnyttingsundersøkelsens utvalg med skattestatistikkens inntektsopplysninger. Ved beregning av utvidet inntekt for husholdninger med flere inntektstakere står en overfor følgende problem: Bare én person i hvert ektepar er med i tidsnyttingsundersøkelsen, og en har dermed ikke data for ektefellens tidsbruk. I beregningene av utvidet inntekt har en derfor benyttet anslag for ektefellens tidsbruk, beregnet utfra gjennomsnittlig tidsbruk for gifte personer etter kjønn, yrkestilknytning og familiefase.

7.2. Husholdsarbeidet i ulike familietyper

Familiesituasjon og yrkesaktivitet har stor betydning for både inntekt og omfang av husholdsarbeidet. Figur 7.1 viser gjennomsnittlig inntekt etter skatt og gjennomsnittlig utvidet inntekt for par med små barn

Figur 7.1. **Gjennomsnittlig inntekt etter skatt og utvidet inntekt for ektepar, par med små barn. 1990**

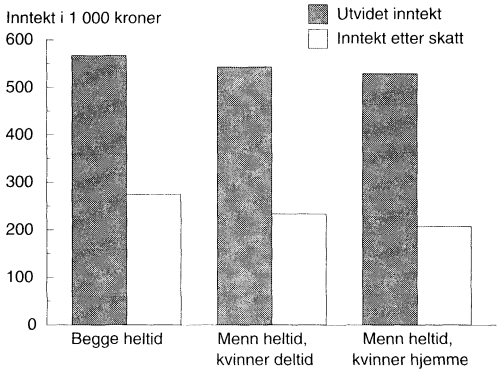

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Koren (1996).

Figur 7.2. **Gjennomsnittlig inntekt etter skatt og utvidet inntekt for ektepar, par med store barn. 1990**

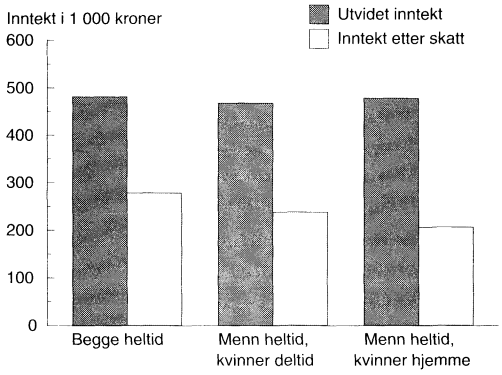

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Koren (1996).

(yngste barn 0-6 år) der (a) begge foreldrene er heltids yrkesaktive, (b) han er heltids yrkesaktiv og hun er deltids yrkesaktiv og (c) han er heltids yrkesaktiv og hun er hjemmeværende. Høydeforskjellen mellom søylene utgjør verdien av ulønnet arbeid. Figur 7.2 viser tilsvarende for par med store barn (yngste barn 7-17 år). Sammenligning av figurene viser en klar sammenheng mellom yrkesaktivitet og inntekt etter skatt, samtidig som utvidet inntekt er svært likt fordelt uansett yrkesaktivitet. For par med små barn er utvidet inntekt høyest for familiene med to yrkesaktive. Nivået på utvidet inntekt er i overkant av 500 000 kroner for familier med små barn, og i underkant av 500 000 kroner for par med store barn.

Inntekt etter skatt er høyere jo høyere konas yrkesaktivitet er, men figur 7.1 og 7.2 illustrerer at virkningen av å inkludere husholdsarbeidet i inntektsbegrepet, er at utvidet inntekt blir nesten lik for de tre typene yrkesaktivitet. Det er som ventet en klar tendens til at par der kvinnen er hjemmeværende, kompenserer lavere pengeinntekt med mer husholdsarbeid.

Blant småbarnsfamiliene er det parene med hjemmeværende mor som har minst å rutte med i kontantinntekt, med en inntekt etter skatt på 207 000 kroner. Samtidig er det denne gruppen som har størst verdi av husholdsarbeidet, 322 000 kroner. Dette gir småbarnsfamiliene med hjemmeværende mor en utvidet inntekt som er noe høyere enn utvidet inntekt for familier med store barn, men betydelig lavere enn utvidet inntekt for småbarnsfamilier med to fulle inntekter som er «vinnere» når det gjelder utvidet inntekt. Men det høye nivået på utvidet inntekt for småbarnsforeldre med to heltidsinntekter gjenspeiler lange arbeidsdager ute og hjemme, og høy utvidet inntekt kan ha en motpost i knapp fritid og et mer omfattende «tidspuslespill» for å få hverdagen til å gå i hop.

Figur 7.3 og 7.4 viser hvordan kvinner og menn har bidratt til verdiskapningen i husholdningen gjennom lønnet og ulønnet arbeid. Figurene viser sammensetningen av ekteparets utvidete inntekt på hhv. mannens og kvinnens inntekt etter skatt og husholdsarbeid for hver av de tre yrkeskategoriene (a), (b) og (c) forklart ovenfor, for par med små barn (figur 7.3)

Figur 7.3. **Gjennomsnittlig inntekt etter skatt og verdi av husholdsarbeid for ektefeller, par med små barn. 1990**

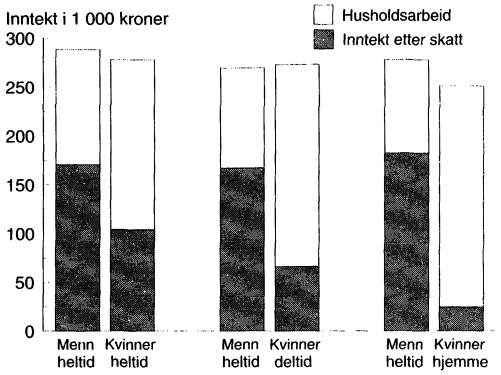

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Koren (1996).

Figur 7.4. **Gjennomsnittlig inntekt etter skatt og verdi av husholdsarbeid for ektefeller, par med store barn. 1990**

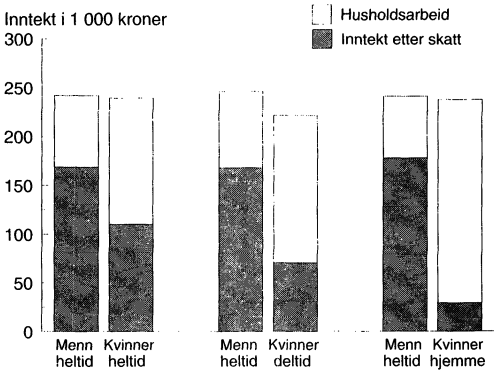

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Koren (1996).

og par med store barn (figur 7.4). Hovedinntrykket av figurene er at kvinners lavere gjennomsnittlige kontantinntekt kompenseres ved høyere verdi av husholdsarbeidet, slik at det totale bidraget til familieøkonomien blir nokså likt for kvinner og menn, særlig for par med store barn. Dette gjenspeiler tidsnyttingsundersøkelsens tall som viser at menn og kvinner i gjennomsnitt har omtrent like lang arbeidsdag, når tid i både lønnet og ulønnet arbeid regnes med.

Gjennomsnittlig inntekt etter skatt for kvinnene som er heltids sysselsatt er 104 000 kroner for kvinner med små barn og 110 000 kroner for kvinner med store barn. Jo høyere kvinnens inntekt etter skatt er, jo lavere er omfanget av husholdsarbeidet.

Fars husholdsarbeid er størst i småbarnsfamilier der begge ektefeller er heltids yrkesaktive. I småbarnsfamilier der mor er deltids yrkesaktiv eller hjemmeværende har far noe lavere husholdsarbeid, men fortsatt høyere enn i familier med store barn. Dette gjenspeiler tidsnyttingsundersøkelsens resultater om at menns økte bidrag til husholdsarbeidet gjennom 1980-årene særlig omfattet en økning i omsorgsarbeidet for små barn. I store trekk øker mannens husholdsarbeid når kvinnen øker sin yrkesaktivitet og reduserer sitt husholdsarbeid. At barnepass utgjør en stor andel av verdiskapningen i husholdningen, kommer tydelig fram ved å sammenligne nivået på utvidet inntekt for familietypene par med små barn og par med store barn. I familier der mor er heltids yrkesaktiv, er verdien av husholdsarbeidet nesten 50 000 kroner høyere for par med små barn enn for par med store barn. Mesteparten av denne forskjellen kan trolig tilskrives forskjellen i tid brukt til barneomsorg, fordi barnepass utgjør en stor andel av omsorgsarbeidet i småbarnsfamilier.

Tallene i figur 7.1 til 7.4 viser husholdningenes inntekt, uten å korrigere for at husholdninger av ulik størrelse kan oppnå ulike forbruksmuligheter av inntekten på samme nivå. Denne problematikken er ikke drøftet i denne sammenheng, da siktemålet er å sammenligne størrelsen på kontantinntekt etter skatt med utvidet inntekt, for å belyse hvordan sammenhengen mellom kontantinntekt og husholdsarbeid avhenger av yrkesaktivitet og familiefase.

Tabell 7.1. **Gini-koeffisienter i fordelingen for ulike inntektsbegreper etter husholdningstype. 1990**

Husholdninger:	Inntekt før skatt	Inntekt etter skatt	Utvidet inntekt
I alt	0,377	0,344	0,302
Par med små barn	0,209	0,177	0,101
Par med store barn	0,200	0,171	0,108

Kilde: Aslaksen, Gravningsmyhr og Koren (1996).

7.3. Fordelingen av utvidet inntekt

Hvordan påvirker anslagene for verdien av husholdsarbeidet ulikheten i fordeling av utvidet inntekt? Ulikheten i fordelingen av utvidet inntekt kan belyses ved hjelp av ulikhetsmålet Gini-koeffisient, se boks 1.5. Tabell 7.1 viser Gini-koeffisienten i fordelingen av inntekt før skatt, inntekt etter skatt og utvidet inntekt for ulike husholdstyper. Her er Gini-koeffisientene beregnet for fordelingen av inntekt pr. husholdning, altså ikke inntekt pr. forbruksenhet.

Tabell 7.1 viser at for alle husholdningstyper er ulikheten i inntekt etter skatt mindre enn ulikheten i inntekt før skatt. Disponible inntekter er altså jevnere fordelt enn bruttoinntektene, et forventet resultat ettersom inntektsutjevning er et av skattesystemets mål. Går vi i tabell 7.1 fra inntekt etter skatt til utvidet inntekt, faller Gini-koeffisienten for alle grupper. Utvidet inntekt er langt jevnere fordelt enn inntekt før og etter skatt. Den omfordelende virkningen av å ta husholdsarbeidet med i inntektsbegrepet er faktisk større enn den omfordelende virkning av skattesystemet. Dette illustreres ved at for par med små barn avtar Gini-koeffisienten med 15 prosent når vi sammenligner inntekt før skatt og inntekt etter skatt, mens reduksjonen i Gini-koeffisienten er 43 prosent ved sammenligning av inntekt etter skatt og utvidet inntekt. Dette innebærer at for gruppen par med barn utjevner verdien av husholdsarbeidet nesten tre ganger så mye som skattesystemet utjevner.

Når vi sammenligner med andre familietyper, er inntektsulikheten minst mellom barnefamilier. Dette er antakelig fordi barnefamilier utgjør en nokså homogen gruppe når det gjelder alder og yrkestilknytning. Totaltallet for ulikheten mellom alle husholdninger må tolkes med forbehold, da datamaterialet inneholder endel personer som skiftet familiefase mellom skattestatistikkens tidspunkt i slutten av 1989 og tidsnyttingsundersøkelsens avslutning i 1991, og derfor ikke er tilordnet noen av enkeltgruppene i tabell 7.1. Vi har imidlertid funnet at på tross av denne feilkilden, er hovedresultatene robust for enkeltgruppene.

Våre beregninger viser at husholdsarbeidet har en klart utjevnende virkning på inntektsfordelingen i den forstand at utvidet inntekt er betydelig jevnere fordelt enn inntekt etter skatt. Dette gjenspeiler at mange familier kompenserer lavere kontantinntekt med større innsats i husholdsarbeidet, og framfor alt mer tid brukt til barneomsorg. På den annen side er det en tendens til at de som er aktive i yrkeslivet, også er mest aktive i hjemmeproduksjonen. At unge, yrkesaktive par med barn har lang arbeidsdag både ute og hjemme, mens uførepensjonister med lave inntekter heller ikke har krefter til å jobbe mye hjemme, trekker i denne retningen. Dette kommer til uttrykk som ulikhetsskapende faktorer i analysen av inntektsfordelingen, se Aaberge og Aslaksen (1996). På tross av forbehold ved data og metoder gir tallene for utvidet inntekt et entydig bilde av at ulønnet husholdsarbeid gir et betydelig tilskudd til familienes forbruksmuligheter og langt på vei kompenserer for lave kontantinntekter som følge av lav yrkesdeltakelse.

Figur 7.5. **Vareinnsats og tidsbruk i husholds-produksjonen for ulike familietyper. 1990. Kroner**

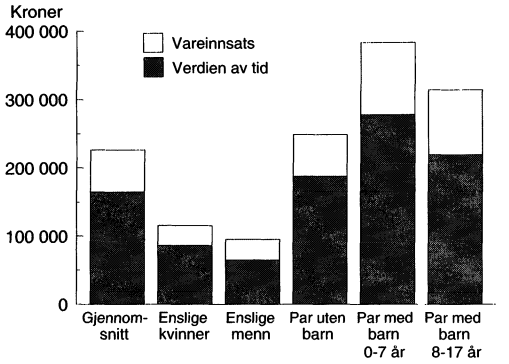

Kilde: Aslaksen, Fagerli og Gravningsmyhr (1995a).

7.4. Tidsbruk og forbruk i husholdningene

Det er nær sammenheng mellom tidsbruk i husholdningen og forbruk av ulike varer og tjenester. Mange forbruksvarer trenger videre bearbeidelse før de kan forbrukes. F.eks. krever matvarene i butikkhyllene innsats i form av innkjøp, matlaging og borddekking før måltidet kan inntas. Tidsnyttingsundersøkelsen gir detaljert informasjon om tidsbruken i en rekke aktiviteter i husholdsarbeidet, f.eks. hvor mye tid personer i ulike husholdningstyper bruker til omsorgsarbeid, vedlikehold, matlaging, innkjøp osv. Forbruksundersøkelsene gir detaljert informasjon om ulike husholdningers kjøp av varer og tjenester. Tilsammen kan disse to undersøkelsene gi en oversikt over husholdningenes tidsbruk og forbruksmønster.

Tanken bak analyser av sammenhengen mellom tidsbruk og forbruk i husholdningen er at husholdningen kan sees som en liten fabrikk der egeninnsatsen utgjør arbeidstiden, og vareinnsatsen består av ulike forbruksvarer. Mange forbruksvarer inngår imidlertid i flere «produksjonsprosesser» i husholdningen og i flere fritidsaktiviteter. Forbruksundersøkelsen gir f.eks. opplysninger om husholdningenes utgifter til elektrisitet, men denne statistikken alene kan ikke gi svar på hvor mye av størmregningen som skyldes f.eks. matlaging og andre gjøremål i husholdsarbeidet, hvor mye som går til TV og andre fritidsaktiviteter, og hvor mye som går til f.eks. belysning og oppvarming, påkrevd for både husholdsarbeid og fritidsaktiviteter.

I denne analysen er forbruksutgiftene fordelt ut på de ulike «produksjonsprosessene» i husholdningen på følgende måte: Varer som inngår direkte i husholdningens gjøremål, som matvarer, rengjøringsmidler og materialer til oppussing og vedlikehold fordeles til de ulike aktivitetene i forhold til hvor mye tid som medgår til hver at disse aktivitetene. Varer som vanskelig kan knyttes til bestemte aktiviteter, f.eks. utgifter til bolig, lys og oppvarming, fordeles likt utover alle aktivitetene. Dermed framkommer et anslag for verdien av vareinnsatsen av forbruksvarer i husholdningsproduksjonen.

Figur 7.5 viser beregnet verdi av vareinnsatsen og tidsbruken for ulike husholdningstyper og illustrerer dermed sammensetningen av husholdningsproduksjonen. For hver enkelt husholdning defineres verdien av husholdningsproduksjonen som summen av verdien av tidsbruk i ulønnet husholdsarbeid og vareinnsatsen, dvs. den andelen av forbruksvarene som inngår i husholdnigsproduksjonen.[16] For alle gruppene utgjør verdien av tiden en langt større andel av husholdsproduksjonen enn vareinnsatsen. Ved tolkningen av resultatene er det viktig å huske at hushold-

16 Ved aggregering til total verdi av husholdningsproduksjonen er det naturlig å ta utgangspunkt i bruttoprodukt, se Brathaug (1990).

Figur 7.6. **Sammensetning av husholdningsproduksjonen for ulike familietyper. 1990. Kroner**

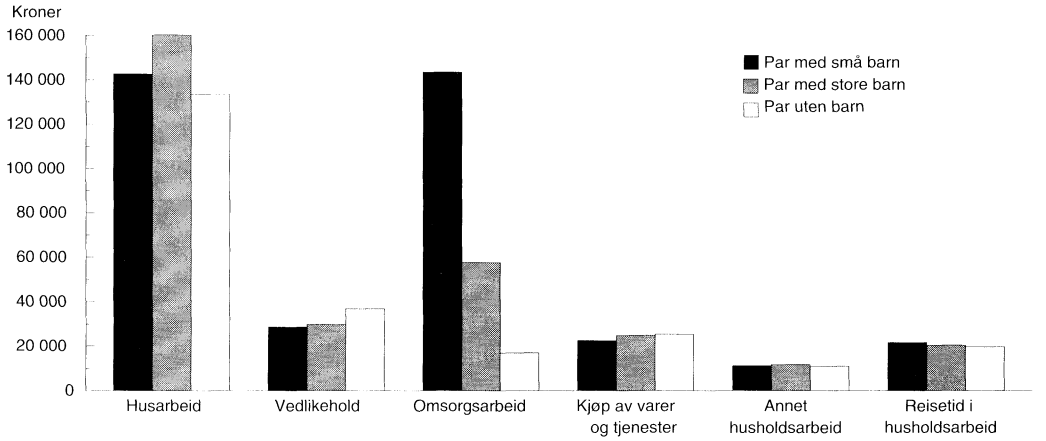

Kilde: Aslaksen, Fagerli og Gravningsmyhr (1995a).

ninger som består av par i utgangspunktet har dobbelt så mye tid og ofte betydelig mer inntekt enn en enslig. Som forklart ovenfor er beregningene ikke justert for antall personer i husholdningen.

Verdien av tiden brukt i husholdsproduksjonen er vesentlig større for enslige kvinner enn for enslige menn. Derimot er vareinnsatsen litt større for enslige menn enn for enslige kvinner. Dette reflekterer delvis at menn i gjennomsnitt har høyere inntekt enn kvinner. Par med barn har høyere husholdsproduksjon enn par uten barn, og par med små barn har vesentlig høyere husholdsproduksjon enn par med eldre barn, fordi barnepass utgjør en stor del av omsorgsarbeidet i barnefamiliene. Både tidsbruken og innsatsen av ferdigkjøpte varer er vesentlig høyere for denne gruppen enn de andre.

Figur 7.6 viser en mer detaljert oversikt over sammensetningen av husholdsproduksjonen. For hver husholdningstype vises sammensetningen av husholdningsproduksjonen i aktivitetene husarbeid, vedlikehold, omsorgsarbeid, innkjøp, reiser i forbindelse med husholdsarbeid og restposten annet husholdsarbeid (omfatter bl.a. hjelp til andre husholdninger). I hovedsak gjenfinnes samme mønster som i figur 7.5. Familiene med små barn har høy innsats av tid og varer i alle husholdningsaktivitetene. Mens enslige kvinner har en høyere husholdsproduksjon enn enslige menn i gjennomsnitt, ligger menn betraktelig høyere enn kvinner i vedlikeholdsarbeid, posten «annet husholdsarbeid» og reiser samt omsorgsarbeid. At enslige menn produserer mer omsorgsarbeid enn enslige kvinner, kan ha sammenheng med at det i gruppen enslige menn er endel såkalte «weekendpappaer», mens enslige kvinner, som har omsorg for barn oftere vil ha barnet boende hos seg mesteparten av tiden og dermed klassifiseres som enslige mødre i statistikken. Enslige forsørgere inngår ikke i denne analysen da tallmaterialet er svært sparsomt.

Prosjektmedarbeidere: Iulie Aslaksen, Trude Fagerli og Hanne A. Gravningsmyhr.

DEL II:
Trygd og inntekts-fordeling

8. Utviklingstrekk i folketrygden: Tilleggspensjon, etterlattepensjon og omsorgspoeng

Foruten nivået på inntekten som yrkesaktiv, er det i hovedsak to faktorer som har avgjørende betydning for hvor mye den enkelte får utbetalt i pensjon når man en gang skal forlate yrkeslivet: For det første hvor lenge man har jobbet, og for det andre utviklingen av folketrygdens grunnbeløp (G). Menn har gjennomgående mye høyere pensjoner enn kvinner, og modellberegninger tyder på at denne forskjellen vil vedvare i neste århundre. Dette skyldes ikke bare at menn i gjennomsnitt har høyere yrkesinntekt enn kvinner, men også at kvinner har lengre avbrudd enn menn fra yrkeslivet når de får barn. For å sikre kvinner en høyere tilleggspensjon i framtiden, ble det i 1992 innført pensjonspoeng for visse typer ulønnet omsorgsarbeid. Reformen vil ha liten betydning for den tradisjonelle husmoren, og vil uansett bidra mindre til kvinners pensjon enn ordningen med arv av avdøde ektefelles pensjonspoeng.

8.1. Regulering av folketrygdens grunnbeløp

Grunnbeløpet spiller to roller når det gjelder størrelsen på pensjonen, både ved opptjening av pensjonspoeng og ved utmåling av trygden, se boks 8.1. Størrelsen på grunnbeløpet fastsettes av Stortinget hvert år. I Loven om folketrygd heter det at grunnbeløpet skal reguleres ved endring i det alminnelige inntektsnivå, og at Stortinget fastsetter nærmere bestemmelser om denne reguleringen. Grunnbeløpet har, med unntak av en kort periode i folketrygdens barndom, vokst langsommere enn lønningene: Fra slutten av 70-tallet har denne underreguleringen vært på om lag 0,75 prosent pr. år. I figur 8.1 viser den nederste kurven krone-utviklingen av grunnbeløpet. Den midterste kurven viser utviklingen i grunnbeløpets kjøpekraft, dvs. deflatert med konsumprisindeksen. Øverste kurve viser G deflatert med lønnsveksten pr. normalårsverk. Figuren viser at det fra tidlig på 70-tallet har vært en lavere vekst i G enn i lønningene. Kjøpekraften til G har ligget nærmest konstant, mens reallønningene stadig har økt. Underregulering av G i forhold til inntektene medfører at man får flere pensjonspoeng for en gitt inntekt, men derimot lavere pensjon i framtiden fordi pensjonspoengene også er blitt mindre verdt.

På tross av dette har pensjonistene som gruppe stadig fått bedret sin kjøpekraft. Dette skyldes to forhold: For det første har gjennomsnittlig tilleggspensjon økt som følge av at nye pensjonister har sta-

Boks 8.1. **Folketrygdens alderspensjon**

Pensjonen består av tre elementer: Grunnpensjon med eventuelt forsørgertillegg, tilleggspensjon og særtillegg.

Grunnpensjonen tilsvarer folketrygdens grunnbeløp (G), som fra 1. mai 1995 til 1. mai 1996 var på 39 230 kroner. Fra 1. mai 1996 ble G justert opp til 41 000 kroner. For ektepar der begge ektefeller er pensjonister, trekkes tilsammen en halv G fra grunnpensjonen. Pensjonister som forsørger barn eller ektefelle får forsørgertillegg. Forsørgertillegg for barn under 18 år og ektefelle uten inntekt tilsvarer en kvart G pr. barn og en halv G for ektefellen. Tilleggene behovsprøves mot egen og ektefellens pensjon og arbeidsinntekt.

Tilleggspensjonen er avhengig av tidligere inntektsgivende arbeid og i noen grad, som vi skal studere nærmere nedenfor, av ubetalt omsorgsarbeid. Pensjonspoeng beregnes på grunnlag av pensjonsgivende inntekt, det vil i grove trekk si arbeidsrelatert inntekt, enten i form av lønn, sykepenger, fødselspenger, arbeidsledighetstrygd eller personinntekt i næring:

Årlig pensjonspoeng= (pensjonsgivende inntekt - G) / G.

En lønn på 200 000 kroner i 1995 gir altså i overkant av 4 pensjonspoeng. Dersom man tjener mindre enn G får man ikke pensjonspoeng dette året. Inntekt utover 12G gir ikke pensjonspoeng, og mellom 6G og 12G får man bare uttelling for en tredjedel av inntekten (inntil 1992 gjaldt dette inntekt mellom 8G og 12G). Dersom man har omsorg for barn under 7 år, eller personer som er syke og pleietrengende er man sikret minimum 3 pensjonspoeng pr. år denne omsorgen varer. Tilleggspensjonen beregnes ut fra sluttpoengtallet, som er gjennomsnittet av de 20 høyeste årlige pensjonspoengene. Videre må man ha tjent opp pensjonspoeng i minst 40 år – ha minst 40 poengår – for å få full uttelling for sine pensjonspoeng. Personer som blir uføre får godskrevet pensjonspoeng, basert på tidligere opptjening, helt fram til pensjonsalderen.Tilleggspensjonen beregnes slik:

Tilleggspensjon = sluttpoengtall(poengår/40)*tilleggsprosenten*G,*

der tilleggsprosenten avgjør hvor mye man får betalt for pensjonspoengene. Den var inntil 1992 lik 45 prosent, men for pensjonspoeng opptjent etter dette er den senket til 42 prosent. Dersom man har tjent 200 000 kroner i 40 år, blir tilleggspensjonen dermed litt under 70 000 kroner (alle beløp målt i 1996-kroner). Når ektefellen dør, arver den etterlatte avdødes pensjonspoeng, men bare 55 prosent av avdødes tilleggspensjon utbetales til den etterlatte.

dig lengre opptjeningstid i folketrygden, og fordi kvinners yrkesaktivitet har vært sterkt økende siden folketrygden ble innført. For det andre er særtilleggsatsene økt slik at minstepensjonen har vist en realøkning. Dersom særtilleggsatsene fortsetter å øke, ville dette føre til at tilleggspensjonen gradvis vil få mindre betydning i løpet av neste århundre, og at alle etter hvert ville bli minstepensjonister.

Figur 8.2 viser utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon for kvinner og menn, beregnet ved hjelp av Statistisk sentralbyrås modell MOSART. De to nederste kurvene i figur 8.2 viser utvikling av gjennomsnittlig alderspensjon for henholdsvis kvinner og menn, når det forutsettes 1 prosent årlig underregulering av G mens særtillegget økes slik at minstepensjonistene følger lønnsveksten. De to øverste kurvene viser tilsvarende tall dersom G reguleres i takt med lønnsveksten. I dette tilfellet vil gjennomsnittlig pensjon nå sitt maksimum før år 2020 for menn. For kvinner ser vi at oppbyggingen tar lenger tid i og med at deres yrkesdeltakelse har økt etter at folketrygden ble innført. At reglene for beregning av pensjonspoeng og tilleggspensjon ble endret i 1992 slik at man etter dette får mindre tilleggspensjon for en gitt arbeidsinntekt, viser seg i form av at gjennomsnittlig pensjon faller noe utover i neste århundre.

Figur 8.1. **Utviklingen i nominell og reell verdi av folketrygdens grunnbeløp. 1965-95**

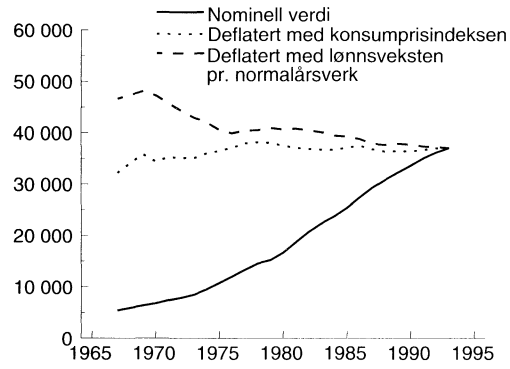

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Trygdemodellen MOSART.

Figur 8.2. **Utviklingen i gjennomsnittlig alderspensjon for kvinner og menn ved lønnsjustering og underregulering av folketrygdens grunnbeløp**

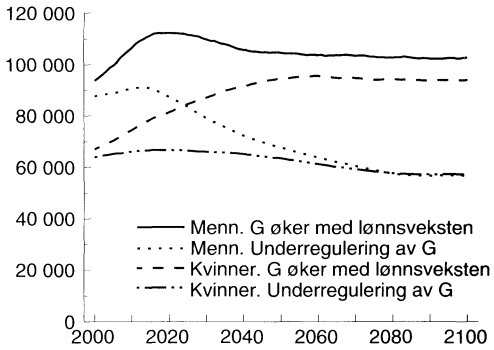

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Trygdemodellen MOSART.

8.2. Omsorgspoeng

Dette avsnittet bygger på beregninger utført på oppdrag for en rapport om omsorgspoeng, se Koren (1997). For å sikre kvinner en høyere tilleggspensjon i framtiden, ble det i 1992 innført pensjonspoeng for visse typer ulønnet omsorgsarbeid. Personer med omsorg for små barn eller alvorlig syke og pleietrengende har krav på 3 pensjonspoeng pr. år. Dette tilsvarte i 1993 en pensjonsgivende inntekt på rundt 155 000 kroner i 1993. Personer som tilfredsstiller kravene til omsorgspoeng, men som tjener mer enn den årlige inntektsgrensen, får altså ikke omsorgspoeng.

Omsorgspoengene vil i seg selv ikke føre til at man får noe særlig tilleggspensjon. Det betyr at kvinner som har vært hjemmeværende over en lang periode ikke vil få særlig uttelling for omsorgspoengene. Dette skyldes både det lave poengtallet, samt at det for de flestes vedkommende bare er snakk om å få disse poengene i noen få år. Dersom man skulle få omsorgspoeng i 40 år, noe som antakelig bare er aktuelt for mødre med sterkt funksjonshemmede barn, vil tilleggspensjonen komme opp i nesten 50 000 kroner. For en enslig pensjonist betyr det en inntektsøkning på knapt 25 000 kroner pr. år i forhold til minstepensjon. For at en enslig pensjonist i det hele skal merke noe til omsorgspoengene i form av pensjon utover minstepensjonen, må hun minst ha 20 år med omsorgspoeng.

For kvinner som har vært litt til og fra yrkeslivet på grunn av omsorg for barn, er derimot omsorgspoengene mye verdt. Uten omsorgspoeng ville de hatt problemer med å opptjene 40 poengår, og dermed fått lavere tilleggspensjon enn en mann med tilsvarende lønn, men som har vært i lønnet arbeid hele voksenlivet. Dersom en kvinne med 200 000 kroner i lønn har vært yrkesaktiv i 30 år, og vært hjemme med barn i 10 år, vil omsorgspoengene føre til at hun får nærmere 17 000 kroner mer pr. år i tilleggspensjon.

Figur 8.3 viser utviklingen i gjennomsnittlig pensjon for kvinner og menn, beregnet ved hjelp av Statistisk sentralbyrås modell MOSART. Av figuren går det fram hvordan omsorgpoengene påvirker alderspensjonen til kvinner: I og med at omsorgspoengene ikke gis med tilbakevirkende kraft, vil de ikke gi nevneverdig utslag på

Figur 8.3. **Utviklingen i pensjon for kvinner og menn**

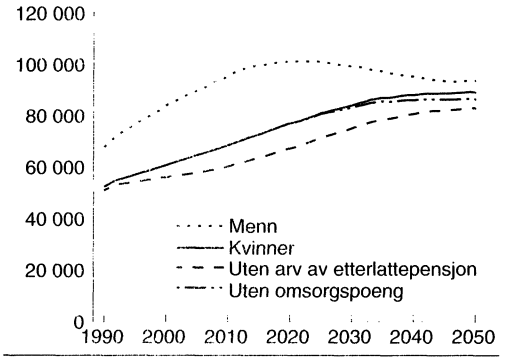

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Trygdemodellen MOSART.

Figur 8.4. **Andel av kvinner med små barn med ingen, delvis eller fulle omsorgspoeng etter sivil status**

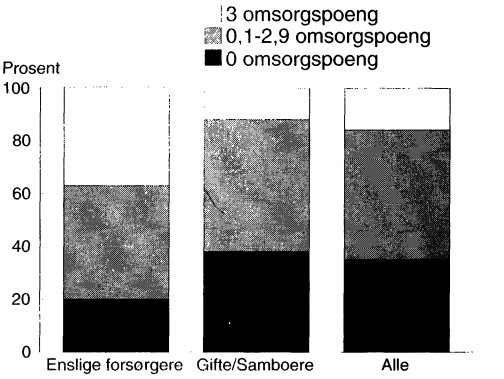

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

pensjonene før langt ut i neste århundre. På sikt vil ordningen bidra med rundt 4 prosent økning i gjennomsnittlig alderspensjon for kvinner. Som figuren viser, har arv av pensjonsrettigheter i form av etterlattepensjon atskillig mer å si for størrelsen på kvinners pensjon.

Figur 8.3 viser også at kvinner har og vil fortsette å få betydelig lavere pensjoner enn menn. Forskjellen vil øke fram mot år 2020 for deretter å avta. Økende forskjell skyldes at stadig flere kohorter av menn med 40 års opptjeningstid går over i pensjonistenes rekker, mens kvinner fortsatt kommer til å ha flere avbrudd i yrkeslivet og større innslag av deltidsarbeid som følge av større omsorgsforpliktelser. Reduserte forskjeller mot midten av neste århundre skyldes at kvinnene som da blir pensjonister trolig vil ha en lengre og mer kontinuerlig yrkeshistorie enn dagens yrkesaktive kvinner.

Arv av etterlattepensjon utgjør et stort bidrag til kvinners gjennomsnittspensjon, og dette tilskuddet vil bare fortsette å øke inntil om lag 2030 da alle pensjonistkull har oppnådd full opptjeningstid i folketrygden[17]. Etterlattepensjon bidrar langt mer enn omsorgspoeng til å jevne ut forskjellen mellom menns og kvinners pensjoner, se avsnitt 8.3.

Den følgende framstillingen er konsentrert om omsorgspoeng for pass av små barn, idet gruppen som mottar omsorgspoeng for pleie av voksne omsorgstrengende, er så liten at det ikke er statistisk materiale til å beskrive den. Analysen er utført på inntekts- og formuesopplysninger for et representativt utvalg av Norges befolkning i 1993. Dette utvalget er koblet mot Rikstrygdeverkets database for pensjonspoeng. I 1993 var det ifølge Rikstrygdeverkets statistikk om lag 300 000 personer med krav på pensjonspoeng for omsorg for små barn. Poengene gis primært til den av foreldrene som er barnetrygdmottakeren. Foreldre kan kreve at poengene godskrives den andre. Det kan lønne seg hvis den av foreldrene som ikke får barnetrygden har den laveste pensjons-

17 De første pensjonistkullene med 40 års opptjeningstid i folketrygden blir pensjonister i 2007. På dette tidspunktet vil det fortsatt være et stort antall pensjonister eldre enn 67 år som ikke har hatt full opptjeningstid i folketrygden. Om lag 2030 vil de aller fleste av disse være døde, slik at en fra dette tidspunkt av kan regne med at alle pensjonistkull har full opptjeningstid.

Figur 8.5. **Omsorgspoeng etter utdanning**

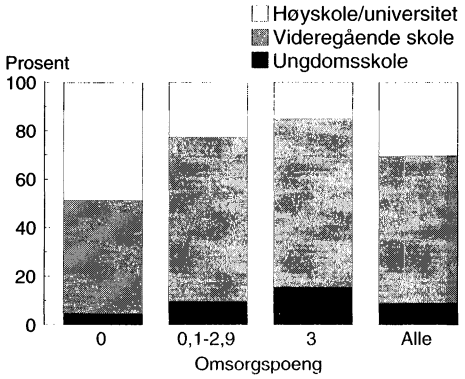

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

Figur 8.6. **Omsorgspoeng etter region**

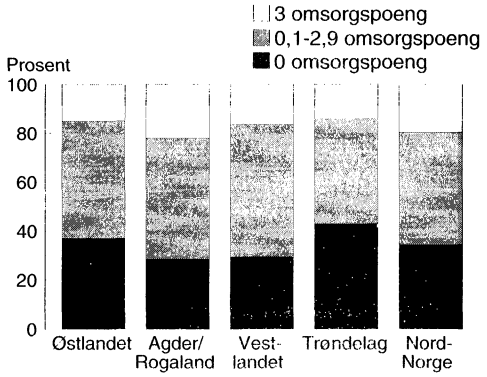

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

givende inntekten. Det var i 1993 bare 2 000 familier som benyttet seg av denne muligheten.

Kvinner med krav på omsorgspoeng hadde i 1993 en gjennomsnittsalder på 32 år. Alderen for mottakere av omsorgspoeng var lavere jo lavere inntekten var. De gifte kvinnene hadde i gjennomsnitt 2,1 barn, mens enslige forsørgere hadde 1,4 barn. Gifte kvinner hadde lavere inntekt og dermed høyere omsorgspoeng jo flere barn de hadde, mens det omvendte var tilfelle for de enslige forsørgerne. Figur 8.4 viser hvor stor andel av kvinner med små barn som har glede av ordningen med omsorgspoeng. Hvis morens egen inntekt i 1993 oversteg 150 000 kroner, fikk hun ikke tildelt omsorgspoeng, idet hennes egne pensjonspoeng var høyere enn 3. Var hennes inntekt 90 000 kroner, fikk hun 1,5 omsorgspoeng i tillegg til sine egne opptjente 1,5 poeng. Inntekter under 1G (37 033 kroner) ga ikke egne pensjonspoeng, og inntekter under dette nivået berettiger dermed til det maksimale antall, dvs. 3 omsorgspoeng. Det framgår av figur 8.4 at 35 prosent av kvinnene med krav på omsorgspoeng tjener for mye til at de kan få omsorgspoeng, og bare 16 prosent har fulle omsorgspoeng. Mønsteret varierer imidlertid med sivil status; Langt flere av de enslige forsørgerne har fulle omsorgspoeng enn gifte og samboende, henholdsvis 38 prosent mot 12 prosent.

Tabell 8.1 viser inntektsforholdene til kvinner med krav på omsorgspoeng og deres husholdninger. Selv om de enslige mødrene i *hvert intervall* for omsorgspoeng har høyere bruttoinntekt enn gifte/samboere, betyr ikke dette at førstnevnte gruppe *gjennomsnittlig* har høyere inntekt: Figur 8.4 viste at forholdsmessig flere av de enslige mødrene befinner seg i gruppen med 3 omsorgspoeng, og dermed klart lavest inntekt. Når enslige forsørgere som mottar omsorgspoeng har betydelig høyere bruttoinntekt enn gifte/samboende, skyldes det at enslige forsørgere har en del av sin inntekt gjennom overgangsstønaden. Overgangsstønaden er imidlertid ikke pensjonsgivende inntekt og gir ingen selvstendig poengopptjening. Pensjonsgivende inntekt for enslige forsørgere som mottar omsorgspoeng er derfor meget lavere enn bruttoinntekten, som det framgår av tabell 8.1. Denne store forskjellen viser at ordningen med omsorgspoeng har særlig stor betydning for mottakere av overgangsstønad.

Tabell 8.1. **Inntektsforhold i husholdninger med rett til omsorgspoeng. Gjennomsnittsinntekt. 1993**

Sivil status	Omsorgs-poeng	Pensjons-givende inntekt	Brutto-inntekt	Disponibel husholdnings-inntekt	Ektefellens/ samboerens bruttoinntekt
Enslige mødre	0	231 400	244 500	229 900	-
	0,1-2,9	95 000	134 100	148 000	-
	3	14 300	86 700	125 800	-
	alle	108 000	138 300	156 000	-
Gifte/samboende mødre	0	200 200	208 400	379 500	273 900
	0,1-2,9	96 700	105 000	302 400	250 300
	3	12 600	43 200	257 200	233 500
	alle	125 500	136 400	326 000	257 137

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

Disponibel husholdningsinntekt er høyere for gifte/samboende mødre enn for enslige mødre, noe som både skyldes at menn i gjennomsnitt har høyere inntekter enn kvinner, og at en stor del av de gifte/samboende mødre har egen inntekt. Tabell 8.1 viser klart at jo høyere kvinnens inntekt er, jo høyere er disponibel husholdsningsinntekt, jf. kapittel 6.

Figur 8.5 viser hvordan omsorgspoengene fordeler seg etter kvinnens utdanning. Nær halvparten av kvinnene som ikke mottar omsorgspoeng, har utdanning på universitets- eller høyskolenivå, mot 15 prosent av kvinnene med fulle omsorgspoeng. 9 prosent av kvinner med små barn har ikke høyere utdanning enn ungdomsskole. Blant de som får fulle omsorgspoeng, er det imidlertid hele 15 prosent som bare har grunnskolen, mens det bare gjelder 5 prosent av dem med null omsorgspoeng. Den negative sammenhengen mellom omsorgspoeng og utdanning skyldes at lang utdanning både gir høyere lønn og økt yrkesdeltakelse.

Figur 8.6 viser hvordan utnyttelsen av omsorgspoengene varierer med bostedsregion. Det er særlig i Agder/Rogaland og Nord-Norge at mange mødre er uten egen arbeidsinntekt. Rundt 20 prosent av kvinnene i Agderfylkene, Rogaland og Nord-Norge har fulle omsorgspoeng, mot bare 14-15 prosent på Østlandet og i Trøndelag. Trønderkvinnene med omsorg for små barn har desidert minst omsorgspoeng. På Østlandet og i Trøndelag er det en stor andel av småbarnsmødrene som har så høye pensjonsgivende inntekter at de allerede har fått minst tre ordinære pensjonspoeng dette året.

8.3. Etterlattepensjon

Etterlattepensjon blir tildelt på grunnlag av den avdøde ektefellens pensjonsrettigheter. Bakgrunnen for ordningen har vært hensynet til å sikre et rimelig utkomme for personer – hovedsakelig kvinner – som har hatt lav yrkesdeltaking over livsløpet på grunn av ulønnet hjemmearbeid. En enke eller annen etterlatt person har rett til etterlattepensjon dersom den avdøde ektefellen (eller forsørgeren) har opptjent pensjonsrettigheter. Etterlattepensjonen består av en grunnpensjon og en tilleggspensjon. Grunnpensjonen er et gitt beløp, mens tilleggspensjonen øker med ektefellens opptjening av pensjonspoeng i folketrygden.

Figur 8.7. **Gjennomsnittlig pensjon fra folketrygden før og etter at etterlattepensjonen er fjernet for alle menn og kvinner som mottar pensjon fra folketrygden. Kroner**

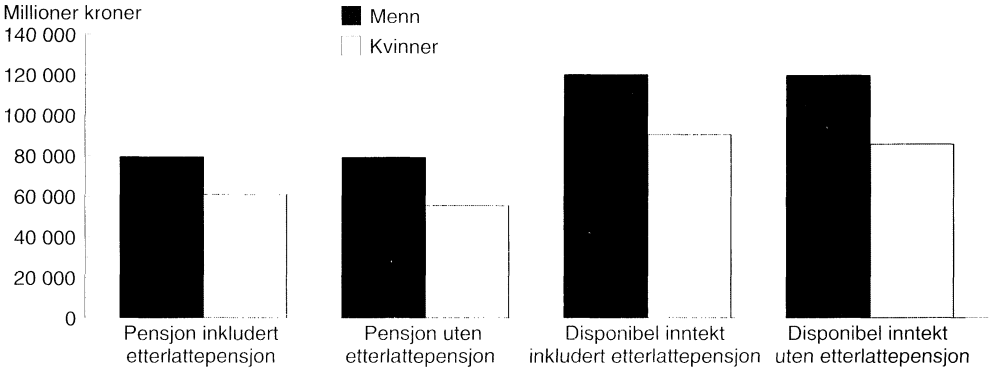

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

I de andre nordiske landene er det for tiden en trend i retning av å individualisere trygdeytelser, det vil si at trygdeytelser skal i framtiden i større grad være basert på egen opptjening av pensjonspoeng. For å illustrere virkningen på inntektsfordelingen av individualisering av en trygdeytelse er dagens ordning for etterlattepensjon sammenlignet med en situasjon der etterlattepensjonen er fjernet.

Etterlattepensjon har størst betydning for kvinner, og utgjør en stor del av deres pensjonsrettigheter. Etterlattepensjonene vil bli viktigere i framtiden, fordi menns tilleggspensjon vil øke. For en analyse av framtidige pensjonsutgifter, se Andreassen, Fredriksen og Ljones (1994). En reduksjon i etterlattepensjonen vil påvirke disponibel inntekt for pensjonistene, og ha forskjellig virkning for menns og kvinners pensjoner. Det er stort sett kvinner som mottar etterlattepensjon, og kvinnene vil derfor bli hardest rammet av en eventuell reduksjon i etterlattepensjonen. Dette har tre årsaker: kvinner er ofte gift med noe eldre menn samtidig som kvinner har høyere forventet levealder enn menn. Dette fører til at det blir flere enker enn enkemenn. I tillegg har menn høyere pensjonsgivende inntekt enn kvinner, noe som fører til at det er kvinnene som får den høyeste etterlattepensjonen. Beregningene gjelder opptjente rettigheter til etterlattepensjon, og ikke faktisk utbetalt pensjon, da pensjonsutbetalingene kan bli avkortet mot annen inntekt. Beregningene er foretatt ved hjelp av skattemodellen LOTTE, se boks 6 og Arneberg et al. (1995) og Arneberg (1994). Analysen er basert på tall fra 1993.

Figur 8.7 viser pensjon fra folketrygden, med og uten etterlattepensjon, og disponibel inntekt for menn og kvinner som mottar pensjon. Dersom etterlattepensjonen ble fjernet, ville dette ha en liten endring på menns pensjoner og disponible inntekter, mens for kvinner ville gjennomsnittlig pensjon fra folketrygden blitt redusert med 8,7 prosent og disponibel inntekt med 5,2 prosent.

8.4. Etterlattepensjon og ekteskapelig status

Etterlattepensjonen avhenger av yrkeshistorien til den avdøde ektefellen, mens pensjonistenes egen yrkeshistorie bestemmer de pensjonsrettigheter de har tjent opp på egen hånd. Spesielt kvinners yrkeshistorie er avhengig av ekteskapelig sta-

Figur 8.8. **Pensjon før og etter fjerning av etterlattepensjonen, personer 67-74 år med pensjon fra folketrygden. Kroner**

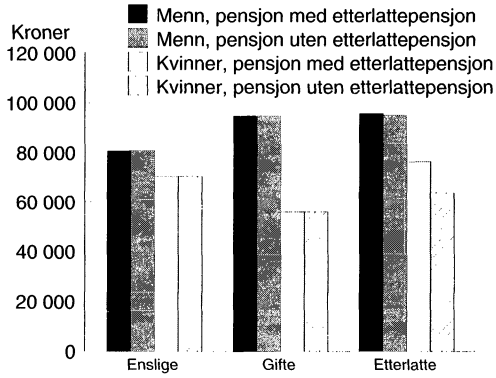

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

tus. Det er derfor viktig å skille mellom ugifte, gifte og etterlatte i en analyse av effektene av å fjerne etterlattepensjonene[18].

Figur 8.8 viser pensjon, med og uten etterlattepensjonen, for menn og kvinner i alderen 67 til 74 år som mottar pensjon fra folketrygden. Blant mennene har de gifte høyere pensjoner enn de enslige, men enkemenn har enda høyere pensjonsinntekter. Pensjonene for menn endres svært lite når etterlattepensjonene fjernes. Blant kvinnene har enkene høyere pensjoner enn både gifte og enslige kvinner. Dersom etterlattepensjonene fjernes, reduseres enkenes pensjon med om lag 17 prosent. I dette tilfelle ville enslige kvinner ha høyere pensjonsrettigheter enn enkene, mens de gifte kvinnene fremdeles ville ha de laveste pensjonsrettighetene.

De gifte kvinnene i aldersgruppen 67-74 år har i mye mindre grad enn de ugifte vært yrkesaktive og trolig opptjent lavere lønnsinntekt i den utstrekning de har vært yrkesaktive. I stor grad har de gifte kvinnene i denne aldersgruppen vært hjemmearbeidende. Enkene har i gjennomsnitt opptjent klart større pensjonsrettigheter enn gifte kvinner. Årsaken til dette kan være at en del en av dem har blitt enker tidlig i livsløpet, og deretter hatt en høyere yrkesaktivitet enn de ville hatt som gifte.

Prosjektmedarbeidere: Marie W. Arneberg, (avsnitt 8.1 og 8.2), Iulie Aslaksen og Hanne A. Gravningsmyhr (avsnitt 8.3 og 8.4).

18 Ettersom etterlattepensjonene avkortes mot inntekt, reflekterer faktiske pensjoner nåværende såvel som tidligere inntekt. Fordi dette kapitlet fokuserer på opptjente rettigheter, er avkortingen eliminert fra de beregnede resultatene i figur 8.8.

9. Skattlegging av pensjonister

Alderspensjonister har tre typer spesielle skattefordeler: lav trygdeavgift, særfradrag for alder samt skattebegrensningsregelen. Disse skattefordelene påvirker inntektsfordelingen blant pensjonistene på ulik måte. Skattebegrensningsregelen reduserer ulikheten blant alderspensjonistene, mens den lave trygdeavgiften og særfradraget fører til økt ulikhet blant alderspensjonistene. Samlet fører skattefordelene til redusert ulikhet i disponibel inntekt blant alderspensjonistene. Disse skattefordelene vil få gradvis mindre betydning for ulikheten blant alderspensjonistene i årene framover. Beregningene bygger imidlertid på svært usikre anslag for utviklingen i framtidige kapitalinntekter.

9.1. Innledning

I perioden fram mot år 2030 vil det bli store endringer i antall alderspensjonister og deres inntekt. Framtidens pensjonister vil få høyere inntekt, og stadig flere personer vil motta høyere pensjonsinntekt. Mens alderspensjonistenes disponible inntekt i 1995 lå under totalgjennomsnittet i befolkningen, vil den i 2030 ligge over gjennomsnittlig disponibel inntekt for hele befolkningen. Likevel vil alderspensjonistene i 2030 fremdeles ha lavere gjennomsnittlig disponibel inntekt enn gjennomsnittsinntekten for en lønnsmottaker.

9.2. Skattefordelene

I dette kapitlet analyseres betydningen av de spesielle skattefordelene for pensjonister for utviklingen i pensjonistenes disponible inntekter og inntektsfordelingen. Beregningene er basert på at pensjonisters inntekt vil øke i forhold til inntekten til andre grupper som følge av den demografiske utviklingen og opptjeningen av pensjonspoeng i folketrygden. Analysen er foretatt ved hjelp av skattemodellen LOTTE, se boks 6. Et betydelig usikkerhetsmoment ved beregningene er at det er svært vanskelig å anslå utviklingen i framtidige inntekter, og da særlig utviklingen i kapitalinntekter. Dette kapitlet bygger på Arneberg og Gravningsmyhr (1994) og Gravningsmyhr (1995), der også utviklingen i disponibel inntekt for andre grupper pensjonister er drøftet.

For hver av de tre typene skatteregler er skattefordelen beregnet som differansen mellom pensjonistens skatt med den gunstige skatteregelen og den skatten vedkommende ville fått dersom den gunstige skatteregelen ble fjernet. Figur 9.1 viser at av de tre skattefordelene er fordelen av den lave trygdeavgiften den viktigste over

Boks 9.1. **Skattefordeler for pensjonister**

For pensjonister gjelder tre spesielle skatteregler. For alle som mottar stønad fra folketrygden gjelder skattebegrensningsregelen. Dette er en regel som begrenser skattebyrden for personer som mottar alders- uføre- og etterlattepensjon, attføringspenger og overgangsstønad fra folketrygden, eller som er 70 år eller mer, og som har lav inntekt. På inntekt som ikke gir rett til opptjening av pensjonspoeng betales lavere trygdeavgift enn andre inntekter, noe som er motivert ut fra at trygdeavgiften delvis skal dekke opparbeiding av pensjonsrettigheter. Videre gis det særfradrag for alder til alle personer over 70 år eller personer mellom 67 og 70 år som mottar alderstrygd fra folketrygden, og for uførhet til uføretrygdede. Skattebegrensningsregelen kan benyttes av alle som har fylt 70 år innen utgangen av inntektsåret. Skatteytere som mottar uførepensjon/attføringspenger, alderspensjon, overgangsstønad, etterlattepensjon fra folketrygden eller avtalefestet pensjon (AFP), har også rett til å komme inn under skattebegrensningsregelen, jf. boks 8.1. Dette regelsettet ble innført i 1989 og avløste det tidligere særfradraget for liten skatteevne. Hovedsiktemålet med regelen er at minstepensjonister uten særlig formue eller inntekter utenom pensjon ikke skal betale skatt, og at denne fordelen skal avtrappes gradvis.

Det skal ikke beregnes skatt for skatteytere som har krav på skattebegrensning når alminnelig inntekt før særfradrag for alder mv. ikke overstiger 62 800 kroner for enslige i 1995. Den tilsvarende grensen for ektefeller er 98 000 kroner. Når beregningsgrunnlaget overstiger disse inntektsgrensene, skal beregnede skatter begrenses til 55 prosent av det overskytende beregningsgrunnlaget. For pensjonister med formue skal den skattepliktige inntekten ved fastsettelsen av beregningsgrunnlaget for skattebegrensningsregelen tillegges et beløp tilsvarende 5 prosent av nettoformue over 120 000 kroner. Dette gjelder både enslige og ektepar. Skattebegrensningsregelen omfatter skatt av alminnelig inntekt og trygdeavgifter (lav, mellom, og høy sats), men ikke toppskatt eller formuesskatt. Ektefellers inntekter (og formue) ses alltid under ett når de skattlegges etter skattebegrensningsregelen.

hele perioden. De samlede skattefordelene i alderspensjonisthusholdningene øker fra 1995 til 2030. Betydningen av hver av de tre skattefordelene for pensjonister vil endre seg over tid. For alderspensjonisthusholdningene er den lave trygdeavgiften og skattebegrensningsregelen de viktigste skattefordelsreglene i 1995, og gir omtrent like store skattefordeler. Særfradraget er av noe mindre betydning. I 2030 er dette bildet endret. Når pensjonistene blir rikere, vil færre komme inn under skattebegrensningsreglene, mens flere vil nyte godt av den lave trygdeavgiften. Betydningen av skattefordelene målt i antall kroner ventes å øke noe i årene framover, men målt i prosent av disponibel inntekt reduseres betydningen av skattefordelene klart.

Figur 9.1. **Gjennomsnittlige skattefordeler pr. person i husholdninger med minst en alderspensjonist, som følge av ulike skatteregler, 1995-kroner**

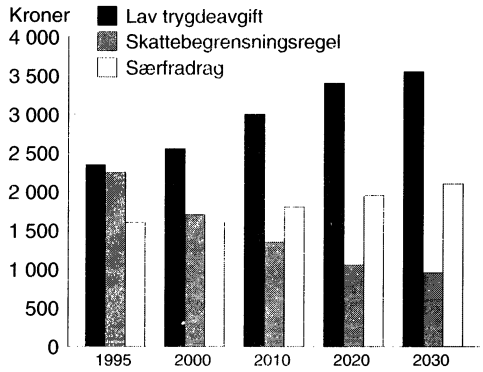

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

Merk at summen av hver av de tre skattefordelene ikke er lik samlede skattefordeler, når de tre reglene virker sammen. Årsaken til dette er at skattereglene virker sammen på en spesiell måte. Dersom den lave trygdeavgiften eller særfradrag for alder ikke hadde vært gjeldende, ville skattebyrden øke såsant skatteyteren ikke kommer inn under skattebegrensningsregelen. Dette betyr at en del av effektene av den lave trygdeavgiften og særfradraget "spises opp" av skattebegrensningsregelen. Dersom skattebegrensningsregel-

Figur 9.2. **Desilfordeling av skattefordelene, 1995-2030, individene er sortert etter disponibel inntekt. Hele befolkningen, 1995-kroner**

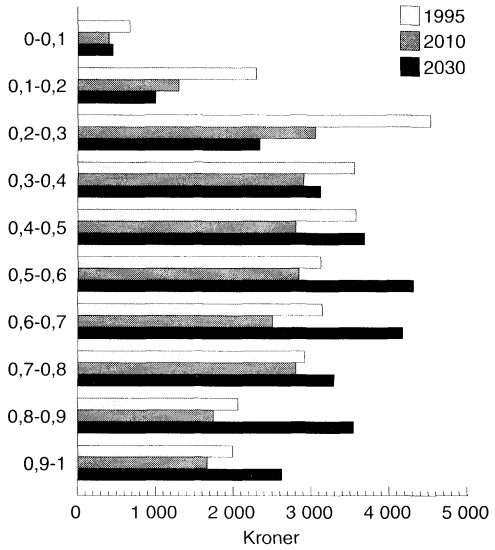

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

en fjernes, vil den lave trygdeavgiften og særfradraget for alder få større betydning for utmålingen av skatt.

I husholdninger med andre typer pensjonister enn alderspensjonister, f.eks. uførepensjonister, er det trygdeavgiften som er den viktigste skattefordelen, og betydningen av denne skattefordelen øker over perioden. For denne gruppen endres ikke betydningen av skattebegrensningsregelen, men skattefordelene fra særfradraget øker noe fra 1995 til 2030.

9.3. Ulikhet

Den forventede økningen i utbetalt pensjon fra folketrygden fram mot 2030 vil medføre sterkt redusert ulikhet blant alderspensjonistene, og endringene i andelen alderspensjonister i befolkningen fører også til en generell reduksjon i ulikheten.

De tre typene skattefordeler påvirker inntektsfordelingen blant pensjonistene på forskjellig måte. Skattebegrensningsregelen kommer stort sett de med lavest inntekt til gode og bidrar til redusert ulikhet. Når alderspensjonistene blir rikere, kommer færre inn under skattebegrensningsregelen, slik at fordelene av denne regelen i større grad tilfaller de fattigste av alderspensjonistene. Den lave trygdeavgiften og særfradraget for alder kommer i større grad de med høyere inntekt til gode, og fører til økt ulikhet blant alderspensjonistene. Den lave trygdeavgiften kommer flere av alderspensjonistene til gode, fordi flere av alderspensjonistene vil få høy nok inntekt til å ikke komme inn under skattebegrensningsregelen. Samlet fører skattefordelene til redusert ulikhet i disponibel inntekt blant alderspensjonistene.

Figur 9.2 viser desilfordelingen for summen av skattefordelene når individene er sortert etter disponibel inntekt. Første desil viser disponibel inntekt for de 10 prosent av populasjonen med lavest inntekt, mens øverste desil viser disponibel inntekt for de 10 prosent av populasjonen med høyest inntekt. Figur 9.2 viser at i 1995 var det først og fremst pensjonister med lave til middels inntekter som nøt godt av skattefordelene. De største skattefordelene tilfalt pensjonister med inntekter i tredje desil. Beregningene viser at dette mønsteret vil vedvare, men svekkes noe fram til 2010. Etter som pensjonistenes inntekter øker, vil det bli flere pensjonister i de høyere desilene. Figur 9.2 viser at i 2030 vil pensjonister med over middels inntekter få de høyeste skattefordelene.

Figur 9.2 viser at de 10 prosent av befolkningen som hadde lavest disponibel inntekt i 1995 hadde en samlet skattefordel på 670 kroner, mens de i 2030 har en

Figur 9.3. **Ulikhet i disponibel inntekt, 1995, målt ved Ginikoeffisienten**

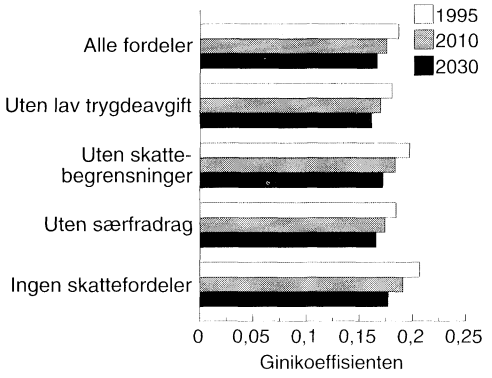

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE.

samlet skattefordel på 450 kroner. Skattefordelen for de fattigste reduseres, og reduksjonen skjer fordi pensjonistene vil bli rikere og derfor befinner seg i høyere desiler. Da blir det flere ikke-pensjonister i første desil, og disse personene nyter heller ikke godt av skattefordelene.

Figur 9.3 viser ulikheten i disponibel inntekt for alderspensjonister, målt ved Ginikoeffisienten, se boks 1.5, i 1995, 2010 og 2030. Ulikheten er beregnet med gjeldende regler (alle tre skattefordeler), uten lav trygdeavgift, uten skattebegrensningsregelen, uten særfradrag, og uten noen av de tre skattefordelene. Figuren viser endringen i ulikheten i disponibel inntekt som ville ha funnet sted dersom hver av særfordelene ble fjernet. Over tid vil ulikheten blant alderspensjonistene reduseres. Som følge av den antatte inntektsutviklingen vil ulikheten blant alderspensjonister med gjeldende skatteregler avta med 10,5 prosent i løpet av perioden. Skattebegrensningsregelen er den av de tre skattefordelene som har størst effekt på ulikheten blant alderspensjonistene. Uten skattebegrensningsregelen er ulikheten i disponibel inntekt høyere enn ulikheten ved gjeldende regler. Det betyr at skattebegrensningsregelen bidrar til redusert ulikhet blant alderspensjonistene.

Videre viser figur 9.3 at uten lav trygdeavgift og uten særfradrag er ulikheten i disponibel inntekt lavere enn ulikheten ved gjeldende regler. Det betyr at ordningene med lav trygdeavgift og særfradrag for alder bidrar til økt ulikhet blant alderspensjonistene. Samlet bidrar skattefordelene til lavere ulikhet i disponibel inntekt blant alderspensjonistene.

Prosjektmedarbeider: Marie Arneberg og Hanne A. Gravningsmyhr.

10. Når skatt og trygd virker sammen: kompensasjonsgrader i det norske trygdesystemet

De fleste personene i Norge som blir arbeidsledige lider et betydelig inntektstap. En av fem sysselsatte vil imidlertid få et inntektstap etter skatt på mindre enn 20 prosent ved å melde seg ledig. Familier med barn og eldre arbeidstakere har minst å tape på å bli arbeidsledige. Dette skyldes at det gis tillegg i trygden for forsørgerbyrde, samt særregler for eldre arbeidstakere som sikrer dem et minimum i trygd. Seks prosent av personer som lever av midlertidige stønadsordninger vil tape penger på å ta seg en jobb, men generelt har trygdemottakere svært mye å tjene på å skaffe seg arbeid.

10.1. Innledning

Nivået på trygdeytelsene er et tilbakevendende tema i debatten omkring velferdsstaten. Når det diskuteres hvorvidt det man får i trygd ved midlertidig inntektsbortfall på grunn av arbeidsledighet, sykdom mv. er «for lite» til å dekke nødvendige behov eller «for mye» for å sikre at det skal lønne seg å jobbe framfor å leve av trygd, er det imidlertid en tendens til kun å fokusere på beløpet man får i trygd. I og med at skattesystemet i Norge er progressivt, det vil si at man betaler mer skatt pr. krone jo høyere inntekten er, er det viktig å fokusere på trygd etter skatt når man skal måle bortfallet i inntekt som følger av bl.a. å bli arbeidsledig. Systemet med skatteklasser som tillater felles ligning av ektefeller, bidrar dessuten til at konas skatt kan bli lavere dersom mannen blir arbeidsledig og omvendt. Det er med andre ord viktig at man ser på hvordan familiens samlede inntektsforhold påvirkes av at et familiemedlem blir arbeidsledig.

Analysen i dette kapitlet er en del av OECDs forskningsprosjekt «Job Study» der man blant annet sammenligner skatte- og trygdepolitikken i OECD-området, for å forsøke å forklare variasjonen i arbeidsledighet mellom landene. Problemstillingen er å se på hvordan den enkelte families inntekt påvirkes av om familiemedlemmene går fra å være sysselsatt på heltid til å ikke jobbe i det hele tatt, eller omvendt. Forholdet mellom inntekten man har som henholdsvis trygdet og sysselsatt kalles kompensasjonsgraden. Kompensasjonsgraden til personer som ikke er i jobb forteller hvor mye de kan tjene på å finne seg en jobb, og kan dermed gi en pekepinn på hvor ivrige de vil være i søkeprosessen. Kompensasjonsgraden kan altså påvirke ledighetsperiodens lengde. Kompensasjonsgraden til personer som er i

jobb forteller noe om hva de vil tape på å slutte i jobben. Imidlertid er det rimelig å anta at svært få sysselsatte vil oppfatte dette som et relevant valg.

Når kompensasjongraden er så høy at det gir liten eller ingen økonomisk gevinst å jobbe, har man en såkalt arbeidsledighetsfelle. Det finnes ikke noe fasitsvar på hva som er et «for høyt» eller et «for lavt» kompensasjonsnivå. Slike subjektive avveininger mellom rettferdig fordeling og økonomisk effektivitet hører hjemme på den politiske dagsorden. Det er imidlertid interessant å iaktta hvordan synspunktene varierer fra land til land: Mens myndighetene i New Zealand konkluderte denne OECD-undersøkelsen med at kompensasjonsnivået i trygdesystemet var altfor høyt, konkluderte en tilsvarende rapport i Tyskland med at kompensasjonsgradene i det tyske trygdesystemet ikke ga store effektivitetsproblemer i arbeidsmarkedet. Faktum er at det tyske trygdesystemet er langt mer generøst enn hva man finner i New Zealand, og at vurderingene heller avspeiler politisk vektlegging av sosiale spørsmål i forhold til økonomisk effektivitet.

10.2. Data og analysemetode

Kompensasjonsgradene er beregnet separat for henholdsvis sysselsatte og personer uten lønnet arbeid i modellen LOTTE se boks 6, ved hjelp av blant annet inntektsopplysninger for et representativt utvalg av Norges befolkning i 1993. Populasjonen er begrenset til å omfatte personer over 20 år man antar er i stand til å inneha lønnet arbeid, den såkalte potensielle arbeidsstyrken. Dette begrepet omfatter altså både de sysselsatte, personer som mottar trygd som kan ansees å være av midlertidig art og hjemmeværende. Alderspensjonister, varig uføre og studenter er utelatt. Videre omfattes ikke selvstendig næringsdrivende av undersøkelsen.

For de *sysselsatte* har vi, ved hjelp av opplysninger om opptjente trygderettigheter, beregnet en potensiell trygd, det vil si hvor mye personen ville fått i trygd som arbeidsledig eller attføringspengemottaker dersom vedkommende ikke var i jobb dette året. Dersom vedkommende er enke eller enslig forsørger, beregnes alternativt etterlattepensjon eller overgangsstønad, fordi dette generelt er gunstigere enn ledighetstrygd. *Brutto kompensasjonsgrad* beregnes deretter som

Brutto kompensasjonsgrad = brutto trygd/ brutto lønn.

Dersom Olas brutto kompensasjonsgrad er lik 65 prosent, betyr det at han som arbeidsledig vil motta trygd som tilsvarer 65 prosent av lønnsinntekten han har som sysselsatt, og altså oppleve et brutto inntektstap på 35 prosent dersom han blir arbeidsledig.

Netto kompensasjonsgrad tar i tillegg hensyn til at inntektsskatten vil være forskjellig i de to situasjonene. Et vesentlig poeng er at netto kompensasjonsgrad også inkluderer effekten av en eventuell *endring av ektefellens skatt*, som kan oppstå dersom ekteparet i den ene situasjonen lignes separat, mens de i den andre situasjonen lignes felles. Ideelt sett skulle man også tatt hensyn til *effekten på trygden* til en eventuell samboer eller ektefelle som i utgangspunktet er trygdet. Slike effekter er en følge av at enkelte ytelser behovsprøves mot familiens eller ektefellens inntekt, men det har dessverre ikke vært mulig å få dem med i beregningene som presenteres her. Slike ordninger er imidlertid lite utbredt i Norge i forhold til andre land, og vil i liten grad påvirke resultatene. *Netto kompensasjonsgrad* beregnes som

Netto kompensasjonsgrad = 1 - familiens disponible inntektsøkning ved at personen

er sysselsatt i forhold til at personen er trygdemottaker/personens brutto lønn

Dersom Olas netto kompensasjonsgrad er lik 80 prosent betyr det at når Ola blir arbeidsledig, vil Olas familie oppleve en reduksjon i disponibel inntekt som tilsvarer 20 prosent av Olas lønn. Netto kompensasjonsgrad kan alternativt tolkes som en effektiv gjennomsnittsskatt: Dersom Ola tar lønnet arbeid, hvor mye av denne lønna vil «forsvinne» i form av tapt trygd og økt skatt? Evt. hvor stor andel av denne lønna ville familien uansett ha disponert dersom Ola likevel ikke tok seg en jobb? Denne definisjonen av netto kompensasjongrad velges fordi fokus her er rettet mot incentiver i arbeidsmarkedet.

Kompensasjonsgraden for de ikke sysselsatte beregnes ved å sammenligne trygdebeløpet de har med lønnsinntekten de ville hatt dersom de var i arbeid hele året. Denne lønnsinntekten beregnes ut fra individenes utdanning, erfaring og alder, og effekten på lønnsnivå av disse faktorene er hentet fra tidligere undersøkelser. Beregnet lønn for personer som i utgangspunktet er trygdet, vil altså være beheftet med en viss grad av usikkerhet.

10.3. Kompensasjonsgrader for sysselsatte

Figur 10.1 viser brutto og netto kompensasjongrad for sysselsatte. Brutto kompensasjon tilsvarer den størst mulige potensielle trygden i prosent av faktisk lønn, der den potensielle trygden i nesten ni av ti tilfeller er dagpenger. Netto kompensasjon kan tolkes som den effektive skatteprosenten personen ilegges ved å ha lønnet arbeid, tatt i betraktning at vedkommende kunne fått trygd og lavere skatt for seg selv og eventuell ektefelle ved ikke å ha arbeid.

Figur 10.1. **Brutto og netto kompensasjonsgrad for sysselsatte. 1993**

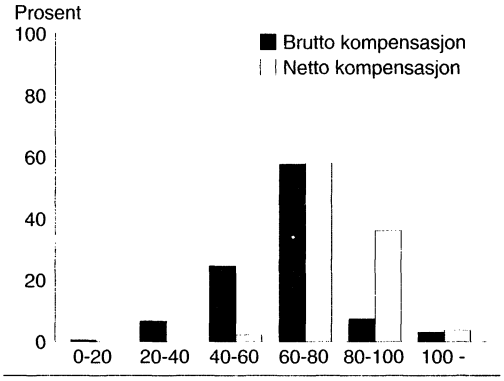

Kilde: Arneberg (1996).

De sysselsatte vil i gjennomsnitt beholde 65 prosent av brutto inntekt dersom de skulle slutte å jobbe. Flertallet av de sysselsatte har en kompensasjonsgrad som ligger mellom 60 og 80 prosent. En fjerdedel har kompensasjonsgrad i intervallet 40 til 60 prosent, og vil altså tape rundt halve bruttoinntekten. Som en følge av at inntektsskatten blir lavere når bruttoinntekten synker, vil fallet i disponibel inntekt bli mindre enn reduksjonen i bruttoinntekt: gjennomsnittlig netto kompensasjonsgrad er på 79 prosent. Fire av ti sysselsatte har netto kompensasjonsgrad som overstiger 80 prosent, og fire av hundre vil faktisk tjene på å slutte å arbeide (i alle fall midlertidig). Dette er nesten utelukkende personer som har «valgt» attføringspenger; kun et fåtall sysselsatte (10 000 av over en million) vil kunne øke sin disponible inntekt ved å melde seg arbeidsledig. Dette er personer som vil kunne benytte seg av regelen om å få dagpenger utmålt på grunnlag av de tre siste års inntekt istedet for fjorårets inntekt, og personer over 63 år med lav inntekt som er sikret et minimumsbeløp i dagpenger.

Figur 10.2 viser netto kompensasjonsgrad i arbeidsledighetstrygd for sysselsatte i et

Figur 10.2. **Netto kompensasjonsgrad i arbeidsledighetstrygd for sysselsatte i utvalgte OECD-land. 1993**

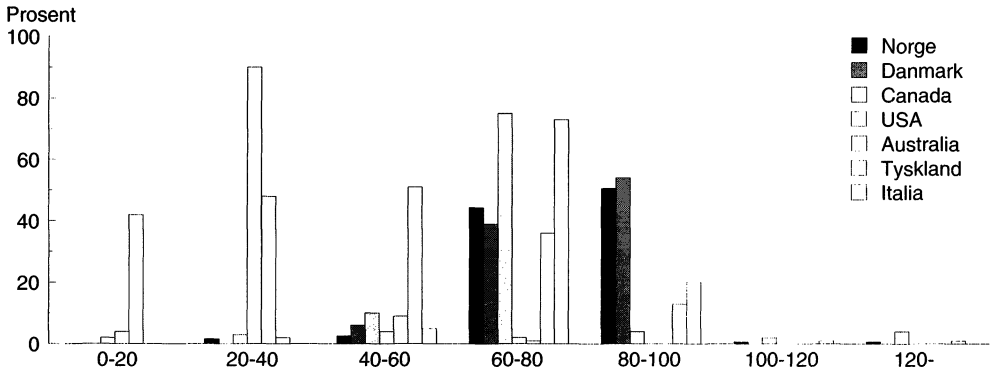

Kilde: Arneberg (1996).

Figur 10.3. **Brutto og netto kompensasjonsgrad for personer som ikke er sysselsatte. 1993**

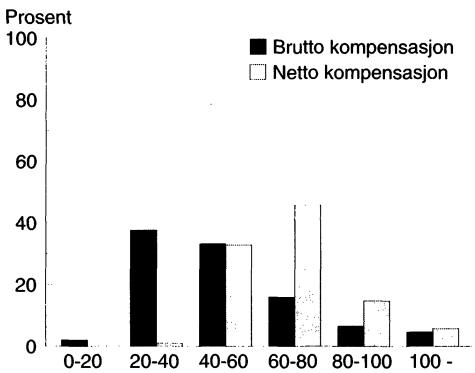

Kilde: Arneberg (1996).

utvalg OECD-land. Den viser, ikke uventet, at de nordiske land sammen med Italia og Canada har de mest generøse ordningene, mens USA og Australia utpeker seg som land med lav kompensasjonsgrad. Av hensyn til internasjonal sammenlignbarhet er netto kompensasjonsgrad i dette tilfellet regnet i prosent av brutto lønnskostnad istedenfor i prosent av personens brutto lønn, som i figur 9.1. For Norges vedkommende betyr dette at arbeidsgiveravgiften er inkludert i beregningen av netto kompensasjonsgrad i figur 9.2.

10.4. Kompensasjonsgrader for personer som ikke er sysselsatt

Figur 10.3 viser brutto og netto kompensasjonsgrad for personer i den potensielle arbeidsstyrken som ikke er yrkesaktive. Gjennomsnittlig brutto kompensasjonsgrad er 51 prosent, og for to tredjedeler av de ikke yrkesaktive utgjør det de har i brutto trygd mindre enn 60 prosent av hva de kunne fått i lønn dersom de hadde vært i arbeid. Mens brutto kompensasjonsgrad for personer som mottar en eller annen form for trygd i gjennomsnitt ligger på 56-57 prosent, er gjennomsnittlig brutto kompensasjon for husmødre og andre personer uten inntekt nede i 44 prosent. Disse har ofte verken krav på arbeidsledighetstrygd eller opparbeidet seg pensjonspoeng, og får i denne beregningen tildelt attføringspenger i form av grunnpensjon og eventuelt forsørgertillegg.

Figur 10.4 viser netto kompensasjonsgrad (effektiv gjennomsnittsskatt) for hver av gruppene arbeidsledige, attføringspengemottakere, etterlattepensjonister, mottakere av overgangsstønad og personer uten inntekt (sistnevnte får kompensasjonsgraden beregnet på grunnlag av den av trygdeartene som gir høyest brutto utbetaling).

Figur 10.4. **Netto kompensasjonsgrad for mottakere av ulike trygdeytelser. 1993**

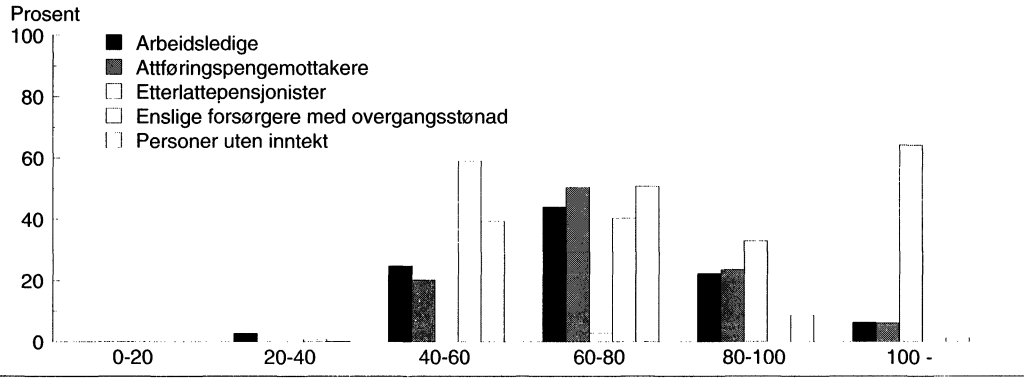

Kilde: Arneberg (1996).

Både blant arbeidsledige og personer på attføring har om lag halvparten av individene netto kompensasjonsgrad som ligger mellom 60 og 80 prosent, mens den resterende halvdelen fordeler seg jevnt på begge sider; en fjerdedel med lavere og en fjerdedel med høyere kompensasjon. Om lag seks av hundre har høyere disponibel inntekt som trygdet enn de ville hatt som yrkesaktiv. De etterlatte skiller seg ut som gruppen med klart høyest kompensasjon, der nær to tredjedeler har netto kompensasjonsgrad som overstiger 100 prosent. Dette skyldes en kombinasjon av at avdøde ektefeller har opparbeidet relativt store tilleggspensjoner og at de etterlatte, på grunn av høy alder og lav utdanning, ville få svært lav lønn som yrkesaktive. Stikk motsatt er bildet for de enslige forsørgerne: Over halvparten får mindre enn 60 prosent netto kompensasjon, og ingen ligger over 80 prosent. Et lite forbehold må tas om at det er relativt få observasjoner av personer med etterlattepensjon og overgangsstønad. Personer uten inntekt har i hovedsak kompensasjonsgrad mellom 40 og 80 prosent.

Det er altså de enslige forsørgerne som ifølge disse resultatene skulle ha størst incentiv til å få seg lønnet arbeid. De etterlatte er en noe spesiell gruppe, idet de ofte er eldre kvinner uten utdanning og arbeidserfaring, og dermed i utgangspunktet har små incentiver til å ta lønnet arbeid. Imidlertid er det muligens et effektivitetsproblem - en ledighetsfelle- at en fjerdedel av de arbeidsledige og attføringspengemottakerene, ved å få seg lønnet arbeid, vil oppleve at over 80 prosent av lønnsinntekten vil forsvinne i tap av trygd og i økt skatt. Den lave kompensasjonsgraden til de andre gruppene av trygdede indikerer at årsaken til at de lever på trygd ikke er økonomisk vinning, men at de enten ikke har mulighet til å få jobb, eller at andre forhold enn de rent økonomiske har større betydning.

Prosjektmedarbeider: Marie W. Arneberg.

DEL III: Beskatning av næringsvirksomhet

11. Inntekt og skatt for næringsvirksomhet

Skattereformen i 1992 medførte store endringer i beskatningen av personer og foretak. Hovedformålet med skattereformen var å bidra til et mer nøytralt skattesystem. De generelle endringer som ble gjennomført var å senke skattesatsene og samtidig utvide skattegrunnlaget. Skattesatsstrukturen ble endret ved at kapitalinntekter blir beskattet med en flat skattesats, mens arbeidsinntekt blir beskattet progressivt. Skattesatsen på kapitalinntekt er den samme både på person- og foretaksnivå. Ett sentralt element i skattereformen var innføring av delingsmodellen, som er en sjablonmetode for å dele næringsinntekten i kapitalinntekt og arbeidsinntekt. (se 11.3 Beregnet personinntekt)

11.1. Totale inntekter og skatter for næringsvirksomhet

I dette kapitlet vil vi ta for oss utviklingen i totale inntekter og skatter for personlig næringsdrivende og etterskuddspliktige. Datagrunnlaget er Skattedirektoratets registre over utlignet skatt og grunnlag for skattene (Etterskuddsregisteret og Ligningsregisteret) og Skattedirektoratets datastøttede selvangivelsesbehandling for forskuddspliktige skattytere (DSB-systemet). Inntektsbegrepene og hovedtrekkene i skattereglene er omtalt i boks 11.1 og 11.2.

Personlig næringsdrivende

Skattedirektoratets DSB-system gir oss f.o.m inntektsåret 1993 totaltall (selvangivelsesdata) for alle personlig næringsdrivende i tillegg til ligningsdata (ansettelser og skatter). Se figur 11.1 og vedleggstabellene F1 og F2.

Figuren viser at gjennomsnittlig sum skatt økte med snaut 10 prosent fra 1993 til 1994. For personlig næringsdrivende med primærnæring som hovedinntekt økte

Figur 11.1. **Gjennomsnittlig sum skatt for personlig næringsdrivende etter hovedinntektens art**

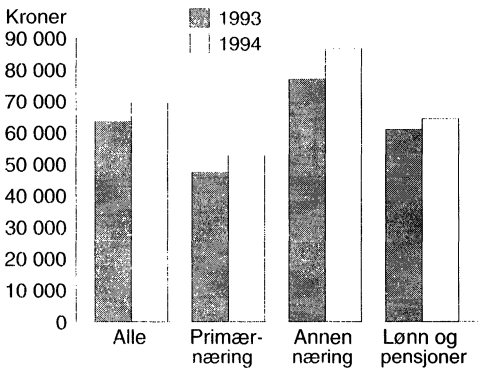

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattestatistikk.

Figur 11.2. **Gjennomsnittlig sum skatt for personlig næringsdrivende**

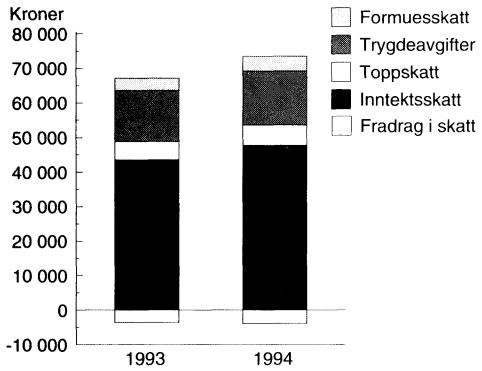

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattestatistikk.

Figur 11.3. **Sum skatt for etterskuddspliktige**

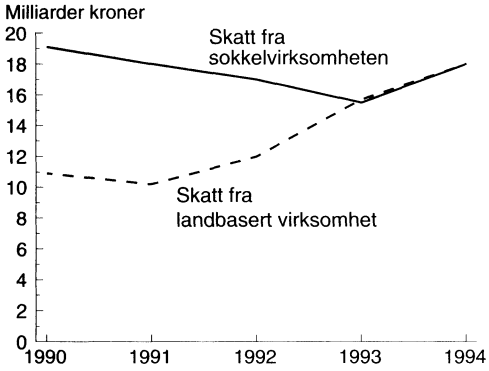

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattestatistikk.

skatten med 11 prosent og innen andre næringer med drøyt 12 prosent. Næringsdrivende med lønn og pensjoner som hovedinntekt hadde en skatteøkning på drøyt 5 prosent. Se figur 11.2.

Inntektsskatt utgjorde om lag 65 prosent av sum skatt, mens trygdeavgift utgjorde drøyt 20 prosent og toppskatt snaut 10 prosent. Denne fordelingen på de ulike skatteartene endret seg ikke fra 1993 til 1994.

Figur 11.4. **Sum skatt for landbasert virksomhet**

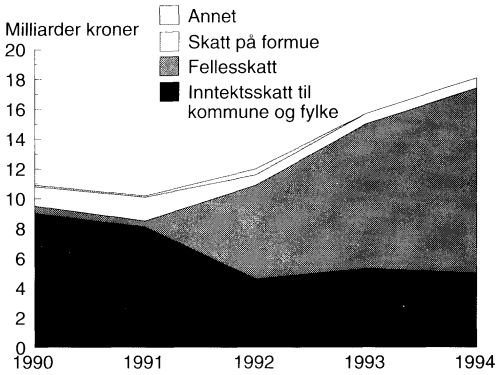

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattestatistikk.

Etterskuddspliktige

Sum skatt for alle etterskuddspliktige (inkl. sokkelselskaper) økte med 20 prosent i perioden 1990 til 1994. Den største økningen finner vi det siste året da skatten økte med bortimot 16 prosent. Landbasert virksomhet hadde en jevn økning hele perioden fra 1991, mens tall for sokkelvirksomheten viser en tilsvarende jevn nedgang i skatt fram til 1993. Fra 1993 til 1994 økte sum skatt fra sokkelvirksomheten med 16 prosent. Se figur 11.3 og 11.4.

Sum skatt for landbasert virksomhet økte med hele 65 prosent fra 1990 til 1994. Størst årlig økning finner vi fra 1992 til 1993. Da økte sum skatt med hele 30 prosent. Se vedleggstabellene F3, F4 og F5.

11.2. Selvangivelsesregnskap for næringsvirksomhet

I dette kapitlet vil vi ta for oss et detaljert selvangivelsesregnskap for personlig næringsdrivende og etterskuddspliktige. Datagrunnlaget vil være selvangivelsesdata som ble innhentet til inntekts- og formuessundersøkelsene for personlig næringsdrivende (IFN) og aksjeselskaper (IFS) og

Figur 11.5. **Gjennomsnittlig bruttoinntekt for personlig næringsdrivende. 1994**

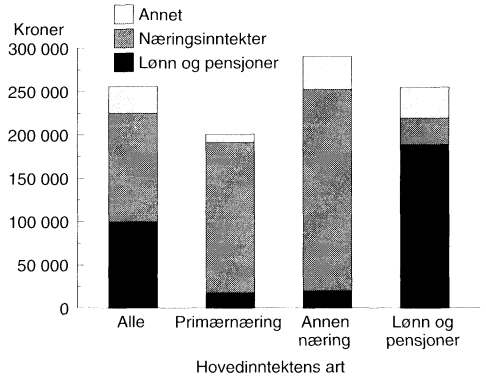

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

Figur 11.6. **Gjennomsnittlig personinntekt for personlig næringsdrivende. 1994**

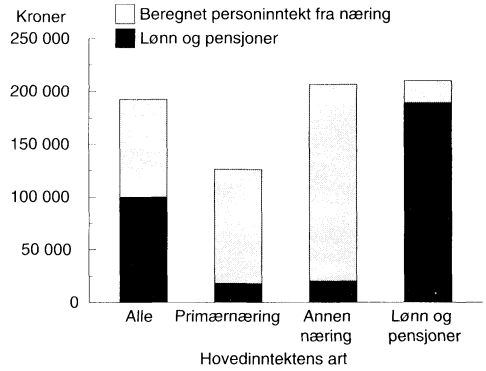

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

inntektsundersøkelsen for sokkelselskaper (IFO).

IFN er basert på et landsomfattende utvalg på ca. 4000 personlig næringsdrivende og deres ektefeller, mens IFS er basert på et utvalg på ca. 6200 skattepliktige aksjeselskaper. For begge undersøkelsene er grunnlaget hentet fra skatteligningens materiale. Det betyr at beløpenes størrelse er bestemt av skatteregler og ligningspraksis. Alle utvalgsundersøkelser er beheftet med en viss usikkerhet. Generelt blir resultatene mer usikre jo færre observasjoner de er basert på.

IFO viser tall for samtlige sokkelselskaper, og bygger på inntektstall som er innhentet fra oljeskattekontoret i Oslo og sentralskattekontoret for utenlandssaker i Sandnes. Alle skattetall er basert på Skattedirektoratets register over utlignede skatter.

Personlig næringsdrivende

For alle personlig næringsdrivende sett under ett utgjorde inntekter fra næringsvirksomhet snaut halvparten av bruttoinntekten mens lønn og pensjoner utgjorde snaut 40 prosent. For næringsdrivende med primærnæring som hovedinntekt utgjorde næringsinntekt drøyt 83 prosent av bruttoinntekten og innen andre næringer var andelen vel 78 prosent. Se figur 11.5.

Snaut halvparten av samlet personinntekt var beregnet personinntekt fra næring. For næringsdrivende med primærnæring som hovedinntekt utgjorde personinntekt fra næring 86 prosent av samlet personinntekt og innen andre næringer var andelen 90 prosent. Se vedleggstabell F6.

Aksjeselskaper

Den totale alminnelige inntekten for alle aksjeselskaper var 44 milliarder kroner i 1994. Den negative alminnelige inntekten utgjorde totalt 17 milliarder kroner, mens den samlede positive og skattbare alminnelige inntekten var 61 milliarder kroner. Aksjeselskapene framførte totalt 27 milliarder kroner i udekket underskudd fra tidligere år. Se figur 11.7 og vedleggstabellene F7 og F8.

11.3. Beregnet personinntekt

I dette kapitlet vil vi ta for oss beregnet personinntekt for aktive eiere i aksjeselskap og for virksomheter drevet av person-

Figur 11.7. **Selvangivelsesregnskap for aksjeselskaper. 1994. Mill. kroner**

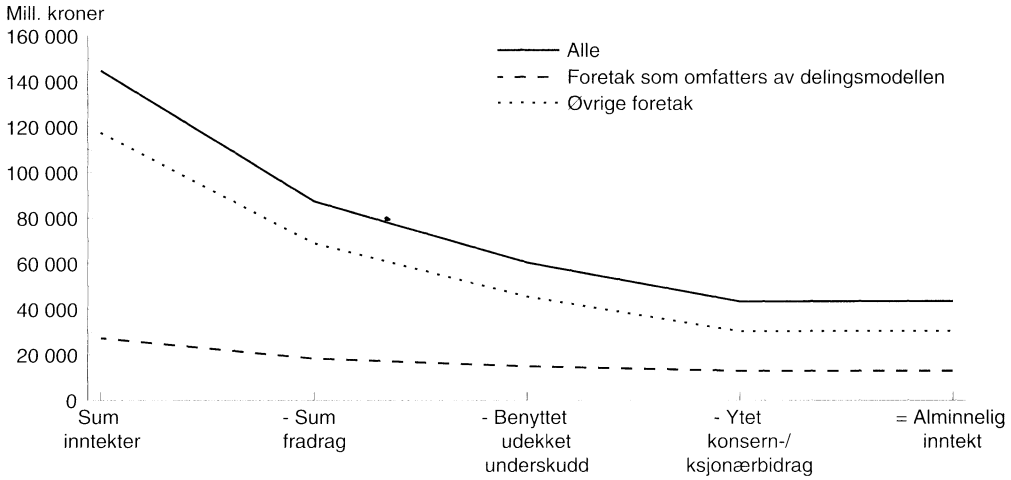

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

lig næringsdrivende. Datagrunnlaget vil være skjema for beregning av personinntekt som ble innhentet til inntekts- og formuessundersøkelsene for personlig næringsdrivende (IFN) og aksjeselskaper (IFS).

Personlig næringsdrivende

For alle virksomheter sett under ett utgjorde fradrag for beregnet kapitalavkastning om lag 30 prosent av næringsinntekt etter korreksjon for faktiske kapitalkostnader/-inntekter. Tilsvarende andel for virksomheter innen primærnæring var drøyt 50 prosent og innen andre næringer 18 prosent.

Fradrag for framførbar negativ beregnet personinntekt fra tidligere år utgjorde totalt 12 prosent av næringsinntekten. Innen primærnæring utgjorde dette fradraget 23 prosent, og innen andre næringer om lag 7 prosent. Se vedleggstabell F10.

Aktive eiere i aksjeselskap

Samlet personinntekt beregnet for aktive eiere i aksjeselskap var negativ i 1994, og utgjorde 1,7 milliarder kroner. Om lag 30 prosent av de aktive eierne fikk en samlet positiv beregnet personinntekt på 5,5 milliarder kroner, etter fradrag for negativ personinntekt fra tidligere år. Ved beregning av personinntekten har fradragene i næringsinntekt ulik betydning for nivået på endelig personinntekt. Fradrag for beregnet kapitalavkastning utgjorde 90 prosent av næringsinntekt etter korreksjon for faktiske kapitalkostnader/-inntekter. Beregnet lønnsfradrag utgjorde 11 prosent og negativ framført personinntekt fra tidligere år utgjorde 8 prosent av næringsinntekten. Se vedleggstabell F11.

Mer informasjon: Sigrun Kristoffersen.

Figur 11.8. **Beregning av personinntekt for personlig næringsdrivende etter virksomhetens næring. 1994. Gjennomsnitt**

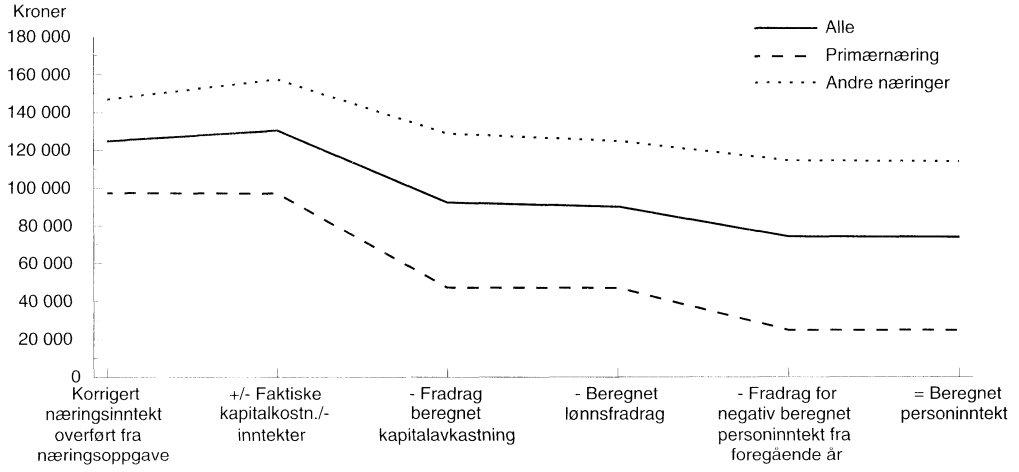

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

Figur 11.9. **Beregning av personinntekt for aktive eiere i aksjeselskap. 1994. Mill. kroner**

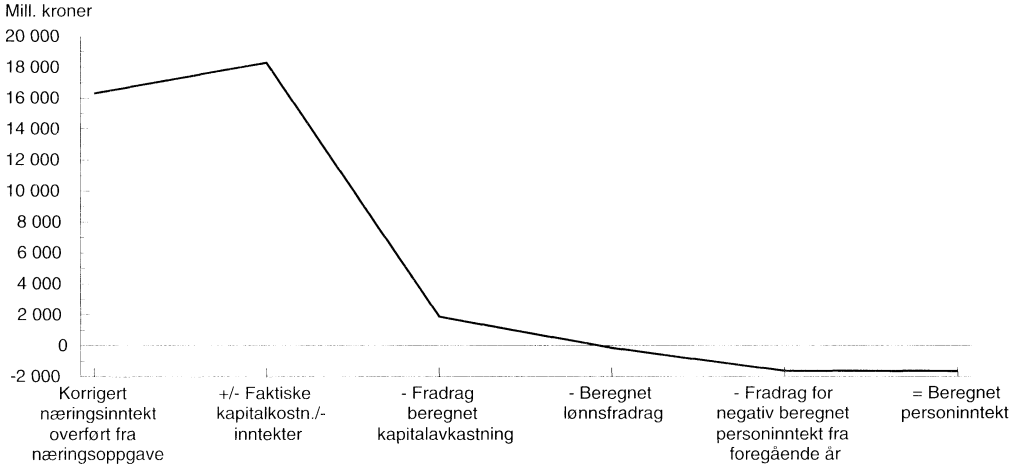

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsen 1994.

Boks 11.1. **Personlig næringsdrivende – definisjoner og begreper**

Personlig næringsdrivende er en person som driver næringsvirksomhet for egen risiko og regning. Dette innebærer at en personlig næringsdrivende iflg. selvangivelsen er lignet for alminnelig næringsinntekt og/eller har fått beregnet personinntekt fra slik næringsvirksomhet.

Alminnelig inntekt (nettoinntekt) kan defineres som summen av lønnsinntekter, kapitalinntekter og næringsinntekter fratrukket gjeldsrenter, avskrivninger og utgifter til inntekts ervervelse.

Personinntekt (bruttoinntekt) er en betegnelse på inntekt av personlig utført arbeid i eller utenfor ansettelsesforhold. Personinntekt i ansettelsesforhold er skattepliktige lønnsinntekter og pensjoner, mens personinntekt utenfor ansettelsesforhold er en beregnet personinntekt for personer som driver næringsvirksomhet. Personinntekt utgjør grunnlag for utregning av trygdeavgift og toppskatt.

Inntektsskatt (nettoskatt) består av kommune- og fylkesskatt samt fellesskatt til skattefordelingsfondet, og beregnes flatt med 28 prosent av alminnelig inntekt.

Skatt på personinntekt (bruttoskatt) består av trygdeavgift og toppskatt.

Trygdeavgift utgjør 7,8 prosent (mellomsats) av lønnsinntekt og personinntekt fra primærnæring mens den utgjør 10,7 prosent (høy sats) av personinntekt innen annen næring.

Toppskatten er en to-trinnskatt hvor satsen er 9,5 prosent av personinntekt for første inntektsintervall (kr 208 000 - 252 000 i skatteklasse 1 i 1994), deretter 13,7 prosent (13 prosent i 1992) av høyere personinntekt.

Trygdeavgift og toppskatt ble for inntektsårene 1992-1994 ikke beregnet av personinntekt fra næring over 34G (G=folketrygdens grunnbeløp).

Boks 11.2. **Etterskuddspliktige – definisjoner og begreper**

For å bli regnet som *etterskuddspliktig skattyter* må eierne av selskapet ha begrenset ansvar for gjelden til selskapet. Et selskap kan bestå av en eller flere skattytere på grunn av bestemmelsene om stedbundet beskatning i Skattelovens § 18.1.

Sokkelselskaper er skattemessig hjemmehørende i Norge eller utlandet, og skattlegges etter Petroleumsskatteloven. De som er hjemmehørende i Norge driver oljeutvinning og rørledningstransport, mens de utenlandske selskapene driver ulike former for støttevirksomhet for petroleumsutvinning.

Alminnelig inntekt består av næringsinntekter og kapitalinntekter fratrukket gjeldsrenter og andre kapitalutgifter samt anvendt framførbart underskudd.

Beregnet personinntekt som tilordnes de aktive eierne beregnes ut fra næringsinntekten i selskapet korrigert for kapitalposter, fratrukket beregnet kapitalavkastning og eventuelt lønnsfradrag, samt benyttet framførbar negativ personinntekt.

Inntektsskatt består vesentlig av kommune-/fylkesskatt og fellesskatt og beregnes med 28 prosent av alminnelig inntekt. Sokkelselskaper skattlegges med 28 prosent inntektsskatt til staten. Norske oljeutvinningsselskaper ilignes i tillegg en særskatt på 50 prosent.

Formuesskatt ilignes bare noen enkelte typer etterskuddspliktige (ikke vanlige aksjeselskaper) og utgjør fra 0,3 til 1 prosent av netto formue.

12. Analyse av skattereglene for foretak og eiere

Selv om skattereformen medførte små endringer i gjennomsnittlig skattebelastning når man ser på selvstendig næringsdrivende og aksjeselskaper under ett, var det individuelle forskjeller mht. virkningene av reformen. For selvstendig næringsdrivende kom gruppen frie yrker dårligere ut. Når det gjelder aksjeselskaper, økte skatten for selskaper med høye netto finanskostnader eller med høy beregnet personinntekt.

12.1. Innledning

I forbindelse med skattereformen i 1992 ble det innført en delingsmodell for aktive eiere av aksjeselskaper. Delingsmodellen går i korthet ut på å dele foretakets inntekt inn i en kapitalinntektsdel og en personinntektsdel. Personinntektsdelen beskattes på personnivå, og dette fører til at man må kjenne den enkelte eiers inntekts- og fradragsforhold og andre skattemessige relevante kjennetegn for å kunne bestemme den totale skatten på foretakets inntekt. Denne endringen førte til et større behov for å betrakte foretaksbeskatning og personbeskatning i sammenheng.

Innføringen av delingsmodellen må sees i sammenheng med at dobbeltbeskatningen av utbytte ble fjernet (se avsnitt 12.4). Videre ble det innført en flat skattesats på kapitalinntekt (28 prosent), mens arbeidsinntekt blir beskattet progressivt med en maksimal skattesats på ca. 50 prosent. Uten en delingsmodell for aksjeselskaper kan en tenke seg at lønnstakere eller personlig næringsdrivende starter et aksjeselskap og tar ut inntekter som utbytte. Utbytte blir beskattet med 28 prosent og en slik omorganisering av virksomheten kan derfor være lønnsom da den enkelte kan spare om lag 22 øre i skatt av hver ekstra krone i inntekt. Hvis en imidlertid beskatter noe av foretakets inntekt med skattesatser for arbeidsinntekt, vil incentivet til slike omorganiseringer bli kraftig redusert. Delingsmodellen er nettopp en metode for å beskatte deler av inntektene fra aksjeselskaper som arbeidsinntekt, og en oppnår dermed en tilnærmet skattemessig likebehandling mellom lønnstakere, personlige næringsdrivende og aktive eiere i aksjeselskaper.

Innføringen av delingsmodellen innebar en relativt omfattende regelendring i foretaksbeskatningen, og dette har ført til et behov for å evaluere virkningene empirisk. På denne bakgrunn har en i Statistisk sentralbyrå utviklet en mikrosimuleringsmodell som beregner samlede inn-

Boks 12.1. **Skattesimulering i modellen LOTTE-AS**

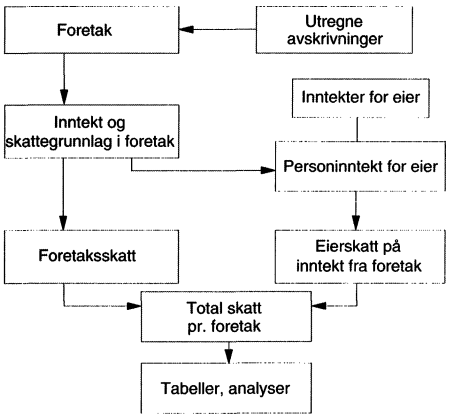

tekts- og formuesskatter for eiere og foretak på inntekter opptjent i aksjeselskaper. For store aksjeselskaper med flere enn 30 aksjonærer beregner modellen kun samlet inntekts- og formuesskatt på foretakets hånd. Dette kapitlet belyser effekten av delingsmodellen for personlig næringsdrivende og aktive eiere, og gir en beskrivelse av skatteberegningsmodellen som har blitt brukt i skatteanalysen for aktive eiere.

12.2. Hovedresultater

Personlig næringsdrivende

Analysen av personlig næringsdrivende viser at skattereformen medførte små endringer i samlet skattebelastning for gruppen sett under ett. Endringene er imidlertid noe ujevnt fordelt. Enkelte næringsdrivende, spesielt i frie yrker, handel og til dels industri, fikk en beskjeden økning i skattebelastningen som følge av skattereformen. Skatteøkningen i frie yrker var en konsekvens av økte bruttoskatter, noe som i hovedsak skyldes et lavt kapitalgrunnlag i denne gruppen i forhold til andre næringsdrivende. Næringsdrivende med lave bruttoinntekter opplevde også en økning i den effektive skattesatsen. Det var i hovedsak nettoskattene som økte i denne inntektskategorien, mens bruttoskattene var tilnærmet uendret. Økningen i nettoskattene skyldes i hovedsak at den laveste skattesatsen på nettoinntekten økte fra 26,5 til 28 prosent, samtidig som næringsdrivende ikke fikk glede av økningen i minstefradraget.

Sammenligningen mellom lønnstakere og næringsdrivende viser at verdien av rentefradraget i gjennomsnitt var noe høyere for næringsdrivende enn lønnstakere. 10 prosent av de næringsdrivende hadde meget høye marginalverdier på rentefradraget, dvs. at en liten endring i renteutgifter for disse ville gi en forholdsvis stor motsatt endring i skatt. Skattereformen medførte en absolutt likebehandling på dette punktet.

Analysen viser totalt sett en stor stabilitet i den faktiske beskatningen av næringsdrivende, på tross av relativt store endringer i skattegrunnlaget. Det kan også være noe overraskende at endringen i beskatningen av næringsdrivende først og fremst skjedde i nettoskattene, mens innføringen av delingsmodellen, som har blitt mest fokusert i skattedebatten, ga små utslag i de faktiske bruttoskattene. Analysen viser også at beskatningen av lønnstakere og næringsdrivende har blitt mer lik etter skattereformen. Skattereformen har dermed medført at skattesystemet har gått i retning mot en likebehandling av lønnstakere og næringsdrivende.

Delingsforetak

På tross av en nærmest uendret gjennomsnittlig effektiv skattesats fra 1991 til 1992, var det tildels store endringer i effektiv gjennomsnittlig skattesats for de enkelte aksjeselskaper. Analysen viser at tilnærmet 55 prosent av aksjeselskapene hadde en lettelse i effektiv gjennomsnittlig skattesats, mens 45 prosent hadde en

skatteskjerpelse. Transportsektoren fikk den største lettelsen, mens eiendomsdrift o.l. og privat tjenesteyting fikk den minste. Det kan imidlertid være knyttet en del usikkerhet til estimatene på enkeltnæringer på grunn av relativt få observasjoner.

Foretak med en økning i den effektive gjennomsnittlige skattesatsen hadde høye beregnede personinntekter, en økning i lønnsuttakene og høye netto finanskostnader. En finner videre at disse foretakene hadde et noe høyere driftsresultat enn totalgjennomsnittet og at skattegjelden falt i perioden. Dette tyder på lave eller negative investeringer. Disse sammenhengene ser også ut til å være gyldige for de enkelte næringer.

12.3. Hovedtrekk i LOTTE-AS

Skattemodellen LOTTE-AS er konstruert for å simulere virkninger av regelendringer i foretaksbeskatningen, med spesielt fokus på endringer i reglene for delingsmodellen. Simuleringsrutinen er bygget rundt data for inntektsåret 1992 og 1993. Dataene som modellen bygger på er hentet fra Statistisk sentralbyrås Inntekts- og formuesundersøkelse for etterskuddspliktige aksjeselskaper 1991, 1992 og 1993 (se kapittel 11).

Målet med skatteberegningsrutinene er å finne de totale skatter som faller på foretakets inntekt. Det er derfor viktig å kartlegge beskatningen av foretakets inntekt i alle anvendelser. I et foretak som eies av de ansatte, vil beskatningen av foretakets inntekt være avhengig av inntektsanvendelsen. Et slikt foretak kan belønne sine eiere med både lønn og utbytte, og skattleggingen av disse anvendelsene er forskjellige. I tillegg er foretaket et skattesubjekt, dvs. det betaler skatt på overskuddet. Når en skal finne total skattebelastning på foretakets inntekt må en da summere

- skatt på overskudd i foretaket
- skatt på lønn utbetalt til eierne
- skatt på utbytte utbetalt til eierne

Overskuddskatten betalt av foretaket beregnes direkte fra opplysningene på foretakenes selvangivelse. Beregningsmåten av overskuddsskatt og skatt på lønn ble ikke prinsipielt endret med innføringen av skattereformen, selv om skattesatsene generelt ble senket og skattegrunnlagene utvidet. Utbyttebeskatningen ble derimot endret i større grad, da dobbeltbeskatningen av utbytte ble fjernet. Rent praktisk ble dette gjort ved at utbyttet ble gjort skattefritt på mottakers hånd, mens det før reformen ble beskattet både i foretaket og på mottakers hånd.

Utbytteskatten på mottakers hånd beregnes bare for foretaksinntekt opptjent i 1991. Vi er interessert i å finne skattebelastningen på utbytte som ble utbetalt fra foretakenes 1991-inntekt. Utbytte beskattes etterskuddsvis, og utbetalt utbytte fra 1991 vil derfor ikke bli registrert hos mottaker før i 1992. På grunn av skattereformen ble det imidlertid innført en overgangsordning for beskatning av utbytte i 1992, ved at alt mottatt utbytte ble beskattet med 19,5 prosent.

Aktive eieres lønnsuttak fra foretaket beskattes med toppskatt, trygdeavgift, kommuneskatt og fellesskatt. I 1991 ble lønn også beskattet med statsskatt. Lønnsuttaket finner vi ved å påkoble opplysninger fra SSBs Lønns- og trekkoppgaveregister (LTO-registeret) i 1991. For 1992 er den aktive eiers lønn fra eget foretak oppgitt på personinntektsskjemaet. Den aktive eier kan også ha andre inntekter. Opplysninger om disse inntekter hentes fra SSBs ligningsregister for både 1991 og 1992.

I boks 12.1 illustreres kjøreopplegget for en skattesimulering.

Skattesimuleringsrutinen er bygget for å evaluere virkninger av endringer i skattereglene for aksjeselskaper. Endringer i avskrivningssatser, skattesats på overskudd, sats for lønnsfradrag, sats for kapitalavkastning og endringer i grensene for beregning av personinntekt kan simuleres. Endringer i personskatteregler blir ikke simulert her, og LOTTE-AS må derfor oppfattes som en foretaksmodell. Endringer i beskatningen på foretaket vil imidlertid endre eiernes skattebetaling gjennom reglene for beskatning av beregnet personinntekt.

Endrete skatteregler i foretakssektoren vil endre skatteinnbetalingene fra denne sektoren. Som eksempel har vi beregnet virkningen av endringer i den skattemessige kapitalavkastningsraten for samlet proveny. Provenyvirkningen av å redusere kapitalavkastningssatsen fra 16 prosent til hhv. 15 og 14 prosent er hhv. 34 og 70 mill. kroner. Dette illustrerer hvor følsomt skatteprovenyet er for denne typen regelendringer. Tallene er beregnet for 1993, og er ikke framført. Eksemplet viser at virkningen for samlet skatt er tiltagende jo mer kapitalavkastningsraten reduseres. Dette skyldes to faktorer. For det første vil en reduksjon i kapitalavkastningssatsen føre til at enkelte vil gå fra en negativ personinntekt til en positiv personinntekt. For det andre vil en generell økning i personinntekten føre til at denne blir beskattet med høyere skattesatser. Det kan gjøres lignende simuleringer på alle elementer i delingsmodellen, f.eks. lønnsfradraget, maksimalgrensen for beregnet personinntekt eller endringer i kapitalavkastningsgrunnlaget.

12.4. Styrker og svakheter med modellen

Med modellapparatet kan satser og beløpsgrenser enkelt justeres. Dette medfører at virkningen av ulike skatteforslag lett kan modelleres. Grunnlagsdataene er svært omfattende og omfatter opplysninger fra mange ulike skjemaer. Dette gir mulighet til å simulere et stort spenn av skattesystemer som baserer seg på poster fra disse skjemaene.

Endring av adferd grunnet endring av skattesystem er ikke lagt inn i modellen. Dette betyr at en skattesimulering av et annet skattesystem ikke tar hensyn til foretakenes og personers tilpasning til det nye skattesystemet. Provenyanslagene vil derfor sannsynligvis overvurdere den faktiske endringen. Imidlertid har en lite empirisk grunnlag for å bygge inn atferdsrelasjoner i modellen.

Simuleringer der både personskattesystemet og skattlegging av aksjeselskaper endres, kan foreløpig ikke utføres. En forutsetning for modellkjøringen er at personskattesystemet holdes fast slik det faktisk er i grunnlagsåret.

Modellen har foreløpig ingen muligheter for framføring av grunnlagsdataene til et beregningsår. Dette betyr at alle analyser og simuleringer må skje på tall fra grunnlagsåret. Modellen blir imidlertid oppdatert årlig. Konstruksjon av en framføringsrutine er svært komplisert, med tanke på de kraftige svingninger i inntekter og investeringer som foretakssektoren er preget av. En framføringsrutine er imidlertid et naturlig neste skritt i utviklingen av denne modellen.

Prosjektmedarbeidere: Bård Lian og Karl Ove Aarbu.

13. Utnyttelse av avskrivninger i norske foretak

Mange selskaper utnyttet ikke avskrivningsreglene i det gamle skattesystemet fullt ut. Etter skattereformen er omfanget av slik underutnyttelse redusert. Dette kan skyldes at de skattemessige avskrivningssatsene er blitt redusert, men det kan også skyldes at skattereformen fjernet noen av incentivene til å avskrive mindre enn tillatt.

13.1. Innledning

Rent skattemessige betraktninger forteller oss at en skattyter i størst mulig grad bør utsette skattebetalingen. En skattyter som utsetter skattebetalingen kan sette den utsatte skatt i banken og få renter på dette beløpet. Slike skattekreditter er altså en fordel for skatteyteren og en ulempe i forhold til det offentliges skatteinntekter. Et siktemål med skattereformen var å redusere omfanget av slike skattekreditter. Imidlertid viser empiriske arbeider i både Norge, Sverige og Finland at enkelte foretak ikke fullt ut utnytter skattemessige avskrivninger[19]. Disse observasjonene er vanskelig å forklare med standard økonomisk teori. Det er derfor av stor interesse å finne ut hvorfor enkelte foretak ikke fullt ut utnytter avskrivningsordninger.

Det er naturlig å starte drøftingen av denne problemstillingen med en oversikt over den faktiske underutnyttelsen av avskrivninger i norske foretak. Tabell 13.1 viser denne for årene 1988, 1991, 1992 og 1993 (se kapittel 11). Dataene er hentet fra Inntekts- og formuesundersøkelsen for etterskuddspliktige 1988, 1991, 1992 og 1993. Det er kun inkludert aksjeselskaper, andre etterskuddspliktige er ikke tatt med. Utvalget er ikke begrenset i forhold til størrelse, og både små og store foretak er inkludert.

Tabell 13.1 viser at det har vært en underutnyttelse av skatteavskrivningene. Gjennomsnittet er relativt lavt, men vi finner at mellom 10 og 20 prosent av foretakene har en relativt stor underutnyttelse. Vi finner videre at det er en trend mot lavere underutnyttelse etter skattereformen. Dette skyldes sannsynligvis at avskrivningssatsene ble redusert som en følge av reformen. Denne reduksjonen vil derfor redusere gapet mellom ønskede og maksimale avskrivninger. Imidlertid kan lavere underutnyttelse også skyldes endringer i andre deler av skattesystemet. Dette kan

19 Se Kanniainen og Södersten (1994) og Aarbu (1994).

Tabell 13.1. **Underutnyttelse av skattemessige avskrivninger i norske foretak* og andel foretak som ikke har benyttet maksimale skattemessige avskrivninger**

	1988	1991	1992	1993
Antall observasjoner	1 853	4 694	4 628	2 662
Underutnyttelse i prosent av maksimal utnyttelse	10	21	7,9	8,9
Andel foretak som ikke benyttet maksimale skattemessige avskrivninger	39	44	25	20

* Beregninger gjort på et utvalg av norske foretak. Foretak med manglende data, foretak med null eiendeler, offentlige foretak, foretak skattlagt etter petroleumsskatteloven og foretak i primærnæringer og bergverk er ikke inkludert i beregningene. Underutnyttelse i prosent er beregnet som totale maksimale avskrivninger minus faktiske avskrivninger dividert med totale maksimale avskrivninger. Gjennomsnittet er vektet for å representere foretakspopulasjonen.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen LOTTE-AS.

være forenlig med hypoteser om årsakene til underutnyttelse.

13.2. Teorier som kan forklare underutnyttelse av avskrivninger

Et neste skritt er å spørre hva årsakene kan være til at enkelte foretak faktisk velger å ikke foreta maksimale avskrivninger. En mulig forklaring tar utgangspunkt i at aksjonærene bruker ressurser og penger på å kontrollere at ledelsen handler i samsvar med aksjonærenes interesser. Dette påfører aksjonærene kostnader. Aksjonærene vil i et slikt tilfelle kunne være villig til å betale for å få andre til å utføre denne kontrollinnsatsen. Avskrivninger som overstiger faktisk verdifall på kapitalen (overavskrivninger), vil bidra til rentefri finansiering. Overavskrivninger reduserer skatten og denne reduksjonen kan brukes til kjøp av investeringsvarer. Hvis et foretak har finansiert deler av sin virksomhet ved å opparbeide rentefri finansiering gjennom en maksimal utnyttelse av avskrivninger, kan staten være en stor kreditor i virksomheten. Det kan derfor være i aksjonærenes interesse at foretaket reduserer den rentefrie finansieringen og øker finansieringen fra andre kilder, f.eks. banker, tilsvarende. Dette har en pris, gjennom økte rentekostnader, men samtidig vil den private leverandør av finansieringen foreta kontroller av foretakets virksomhet som er i aksjonærenes interesser. Dette betyr i korthet at finansiering fra private kilder kan virke disiplinerende på ledelsen i foretaket, mens finansiering gjennom skattekreditter kan føre til at ledelsen i større grad forfølger sine egne interesser, og ikke aksjonærenes.

En annen mulig årsak kan finnes i den tidligere utformingen av skattesystemet. I blant annet Norge, Sverige og Finland var det slik at utbyttet til aksjonærene ikke kunne overstige det regnskapsmessige overskudd etter skatt. En reduksjon av avskrivningene fører derfor til et økt grunnlag for utbytte. Et stort utbytte kan være ønskelig fordi dette kan gi signaler om høy avkastning i framtiden. Enkelte foretak kan derfor velge å få et høyest mulig grunnlag for utbytte. Etter skattereformen ble denne utbyttebegrensningen mindre effektiv. En vil derfor forvente at denne forklaringen først og fremst hadde betydning i årene før reformen.

Det er knyttet kostnader til føring og revidering av regnskaper. Overavskrivninger fører til at foretaket må holde orden på den akkumulerte skattegjelden. Dette kan gi en merkostnad, i forhold til et tilfelle hvor foretaket ikke velger å akkumulere skattegjeld. Et foretak kan velge to måter for ikke å akkumulere skattegjeld. Det kan enten bruke skattemessige avskrivninger både i regnskapet og for skatteformål, eller det kan velge å bruke regnskapsmessige avskrivninger begge steder. Det er derfor ikke gitt at det er noen underutnyttelse i foretak med null skattegjeld. Det er grunn til å tro at denne hypotesen først

og fremst gjelder mindre foretak eller i foretak hvor det er forholdsvis lite å tjene på overavskrivninger.

Et foretak vil normalt ønske å vise et godt resultat etter skatt og en solid egenkapital. Før skattereformen ble både overskuddet etter skatt og egenkapitalen påvirket av størrelsen på de skattemessige avskrivningene; dess høyere avskrivninger dess lavere overskudd etter skatt. For foretak med lav egenkapital eller med et ønske om en gitt størrelse på resultatet etter skatt kunne det derfor være formålstjenelig å redusere de skattemessige avskrivningene. Hvis denne pyntingen var vanskelig å oppdage for tilbydere av finansiering ville foretaket lettere kunne skaffe seg finansielle midler for videre drift. Etter skattereformen er det ingen sammenheng mellom skattemessige avskrivninger og overskuddet etter skatt, en forventer således at denne hypotesen kun er gyldig i perioden før skattereformen

13.3. Oppsummering av resultatene fra prosjektet

Den empiriske analysen gir ingen indikasjon på at samspillet mellom regnskapsregler og skatteregler begrenser utbyttet.

En viktig årsak til underutnyttelse av avskrivninger ser ut til å være at foretaket ønsker å vise et godt resultat etter skatt. Hypotesen om pynting på regnskapet får altså empirisk støtte. En underutnyttelse av avskrivninger gir ikke bare et økt regnskapsmessig resultat, men den frie egenkapitalen vil øke. Det er trolig at aktører som bruker regnskapet som informasjonskilde, vil vektlegge størrelsen på den frie egenkapitalen, og vurdere en økning av denne som positiv. Effekten er sterkere for små foretak enn store foretak. Dette betyr at tilbøyeligheten til å pynte på regnskapstørrelser er større blant små enn blant store foretak.

Vi finner også at foretak med en høy konkurssannsynlighet har en større tilbøyelighet til å pynte på regnskapet enn solide foretak. Denne effekten var større i årene før skattereformen enn etterpå ettersom koblingen mellom skattemessige og regnskapsmessige størrelser da var sterkere. Estimatene varierer imidlertid noe over tid og er ikke alltid signifikante.

Resultatene gir også støtte til at skattegjeld medfører merkostnader. Vi finner at det er en stor tilbøyelighet blant små foretak til ikke å akkumulere skattegjeld, spesielt i perioden før skattereformen. Dette indikerer at maksimal utnyttelse av avskrivninger kan føre til høyere kostnader knyttet til regnskapsføringen. Skattereformen har også redusert skattesystemkostnadene.

Den empiriske analysen viser dessuten at framførbare underskudd reduserer de skattemessige avskrivningene. Grunnen til dette er at underskudd bare kan framføres i inntil 10 år. For foretak med store framførbare underskudd vil det være fornuftig å bruke opp underskuddene før avskrivningene.

Undersøkelsen gir også en interessant test av skattereformens virkninger på foretakenes avskrivningsatferd. Generelt finner vi en støtte for de fleste hypoteser før skattereformen, mens sammenhengene normalt ikke har betydning etter skattereformen. Dette indikerer at sammenhengene mellom regnskapet og skattereglene har betydning for et foretaks atferd. Etter skattereformen er det en svakere kobling mellom regnskapet og skattestørrelsene, og dette ser ut til å ha endret foretakenes avskrivningsatferd.

Prosjektmedarbeider: Karl Ove Aarbu.

14. Skattesystemet og eneaksjonærers valg mellom å ta ut utbytte eller lønn

Et viktig element i skattereformen av 1992 var å harmonere skattesatsene slik at skattesystemet ikke skulle gi eierne av næringsvirksomhet incentiver til å foretrekke f.eks. bestemte organisasjonsformer (selvstendig næringsdrivende/ansvarlig selskap vs aksjeselskap) eller finansieringsmåter (tilbakeholdt overskudd, ny egenkapital og lån). I dette prosjektet undersøker en hvorvidt incentivene i skattesystemet før skattereformen påvirket eneaksjonærers valg mellom uttak i form av lønn og aksjeutbytte.

14.1. Problemstilling

Aksjonærer som er aktive i egne foretak kan ta ut inntekter i form av lønn og i form av utbytte.

Skattesatsene på lønnsinntekt og utbytte i 1991 var slik at det kunne lønne seg rent skattemessig å ta ut forholdsvis mye som lønn for noen aktive aksjonærer, mens det for andre var lønnsomt å ta ut mer som utbytte. Særlig spilte det inn at det progressive elementet i personbeskatningen bare gjaldt lønnsinntekt, slik at det med økende lønnsinntekt fra egen bedrift eller andre kilder ble mer lønnsomt skattemessig sett å ta ut aksjeutbytte framfor mer lønn når lønnen oversteg et bestemt nivå. Imidlertid kompliseres forholdet mellom lønn og utbytte av detaljer i skattelovgivningen, og særlig av regnskapsmessige begrensninger. For eksempel innebærer forskriftene om reservefondsavsetninger og krav til egenkapital føringer som dels gjør forholdet mellom lønn og utbytte komplisert, og dels kan begrense aksjeutbyttet hvert år i forhold til den skattemessige optimale tilpasningen.

Valg mellom lønn og utbytte kan også påvirkes av andre forhold enn rent skattemessige betraktninger. For eksempel kan lønn gi tilleggsytelser i form av pensjonsrettigheter. Lønn kan også være den eneste måten å få tatt ut midler av konkurstruede selskaper.

14.2. Økonometrisk modell og datagrunnlag

En tenker seg at aktive eiere setter sammen totalt uttak av lønn og utbytte for å ivareta særlig to hensyn: Hensynet til å spare skatt og hensynet til å sikre seg verdifulle pensjonspoeng. Atferden til de aktive eierne er modellert slik at en tenker seg at den del av overskuddet (korrigert for lønn til eier) som holdes tilbake i selskapet er gitt, lik det observerte tilbakeholdte overskudd.

For den delen av overskuddet som tas ut av selskapet tenker en seg at eieren fordeler dette mellom lønn og utbytte på en slik måte at summen av netto lønn og netto utbytte etter skatt maksimeres. For lave lønnsuttak vil den personlige marginalskatten på lønn være lav, og det vil lønne seg å ta ut mere i form av lønn. For tilstrekkelig høye lønnsuttak vil den progressive lønnsbeskatningen innebære at marginalskatten på lønn er høyere enn marginalskatten på utbytte. Da vil det være lønnsomt å erstatte noe av lønnsutbetalingen med aksjeutbytte. Den beste sammensetningen av totalt uttak på lønn og utbytte vil variere med flere forhold, som størrelsen på det budsjettet som skal fordeles og variable som påvirker skattesatsene på inntekt og fradrag i selskap og hos eier. For eksempel vil marginalskatten på lønnsinntekt fra eget selskap være høyere dersom eieren også mottar lønn fra andre kilder, alt annet like.

Det antas i modellen at folketrygden kan være en gunstig pensjons- og forsikringsordning. Siden opptjening av pensjonspoeng er knyttet til lønnsinntekt, vil dette øke verdien av lønn og trekke i retning av høyere lønnsuttak enn det som minimerer selskapets og eierens samlede skatt. Den ekstra skatten som eieren pådrar seg kan altså ses på som uttrykk for at han eller hun har en viss betalingsvilje for pensjonsrettigheter. På grunn av opptjeningsreglene og utfra nåverdibetraktninger vil betalingsviljen for pensjonspoeng forventes å være høyere jo kortere tid det er igjen til forventet pensjoneringsalder. Når lønnen blir høyere enn 6G (folketrygdens grunnbeløp G), reduseres opptjeningen av poeng til en tredel, og lønn utover 12G gir ingen ytterligere pensjonspoeng. Siden lønn fra andre kilder (i modellen betraktet som eksogen) i denne sammmenheng er et perfekt substitutt for lønn fra eget selskap, vil en forvente at høy eksogen lønn vil redusere tilbøyeligheten til å ta ut mer lønn enn det som skattemessig sett er optimalt.

I beregningene forsøker en å forklare den observerte nettolønnen i utvalget utfra en beregnet optimal nettolønn (skattemotivet), lønn fra andre kilder og alder (folketrygdmotivet) samt en variabel som skal fange opp selskapets konkursrisiko. Videre har en tatt med antall ansatte for å fange opp et evt. «sosiologisk» motiv (eierens ønske om å være en del av arbeidsfellesskapet). Siden budsjettets størrelse (disponibelt beløp for realisering som netto lønn eller netto utbytte, gitt tilbakeholdt overskudd) kan tenkes å påvirke avveiningene, har en også tatt med dette som forklaringsvariabel i noen av beregningene. I noen alternativer bruker en lønn utover den optimale som avhengig variabel, i andre betalingsviljen for lønn, definert som bytteforholdet mellom netto lønn og netto utbytte ved den observerte tilpasningen til de enkelte observasjonene. Siden opptjente pensjonspoeng pr. krone bruttolønn avtar sterkt ved bruttolønn mellom 6 og 12 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) og er null på lønn utover 12G, vil en også forvente å finne opphopningseffekter i lønnsuttaket fra eget selskap: Når pensjonsfordelen ved lønn brått blir mindre eller null ved bestemte inntektsgrenser, vil forholdsvis mange legge seg tett oppunder disse grensene (det vil f.eks. være bortkastet å ta ut mer enn 12 G i lønn).

Dataene er hentet fra et utvalg av aksjeselskaper med ene-eiere og deres eiere fra inntektsåret 1991. Datagrunnlaget består av 632 observasjoner og inneholder regnskapsopplysninger for selskapene, skatte- og selvangivelsesopplysninger for selskap og eiere og ulike kjennetegn som alder og sivilstand for eierne. Alle observasjonene i dette bruttoutvalget kan av ulike grunner ikke benyttes. Antall benyttede observa-

sjoner varierer mellom 225 (nettoutvalget), 159 (nettoutvalget minus alle med observert utbytte lik null) og 139 (nettoutvalget minus alle med observert utbytte eller observert lønn lik null).

14.3. Resultater

I prosjektet har en kommet til følgende konklusjoner:

- Når en ene-eier av et norsk aksjeselskap i 1991 skulle velge sammensetningen av kontantuttaket fra bedriften, var valgmulighetene han eller hun sto overfor ekstremt kompliserte gjennom skatte- og regnskapsreglene. Det viser seg at det likevel er mulig å beregne netto utbytte og netto lønn for alle mulige nivåer på av brutto lønn for hver eier, gitt at det tilbakeholdte overskudd hele tiden skal være det samme. Dette beregnede budsjettområdet passer godt for alle observasjoner. I de fleste tilfeller er observert netto utbytte og det beregnede netto utbytte som regneprogrammet lager like eller nær like. I de tilfellene der det er større avvik, er observert utbytte null og beregnet netto utbytte nær null. At beregnet netto utbytte utfra tilnærmingen til det svært kompliserte regelverket treffer observerert netto utbytte perfekt for mange observasjoner, nesten perfekt for andre og bare bommer prosentvis mye der hvor eierne sannsynligvis har nedrundet et lite beløp til null, viser at regneprogrammet for budsjettområdene en godt egnet representasjon av regelverket.

- Budsjettmengden, og dermed bytteforholdet mellom lønn og utbytte for gitt tilbakeholdt overskudd, avhenger ikke bare av skatteregler, men også av regnskapsregler.

- I noen tilfeller kan skatte- og regnskapsreglene innebære over 100 prosent effektiv marginalskatt. Dette har sammenheng med at økt overskudd kan føre til at det må settes av mer til reservefond. For å holde tilbakeholdt overskudd konstant som det er modellert i vår sammenheng, må konsolideringsfondsavsetningene reduseres, noe som igjen medfører uforholdsmessig mer skatt.

- Den empiriske analysen viser at netto lønn til eierne kan forklares utfra størrelsen på det totale budsjettet, den lønn som teoretisk sett maksimerer totalt netto uttak (gitt det tilbakeholdte overskudd), lønn fra andre kilder og antall ansatte i bedriften. At den skattemessig sett beste lønnen viser seg å være en signifikant forklaringsfaktor for faktisk lønnsuttak viser at eierne er klar over og til en viss grad tilpasser seg skatte-induserte egenskaper ved budsjettet. Særlig gjelder dette personskattereglene. Lønn fra andre kilder har en negativ effekt på lønn (utover den rent skattemessige effekten), noe som indikerer at folketrygdmotivet er en relevant foklaringsfaktor. Aldersvariablene er mindre signifikante, noe som kan skyldes vanskeligheter med å finne det optimale starttidspunkt for opptjeningstiden for pensjonspoeng. Dersom den enkelte eier med sikkerhet vet at pensjonsalderen er 67 (ingen forventninger om førtidspensjonering, sykdom, uførhet etc.) og vet at de siste 20 år av mulig opptjeningstid vil bli gi flere opptjente poeng enn opptjening i tidligere år, er det beste starttidspunktet for opptjening av pensjonspoeng en alder lik 47 år. Usikkerhet og privat informasjon om forventet pensjonsalder mm. og om framtidig opptjeningsevne til pensjonspoeng innebærer at man gjennomgående vil starte opptjening

tidligere, og at det optimale oppstartstidspunktet varierer mellom personer.

14.4. Foreløpige konklusjoner

Skattereformen av 1992 fjernet de viktigste uheldige incentiver i skattesatsstrukturen. Incentiver av den typen som er undersøkt her består til en viss grad, om enn i en litt annen form. Den revisjon av skattereformen som ble foretatt av Stortinget i 1995 har dessuten introdusert nye, tildels sterke incentiver i beskatningen av næringsvirksomhet. Resultatene fra dette prosjektet tyder på at skattereglene faktisk teller for tilpasningen, men at skattemessige motiver i mange tilfeller vil bli avveid mot andre hensyn.

Prosjektmedarbeidere: Erik Fjærli (Statistisk sentralbyrå) og Diderik Lund (Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo).

15. KRAFTSKATT – en skattesimuleringsmodell for kraftverk og kraftforetak

KRAFTSKATT er en mikrosimuleringsmodell som beregner skatter for kraftverk og kraftforetak. Som eksempel på modellens anvendelsesområder presenteres beregningsresultater basert på skattevedtaket i 1996 og de justeringer som er foreslått i nasjonalbudsjettet for 1997. Vi ser på virkningen for statens skatteinntekter av to ulike måter å samordne produksjonsavgiften mot andre skatter på, og hvordan fordelingen av kraftverksinntektene mellom eiere og skattekreditorer påvirkes ved alternative forutsetninger om prisutviklingen framover.

15.1. Bakgrunn

Modellen KRAFTSKATT ble utviklet på oppdrag av Finansdepartementet og Nærings- og energidepartementet, som hjelpemiddel for å beregne virkningene for totalt skatteproveny og fordeling av skatteinntekter mellom kommuner som følge av nytt skatteopplegg overfor kraftsektoren. Modellen er utformet med utgangspunkt i forslagene i NOU 1992:34, «Skatt på kraftselskap», men kan også beregne skatt etter andre alternativer. Modellen ble brukt i beregningene i Ot.prp.nr. 23 (1995-96), «Skattlegging av kraftforetak», og den etterfølgende stortingsbehandlingen våren 1996.

Kraftverksbeskatningen reiser flere interessante problemstillinger: Vannkraftsektoren utnytter en knapp naturressurs, som kan gi opphav til en meravkastning i forhold til det som er vanlig i næringvirksomhet, *grunnrenten*. Grunnrenten er et velegnet skattegrunnlag, fordi skattlegging av grunnrente ikke gir tilsvarende effektivitetstap som andre skatteformer. Dette er imidlertid avhengig av at skattegrunnlaget er mest mulig sammenfallende med grunnrenten. KRAFTSKATT er derfor laget som en fleksibel modell, som gir brukeren mulighet for å prøve ut ulike utforminger av skattegrunnlagene og ulike kombinasjoner av skatter med samspillseffekter mellom skatteformene. Et annet spørsmål som har vært sentralt i den politiske behandlingen av skatteforslaget er hvorvidt vannkraften skal betraktes som en nasjonal fellesressurs eller en lokal ressurs og hvordan grunnrenten skal fordeles mellom kraftkommunene og storsamfunnet. KRAFTSKATT er derfor spesielt utviklet for å analysere virkninger for kommunene og staten av ulike skatteopplegg. Vannkraften er en fornybar, «evigvarende» ressurs, mens utnytting av denne ressursen krever at produksjonsutstyret for-

nyes. Lønnsomhetsbetraktninger må derfor legge til grunn et langsiktig perspektiv som tar hensyn til framtidige inntekter og investeringskostnader. KRAFTSKATT gir brukeren mulighet for å sette opp alternative økonomiske rammebetingelser på et forholdsvis detaljert nivå, spesifisere utviklingstrekk og gjøre simuleringer over en lang periode.

15.2. Om utformingen av KRAFTSKATT

Modellen er utformet for å kunne utnytte uvanlig detaljerte mikrodata til beregninger av såvel samlet skatteproveny som fordelingsvirkninger mellom kraftkommuner og virkninger for ulike kraftverk etter nærmere kjennetegn. Modellen er, som nevnt, en framskrivingsmodell som gir brukeren mulighet for å lage forholdsvis detaljerte økonomiske scenarier og å utprøve ulike skattesystemer under ulike antakelser om prisutvikling mm.

Modellen kan beregne ulike takstbaserte skatter (skatt på eiendom, inntekt, grunnrente og formue) på kraftverksnivå og skatt på alminnelig inntekt for kraftselskaper. Videre kan modellen beregne produksjonsavgifter på kraft og avgifter på linjenett og transformatorstasjoner.

Det tidligere skattesystemet for offentlig eide kraftverk var basert på takst og det eksisterer derfor ikke etablerte skatteregnskap og andre beregningsgrunnlag som er tilpasset det nye skattesystemet, som dels baserer seg på regnskap, dels på nye takseringsprinsipper. Modellen definerer derfor startverdier for avskrivningsgrunnlag mm. («åpningsbalanse»), etter ulike valgfrie prinsipper og verdsettingsmetoder. Det er mulig å gjøre skatteberegninger under alternative forutsetninger om bl.a. kraftsalgsinntekter med utgangspunkt i prisanslag på ulike kraftleveranser. Modellen har en beregningshorisont på inntil 100 år. Dette gjør det mulig å gjennomføre stiliserte analyser for kraftverkene over hele levetiden, der de ulike driftsmidlene i kraftverkene fornyes med intervaller som bestemmes av brukeren.

I modellen holdes kraftproduksjonen på kraftverksnivå konstant over tid. Dette innebærer at modellen trolig undervurderer skatteprovenyet framover ved at en ikke tar hensyn til at fornying av gamle kraftverk som regel også innebærer økt produksjon og/eller bedre reguleringsevne.

Skattene blir fordelt på skattekommuner etter gjeldende regler. Modellen kan foreta samordning av skatter ved at det gis fradrag for visse skatter i andre skatter etter alternative regler, og holder regnskap på framførte skattefradrag og fordringer mellom de enkelte kommuner, selskaper og staten som oppstår gjennom samordningen av skatter, og som endres fra år til år. Skattefordelingen kompliseres ved at et kraftverk ofte omfatter flere kommuner og kan ha flere eierselskap, og ved at selskapene ofte har eierinteresser i mange kraftverk.

15.3. Modellens datagrunnlag

Datagrunnlaget omfatter i alt 29 kraftselskaper, hvorav 19 offentlige, og 205 kraftverk. De 10 private selskapene inngår i tilsammen 3 konserner. I tillegg er det samlet inn data fra 6 brukseierforeninger. De største kraftforetakene er representert i utvalget, som omfatter ca. 80 prosent av samlet kraftproduksjon og om lag en tredjedel av nettvirksomheten. Skatter beregnes med utgangspunkt i eierfordelte kraftverksdata, tilsammen 257 eierandeler. Avskrivningsgrunnlaget i kraftverkene er gruppert etter driftsmidlenes type og anskaffelsesår. Slått sammen etter type og anskaffelsesår inneholder beregningsgrunnlaget i alt 3334 fornybare komponenter. Hele 196 av de 288 kraftverk som

Tabell 15.1. **Fordeling av kraftverkenes gjenanskaffelseskostnad pr. 1992, etter anskaffelsesperiode og NVE-gruppe. Millioner kroner**

Periode	-1960	1961-65	1966-70	1971-75	1976-80	1981-85	1986-	I alt	Prosent
Gruppe:									
1 Fyllingsdammer	7 605	6 378	8 033	6 935	7 205	6 152	5 658	47 968	39,46
2 Andre damtyper, rørgater mm.	2 941	896	499	454	748	476	560	6 577	5,41
3 Adkomstanlegg	1 028	569	991	968	389	586	460	4 994	4,11
4 Maskintekn. utr., rør, luker, mm.	6 748	3 574	2 711	3 460	2 426	3 110	2 621	24 653	20,28
5 Elektrotekn. utr.	7 212	3 873	3 047	3 685	3 122	3 836	3 381	28 159	23,16
6 Kraftstasjon i fjell	1 307	1 033	1 311	1 167	900	944	1 116	7782	6,40
7 Bygg i dagen	828	225	39	80	90	88	86	1 439	1,18
I alt	27 672	16 551	16 634	16 752	14 883	15 194	13 886	121 574	100
Prosent	22,76	13,61	13,68	13,78	12,24	12,50	11,42	100	

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Nærings- og energidepartementet og NVE.

Tabell 15.2. **Fordeling av middelproduksjonen etter igangsettingstidspunkt og sommer/vinterproduksjon. GWh**

Periode	-1960	1961-65	1966-70	1971-75	1976-80	1981-85	1986-	I alt
Sommerproduksjon	9 742	5 199	4 823	3 840	1 286	2 046	3 050	29 989
Vinterproduksjon	18 142	10 299	11 744	8 701	2 533	4 194	6 918	62 532
Årsproduksjon	27 884	15 499	16 567	12 541	3 820	6 240	9 968	92 521

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Nærings- og energidepartementet og NVE.

er utbygd etter 1960 er med i modellens beregningsgrunnlag. For kraftverk som er bygd ut før 1960 omfatter modellgrunnlagets kraftverk en kapasitet på 28 TWh av en samlet utbygging i perioden på om lag 31 TWh. Kraftverk bygd ut etter 1993 er ikke med i grunnlaget. Siden over 80 prosent av produksjonskapasiteten er dekket, vil denne utvalgsskjevheten være av liten betydning for resultatene. Grunnlagsdataene er samlet inn av Nærings- og energidepartementet, og modellens utforming har skjedd i nært samarbeid med oppdragsgiverne, som også har deltatt aktivt i kvalitetssikringsarbeidet.

Tabell 15.1 viser at en stor del av gjenanskaffingskostnadene utgjøres av komponenter med relativt kort levetid. Modellen vil automatisk sørge for en reinvestering av disse i løpet av beregningsperioden, hvis levetiden går ut innen denne perioden.

Tabell 15.2 viser utbyggingen av ny energi i datagrunnlagets kraftselskaper, fordelt på perioder. Denne har gått ned over tid, og nedgangen er forholdvis likt fordelt på sommer- og vinterkraft.

Selv om modellen er meget detaljert med hensyn til eksakt og fullstendig gjengivelse av skattereglene, muligheter for å sette opp ulike scenarier og gjennom svært detaljerte og omfattende mikrodata, vil det være usikkerhet i beregningsresultat-

ene, spesielt for enkeltkraftverk og enkeltkommuner. Denne usikkerheten vil typisk være knyttet til eksogene anslag, for eksempel om økonomiske levetider, framtidige salgsinntekter, finansiell tilpasning mm. Videre gjøres det endel forutsetninger basert på gjennomsnittsbetraktninger. Dette gjelder såvel parametre som velges av brukeren og de generelle forutsetninger som er lagt til grunn for gjenanskaffingsverdiene som er beregnet av NVE. Også dette tilsier at en ikke kan gi sikre resultater for enkeltkraftverk eller enkeltkommuner. For private verk vil beskatningen av kraftverk henge sammen med annen virksomhet som eierselskapet/konsernet driver. Denne virksomheten er ikke representert i modellen, slik at skatteberegninger for private verk vil kunne gi misvisende resultater.

15.4. Et beregningseksempel: Virkninger av skattevedtaket av 1996 for skatter fra offentlig eide kraftverk

Som eksempel på hvordan modellen kan brukes har en beregnet skatter over en periode på 60 år fra og med 1997, basert på det vedtatte skattesystemet. Kjøringen tar utgangspunkt i anslag på kraftpriser i 1997 (referert kraftstasjonens vegg) på hhv. 22 øre/KWh for vinterkraft og 16 øre/KWh for sommerkraft. Statkrafts industrikraftleveranser er priset til 8,7 øre/KWh, gradvis stigende fram til 2007 for å hensynta utfasing av billige industrikraftkontrakter. I dette referansealternativet er det antatt en gjennomsnittlig realprisstigning på kraft på 0,5 prosent fram til år 2000, deretter konstante realpriser i resten av beregningsperioden.

Stortingsvedtaket innebærer at kraftselskapene skal betale skatt av alminnelig inntekt med ordinære skattesatser, eiendomsskatt, energiskatt (produksjonsavgift) til kraftkommuner og kraftfylker med hhv. 1 øre/KWh og 0,2 øre/KWh og grunnrenteskatt til staten med en sats på 27 prosent. Produksjonsavgiften skal kunne trekkes fra mot utlignet grunnrenteskatt og evt. ubenyttet fradrag et år skal kunne framføres med renter for fradrag senere år (samordning). Senere har Stortinget vedtatt at samordningen av produksjonsavgiften istedet skal skje mot skatt på alminnelig inntekt til skattefordelingsfondet. Grunnlaget for skatt på alminnelig inntekt er større enn grunnlaget for grunnrenteskatten. Dette trekker i retning av at en større del av produksjonsavgiftene vil bli ført til fradrag mot årets skatt og at en mindre del vil bli framført til senere år, enn ved samordning mot grunnrenteskatten. Videre vil statens netto skattinntekter kunne bli høyere. På den annen side er skattesatsen for grunnrenteskatt (27 prosent) høyere enn skattesatsen på alminnelig inntekt til skattefordelingsfondet (19,75 prosent), noe som trekker i motsatt retning. For å vurdere hvordan de to ulike samordningsmåtene slår ut for statens skattinntekter og selskapenes skatteposisjon år for år har vi simulert begge alternativene.

Resultatene er basert på kjøringer for 19 offentlig eide kraftselskaper med en samlet middelproduksjon i 1992 på 76 213 GWh.

Figur 15.1 viser utviklingen av ulike skatter over tid i referansealternativet med samordning av produksjonsavgiften mot skatt til skattefordelingsfondet. Figur 15.2 viser tidsprofilen i brutto- og nettoskatter til staten og skattefordelingsfondet ved samordning av produksjonsavgiften mot skattefordelingsfondet og ved samordning mot grunnrenteskatten.

Realverdien av skatteinntektene stiger fram mot år 2035, deretter flater de ut. Dette har sammenheng med at avskriv-

Figur 15.1. **Utviklingen av ulike skatter ved samordning av produksjonsavgift mot skatt til skattefordelingsfondet. Millioner 1997-kroner**

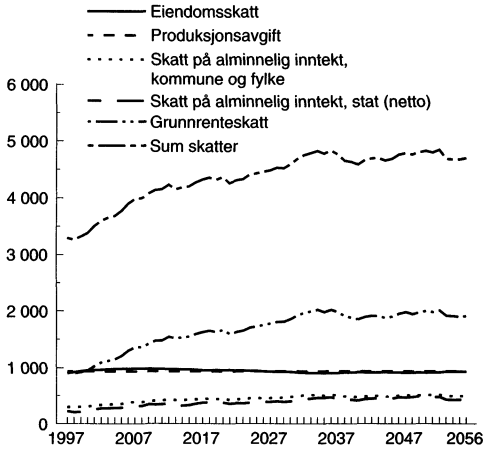

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen KRAFTSKATT.

Figur 15.2. **Utviklingen av nettoskatter til stat og skattefordelingsfond, begge samordningsformer. Millioner 1997-kroner**

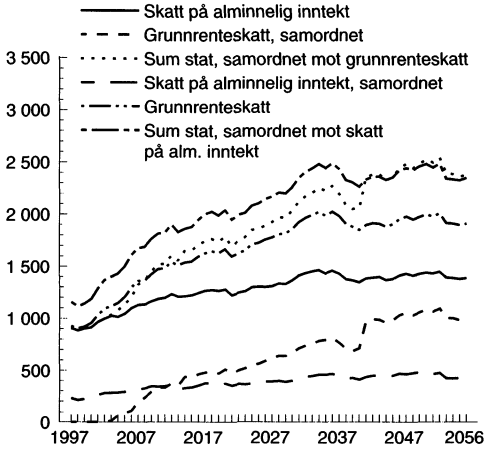

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen KRAFTSKATT.

ninger og særlig rentefradrag blir mindre etterhvert som realkapitalen nedskrives. Dette gir vekst i grunnrenteskatten og skatt på alminnelig inntekt. Senere i beregningsperioden sørger høyere reinvesteringer for at de bokførte verdiene avtar mindre. Eiendomsskatten og produksjonsavgiften er konstante fra år til år, mens de overskuddsbaserte skattene varierer en del, som følge av de reinvesteringer som genereres av modellen. Grunnrenteskatten vokser noe raskere enn skatt på alminnelig inntekt i første halvdel av beregningsperioden. Dette skyldes at veksten i disse to skatteartene for en stor del skyldes at realkapitalens bokførte verdi avtar, slik at beregningsgrunnlaget for rentefradraget i alminnelig inntekt og for fradraget for normalavkastning i grunnrenteskatten blir mindre. For grunnrenteskattens vedkommende gir en reduksjon i bokført verdi på 1 krone en skatteøkning tilsvarende skattesatsen på 0,27 multiplisert med normrentesatsen. I skatt på alminnelig inntekt vil skatten derimot øke mindre fordi selskapene ikke kan trekke fra gjeldsrenter utover et beløp tilsvarende en gjeld på 70 prosent av bokført verdi. Ved at skattesatsene i alminnelig inntekt skaleres ned med en faktor på 0,7 på grunn av rentefradragsbegrensningen, vil effekten av redusert bokført verdi bli mindre enn uten rentefradragsbegrensningsregelen. For skatten til skattefordelingsfondet vil en krones reduksjon i den bokførte verdien innebære en skatteøkning på om lag 0,14 multiplisert med rentesatsen, dvs. om lag halvparten av den tilsvarende økningen i grunnrenteskatten.

Ved samordning mot skattefordelingsfondet blir statens skatteinntekter høyere enn ved samordning mot grunnrenteskatten fram til år 2040, deretter gir samordning mot grunnrenteskatten noe høyere proveny. Dette skyldes at grunnrenteskatten til å begynne med er lavere enn produksjonsavgiften, slik at netto grunnrenteskatt de første årene blir null for alle selskaper. Ved samordning mot alminnelig inntekt til skattefordelingsfondet er noen av selskapene i skatteposisjon og nettoskatten

Tabell 15.3. **Andel selskaper i skatteposisjon ved de to ulike samordningsalternativene**

	1997	2006	2016	2026	2036	2046	2056
Samordn. mot grunn-renteskatt	0,00	47,37	84,21	84,21	94,74	94,74	100,00
Samordn. mot skatte-fordelingsfond	63,16	63,16	68,42	68,42	68,42	73,68	73,68

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen KRAFTSKATT.

Figur 15.3. **Fordelingen av kraftsalgsinntekter, prosent, referansealternativet**

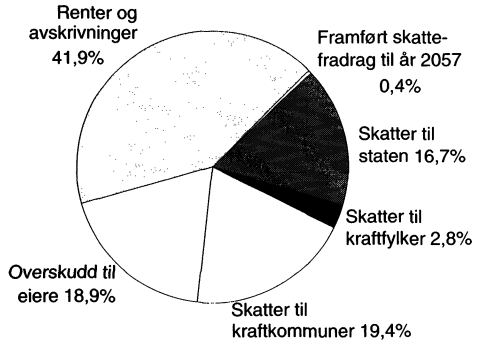

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen KRAFTSKATT.

Figur 15.4. **Fordelingen av kraftsalgsinntekter, prosent, alternativet med 0,5 prosent realprisvekst**

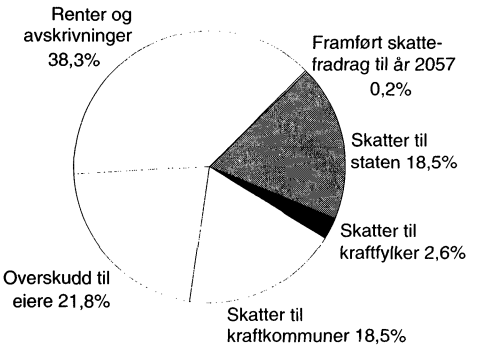

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Skattemodellen KRAFTSKATT.

til skattefordelingsfondet blir positiv fra og med første beregningsår. Grunnrenteskatten har imidlertid bedre evne til å vokse seg større enn produksjonsavgiften enn det skatt på alminnelig inntekt til skattefordelingsfondet har. Tidsprofilene i figur 15.2 tyder på at ved samordning mot skattefordelingsfondet vil flere selskaper vil være i skatteposisjon tidlig i beregningsperioden enn ved samordning mot grunnrenteskatten, men at dette vil endres lenger ut i beregningsperioden på grunn av lavere vekst i skatt til skattefordelingsfondet. Tabell 15.3 viser at dette er tilfellet, og tallene viser at en del av kraftselskapene har vanskelig for noensinne å komme i skatteposisjon ved samordning mot skattefordelingsfondet. Dette vil være tilfelle dersom framførte fradrag akkumuleres så raskt til å begynne med at senere vekst i utlignet skatt ikke er tilstrekkelig til « å ta igjen» de akkumulerte fradragene.

Figur 15.3 viser hvordan nåverdien av driftsinntektene (salgsinntekter til produsentpris minus løpende driftsutgifter) blir fordelt mellom normalavkastning på den investerte kapital (renter og avskrivninger), fortjeneste til eierne og inntekter for skattekreditorene ved referansealternativet og samordning mot skattefordelingsfondet.

For å se hvordan skattene fanger opp endringer i lønnsomhet har en også beregnet skattene under en forutsetning om 0,5 prosent realvekst i kraftprisene gjennom hele beregningsperioden. Figur 15.4 viser

den tilsvarende fordelingen av inntektene ved dette alternativet.

Ved referansealternativet er nåverdien av netto driftsinntekter om lag 210 milliarder kroner. Eierne mottar om lag like mye av dette som fortjeneste som kraftkommunene får i skatteinntekter. Om lag 42 prosent av inntektene går med til å dekke avskrivninger og renter på den investerte kapitalen. Ubenyttede fradrag for produksjonsavgift er en fordring som selskapene vil ha på skattefordelingsfondet i siste beregningsår. Nåverdien av disse fordringene utgjør en svært liten del av nåverdien av de samlede driftsinntektene. Ved vekstalternativet øker nåverdien av driftsinntektene til 230 milliarder kroner. Både eiernes og statens andel av dette øker i forhold til den andelen som går med til å betjene kapitalen. Kraftkommunenes andel av inntektene blir noe mindre, noe som reflekterer at kommuneskattene (og fylkesskattene) er lite følsomme for variasjoner i lønnsomhet, i motsetning til statsskattene. Den økonomiske risikoen ved driften av kraftverkene bæres altså først og fremst av eierne og staten, hvis inntekter i stor grad vil avhenge av størrelsen på grunnrenten. Kraftkommunenes inntekter er derimot mer skjermet mot risiko, ved at de påvirkes lite av endringer i forutsetninger om priser og lønnsomhet.

Prosjektmedarbeidere: Erik Fjærli og Bård Lian.

Referanser

Altman, E.I.(1968): Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of bankruptcy, *Journal of Finance* **23**, 4, 589-609.

Andersen, A.S. og R. Aaberge (1983): *Analyse av ulikhet i fordelinger av levekår*, Rapporter 83/21, Statistisk sentralbyrå.

Andersen, C., N. Langbraaten og J.G. Sannarnes (1993*): Skattereform, indtægtsfordeling og skattestruktur*, SNF-rapport 54/93.

Andreassen, L., D. Fredriksen and O. Ljones (1994): "The Future Burden of Public Pension Benefits: A Microsimulation Study" i Harding (eds.): *Microsimulation and Public Policy*, North Holland, 329-357.

Arneberg, M.W. (1994): *Dokumentasjon av prosjektet LOTTE-TRYGD*, Rapporter 94/29, Statistisk sentralbyrå.

Arneberg, M.W. (1996): Lønner det seg å jobbe? Kompensasjonsgrader i den norske velferdsmodellen, *Økonomiske analyser* 1996, 4, Statistisk sentralbyrå, 14-23.

Arneberg, M.W., H.A. Gravningsmyhr, K. Hansen, N. Langbraaten, B. Lian og T.O. Thoresen (1995): *LOTTE - en mikrosimuleringsmodell for beregning av skatter og trygder*, Rapporter 95/19, Statistisk sentralbyrå.

Arneberg, M.W. og H.A. Gravningsmyhr (1994): Pensjonistbeskatningen - kostnader og fordelingsvirkninger, *Økonomiske analyser* 1994, 7, Statistisk sentralbyrå, 3-11.

Aslaksen, I, H.A. Gravningsmyhr og J. Aasness (1995): Fordelingseffektivitet av ulike typer direkte beskatning - en analyse av «barnerelevante» ordninger, *Økonomiske analyser* 1995, 8, Statistisk sentralbyrå, 3-8.

Aslaksen, I., H.A. Gravningsmyhr og T. Fagerli (1995a):Produksjon og konsum i husholdningene, Notater 95/26, Statistisk sentralbyrå.

Aslaksen, I., H.A. Gravningsmyhr og T. Fagerli (1995b): Measuring Household Production in an Input-output Framework: The Norwegian Experience, *Statistical Journal of the United Nations ECE* **12**, 111-131.

Aslaksen, I. og C. Koren (1995): Det ubetalte husholdsarbeidet - omfang og fordeling, *Tidsskrift for samfunnsforskning* **36**, 3-30.

Aslaksen, I., H.A. Gravningsmyhr og C. Koren (1996): Ubetalt arbeid i husholdningene - fordelingen av utvidet inntekt, vedlegg 6 til NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier.*

Atkinson, A., L. Rainwater og T. Smeeding (1995): *Income Distribution in OECD Countries,* Social Policy Studies 18, OECD.

Barstad, A. (1995): Levekår i by og land, *Samfunnsspeilet* 1995, 1, Statistisk sentralbyrå.

Birch-Sørensen, P. (1994): Some old and new issues in the Theory of Corporate Income Taxation, *Finanzarchiv* **51**, 4, 425 - 456.

Bojer, H. (1990): Inntekt og ulikhet, Senter for anvendt forskning, Notat 6/90.

Brathaug, A.L. (1990): Verdiskaping i husholdningene, *Økonomiske analyser* 1990, 3, Statistisk sentralbyrå.

Bye, T.A. og E. Fjærli (1996): Kraftbeskatning. En ananlyse av ulike skatteopplegg i forhold til kraftverk, *Økonomiske analyser* 1996, 4, Statistisk Sentralbyrå, 3-13.

Dahle, A.B. og H. Kitterød (1992): Time Use Studies in Evaluation of Household Work. The Norwegian Experience, upublisert notat, Statistisk sentralbyrå.

Fjærli, E., D. Lund og J.K. MacKie-Mason (1996): The choice between owner's wages and dividends under the dual income tax, upublisert manuskript, juli 1996.

Gravningsmyhr, H. A. (1995): Pensjonister, pensjon og skattlegging, *Økonomiske analyser* 1995, 3, Statistisk sentralbyrå.

Haraldsen, G. og H. Kitterød (1992): *Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90. Tidsnyttingsundersøkelsene,* Sosiale og økonomiske studier 76, Statistisk sentralbyrå.

Hausman, J.A. (1981): «Labor supply» i H. Aaron og J. Pechman (red.): *How Taxes affect Economic Behavior,* Brookings Institution, Washington D.C.

Innst. S. (1996-97) Innstilling fra finanskomiteen om nasjonalbudsjettet 1997.

Kanniainen, V. og J. Sødersten (1994): Cost of monitoring and corporate taxation, *Journal of Public Economics* **55**, 307-321.

Kanniainen, V. og J. Sødersten (1995): The importance of reporting conventions for the theory of corporate taxation, *Journal of Public Economics* **57**, 417- 430.

Koren, C. (1997): *Trygd og omsorgsarbeid,* NOVA rapport, NOVA.

Larsen, E.R. og J. Aasness (1996): Kostnader ved barn og ekvivalensskalaer basert på Engels metode og forbruksundersøkelsen 1989-91, vedlegg 5 til NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier.*

Lian B. og K.O. Aarbu (1996): Dokumentasjon av LOTTE-AS, Notater 96/8, Statistisk sentralbyrå.

Lie, T. (1996): Grunnrenteskatt og utvalgte egenskaper ved skattesystemet for den norske vannkraftsektoren, Upublisert hovedoppgave, Universitetet i Oslo, 1996.

Moffit, R. (1986): The econometrics of piecewise-linear budget constraints, *Journal of Business & Economic Statistics* **4**, 3, 317-328.

NOU 1992:34 *Skatt på kraftselskap*, Finansdepartementet, Oslo: Akademika.

NOU 1995:16 *Fra sparing til egenkapital*, Finans- og tolldepartementet, Oslo: Akademika.

NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier*, Barne- og familiedepartementet, Oslo: Akademika.

OECD (1996a): *National Accounts 1982-1994. Volume II.*

OECD (1996b): *Revenue Statistics of OECD member countries.*

Ot.prp.nr. 23 (1995-96) Skattlegging av kraftforetak, Finansdepartementet.

Rainwater, L. (1988): Inequalities in the Economic Well-Being of Children and Adults in Ten Nations, LIS Working Paper 19.

Sandmo, A. (1988): Lavere moms på maten?, Notat 88/42, Bergen: LOS-senter.

Sen, A. (1974): Informational bases of alternative welfare approaches: aggregation and income distribution, *Journal of Public Economics* **4**, 387-403.

Sosial- og helsedepartementet (1995): *Velferdsmeldingen*, St.meld. nr. 35(1994-95).

Statistisk sentralbyrå (1975): *Skattestatistikk 1972*, NOS A 664.

Statistisk sentralbyrå (1991): *Aktuelle skattetall 1991*, Rapporter 91/17.
Statistisk sentralbyrå (1996a): *Statistisk årbok 1996.*

Statistisk sentralbyrå (1996b): *Arbeidsmarkedstatistikk 1995*, NOS C 325.

Statistisk sentralbyrå (1996c): *Utdanningsstatistikk. Universiteter og høgskoler 1. oktober 1994*, NOS C 318.

Statistisk sentralbyrå (1996d): Størst skatteøkning i Møre og Romsdal, Rogaland og Aust-Agder på 90-tallet, *Ukens statistikk* 1996, 6, s. 4-5.

Statistisk sentralbyrå (1996e): Mindre renteinntekter - økt aksjeutbytte, *Ukens statistikk* 1996, 12, s. 9.

Statistisk sentralbyrå (1996f): Stadig flere betaler toppskatt, *Ukens statistikk* 1996, 13, s. 6.

Statistisk sentralbyrå (1996g): Dyrere bruktboliger i 1995, *Ukens statistikk* 1996, 14/15, s. 3.

Statistisk sentralbyrå (1996h): Endringer i inntektsfordelingen 1986-1994, *Ukens statistikk* 1996, 22, s. 12-13.

Statistisk sentralbyrå (1996i): Fortsatt økning i utbetalt aksjeutbytte, Ukens statistikk 1996, 50, s. 6.

Statistisk sentralbyrå (1997): *De offentlige sektorers finanser 1988-1995*, NOS C 373.

Stølen, N.M. (1996): Hvorfor har yrkesaktiviteten blant kvinner økt? Et makroperspektiv, vedlegg 7 til NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier.*

Thoresen, T.O. og K.O. Aarbu (1995): Skattereformen og progressivitet i skattesystemet. *Økonomiske analyser* 1995, 9, Statistisk sentralbyrå, 31-37.

Thoresen, T.O. (1996): Vedlegg 1-4 til NOU 1996:13 *Offentlige overføringer til barnefamilier.*

Vestli, S. (1996a): Avklaring av begrep og kjennemerker i familie- og barnestatistikken, Notater 96/24, Statistisk sentralbyrå.

Vestli, S. (1996b): Med barn i fokus: Barnestatistikk fra 1989 til 1995, *Samfunnsspeilet* 1996, 3, Statistisk sentralbyrå, 23-26.

Aaberge, R. (1986): On the problem of measuring inequality, Discussion Papers 14, Statistisk sentralbyrå.

Aaberge, R. og T. Wennemo (1988): *Inntektsulikhet i Norge 1973-1985*, Rapporter 88/15, Statistisk sentralbyrå.

Aaberge, R., J.K. Dagsvik og S. Strøm (1995): Labor Supply Responses and Welfare Effects of Tax Reforms, *Scandinavian Journal of Economics* **97**, 635-659.

Aaberge, R. og I. Aslaksen (1996): Decomposition of the Gini Coefficient by Income Components: Various Types of Applications and Interpretations, Discussion Papers 182, Statistisk sentralbyrå.

Aarbu, K.O. (1994): Utnyttelse av avskrivninger og avsetninger i norske foretak, *Økonomiske analyser* 1994, 4, Statistisk sentralbyrå, 35-41.

Aarbu, K.O. og J.K. Mackie-Mason (1996): Why do some corporations pay more tax than necessary, mimeo.

Aarbu, K.O. og B. Lian (1996): *Skattereformen og delingsmodellen: En empirisk analyse*, Sosiale og økonomiske studier 94, Statistisk sentralbyrå.

Aasness, J. (1993): Fordelingsvirkninger av barnetrygd og matmoms - en analyse basert på LOTTE-KONSUM, *Økonomiske analyser* 1993, 8, Statistisk sentralbyrå, 80-88.

Aasness, J. (1995): A microsimulation model of consumer behavior for tax analyses, Paper presented at the Nordic seminar on microsimulation models, Oslo, May 1995.

DEL IV: Tabellvedlegg

Vedlegg A

Offentlige inntekter og utgifter i OECD-land

Tabell A1. **Inntektsskatter i alt etter skatteform, i prosent av bruttonasjonalprodukt. 1995**[1]

Land	Skatt på inntekt og formue	Trygde- og pensjons-premier	Eiendoms-skatt	Produk-sjonsskatt[2]	Andre skatter	Skatte-inntekter i alt
Danmark	31,3	1,6	1,8	16,6	0,4	51,7
Sverige	21,6	14,4	1,4	11,6	1,2	50,2
Belgia	17,6	15,4	1,1	11,8	-	45,9
Tsjekkia	11,3	18,6	0,6	15,2	0,1	45,8
Finland	18,4	12,4	1,1	13,8	0,1	45,8
Frankrike	7,8	19,3	2,3	12,2	2,9	44,5
Nederland	11,6	18,8	1,8	12,0	0,2	44,4
Luxemburg	17,0	11,8	3,2	11,7	-	43,7
Polen	13,3	13,3	1,2	15,4	0,4	43,6
Hellas	8,7	14,7	1,4	17,4	0,3	42,5
Østerrike	11,1	15,2	0,6	11,7	3,4	42,0
Italia	15,2	13,0	2,3	11,2	0,1	41,8
Norge	14,6	9,8	1,2	16,1	-	41,7
Ungarn	9,3	14,1	0,5	16,5	0,6	41,0
Tyskland	11,8	15,4	1,1	10,8	-	39,1
New Zealand	23,2	-	1,9	12,7	0,3	38,1
Canada	16,0	6,1	4,0	9,5	0,5	36,1
Irland	13,8	5,2	1,6	14,4	0,4	35,4
Storbritannia	13,0	6,2	3,7	12,2	0,1	35,2
Sveits	12,7	13,0	2,4	6,3	-	34,4
Spania	10,0	12,4	1,8	9,8	0,2	34,2
Portugal	8,8	8,6	0,8	15,5	0,2	33,9
Australia	17,3	-	2,6	9,4	2,0	31,3
Island	10,6	2,5	2,8	15,0	-	30,9
Japan	10,5	9,8	3,1	4,3	0,1	27,8
USA	12,3	7,0	3,4	4,9	-	27,6
Tyrkia	6,6	3,2	0,7	8,7	1,9	21,1
Mexico	5,8	3,7	-	9,0	0,3	18,8

[1] Tallene for Hellas, Ungarn, Canada, Japan, USA og Mexico er for 1994.
[2] Inneholder blant annet merverdiavgift og avgift på investeringer.
Kilde: «Revenue statistics of OECD member countries»

Tabell A2. **Offentlige inntekter og utgifter i prosent av bruttonasjonalprodukt. Utvalgte land[1]. 1994**

Land	Brutto[2] nasjonal-produkt pr. inn-bygger. Indeks	Inntekter: I alt	Inntekter: Av dette Brutto-skatter i alt	Utgifter: Subsidier og stønader til private i alt	Utgifter: Offentlig konsum: I alt	Utgifter: Offentlig konsum: Av dette Militære formål	Netto-sparing[3]	Netto-skatter i alt[4]
	OECD=100	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent
Norge[5]	118	50,3	42,1	21,9	21,3	2,4	2,6	20,2
Danmark	110	59,1	51,3	26,1	25,6	1,8	-2,0	25,3
Finland	87	53,1	47,2	28,7	22,4	1,7	-4,7	18,5
Sverige	93	57,7	50,0	30,9	27,3	..	-9.0	19,2
Belgia	108	50,9	46,6	24,8	15,0	..	-3,7	21,9
Frankrike	103	46,8	42,8	23,2	19,6	..	-4,2	19,7
Hellas	61	44,2	40,0	17,9	18,5	..	-8,4	22,1
Italia	100	44,9	39,7	22,0	17,1	..	-6,0	17,7
Nederland	100	52,0	46,6	27,1	14,2	..	-1,3	19,5
Spania	73	39,1	34,7	18,5	16,9	..	-3,5	16,2
Storbritannia	95	37,3	33,1	15,1	21,6	3,5	-5,0	18,0
Sveits	128	36,7	32,8	19,4	14,1	..	-0,2	13,4
Forbundsrepublikken Tyskland	106[6]	45,9	42,0	16,6	17,8	..	0,1	25,4
Østerrike	108	47,4	42,7	20,2	18,8	0,9	0,5	22,4
Canada	109	42,2	36,4	16,7	20,2	..	-4,3	19,7
USA	137	29,9	27,4	12,2	16,1	..	-3,8	15,2
Japan	111	32,2	28,0	13,7	9,6	0,9	5,1	14,3

[1] For andre land enn Norge, er tallene hentet fra National Accounts 1982-1994, Vol. II
[2] Statistisk Årbok 1996, Tabell 522
[3] Anvendt til netto realinvestering og endring i fordringer/gjeld(finansinvesteringer).
[4] Bruttoskatter i alt minus subsidier og stønader til private i alt.
[5] Statistisk Årbok 1996 eller Statistisk Sentralbyrås «Økonomiske analyser 4/96»
[6] Tallet gjelder for hele Tyskland.
Kilde: OECD National Accounts 1982-1994. Volume II.

Tabell A3. **Utviklingen i totale skatter. Prosent av bruttonasjonalproduktet. Utvalgte land[1]**

Land	Bruttoskatter i alt	Subsidier og stønader til private i alt	Nettoskatter i alt[2]
	Prosent	Prosent	Prosent
Norge[3]			
1992	41,7	23,0	18,7
1993	41,2	22,8	18,4
1994	42,1	21,9	20,2
Danmark			
1992	48,9	23,8	25,1
1993	50,1	24,7	25,4
1994	51,3	26,1	25,2
Finland			
1992	46,9	27,7	19,2
1993	45,5	29,2	16,3
1994	47,2	28,7	18,5
Sverige			
1992	51,0	29,3	21,7
1993	50,2	31,4	18,8
1994	50,0	30,9	19,1
Frankrike			
1992	42,0	22,3	19,7
1993	42,6	23,4	19,2
1994	42,8	23,2	19,6
Nederland			
1992	47,1	28,5	18,6
1993	48,3	28,7	19,6
1994	46,6	27,1	19,5
Storbritannia			
1992	33,6	14,7	18,9
1993	32,6	15,4	17,2
1994	33,1	15,1	18,0
Forbundsrepublikken Tyskland			
1992	41,2	15,4	25,8
1993	41,9	16,5	25,4
1994	42,0	16,6	25,4

[1] For andre land enn Norge, er tallene hentet fra National Accounts 1982-1994, Vol. II.
[2] Bruttoskatter i alt minus subsidier og stønader til private i alt.
[3] Statistisk Årbok 1996 eller Statistisk Sentralbyrås «Økonomiske analyser 4/96».
Kilde: OECD National Accounts 1982-1994. Volume II.

Tabell A4. **Bruttoskatter etter skatteform. Utvalgte land[1]**

Land	I prosent av bruttonasjonalproduktet			I prosent av skatter i alt		
	Trygde-premier	Skatt på inntekt og formue	Produksjons-skatter[2]	Trygde-premier	Skatt på inntekt og formue	Produksjons-skatter[2]
	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent
Norge[3]						
1992	11,1	15,0	15,6	26,7	35,9	37,4
1993	10,1	15,2	15,8	24,6	37,0	38,4
1994	10,0	15,8	16,3	23,8	37,5	38,7
Danmark						
1992	1,6	30,0	17,3	3,3	61,3	35,4
1993	1,7	30,9	17,5	3,3	61,7	35,0
1994	1,7	31,5	18,1	3,3	61,4	35,3
Finland						
1992	14,6	17,3	15,0	31,1	36,8	32,1
1993	15,1	15,5	14,8	33,2	34,2	32,6
1994	15,4	17,3	14,6	32,6	36,5	30,9
Sverige						
1992	14,3	20,5	16,3	28,1	40,0	31,9
1993	13,8	20,8	15,6	27,4	41,5	31,1
1994	13,7	21,4	15,0	27,4	42,7	29,9
Frankrike						
1992	19,4	9,0	13,6	46,3	21,4	32,3
1993	19,6	9,2	13,8	46,0	21,6	32,4
1994	19,3	9,5	14,1	45,0	22,1	32,9
Nederland						
1992	18,5	15,9	12,7	39,3	33,7	27,0
1993	18,6	16,8	13,0	38,4	34,8	26,8
1994	19,6	14,1	13,0	42,0	30,2	27,8
Storbritannia						
1992	6,2	13,0	14,4	18,6	38,6	42,8
1993	6,2	12,2	14,2	19,0	37,4	43,6
1994	6,3	12,7	14,2	19,0	38,2	42,8
Forbundsrepublikken Tyskland						
1992	16,1	12,2	13,0	39,0	29,5	31,5
1993	16,7	11,8	13,6	39,9	28,2	31,9
1994	17,0	11,2	13,7	40,5	26,8	32,7

[1] For andre land enn Norge, er tallene hentet fra National Accounts, detailed tables, 1982-1994, Vol. II.
[2] Produksjonsskatter er avgifter på produksjon av varer (tidligere: indirekte skatter).
[3] Statistisk Årbok 1996 eller Statistisk Sentralbyrås «Økonomiske analyser 4/96».
Kilde: OECD National Accounts 1982-1994. Volume II.

Tabell A5. **Bruttoskatter fordelt på statsforvaltning og kommuneforvaltning. Påløpte skatter. Utvalgte land[1]**

Land	I prosent av bruttonasjonalproduktet		I prosent av skatter i alt[2]	
	Skatter[2] til statsforvaltning	Skatter til kommuneforvaltning	Skatter[2] til statsforvaltning	Skatter til kommuneforvaltning
	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent
Norge[3]				
1992	33,2	8,5	79,7	20,3
1993	32,4	8,8	78,7	21,3
1994	33,5	8,6	79,6	20,4
Danmark				
1992	33,6	15,3	68,8	31,2
1993	34,6	15,5	69,1	30,9
1994	35,4	15,9	69,0	31,0
Finland				
1992	37,2	9,7	79,4	20,6
1993	35,7	9,8	78,5	21,5
1994	36,6	10,7	77,4	22,6
Sverige				
1992	32,4	18,5	63,6	36,4
1993	32,5	17,7	64,7	35,3
1994	33,3	16,8	66,5	33,5
Frankrike				
1992	37,8	4,1	90,2	9,8
1993	38,2	4,4	89,7	10,3
1994	38,3	4,5	89,5	10,5
Nederland				
1992	45,6	1,5	96,8	3,2
1993	46,7	1,6	96,6	3,4
1994	45,0	1,7	96,5	3,5
Storbritannia				
1992	33,6	0,02	99,9	0,1
1993	32,5	0,02	99,9	0,1
1994	33,1	0,02	99,9	0,1
Forbundsrepublikken Tyskland				
1992	29,4	11,9	71,3	28,7
1993	29,7	12,2	70,9	29,1
1994	30,1	11,9	71,7	28,3

[1] For andre land enn Norge, er tallene hentet fra National Accounts, detailed tables, 1982-1994, Vol. II.
[2] Omfatter trygdepremier.
[3] Statistisk Årbok 1996 eller Statistisk Sentralbyrås «Økonomiske analyser 4/96».
Kilde: OECD National Accounts 1982-1994. Volume II.

Vedlegg B

Gjennomsnittsskatt og marginalskatt for noen familityper

Tabell B1. **Utviklingen i inntektsskatter (medregnet trygdepremier) i prosent av inntekt deflatert med gjennomsnittlig lønnsvekst pr. normalårsverk**

Brutto lønnsinntekt i 1996	1980	1985	1990	1994	1995	1996
Enslige						
Kr 100 000	23,7	24,8	25,2	23,4	23,6	23,7
" 125 000	26,7	27,1	26,9	24,7	24,9	25,0
" 150 000	29,4	28,6	28,0	25,7	25,8	25,9
" 175 000	31,5	29,9	29,6	27,1	27,2	27,3
" 200 000	33,6	31,4	31,4	28,2	28,3	28,4
" 225 000	35,9	33,3	33,3	29,0	29,3	29,4
" 250 000	38,3	35,5	35,0	30,7	30,9	31,0
" 275 000	40,6	37,6	37,0	32,3	32,6	32,7
" 300 000	42,7	39,6	38,9	33,8	34,0	34,1
" 325 000	44,8	41,4	40,4	35,0	35,2	35,3
" 350 000	46,6	43,0	41,8	36,0	36,2	36,3
Ektefeller uten barn						
Kr 100 000	18,0	18,8	19,0	16,6	17,0	17,2
" 125 000	20,8	21,7	21,9	19,3	19,6	19,8
" 150 000	23,0	23,6	23,9	21,1	21,4	21,5
" 175 000	25,2	25,1	25,3	23,2	23,5	23,6
" 200 000	27,4	26,5	26,4	24,7	25,0	25,1
" 225 000	29,2	27,8	28,3	26,0	26,2	26,3
" 250 000	31,1	29,2	30,2	27,0	27,2	27,2
" 275 000	33,2	30,9	32,0	27,9	28,2	28,3
" 300 000	35,3	32,9	33,6	29,6	29,9	30,0
" 325 000	37,5	34,9	35,3	31,1	31,4	31,5
" 350 000	39,5	36,8	37,0	32,4	32,7	32,8
Ektefeller med to barn						
Kr 100 000	-0,2	-4,5	-8,2	-10,3	-9,4	-8,7
" 125 000	6,3	3,0	0,2	-2,2	-1,5	-0,9
" 150 000	10,9	8,1	5,8	3,2	3,8	4,3
" 175 000	14,8	11,8	9,8	7,8	8,4	8,8
" 200 000	18,3	14,9	12,8	11,3	11,8	12,2
" 225 000	21,2	17,4	16,2	14,0	14,5	14,8
" 250 000	23,9	19,9	19,3	16,2	16,6	16,9
" 275 000	26,6	22,5	22,2	18,1	18,6	18,9
" 300 000	29,3	25,2	24,6	20,6	21,1	21,4
" 325 000	31,9	27,7	27,0	22,8	23,3	23,5
" 350 000	34,3	30,1	29,3	24,7	25,2	25,4

En har regnet med en prisstigning fra 1995 til 1996 på 1,4 prosent.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell B2. **Utviklingen i marginale inntektsskatter (medregnet trygdepremier) for inntekt deflatert med gjennomsnittlig lønnsvekst pr. normalårsverk**

Brutto lønnsinntekt i 1996	1980	1985	1990	1994	1995	1996
Enslige						
Kr 100 000	38,1	36,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 125 000	43,1	36,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 150 000	43,1	36,2	33,8	30,2	35,8	35,8
" 175 000	48,1	41,2	43,8	35,8	35,8	35,8
" 200 000	54,1	47,2	43,8	35,8	35,8	35,8
" 225 000	55,8	53,2	50,8	45,3	45,3	45,3
" 250 000	60,1	58,2	50,8	45,3	49,5	49,5
" 275 000	65,1	58,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 300 000	68,3	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 325 000	70,1	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 350 000	70,1	68,2	59,3	49,5	49,5	49,5
Ektefeller uten barn						
Kr 100 000	32,1	33,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 125 000	32,1	33,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 150 000	38,1	33,2	33,8	30,2	35,8	35,8
" 175 000	43,1	36,2	33,8	35,8	35,8	35,8
" 200 000	43,1	36,2	33,8	35,8	35,8	35,8
" 225 000	48,1	41,2	43,8	35,8	35,8	35,8
" 250 000	50,5	47,2	50,8	35,8	35,8	35,8
" 275 000	54,1	53,2	50,8	45,3	45,5	45,3
" 300 000	50,1	58,2	50,8	59,5	49,5	49,5
" 325 000	65,1	58,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 350 000	65,1	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
Ektefeller med to barn						
Kr 100 000	32,1	33,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 125 000	32,1	33,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 150 000	38,1	33,2	33,8	30,2	35,8	35,8
" 175 000	43,1	36,2	33,8	35,8	35,8	35,8
" 200 000	43,1	36,2	33,8	35,8	35,8	35,8
" 225 000	48,1	41,2	43,8	35,8	35,8	35,8
" 250 000	50,5	47,2	50,8	35,8	35,8	35,8
" 275 000	54,1	53,2	50,8	45,3	45,3	45,3
" 300 000	60,1	58,2	50,8	49,5	49,5	49,5
" 325 000	65,1	58,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 350 000	65,1	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5

En har regnet med en prisstigning fra 1995 til 1996 på 1,4 prosent.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell B3. **Utviklingen i inntektsskatter (medregnet trygdepremier) i prosent av konstante realinntekter deflatert med konsumprisindeksen**

Brutto lønnsinntekt i 1996	1980	1985	1990	1994	1995	1996
Enslige						
Kr 100 000	25,7	26,1	25,9	23,6	23,8	23,7
" 125 000	28,9	28,1	27,5	24,9	25,1	25,0
" 150 000	31,4	29,5	28,7	26,0	26,1	25,9
" 175 000	33,8	31,2	30,9	27,4	27,5	27,3
" 200 000	36,5	33,4	32,9	28,4	28,5	28,4
" 225 000	39,2	35,8	34,9	29,6	29,8	29,4
" 250 000	41,8	38,1	37,0	31,3	31,4	31,0
" 275 000	44,2	40,3	39,1	33,0	33,1	32,7
" 300 000	46,3	42,2	40,7	34,3	34,4	34,1
" 325 000	48,2	44,1	42,2	35,5	35,6	35,3
" 350 000	49,9	45,8	43,4	36,5	36,6	36,3
Ektefeller uten barn						
Kr 100 000	19,9	20,4	20,3	17,1	17,4	17,2
" 125 000	22,4	23,0	23,0	19,7	19,9	19,8
" 150 000	25,0	24,8	24,8	21,6	21,8	21,5
" 175 000	27,6	26,4	26,1	23,6	23,8	23,6
" 200 000	29,7	27,8	27,9	25,1	25,3	25,1
" 225 000	32,0	29,4	30,0	26,3	26,5	26,3
" 250 000	34,4	31,5	32,0	27,3	27,4	27,2
" 275 000	36,9	33,8	33,8	28,5	28,7	28,3
" 300 000	39,2	35,9	35,7	30,3	30,4	30,0
" 325 000	41,5	38,0	37,5	31,8	31,9	31,5
" 350 000	43,6	39,8	39,1	33,0	33,2	32,8
Ektefeller med to barn						
Kr 100 000	4,1	-0,2	-4,3	-8,9	-8,3	-8,7
" 125 000	9,8	6,4	3,3	-1,1	-0,6	-0,9
" 150 000	14,6	11,0	8,4	4,3	4,7	4,3
" 175 000	18,6	14,6	12,0	8,8	9,2	8,8
" 200 000	21,9	17,5	15,6	12,2	12,5	12,2
" 225 000	25,0	20,3	19,0	14,8	15,1	14,8
" 250 000	28,1	23,2	22,2	16,9	17,1	16,9
" 275 000	31,2	26,2	24,8	19,1	19,4	18,9
" 300 000	34,0	29,0	27,5	21,6	21,9	21,4
" 325 000	36,7	31,6	29,9	23,8	24,0	23,5
" 350 000	39,1	33,9	32,0	25,6	25,8	25,4

En har regnet med en prisstigning fra 1995 til 1996 på 1,4 prosent.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell B4. **Utviklingen i marginale inntektsskatter (medregnet trygdepremier) for konstante realinntekter deflatert med konsumprisindeksen**

Brutto lønnsinntekt i 1996	1980	1985	1990	1994	1995	1996
Enslige						
Kr 100 000	38,1	36,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 125 000	43,1	36,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 150 000	48,1	41,2	43,8	35,8	35,8	35,8
" 175 000	54,1	46,3	43,8	35,8	35,8	35,8
" 200 000	60,1	53,2	50,8	35,8	35,8	35,8
" 225 000	65,1	58,2	50,8	45,3	45,3	45,3
" 250 000	65,1	60,6	59,3	49,5	49,5	49,5
" 275 000	70,1	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 300 000	70,2	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 325 000	70,2	68,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 350 000	74,1	68,2	59,4	49,5	49,5	49,5
Ektefeller uten barn						
Kr 100 000	32,1	33,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 125 000	38,1	33,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 150 000	40,2	36,2	33,8	35,8	35,8	35,8
" 175 000	43,1	36,2	33,8	35,8	35,8	35,8
" 200 000	48,1	41,2	43,8	35,8	35,8	35,8
" 225 000	54,1	47,2	50,8	35,8	35,8	35,8
" 250 000	60,1	53,2	50,9	35,8	35,8	35,8
" 275 000	65,1	58,2	50,9	49,5	49,5	45,3
" 300 000	65,1	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 325 000	70,1	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 350 000	70,1	64,7	59,3	49,5	49,5	49,5
Ektefeller med to barn						
Kr 100 000	32,1	33,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 125 000	38,1	33,2	33,8	30,2	30,2	30,2
" 150 000	40,2	36,2	33,8	35,8	35,8	35,8
" 175 000	43,1	36,2	33,8	35,8	35,8	35,8
" 200 000	48,1	41,2	43,8	35,8	35,8	35,8
" 225 000	54,1	47,2	50,8	35,8	35,8	35,8
" 250 000	60,1	53,2	50,8	35,8	35,8	35,8
" 275 000	65,1	58,2	50,8	49,5	49,5	45,3
" 300 000	65,1	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 325 000	70,1	63,2	59,3	49,5	49,5	49,5
" 350 000	70,1	64,7	59,3	49,5	49,5	49,5

En har regnet med en prisstigning fra 1995 til 1996 på 1,4 prosent.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg C

Regionale forskjeller i barnefamilienes økonomi

Tabell C1. **Inntektsstatistikk for Oslo med og uten innvandrerpopulasjonen. Ektepar med 2 barn under 17 år. 1994**

Antall yrkes-tilknyttede i familien	Med innvandrere	Uten innvandrere
0	5,6	1,1
1	25,1	21,7
2	69,3	77,2
Andel ektepar som har skatteklasse 2	22,5	16,4
Gjennomsnittlig beløp		
Yrkesinntekt	440 900	496 300
Kapitalinntekt	44 500	54 100
Overføringer	46 600	39 900
Inntekt etter skatt	389 500	427 800
Gjennomsnitt		
Desil 1	135 700	200 000
Desil 10	968 600	1 036 400
Gini	0,275	0,248
Antall familier	11 806	9 202

Kilde: Inntektsregisteret 1994.

Tabell C2. **Inntektsnivå og ulikhet blant ektepar med 2 barn. Inntekt etter skatt. 1994**

	Gjennomsnitt			Ratio desil 10/ desil 1	Gini
	Alle	Desil 1	Desil 10		
Oslo	389 500	135 700	968 600	7,1	0,275
Bergen	343 200	174 000	602 300	3,5	0,178
Trondheim	344 200	161 600	590 727	3,7	0,175
Stavanger	385 565	169 800	796 170	4,7	0,222

Kilde: Inntektsregisteret 1995.

Vedlegg D

Fordelingen av ektefellers yrkesinntekt 1973-1993

Tabell D1. **Gjennomsnittlig yrkesinntekt for ektepar og ektefellene, etter ektefellenes yrkesaktivitet. 1973, 1979, 1982, 1985, 1988, 1991 og 1993. Kroner**

År	Enhet	Ektepar med minst én yrkesaktiv	Ektepar med én yrkesaktiv	Ektepar med to yrkesaktive
	Gifte menn	47 052	46 665	47 944
1973	Gifte kvinner	9 860	2 824	26 061
	Ektepar	56 913	49 489	74 005
	Gifte menn	95 545	93 413	98 235
1979	Gifte kvinner	27 150	8 135	51 139
	Ektepar	122 695	101 548	149 374
	Gifte menn	128 288	125 214	131 347
1982	Gifte kvinner	41 944	11 331	72 399
	Ektepar	170 232	136 544	203 746
	Gifte menn	160 975	152 971	167 984
1985	Gifte kvinner	56 825	19 961	89 105
	Ektepar	217 801	172 932	257 089
	Gifte menn	211 913	188 021	223 936
1988	Gifte kvinner	89 680	30 143	122 422
	Ektepar	300 873	218 164	346 358
	Gifte menn	239 596	208 196	256 278
1991	Gifte kvinner	108 461	36 626	146 626
	Ektepar	348 057	244 822	402 904
	Gifte menn	251 708	210 950	271 644
1993	Gifte kvinner	121 169	48 806	156 564
	Ektepar	372 877	259 756	428 208

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

Tabell D2. **Gini-koeffisienten i fordelinger av yrkesinntekt for gifte menn, gifte kvinner og ektepar etter yrkesaktivitet, i 1973, 1979, 1982, 1985, 1988, 1991 og 1993**

År	Enhet	Ektepar med minst én yrkesaktiv	Ektepar med én yrkesaktiv	Ektepar med to yrkesaktive
	Gifte menn	0,273	0,298	0,213
1973	Gifte kvinner	0,695	0,844	0,257
	Ektepar	0,260	0,261	0,181
	Gifte menn	0,265	0,306	0,211
1979	Gifte kvinner	0,575	0,805	0,228
	Ektepar	0,246	0,260	0,166
	Gifte menn	0,263	0,319	0,206
1982	Gifte kvinner	0,536	0,842	0,229
	Ektepar	0,245	0,267	0,167
	Gifte menn	0,269	0,327	0,219
1985	Gifte kvinner	0,485	0,743	0,218
	Ektepar	0,231	0,244	0,169
	Gifte menn	0,278	0,364	0,231
1988	Gifte kvinner	0,427	0,730	0,231
	Ektepar	0,239	0,270	0,180
	Gifte menn	0,302	0,420	0,238
1991	Gifte kvinner	0,412	0,737	0,224
	Ektepar	0,257	0,297	0,190
	Gifte menn	0,298	0,441	0,228
1993	Gifte kvinner	0,385	0,698	0,218
	Ektepar	0,244	0,288	0,181

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Inntekts- og formuesundersøkelsene.

Vedlegg E

Tidsbruk, utvidet inntekt og husholdningsproduksjon i barnefamilier

Tabell E1. **Husholdsproduksjon i ulike husholdninger, 1990. Kroner pr. husholdning**

	Verdien av arbeidstid	Vare-innsats	Husholds-produksjon
Gjennomsnitt	164 800	61 650	226 450
Enslige kvinner	86 350	29 450	115 800
Enslige menn	64 900	30 550	95 450
Par uten barn	187 450	61 450	248 900
Par med barn 0-7 år	277 750	106 000	383 750
Par med barn 8-17 år	219 150	95 400	314 550

Kilde: Notater 95/26, Statistisk sentralbyrå.

Tabell E2. Produksjon av ulike varer og tjenester i husholdningene. Kroner

	Husarbeid	Vedlike-hold	Omsorgs-arbeid	Innkjøp	Annet husholds-arbeid	Reiser
Gjennomsnitt for alle	110 315	25 595	39 436	21 417	10 067	15 413
Enslige kvinner	68 504	8 131	5 629	13 703	5 569	7 250
Enslige menn	47 008	14 155	5 832	11 149	7 679	9 378
Par uten barn	133 424	36 797	16 862	25 364	10 843	19 689
Par med små barn	142 309	28 528	143 436	22 501	11 142	21 650
Par med eldre barn	165 013	29 713	57 664	24 838	11 763	20 416

Kilde: Notater 95/26, Statistisk sentralbyrå.

Vedlegg F

Inntekt og skatt for næringsvirksomhet

Tabell F1. **Utvikling i totale inntekter og skatter for personlig næringsdrivende etter hovedinntektens art[1]. 1993-1994**

	Mill. kroner		Relativ endring
	1993	1994	1993=100
Antall næringsdrivende	355 234	357 268	
Primærnæring	71 042	69 972	
Annen næring	116 925	117 871	
Lønn og pensjoner	167 267	169 425	
Alminnelig inntekt	60 753	70 113	115
Primærnæring	10 359	11 235	108
Annen næring	21 865	27 170	124
Lønn og pensjoner	28 529	31 707	111
Sum skatt	22 550	24 811	110
Primærnæring	3 371	3 692	110
Annen næring	8 999	10 220	114
Lønn og pensjoner	10 180	10 899	107
Herav:			
Inntektsskatt	15 438	17 033	110
Primærnæring	2 506	2 678	107
Annen næring	5 943	6 822	115
Lønn og pensjoner	6 988	7 532	108
Trygdeavgifter	5 212	5 601	107
Primærnæring	641	709	111
Annen næring	2 165	2 356	109
Lønn og pensjoner	2 407	2 535	105
Skattens andel av alminnelig inntekt prosent	37	35	
Primærnæring	33	33	
Annen næring	41	38	
Lønn og pensjoner	36	34	

[1] Viser hvilken type inntekt som gir det største bidraget til den næringsdrivendes samlede inntekter.
Kilde: Selvangivelsesstatistikk og Skattestatistikk for forskuddspliktige skattytere.

Tabell F2. **Utvikling i totale inntekter og skatter for personlig næringsdrivende.1993-1994**

	Mill.kroner		Relativ endring
	1993	1994	1993=100
Antall næringsdrivende	355 234	357 268	
Alminnelig inntekt	60 753	70 113	115
Personinntekt	63 739	68 943	108
Lønn og pensjoner	34 490	35 638	103
Beregnet personinntekt fra næring	30 263	33 305	111
Primærnæring	7 283	8 077	111
Annen næring	21 966	24 280	111
Sykepenger til næringsdrivende	1 014	947	93
Sum skatt	22 550	24 811	110
Inntektsskatt	15 438	17 033	110
Toppskatt	1 902	2 076	109
Trygdeavgifter	5 212	5 601	107
Lav sats	171	175	102
Mellomsats lønn	2 199	2 314	105
Mellomsats primærnæring	596	653	110
Høy sats annen næring	2 123	2 323	109
Mellomsats på inntekt over 12G	122	134	110
Formuesskatt	1 286	1 513	118
Annet	-1 289	-1 412	110
Skattens andel av alminnelig inntekt	37	35	

Kilde: Selvangivelsesstatistikk og Skattestatistikk for forskuddspliktige skattytere.

Tabell F3. **Utvikling i totale inntekter og skatter for etterskuddspliktige skattytere. 1992-1994**

	1992	1993	1994
		Mill. kroner	
Alminnelig inntekt	63 388	82 832	96 421
Landbasert virksomhet	39 001	59 920	68 819
Sokkelvirksomhet[1]	24 387	22 912	27 602
Sum skatt	29 011	31 144	36 029
Landbasert virksomhet	11 997	15 666	17 977
Sokkelvirksomhet	17 014	15 478	18 051
		Relative tall	
Alminnelig inntekt	100	100	100
Landbasert virksomhet	62	72	71
Sokkelvirksomhet	38	28	29
Sum skatt	100	100	100
Landbasert virksomhet	41	50	50
Sokkelvirksomhet	59	50	50
Alminnelig inntekt	100	131	151
Landbasert virksomhet	100	154	175
Sokkelvirksomhet	100	94	113
Sum skatt	100	107	124
Landbasert virksomhet	100	131	150
Sokkelvirksomhet	100	91	106

[1] Selskaper skattlagt med hjemmel i Petroleumsskatteloven
Kilde: Skattestatistikk for etterskuddspliktige

Tabell F4. **Utvikling i inntekt og skatter for etterskuddspliktige skattytere ekskl. sokkelselskaper[1]. 1992-1994. Mill. kroner**

	1992	1993	1994
Antall skattytere	57 379	60 431	67 458
Alminnelig inntekt	39 001	59 920	68 819
Sum skatt	11 997	15 666	17 977
Skatt på inntekt	4 600	6 856	6 832
Fellesskatt	6 295	9 731	12 355
Skatt på formue	709	678	671
Skatt på aksjeutbytte	392	.	.
Godtgjørelsesfradrag	.	1 599	1 880
Skattens andel av alminnelig inntekt prosent	31	26	26

[1] Selskaper skattlagt med hjemmel i Petroleumsskatteloven
Kilde: Skattestatistikk for etterskuddspliktige

Tabell F5. **Utvikling i inntekt og skatter for sokkelselskaper[1]. 1992-1994. Mill. kroner**

	1992	1993	1994
Antall skattytere	223	241	220
Alminnelig inntekt	24 387	22 912	27 602
Norske selskaper	23 511	22 179	27 306
Utenlandske selskaper	876	733	296
Særskatteinntekt	20 368	18 127	20 780
Sum skatt	17 014	15 478	18 051
Norske selskaper	16 767	15 273	17 969
Utenlandske selskaper	247	205	82
Skatt på alminnelig inntekt	6 830	6 415	7660
Særskatt	10 184	9 063	10 391
Skattens andel av alminnelig inntekt prosent	70	68	65
Norske selskaper	71	69	66
Utenlandske selskaper	28	28	28

[1] Selskaper skattlagt med hjemmel i Petroleumsskatteloven.
Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelse for sokkelselskaper og Skattestatistikk for etterskuddspliktige.

Tabell F6. **Selvangivelsesregnskap for personlig næringsdrivende etter hovedinntektens art[1]. Gjennomsnitt. 1994. Kroner**

	Alle	Primær-næring[2]	Annen næring					Lønn og pensjon
			I alt	Håndverk[3]	Handel[4]	Industri[5]	Frie yrker[6]	
Bruttoinntekt	256 280	201 018	290 682	211 703	257 837	227 597	315 167	255 169
Lønn og pensjoner	99 775	17 892	20 146	10 429	12 518	15 464	23 908	188 989
Næringsinntekt jord/skog/fiske	39 559	165 648	1 792	3 461	1 351	2 426	1 562	13 759
Næringsinntekt annen næring	82 616	2 084	226 300	180 954	215 839	187 948	238 450	15 916
Sykepenger i næring	2 975	5 842	4 435	5 099	3 268	2 811	4 634	774
Nettoinntekt av fast eiendom	2 206	422	2 362	1 482	5 635	2 797	1 745	2 834
Andre kapitalinntekter mv.	29 149	9 129	35 647	10 278	19 225	16 150	44 867	32 897
Fradrag	64 941	45 462	75 306	50 422	71 825	57 254	81 352	65 776
Minstefradrag og fradrag for faktiske utgifter	13 351	4 032	3 808	2 449	2 531	2 925	4 391	23 838
Underskudd i primærnæring	1 451	1 177	278	622	50	370	264	2 380
Underskudd i annen næring	2 648	403	3 658	4 144	4 706	3 506	3 325	2 872
Underskudd ved drift av fast eiendom	163	202	205	235	517	44	131	118
Tidligere års underskudd i næring	6 434	1 140	14 330	4 043	11 381	3 834	17 276	3 128
Særfradrag for fiskere/sjøm.-fradrag	1 893	8 291	82	-	-	66	118	511
Gjeldsrenter	27 769	26 016	38 727	31 967	45 376	40 718	38 378	20 869
Andre fradrag	11 232	4 202	14 216	6 961	7 264	5 791	17 469	12 060
Korreksjon for negativ inntekt	6 685	1 134	16 515	5 817	11 078	6 499	20 107	2 141
Alminnelig inntekt før særfradrag	198 024	156 690	231 891	167 098	197 090	176 842	253 922	191 534
PERSONINNTEKT								
Sum personinntekt	192 404	126 170	206 544	171 433	152 276	146 236	227 722	209 920
Lønn og pensjoner	99 775	17 892	20 146	10 429	12 518	15 464	23 908	188 989
Personinntekt fra næring	92 629	108 278	186 398	161 004	139 758	130 772	203 814	20 931
Beregnet positiv personinntekt fra enmannsforetak som driver fiske, jord- og skogbruk samt lottinntekt	21 248	94 563	727	1 322	312	1 006	704	5 246
Beregnet positiv personinntekt fra deltakerlignet selskap som driver fiske, jord- og skogbruk	1 399	6 424	42	162	32	0	23	267
Beregnet positiv personinntekt fra enmannsforetak som driver annen næring	58 304	1 305	161 650	143 780	123 122	111 177	175 590	9 947
Beregnet positiv personinntekt fra deltakerlignet selskap som driver annen næring	6 218	121	17 833	10 155	11 855	14 535	20 781	655
Beregnet positiv personinntekt fra aksjeselskap	2 486	22	1 710	485	1 169	1 242	2 082	4 042
Sykepenger utbetalt til selvstendig næringsdrivende	2 975	5 842	4 435	5 099	3 268	2 811	4 634	774
Antall personer i utvalget	5 728	1 073	2 902	529	630	408	1 335	1 753

[1] Viser hvilken type inntekt som gir det største bidraget til den næringsdrivendes samlede inntekter, og er en inndeling som i hovedsak bygger på Standard for næringsgruppering. [2] Omfatter jordbruk, skogbruk og fiske. [3] Omfatter bygge- og anleggsvirksomhet. [4] Omfatter varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet. [5] Omfatter bergverksdrift og industri. [6] Omfatter transport, eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting, helse og veterinærtjenester og personlig tjenesteyting.
Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for personlig næringsdrivende, 1994

Tabell F7. **Selvangivelsesregnskap for aksjeselskaper etter næring[1]. 1994. Mill. kroner**

	I alt	Industri og berg-verks-drift	Bygge- og an-leggs-virk-somhet	Vare-handel, hotell, og restau-rantdrift	Trans-port og kommu-nikasjon	Finan-siell tj.yting og for-sikring	Eiend.-drift, utleie og annen forret-nings-messig tj.yting	Person-lig tj.-yting	Andre næringer
Sum inntekter	144 759	33 739	5 073	32 208	11 573	21 974	25 562	1 963	12 667
Netto næringsinntekt[2]	96 170	22 504	3 923	25 683	8 368	11 172	14 890	1 811	7 821
Kapitalinntekter[3]	31 290	7 277	771	3 507	2 190	8 978	5 443	100	3 026
Mottatt konsernbidrag/ aksjonærbidrag[4]	17 197	3 904	379	3 007	1 003	1 817	5 223	51	1 813
Andre inntekter	102	54	1	11	11	9	7	1	8
Sum fradrag i inntekten	57 390	13 771	2 315	9 728	4 647	7 678	13 052	1 061	5 139
Renter av gjeld	33 866	9 518	1 040	5 845	2 041	4 889	7 736	824	1 974
Underskudd næring/ drift fast eiendom	23 439	4 231	1 274	3 854	2 603	2 789	5 289	237	3 162
Andre fradrag	85	22	1	29	3	0	27	-	3
Inntekt før fremførbart underskudd	87 370	19 967	2 759	22 481	6 926	14 297	12 510	902	7 528
Benyttet udekket underskudd	26 947	3 058	604	5 181	4 822	7 700	3 539	272	1 772
Inntekt før fradrag for ytet bidrag	60 423	16 909	2 155	17 299	2 104	6 596	8 972	631	5 757
Ytet konsernbidrag/ aksjonærbidrag[5]	17 096	5 203	369	3 819	1 036	2 927	2 697	81	964
Alminnelig inntekt[6]	43 483	11 706	1 786	13 481	1 068	3 825	6 275	550	4 793
Herav positiv inntekt	60 725	13 642	2 919	16 507	3 283	5 102	11 160	849	7 264
Herav negativ inntekt	-17 242	-1 936	-1 133	-3 026	-2 215	-1 278	-4 886	-299	-2 471
Antall oppgaver i utvalget	6 208	855	495	2 386	318	314	1 285	218	337

[1] Foretakene er fordelt etter standard for næringsgruppering 1994. Personlig tjenesteyting inkluderer undervisning, helse- og sosialtjenester, kloakk- og renovasjonsvirksomhet og kulturell tjenesteyting. Andre næringer inkluderer jordbruk, skogbruk, fangst og fiske samt tjenester i tilknytning til utvinning av råolje/naturgass og elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannforsyning. Foretak med uoppgitt næring omfattes også av gruppen for andre næringer.
[2] Inkluderer jordbruks- og skogbruksinntekt, nettoinntekt av fiskerinæring, annen næringsinntekt og nettoinntekt av fast eiendom.
[3] Inkluderer renteinntekter, avkastning på "sparedelen" på livsforsikring, aksjeutbytte fra norske selskaper inklusive godtgjørelse og aksjeutbytte fra utenlandske selskaper.
[4] Inkluderer postene mottatt skattepliktig del av konsernbidrag og aksjonærbidrag.
[5] Inkluderer postene ytet fradragsberettiget del av konsernbidrag og aksjonærbidrag.
[6] Inkluderer enkelte skjønnslignede selskap hvor øvrige poster i selvangivelsen ikke er utfylt.
Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for aksjeselskaper, 1994

Tabell F8. **Selvangivelsesregnskap for aksjeselskaper fordelt på delingsforetak og andre. 1994. Mill. kroner**

	I alt	Foretak som omfattes av delingsmodellen	Øvrige foretak
Sum inntekter	144 759	27 280	117 480
Netto næringsinntekt[1]	96 170	21 933	74 238
Kapitalinntekter[2]	31 290	3 713	27 577
Mottatt konsernbidrag/aksjonærbidrag[3]	17 197	1 626	15 571
Andre inntekter	102	8	94
Sum fradrag i inntekt	57 390	8 901	48 489
Renter av gjeld	33 866	6 353	27 513
Underskudd næring/drift fast eiendom	23 439	2 541	20 897
Andre fradrag	85	7	79
Inntekt før fremførbart underskudd	87 370	18 378	68 992
- Benyttet udekket underskudd	26 947	3 452	23 495
Inntekt før fradrag for ytet bidrag	60 423	14 926	45 497
- Ytet konsernbidrag/aksjonærbidrag[4]	17 096	1 976	15 120
Alminnelig inntekt[5]	43 483	12 951	30 532
Positiv (skattbar) inntekt	60 725	15 629	45 096
Negativ inntekt	17 242	2 678	14 564
Antall oppgaver i utvalget	6 208	2 959	3 249

[1] Inkluderer jordbruks- og skogbruksinntekt, nettoinntekt av fiskerinæring, annen næringsinntekt og nettoinntekt av fast eiendom.
[2] Inkluderer renteinntekter, avkastning på "sparedelen" på livsforsikring, aksjeutbytte fra norske selskaper inklusive godtgjørelse og aksjeutbytte fra utenlandske selskaper.
[3] Inkluderer postene mottatt skattepliktig del av konsernbidrag og aksjonærbidrag.
[4] Inkluderer postene ytet fradragsberettiget del av konsernbidrag og aksjonærbidrag.
[5] Inkluderer enkelte skjønnslignede selskap hvor øvrige poster i selvangivelsen ikke er utfylt.
Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for aksjeselskaper, 1994.

Tabell F9. **Inntektsregnskap for sokkelselskaper. Mill. kroner. 1994**

	Totalt	Norske olje-utvinnings- og rørledningsselskaper	Utenlandske sokkelselskaper
Bruttoinntekt	32 897	28 715	4 182
+/- Finansposter	326	723	-397
- Underskudd/finanskostnander fra tidligere år	2 684	2 684	-
- Direkte kostnader	3 363		3 363
- Avskrivninger	147		147
+/- Annet	-447	-112	-335
+ Korreksjon for negativ nettoinntekt	1 022	665	357
Alminnelig inntekt (grunnlag for skatt)	27 602	27 306	296

Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for sokkelselskaper, 1994

Tabell F10. **Beregning av personinntekt[1] for personlig næringsdrivende etter virksomhetens næring. 1994. Gjennomsnitt. Kroner**

	Alle[2]	Primær-næring	Annen næring
Korrigert næringsinntekt overført fra næringsoppgave[3]	124 716	97 361	146 902
+ Faktiske kapitalkostnader	8 942	87	16 124
- Faktiske kapitalinntekter	3 315	430	5 656
- Kapitalavkastning	38 196	49 871	28 726
- Lønnsfradrag	2 245	218	3 889
+ Korreksjon for feilsummering o.l	-511	-121	-828
Årets beregnede personinntekt	89 389	46 804	123 928
Positiv personinntekt	101 027	62 398	132 357
Negativ personinntekt	11 638	15 594	8 429
- Fradrag for fremførbar negativ beregnet personinntekt fra foregående år	15 687	22370	10 267
+ Korreksjon for feilsummering o.l.	149	189	117
Beregnet personinntekt	73 851	24 622	113 778
Positiv personinntekt (overføres selvangivelsen)	99 414	60 833	130 705
Negativ personinntekt (fremførbar)	25 563	36 211	16 927
Antall oppgaver i utvalget	4 557	1 576	2 981

[1] Tallene er hentet fra skjema for beregning av personinntekt.
[2] Omfatter ikke deltakerlignede selskaper.
[3] Beløpet er overført fra næringsoppgave for primærnæring og annen næring.
Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for personlig næringsdrivende, 1994.

Tabell F11. **Beregning av personinntekt for aktive eiere i aksjeselskap etter næring[1]. 1994. Mill. kroner**

	I alt	Industri og berg-verks-drift	Bygge- og an-leggs-virk-somhet	Vare-handel, hotell, og restau-rantdrift	Trans-port og kommu-nikasjon	Finan-siell tj.yting og for-sikring	Eiend.-drift, utleie og annen forret-nings-messig tj.yting	Person-lig tj.-yting	Andre næringer
Korrigert næringsinntekt overført fra nærings-oppgave	16 305	2 932	983	8 092	452	70	2 587	364	825
+ Tillegg for kapitalkostnader	7 601	1 193	589	2 604	238	93	2 118	84	683
- Fradrag for kapitalinntekter	5 626	642	287	1 685	150	213	1 630	51	969
- Fradrag for kapitalavkastning	16 406	3 085	1 609	6 715	498	31	3 398	183	887
Foreløpig personinntekt etter kapitalavkastning	1 874	398	-325	2 297	43	-82	-324	214	-348
- Lønnsfradrag	2 095	487	198	973	63	4	284	60	26
Årets beregnede personinntekt[2]	-168	-82	-518	1 350	-20	-85	-595	155	-373
+ Korreksjonspost for beregning av personinntekt	-2	0	-	-5	-	-	3	0	0
- Fradrag for negativ person-inntekt fra tidligere år	1502	282	150	707	42	5	208	31	76
Beregnet personinntekt	-1672	-364	-668	639	-62	-90	-801	124	-449
Positiv	5 524	1 033	252	2 629	243	26	712	210	418
Negativ (fremførbar)	7 196	1 397	921	1 990	306	116	1 513	86	867
Antall oppgaver i utvalget	5 042	680	644	2 303	199	73	808	195	140

[1] Foretakene er fordelt etter standard for næringsgruppering 1994. Personlig tjenesteyting inkluderer undervisning, helse- og sosialtjenester, kloakk- og renovasjonsvirksomhet og kulturell tjeneteyting. Andre næringer inkluderer jordbruk, skogbruk, fangst og fiske samt tjenester i tilknytning til utvinning av råolje/naturgass og elektrisitets-, gass-, damp- og vannforsyning. Foretak med uoppgitt næring omfattes også av gruppen for andre næringer.
[2] Det er kun den delen av lønnsfradraget som ikke bringer beregnet personinntekt under null eller øker negativ personinntekt, som er fratrukket foreløpig personinntekt etter kapitalavkastning.
Kilde: Inntekts- og formuesundersøkelsen for aksjeselskaper, 1994.

Tidligere utgitt på emneområdet

Sosiale og økonomiske studier

94 Aarbu, K.O. og B. Lian: Skattereformen og delingsmodellen: En empirisk analyse

Rapporter

91/17 Aktuelle skattetall

94/29 Arneberg, M.W.: Dokumentasjon av prosjektet LOTTE-TRYGD

95/19 Arneberg, M.W., H.A. Gravningsmyhr, K. Hansen, N. Langbraaten, B. Lian og T.O. Thoresen: LOTTE - en mikrosimuleringsmodell for beregning av skatter og trygder

Økonomiske analyser

4/94 Aarbu K.O.: Utnyttelse av avskrivninger og avsetninger i norske foretak

7/94 Arneberg, M.W. og H.A. Gravningsmyhr: Pensjonistbeskatningen – kostnader og fordelingsvirkninger

3/95 Gravningsmyhr, H. A.: Pensjonister, pensjon og skattlegging

8/95 Aslaksen, I, H.A. Gravningsmyhr og J. Aasness: Fordelingseffektivitet av ulike typer direkte beskatning – en analyse av «barnerelevante» ordninger

9/95 Thoresen, T.O. og K.O. Aarbu: Skattereformen og progressivitet i skattesystemet.

4/96 Bye, T.A. og E. Fjærli: Kraftbeskatning. En ananlyse av ulike skatteopplegg i forhold til kraftverk

Ukens statistikk

6/96 Størst skatteøkning i Møre og Romsdal, Rogaland og Aust-Agder på 90-tallet

12/96 Mindre renteinntekter – økt aksjeutbytte

13/96 Stadig flere betaler toppskatt

14-15/96 Dyrere bruktboliger i 1995

22/96 Endringer i inntektsfordelingen 1986-1994

Notater

96/8 Lian B. og K.O. Aarbu: Dokumentasjon av LOTTE-AS

Andre publikasjoner

Aslaksen, I., H.A. Gravningsmyhr og C. Koren: Ubetalt arbeid i husholdningene - fordelingen av utvidet inntekt, vedlegg 6 til NOU 1996:13 Offentlige overføringer til barnefamilier

Larsen, E.R. og J. Aasness: Kostnader ved barn og ekvivalensskalaer basert på Engels metode og forbruksundersøkelsen 1989-91, vedlegg 5 til NOU 1996:13 Offentlige overføringer til barnefamilier

Stølen, N.M.: Hvorfor har yrkesaktiviteten blant kvinner økt? Et makroperspektiv, vedlegg 7 til NOU 1996:13 Offentlige overføringer til barnefamilier

Thoresen, T.O.: Vedlegg 1-4 til NOU 1996:13 Offentlige overføringer til barnefamilier

Utgitt i serien Statistiske analyser

1 Sosialt utsyn 1993. 1993. 455s. 165 kr. ISBN 82-537-3874-9

2 Naturressurser og miljø 1993. 1994. 153s. 115 kr. ISBN 82-537-3967-2

3 Natural Resources and the Environment 1993. 1994. 160s. 115 kr. ISBN 82-537-3968-0

4 Social Survey 1993. Summary with Tables and Graphs. 1994. 155s. 90 kr. ISBN 82-537-3987-7

5 S. Øverås: Helseboka 1995. Hovedtrekk ved helsetilstand og helsetjeneste i Norge. 1995. 151s. 170 kr. ISBN 82-537-4081-6

6 Naturressurser og miljø 1995. 1995. 175s. 140 kr. ISBN 82-537-4111-1

7 Natural Resources and the Environment 1995. 1995. 178s. 140 kr. ISBN 82-537-4147-2

8 A.S. Andersen, J. Epland, R. Kjeldstad og J. Lyngstad: Husholdningenes økonomi: 1980-tallet: Fra vekst til innstramming. 1995. 187s. 175 kr. ISBN 82-537-4205-3

9 Naturressurser og miljø 1996. 1996. 208s. 140 kr. ISBN 82-537-4240-1

10 Natural Resources and the Environment 1996. 1996. 215s. 140 kr. ISBN 82-537-4242-8

11 B. Otnes: Sosial- og barneverntjenesten. Organisering, omfang og utvikling 1980-1994. 1996. 115s. 130 kr. ISBN 82-537-4243-6

12 O.F. Vaage (red.): Norsk mediebarometer 1995. 1996. 76s. 95 kr. ISBN 82-537-4271-1

13 O.F. Vaage: Kultur- og medievaner. Bruk av kulturtilbud og massemedier i første halvdel av 1990-årene. 1996. 144s. 150 kr. ISBN 82-537-4304-1

14 Inntekt, skatt og overføringer 1997. 1997. 172s. 170 kr. ISBN 82-537-4330-0

15 K-M. Roalsø: Ungdoms levekår i 1990-årene. 1997. 64s. 110 kr. ISBN 82-537-4358-0

16 Naturressurser og miljø 1997. 1997. 203s. 180 kr. ISBN 82-537-4393-9

Inntekt, skatt og overføringer
formidler statistikk og forskningsresultater om inntektsutvikling, skattenivå og trygdespørsmål. Inntekts- og skattestatistikken er bearbeidet og presentert i en form som søker å lette bruk og forståelse av det statistiske materialet. Skattereformen i 1992 er gitt bred omtale. Videre presenteres forskningsresultater om en rekke aktuelle spørsmål som bl.a. utviklingen i skattenivået, overføringer til barnefamilier, fordelingsvirkninger av skattereformen, tidsbruk i husholdningene, utviklingen i pensjonisters økonomi, virkninger for bedriftsbeskatningen av skattereformen, og kraftverksbeskatning.

Inntekt, skatt og overføringer gir nøkkeltall og bakgrunnsstoff beregnet til bruk i undervisning, forskning, offentlig forvaltning, næringsliv, organisasjoner og media, og for alle med interesse for inntekts- og skattespørsmål.

Publikasjonen kan bestilles fra:
Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 00 44 80
Telefaks: 22 86 49 76

eller
Akademika - avdeling for
offentlige publikasjoner
Møllergt. 17
Postboks 8134 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 11 67 70
Telefaks: 22 42 05 51

ISBN 82-537-4330-0
ISSN 0804-3221

Pris kr 170,00

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway